

Knjiga Jadranke Rebeke Anić bavi se zamršenim pitanjima vezanim uz pojam roda. (...) Problemi se tiču jezika, ideologija, hermeneutike, teologije, politike, crkvenog učiteljstva, a nadasve složenih pitanja ravnopravnosti muškaraca i žena. (...) Čini se da je glavni interes autorice unošenje jasnoće u jezik i njezina jaka volja da se umjesto stvaranja ideoloških blokova otvori dijalog. (...) U hrvatski se javni prostor ovom knjigom unosi dijaloški pristup koji se trudi prikazati genealogiju pojnova. No, iza jezične problematike stoji cijeli svijet strahova, interesa i borbi. Svakako, ova knjiga olakšava njihovo razumijevanje. Valja zahvaliti autorici što je proširila obzor rasprave, prikazala relevantne autore, pokazala gdje sama vidi potrebe dijaloga i dala naslutiti kako ona vidi mogući dijalog ljudi koji ne dijele iste životne forme ni iste interese, ali dijele isti svijet. Knjiga će biti od koristi svima koji su zainteresirani za širi kontekst rasprava o rodnoj problematiki, posebice za sadašnje stanje crkveno-teološkoga dijaloga sa svijetom u nastojanjima oko ravnopravnosti muškaraca i žena.

prof. dr. sc. Ante Vučković

Riječ je o respektabilnoj studiji koja će čitateljicama i čitateljima u Hrvatskoj ne samo (...) pružiti složeniji pogled na pojam roda (...) nego ih i potaknuti na daljnje promišljanje koliko neka nedovoljno sofisticirana i nedovoljno kritična i konačno nedovoljno kontekstualizirana shvaćanja pojedinih pojnova mogu izazvati ne samo zabuna nego i ideoloških nesuglasica. Stoga se slažem sa zaključkom Jadranke Rebeke Anić da primjeri teološkog promišljanja rodnih teorija koji se objašnjavaju u ovoj knjizi „kršćane u Hrvatskoj“ mogu ohrabriti da umjesto križarskog rata protiv pojma rod i rodnih teorija te pojmove »shvate kao mjesto susreta sa suvremenim čovjekom i s njegovom složenom slikom o sebi, kao čvoriste interdisciplinarnih rasprava u kojima katolička teologija može dati dragocjen doprinos primajući ujedno poticaje za vlastiti razvoj. (...) Knjiga Jadranke Rebeke Anić bogata je izvorima, objašnjenjima i kontekstualizacijama koje daleko nadilaze knjige slične vrste. Stoga može poslužiti i kao udžbenik ali i kao kritički tekst za promišljanje odnosa Katoličke crkve i suvremenosti na terenu koji je danas smatran indikatorom tolerancije prema drugom i drugaćijem. Riječ je o knjizi koja će, mislim, postati nezaobilazna literatura u svim budućim raspravama i kolegijima koji se tiču društvene konstrukcije roda.

prof. dr. sc. Inga Tomicić-Koludrović

Jadranka Rebeka ANIĆ

KAKO RAZUMJETI ROD?

Povijest rasprave i
različita razumijevanja u Crkvi

Jadranka Rebeka Anić: KAKO RAZUMJETI ROD?

Centar za
religijske studije

Б

Б

INSTITUT
Društvenih znanosti
IVO PILAR
ISBN 978-953-6666-79-9
Cijena 95 kuna
9789536666799

INSTITUT
Društvenih znanosti
IVO PILAR

Jadranka Rebeka Anić doktorirala je na Katoličkom teološkom fakultetu Sveučilišta u Beču. Kao znanstvena suradnica radi u Institutu društvenih znanosti Ivo Pilar — Područni centar Split. Na Sveučilištu u Sarajevu predaje u sklopu predmeta Religija i rod magisterskog programa Religijskih studija i na Rodnim studijima. Kao vanjska suradnica Odjela za sociologiju Sveučilišta u Zadru predavala je kolegij Žene i Crkva. Na teološkom fakultetu Matija Vlačić Ilirk u Zagrebu predaje kolegij Nasilje nad ženama u obitelji — pastoralno-teološki izazov. Autorica je niza radova s područja feminističke teologije i dviju knjiga: *Više od zadanoga. Žene u Crkvi u Hrvatskoj u 20. stoljeću* (2003.) i *Žene u Crkvi i društvu* (2010.). Koautorica je triju priručnika i suurednica nekoliko međunarodnih i domaćih zbornika. Sudjelovala je u nekoliko međunarodnih i domaćih projekata te vodila dva projekta Franjevačkog instituta za kulturu mira: Muško i žensko, stvorila ih. Žene i muškarci u življenu i službi Božjeg poslanja; i Nasilje nad ženama u obitelji — teološko-pastoralni izazov. Članica je dviju međunarodnih i dviju domaćih udruga te predsjednica Hrvatske sekcije Europskog društva žena u teološkom istraživanju. Područje interesa: teološka antropologija, feministička teologija, pastoralna teologija. Izbor iz bibliografije: <http://bib.irb.hr/lista-radova?autor=277285>

INSTITUT DRUŠTVENIH ZNANOSTI IVO **PILAR**

Biblioteka **Centra za religijske studije**
– Knjiga druga –

KAKO RAZUMJETI ROD?
POVIJEST RASPRAVE I RAZLIČITA RAZUMIJEVANJA U CRKVI

B

Biblioteka **Centra za religijske studije**

– Knjiga druga –

KAKO RAZUMJETI ROD?

Povijest rasprave i različita razumijevanja u Crkvi

Nakladnik:

Institut društvenih znanosti Ivo Pilar

Marulićev trg 19/I., Zagreb; t: 4886800; f: 4828296; ured@pilar.hr; www.pilar.hr

Za nakladnika:

dr. sc. Vlado Šakić, ravnatelj

Voditelj Funkcionalnog centra za religijske studije:

dr. sc. Vine Mihaljević

Recenzenti:

prof. dr. sc. Inga Tomić-Koludrović

prof. dr. sc. Ante Vučković

Redaktura:

Mirjana Paić-Jurinić

Oblikovanje korica:

Zlatko Rebernjak

(Grafički studio Forma ultima)

Priprema za tisak:

Jelena Marčetić

Tisak:

ITG, Zagreb

Kolovoz 2011.

Naklada:

300 primjeraka

ISBN 978-953-6666-79-9

Cip zapis dostupan u računalnom katalogu

Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu

pod brojem 776904

Jadranka Rebeka Anić

KAKO RAZUMJETI ROD?

Povijest
rasprave i različita
razumijevanja
u Crkvi

INSTITUT DRUŠTVENIH ZNANOSTI IVO PILAR

Zagreb, 2011.

SADRŽAJ

PREDGOVOR (Slavica Jakelić)	7
UVOD	11
1. POLAZIŠTE RASPRAVE: STAJALIŠTA GABRIELE KUBY	15
2. ROD – ZNAČENJE POJMA	21
2.1. Pojmovnik <i>100 words for equality</i>	25
2.2. Dokument Njemačke komisije <i>Justitia et pax</i>	28
3. POVIJEST POJMA ROD	35
3.1. Nastanak i ključne prekretnice	38
3.1.2. <i>Različita značenja</i>	53
3.2. Rod u raspravama o homoseksualnim identitetima.....	54
4. STAJALIŠTA I IZJAVE SVETE STOLICE	61
4.1. Četvrta međunarodna konferencija o ženama u Pekingu.....	63
4.2. Rimska konferencija i Peking 5+	67
4.3. Novije izjave Svetе Stolice	68
5. ROD – ŠIFRA ZA HOMOSEKSUALNOST	69
6. ROD U CRKVENIM DOKUMENTIMA	87
6.1. <i>Pismo biskupima Katoličke crkve o suradnji muškarca i žene u Crkvi i svijetu</i>	89
6.2. Dokument <i>Brak, obitelj i „de-facto“ bračne zajednice</i>	91
6.3. Dokument <i>Obitelj i ljudska prava</i>	93
6.4. Izvor	95
7. ROD U TEOLOGIJI.....	105
7.1. Uporaba pojmoveva	107
7.2. Kritičari rodnih teorija	108

7.2.1. Leksikon dvostranih i prijepornih pojmova o obitelji, životu i etičkim pitanjima	109
7.2.2. Stručno savjetovanje Njemačke biskupske konferencije	116
7.3. Rod kao analitička kategorija.....	126
ISHOD ISTRAŽIVANJA I ZAKLJUČAK.....	143
LITERATURA	149
IMENSKO KAZALO	165
MALI POJMOVNIK.....	171
SAŽETAK.....	183
SUMMARY	189

PREDGOVOR

Jadranka Rebeka Anić napisala je hrabru i važnu knjigu. U hrvatski kontekst, u kojem se u katoličku literaturu uvode rasprave o pojmu *gender* (rod) temeljene na tankim intelektualnim prepostavkama, autrica je unijela drugačiju, kompleksniju sliku međunarodne katoličke scene, gdje razgovori o rodu nisu jednostrani nego u svom najiznjansiranim obliku uvažavaju i poteškoće i potencijale koje donosi rodna perspektiva. Štoviše, Anić također daje naslutiti da rasprave o rodu nipošto nisu završene jer katoličke teologinje i teolozi još uvijek evaluiraju sadržaje i mogućnosti roda kao analitičkog koncepta i normativnog projekta. Teološki glas koji se može čuti u knjizi *Kako razumjeti rod?* predstavlja važan doprinos upravo toj i takvoj katoličkoj raspravi: glas je to koji se rađa unutar i *zbog* hrvatskih prilika ali i po metodi i po poruci nadilazi regionalne okvire.

Anić prilazi razotkrivanju kompleksnosti katoličkih teoloških rasprava o rodu tako što u centar svoje analize stavlja nedavno objavljeno djelo *Rodna revolucija: Relativizam u akciji* njemačke katoličke autorice Gabriele Kuby, u Hrvatskoj prevedeno kao *Nova ideologija seksualnosti: Izazovi i opasnosti gender revolucije*, te od mnogih prihvaćeno kao autoritativan, pa čak isključiv, vodič kroz katoličko promišljanje roda.

Anić strukturira knjigu kao provjeru postavki Gabriele Kuby, i to iz dvije perspektive: unutar šire povijesti pojma rod i unutar širih katoličkih teoloških i doktrinarskih rasprava o rodu. Rezultat takvog pristupa fascinantna je geneologija same kategorije. S jedne strane, ta genealogija pokazuje kako je koncept roda poprimao različite definicije te zašto je u tim definicijama roda nemoguće odvojiti analitičke sadržaje od normativnih prepostavki. Anić, primjerice, objašnjava kako su predstavnice feminističkih studija u samim počecima studija nastojale pomiriti shvaćanje rodnih razlika kao nečeg što je društveno

oblikovano s idejom da je moguće medicinski intervenirati u spolne razlike.

S vremenom se rod unutar feminističkih teorija isprofilirao u kategoriju koja označava prvenstveno konstruktivističku prirodu onog što jesmo. Kao takav, rod je korišten za kritiku biološkog značenja koncepta „spola“ a potom i za kritiku jednog specifičnog značenja roda. Naime, dosljedno korištenje roda kao konstruktivističke kategorije značilo je i odbacivanje njegovih univerzalnih sadržaja. Kroz preciznu genealogiju pojma Anić demonstrira neodrživost postavke o “rodnoj revoluciji” kao uroti moralnog relativizma protiv kršćanstva, što je jedna od ideja vodilja knjige Gabriele Kuby. Te i slične tvrdnje, Anić jasno pokazuje, jednostavno ne prolaze povjesnu provjeru, jer u povijesti pojma rod ne nalazimo jednu teoriju ili jedan projekt roda nego samo njihovu množinu, te nerijetko i međusobno suprotstavljenе pristupe samome pojmu.

Drugi sloj genealogije roda u ovoj knjizi daje odgovor na jedno od središnjih pitanja knjige: ako Sveti Stolica razlikuje pojam rod od seksualne orientacije, kako je moguće da u katoličkoj literaturi rod postane šifra za homoseksualnost? Pozornim i strpljivim detektiranjem intelektualnih izvora kojima se koristi Gabriela Kuby, Anić pokazuje da kategorije i postavake u knjizi Gabriele Kuby ne izviru iz bogatih intelektualnih tradicija Katoličke crkve koje su zaživjele kroz pozorno “odčitavanje znakova vremena”. Naprotiv, ideje i rječnik koje Kuby koristi preuzeti su iz vrlo specifičnog, američkog konteksta, odnosno iz radova dviju američkih autorica, Dale O’Leary i Christine Hoff Sommers, koje zastupaju ideje konzervativne pa čak i fundamentalističke provenijencije. Anić tako otkriva da autorica knjige koja se hrvatskom katoličkom čitateljstvu nudi kao isključiv vodič za katoličko promišljanje roda ne predstavlja glas Svetе Stolice nego da služi isključivo kao *karika* u prenošenju američkog katoličkog fundamentalizma u Europu.

U ovoj idiosinkratično američkoj prići o rodnim spravama moguće je identificirati najmanje dva problema. Prvo, O’Leary i Sommers nisu katoličke teologinje koje na znanstven način obraduju problematiku roda. Radi se o antifeminističkim spisateljicama čije se kritike rodne perspektive temelje na “subjektivizmu i manipulaciji idejama”, kako ispravno ocjenjuje Anić, a potom i na tome da svoje neistomišljenike žele prikazati kao neprijatelje katolicizma. Kad Kuby preuzima ideje O’Leary i Sommers, ona preuzima i njihovu ideologiziranost i tendencioznost. Kazano riječima Jadranke Rebeke Anić, problem s knjigama O’Leary, Sommers ili Kuby nije njihova kritika fe-

minizma; antifeministička kritika legitimno je stajalište. Problematičnost tih knjiga leži u njihovoј znanstvenoj ne-utemeljenosti i manipulativnosti.

Drugi problem vezan za O'Leary i Sommers jest to što su svoje priloge rodnoj problematici dale kao vrlo glasne sudsionice američkog "kulturnog rata", fenomena koji se obično definira kao sukob o tome treba li američko društvo organizirati prema religijskim ili sekularnim vrijednostima. Koncept kulturnog rata, koji je u američke znanstvene a potom i političke krugove uveo sociolog James Davison Hunter, ima kompleksnu fenomenologiju. Naime iako postoje i lijevi i desni zagovornici podjele na religijsku i na sekularnu Ameriku, postoje i njezini kritičari. Oni ističu da je već samo afirmiranje terminologije kulturnog rata rezultat ideologije američkih političkih elita a ne odraz stvarne podijeljenosti američkog društva. Kulturološka i politička pozadina radova O'Leary i Sommers važna je za razumijevanje svega onoga što Anić piše, jer riječ je o specifično američkim raspravama o rodu, koje nije moguće tek tako preslikati u druge kontekste. Gabriela Kuby, međutim, ne prepoznaje ni važnost ni isključivosti američke rasprave, baš kao što to nije slučaj ni sa svima onima u Hrvatskoj koji njezino djelo preuzimaju bez razumijevanja intelektualnih izvora na kojima je nastalo. Potonje, na žalost, odražava gotovo kolonijalnu intelektualnu situaciju u kojoj se ideje uvoze bez previše promišljanja. Rasprava Jadranke Rebeke Anić stoga ne donosi samo iznijansiranu geneologiju roda; ona razotkriva i svu tragičnost nekritičkog preuzimanja diskursa iz jednog specifičnog konteksta, diskursa koji pretendiraju na univerzalnost a zapravo su duboko partikularni.

Nasuprot jednostranim, ideoološkim pristupima rodnoj problematici koji hrvatski katolički krugovi preko Kuby preuzimaju od američkih kulturnih ratnica, Rebeka Anić postavlja niz mnogo slojevitijih i zanimljivijih rasprava o rodu unutar Katoličke crkve kao institucije. Od primjera koje donosi najzanimljiviji je svakako dokument *Rodna pravednost i djelovanje Crkve po svem svijetu* komisije Justitiae et Pax Njemačke biskupske konferencije. U njemu, između ostalog, piše da se rod odnosi "na sve predodžbe i načine ponašanja koji utvrđuju snagom tradicije, odgoja, kulture, društvenih uzora kao općeg razumijevanja spolnih uloga" a rodno osviještena politika tumači se "kao kritičko promatranje" tih uzora "pod znakom pravednosti". Drugim riječima, dok Njemica Gabriela Kuby vidi rod i rodnu perspektivu kao način promicanja prava homoseksualaca ili transseksualaca, dokument službenog tijela Katoličke crkve u Njemačkoj prepoznaće rodnu po-

litiku kao primjereno sredstvo za promicanje pravednih odnosa među ženama i muškarcima a rodnu pravednost vidi kao etičko načelo. I dok Anić odmjerena ali jasnom analizom ukazuje na teološke, etičke i institucionalne razloge zbog kojih knjiga Gabriele Kuby ne smije imati dominantnu ulogu u hrvatskim teološkim raspravama o rodnoj problematici, valja se upitati: Zašto je kod nas prevedena knjiga Gabriele Kuby, koja nije čak niti katolička teologinja, a nikakva se pozornost ne pridaje službenom dokumentu njemačke biskupske komisije *Justitiae et Pax*?

Knjiga Jadranke Rebeke Anić iznimno je važna jer u poluprazan ali ideološki kontaminiran hrvatski prostor teološkog promišljanja roda unosi preciznu genealogiju koncepta i katoličkih radova o njemu, a da pri tom genealogiju ne shvaća kao puku dekonstrukciju rodne problematike nego i kao afirmaciju vrijednosti toga pojma. Knjiga je hrabra jer unosi glas umjerenosti u šire katoličke razgovore o rodnoj perspektivi, glas tako potreban u trenutku kad je trend uvući se u vlastite rovove i neistomišljenicima željeti oduzeti pravo glasa. Pred čitateljicama i čitateljima sjajan je primjer hermeneutike vođene principima strpljivog osluškivanja i odčitavanja ideja drugih, naročito onih s kojima se autorica ne slaže. Jer, čak i kad je kritična, Jadranka Rebeka Anić ostaje otvorena za drugoga i drugačijega, uvažava ih i priznaje njihovo pravo na postojanje. Pristup je to koji kao temeljno lice kršćanstva otkriva *caritas*, tu često zaboravljenu a središnju kršćansku vrlinu, bez koje nijedna rasprava o pravednosti, pa tako ni ona o rodnoj pravednosti, nije moguća.

Slavica Jakelić
University of Virginia

UVOD

Knjiga *Kako razumjeti rod? Povijest rasprave i različita razumijevanja u Crkvi* nastala je iz potrebe da se pokušaju promjeniti negativne konotacije pojma rod (engl. *gender*)¹ u dijelu hrvatske javnosti. Te negativne konotacije posljedica su činjenice da u Hrvatskoj postoji brojna, uglavnom feministička literatura koja koristi taj pojam, a jedna jedina knjiga koja pristupa iz katoličkog diskursa teorijski je i svjetonazorski problematična. Riječ je o knjizi Gabriele Kuby *Die Gender Revolution. Relativismus in Aktion (Rodna revolucija. Relativizam u akciji)*, koja je na hrvatski prevedena pod naslovom *Nova ideologija seksualnosti. Izazovi i opasnosti gender revolucije*.²

Knjigu *Die Gender Revolution* pročitala sam prije nego je prevedena na hrvatski i prvi je dojam bio da je to knjiga koju se ne može promišljati. Spretnom, manipulativnom mješavinom tema, pojmove, postavka i navoda autora izvađenih iz konteksta i pogrešno tumačenih, autrica otežava ili čak onemogućava analizu svoga djela a da se ta analiza ne pretvori u iscrpljujuće raščlanjivanje svake njezine rečenice. U nekoliko sam navrata stoga odlučila pisati o rodnom pitanju zaobilazeći tu knjigu. Koliko god to željela, nije mi polazilo za rukom. Držim da moram poći upravo od nje izlažući se opasnosti da moje pisanje dobije apologetski prizvuk i da me se možda proglaši *rodnom ideologinjom*.³ Razlog je upravo činjenica što u knjizi

1 Premda će se u ovoj knjizi rabiti hrvatsku riječ rod, kad bude važno naglasiti da autor ili prevoditelj rabi englesku riječ *gender* a ne prijevod te riječi na svoj jezik, *gender* se neće prevoditi. Riječi preuzete iz stranih jezika koje su dio nazivlja prihvaćena u području kojim se bavimo, pri prvom se spominjanju ovdje pišu kurzivom, nadalje običnim pismom, osim ako se radi o isticanju.

2 Izdavač je Verbum, knjiga je izdana u Splitu 2010. godine.

3 Zbog kritike Gabriele Kuby tako je ocijenjena Petra Gehring, profesorica filozofije na *Technische Universität Darmstadt*. Usp. Lisa ABELIN, Das lassen wir unser Kind selbst entscheiden (4. 4. 2007.), na: <http://www.kreuz.net/article.4978.html> (5. 2. 2011.).

Gabriele Kuby nije riječ samo o rodu, nego o svjetonazoru koji, kako se čini, lice kršćanstva više skriva nego što otkriva.

Premda knjiga Gabriele Kuby nije bila na vrhu ljestvice najčitanijih knjiga, nije ostala nezapažena. Na temelju te knjige ubrzo su se počela držati predavanja i pisati članci, a pojavila se i na prosvjedu protiv kršćanofobije održanom u Zagrebu 7. ožujka 2011. Njezina pojava na tom prosvjedu govori da to nije samo knjiga o rodu. Gabriele Kuby ne nudi samo kao sigurnu i absolutnu istinu svoje razumijevanje pojma rod i njegova značenja u međunarodnim i europskim dokumentima, nego i svoje stajalište o suvremenom svijetu. To dvoje zapravo uvjetuje i hrani jedno drugo. Manihejskim dijeljenjem svijeta na dobre i zle i apokaliptičnim prikazom društveno-političke zbilje u kojoj svagdje „protiv Katoličke crkve bjesni rat“⁴, autorka poziva vjernike na zbijanje redova i nemilosrdnu borbu protiv neistomišljenika, u ovom slučaju ideologa *gender revolucije*⁵, a njezina knjiga hrani strah, unosi nepovjerenje, potiče nesnošljivost. U ime katoličanstva Kuby napada Kinu, islam, znanost⁶ i žali za prošlim, predmodernim vremenima u kojima je postojala „čvrsta kultura“ koja nije samo neupitno znala što je „na području spolnosti dobro i zlo“, nego je to „nemilosrdno“ provodila obilježavajući i gurajući na rub društva one koji se toga nisu pridržavali.⁷

Premda bi se na temelju tih izjava Gabriele Kuby moglo svrstati u katoličke integriste, svojim postavkama ona zapravo pripada u katoličke fundamentaliste.⁸ Kod Kuby

4 Usp. Gabriele KUBY, *Nova ideologija seksualnosti*, Split, Verbum, 2010., 45. Ona čak vidi povezanost „sekularista“ i „islamista“ u borbi protiv Katoličke crkve (usp. *isto*, 46).

5 Vidi poglavje: Gender revolucija. Relativizam na djelu. Usp. *isto*, 47-87.

6 Usp. *isto*, 18, 30-31.

7 *Isto*, 49.

8 Katolički su integristi u svojoj borbi protiv modernosti okrenuti prošlosti, žale za prednostima katolika iz *ancien régimea* i ne brinu se o budućnosti. Za razliku od njih, katolički fundamentalisti nijecu modernitet potkušavajući ga pobijediti u sadašnjosti. Budući da je za pobjedu potrebno mnogo više nego za bijeg, fundamentalisti pripisuju sukobu oznake posebne isključivosti i naglašene dramatičnosti po uzoru na stare religijske dualizme: potiču bojovnost, spremnost, fanatizam, ideologičnost, nesnošljivost, ponegdje i otvorenu mržnju prema modernitetu. Cilj – pobjeda – postaje važnija od sredstava kojima se postiže. Ugledni sociolog religije Željko Mardešić ističe da se duhovni napor za dobrotom – bitno obilježje kršćanstva – u fundamentalizmu pretvara u trajnu opsjednutost zlim svijetom. Milosrdnog Boga uopće nema, a Isus Krist kao da se sa svojom dobrotom i ljubavlju prema neprijateljima još nije ni pojavio. Sljedbenici katoličkog fundamentalizma uzimaju božanske ovlasti u svoje ruke i sude bez milosti modernom svijetu prije i umjesto Boga, unatoč tome što im je upravo evandeoskim naukom to izrijekom odlučno zabranjeno (usp. Željko MARDEŠIĆ, *Rascjep u svetome*, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 2007., 859-866).

je naime dramatična borba dobre Katoličke crkve i zloga svijeta istaknutija od žaljenja za katoličkim društvima prošlosti.

Nije Gabriele Kuby u svojim postavkama o odnosu katoličanstva prema suvremenom svijetu i prema rodnim teorijama osamljena – ona je karika preko koje se američki katolički fundamentalizam prenosi u Europu.⁹ Problem je, međutim, što je ona u Katoličkoj crkvi u Hrvatskoj jedini glas koji tumači pojam rod. U Hrvatskoj ju je, uz to, izdavač predstavio kao uglednu njemačku sociologinju koja je objavila „više zapaženih knjiga o suvremenim društvenim kretanjima i kulturološkim fenomenima“.¹⁰ A to ne samo što nije točno, jer ime i radovi Gabriele Kuby ne mogu se naći u znanstvenim bibliografijama,¹¹ nego i analiza njezine *Nove ideologije seksualnosti* pokazuje da postavke u toj knjizi nisu ishod promišljanja Gabriele Kuby, nego vješta komplikacija tuđih stajališta.

Strukturu knjige *Kako razumjeti rod?* slijedim pristup kojim sam provjeravala postavke Gabriele Kuby. To znači da u prvom poglavlju prikazujem sadržaje koje autorka pripisuje pojmu rod i iz njega izvedenim složenicama kao i način koji ona smatra prikladnim za odnos Katoličke crkve prema rodnom konceptu. Sljedeća su poglavlja provjera tih postavki. Tumačenje pojma rod Gabriele Kuby provjeravam na temelju: tumačenja koje pojmu rod daje Odjel Europske komisije za promicanje jednakih mogućnosti; tumačenja pojma rod komisije Justitia et pax Njemačke biskupske konferencije; značenja koje je pojam rod zadobio u svojoj povijesti u različitim znanstvenim disciplinama i ovisno o teorijskim orientacijama pojedinih znanstvenika; značenja koja pojmu rod u svojim izjavama pripisuje Sveta stolica i koje ima u različitim crkvenim dokumentima; tumačenja pojma rod različitih katoličkih autora te teologa i teologinja. U knjizi ne će biti prikazana filozofska i druga misaona strujanja koja su utjecala na rodne teorije. Izostaje i prikaz uporabe pojma rod u različitim znanstvenim disciplinama, ali i razlike u uporabi toga pojma u različitim društveno-kulturnim kontekstima. Vrijedno bi bilo detaljnije prikazati i sadržaje rodnih studija te njihovo razlikovanje od feminističkih, muških,

9 Analiza *Nove ideologije seksualnosti* pokazuje da je Kuby u postavkama o rodu ovisna o američkim autorima i autoricama koji pripadaju katoličkim fundamentalističkim krugovima. O tome više u prvom poglavlju ove knjige.

10 Usp. ovitak knjige: Gabriele KUBY, *Nova ideologija seksualnosti*.

11 Knjige koje su predstavljene na njezinu internetskoj stranici pokazuju da su teme njezinih knjiga obraćenje, meditacija, odgoj, seksualnost, rod, kritika knjiga o Harryju Potteru. Nijedna od njih nema znanstveni karakter. Vidi: <http://www.gabriele-kuby.de/> (15. 1. 2011.).

ležbijskih, *gay* i *queer* studija. Nešto od toga bit će u knjizi spomenuto, ali ne iscrpno. Razlog izostavljanja tih tema nije samo opseg knjige, nego želja da se u mnoštvu informacija ne izgubi temeljna nit knjige – pitanje odnosa roda i homoseksualnosti te razumijevanje i prihvatanje rodnih rasprava u Crkvi. Želim ukazati da je razumijevanje pojma rod u rodnim teorijama i u Katoličkoj crkvi daleko složenije, nego što to tumači Gabriele Kuby; da između rodnih teorija i Katoličke crkve ne mora vladati rat i neprijateljstvo nego dijalog; da pojam rod za Katoličku crkvu može biti mjesto susreta sa suvremenim čovjekom i njegovom složenom slikom o sebi te da se taj susret u teološkim spravama na svjetskoj i europskoj razini već ozbiljuje.

I.

POLAZIŠTE
RASPRAVE:
STAJALIŠTA
GABRIELE
KUBY

Gabriele Kuby ne posvećuje veliku pozornost značenju, povijesti nastanka, teorijskim raspravama kao ni primjeni pojma rod u pojedinim znanstvenim disciplinama. Povijest nastanka i uporabe pojma rod svodi na tvrdnju da su na Svjetskoj konferenciji o stanovništvu u Kairu 1994. i na Četvrtoj svjetskoj konferenciji o ženama u Pekingu 1995. godine feministkinje, služeći se manipulacijama, „progurale pojam *gender* (rod) kao zamjenu za staru riječ *sex* (spol), kako bi se spolno razlikovanje muškarca i žene prepustilo samovoljnoj subjektivnoj odluci“.¹² Pojmom rod, prema njezinu mišljenju, podmeće se „da je svakog spolno usmjerenje – heteroseksualno, homoseksualno, lezbijsko, biseksualno i transseksualno – jednakov vrijedno i da ga kao takvo društvo mora prihvatić“.¹³ Cilj je uporabe pojma rod „prevladavanje prisilne ‘heteroseksualnosti’ i stvaranje novoga čovjeka čijoj slobodi pripada da svoj spolni identitet bira i ostvaruje neovisno o svome biološkom spolu. Tko se protivi *gender mainstreamingu* (provodenju načela ‘rodno osviještene’ politike), vrši diskriminaciju i zbog toga uz pomoć novih zakona protiv diskriminacije može biti kaznenopravno gonjen“.¹⁴

Rod je, prema Kuby, postao predmetom proučavanja na gotovo svim sveučilištima a služi tome da „se seksualnu revoluciju neupadljivo i bez javne rasprave uvuče u mikrostrukturu društva“.¹⁵ Nakon te tvrdnje Kuby navodi da je njemačka vlada 1999. godine postavila *politiku izjednačavanja* uz pomoć političke strategije *gender mainstreaminga* za svoje trajno glavno načelo i ključnu zadaću. Budući da ne precizira na koga se odluka o *izjednačavanju* odnosi, a neposredno nakon toga piše o rodnim aktivistima koji se

---

12 Usp. Gabriele KUBY, *Nova ideologija seksualnosti*, 51.

13 *Isto*, 7.

14 *Isto*.

15 *Isto*, 52.

bore za prava transseksualaca i za ukidanje heteroseksualnosti, Kuby omogućava da se odluku njemačke vlade i gender mainstreaming shvati u smislu promicanja prava seksualnih manjina ali i šire: „Do sada se izričito navode homoseksualnost, lezbijsvo, biseksualnost, transseksualnost, ali je borba za pedofiliju i poligamiju već u punom jeku“.¹⁶ Da se gender mainstreaming odnosi na pitanje ravnopravnosti žena i muškaraca, Kuby ne spominje.

Rodnu perspektivu Kuby tumači u smislu svjetonazora misionara koji progone one koji ne dijele njihovo mišljenje, borbe protiv vladajućeg hetero-patrijarhata, odnosno heteroseksualnih (muških) tlačitelja te *tajnoga plana* kojim se želi stvoriti novoga čovjeka i to uništenjem tradicionalnih spolnih uloga.¹⁷ Taj plan provodi se kadrovskom politikom. Promicanje gender mainstreaminga u ustanovama po načelu odozgo-nadolje Kuby tumači u smislu zapošljavanja kadrova koji su vjerni rodnoj liniji.¹⁸

Glavni su ciljevi *rodne ideologije i rodne revolucije*, prema njezinu mišljenju, borba protiv kršćanstva i kršćanskog utjecaja na društvo i na odgoj novih naraštaja; rušenje svih granica udovoljavanja nagonima;¹⁹ borba za priznanje, ravnopravnost i promidžbu homoseksualaca (gay), lezbijski, biseksualaca i transseksualaca.²⁰ Kao predvodnicu rodne revolucije Kuby posebno proziva Europsku uniju i kao dokaz svoje tvrdnje navodi *Rezoluciju Europskog parlamenta o homofobiji u Europi*. Tu rezoluciju Kuby u cijelosti donosi u dodatku knjige ne uočavajući da se u njoj riječ gender ili gender mainstreaming nijednom ne spominje kao ni da se pitanje ravnopravnosti homoseksualnih, lezbijskih, biseksualnih i transseksualnih osoba i suzbijanje diskriminacije nad tim osobama u *Rezoluciji* stavlja pod pojmom *seksualne orijentacije (sexual orientation)* a ne pod pojmom gender i gender mainstreaming.²¹

Premda Gabriele Kuby u odnosu na rodne rasprave spominje i transseksualce i interseksualce, svu pozornost usmjerava na pitanje homoseksualnosti. Muškarce i žene spominje samo u smislu da rodna ideologija nijeće muški i

16 *Isto*, 53.

17 Usp. *isto*, 54-55.

18 Usp. *isto*, 55. Kuby ne navodi i obrnuti smjer odozdo-nagore, koji je također sastavni dio rodno osviještene politike jer bi to moglo dovesti u pitanje njezino tumačenje.

19 Usp. *isto*, 8-9. „Rodnoj revoluciji nije stalo do slobode i tolerancije, do nediskriminiranja jedne manjine. [...] Radi se o onomu što se doista i događa: o uništenju kršćanstva.“ *Isto*, 83.

20 Usp. *isto*, 58.

21 Rezolucija Europskog parlamenta o homofobiji u Europi, B6-0025/2006, 11. siječnja 2006., u: *isto*, 143-146.

ženski biološki spol i heteroseksualnost. Mišljenja je da je Katolička crkva „zakleti neprijatelj rodnih revolucionara i svih njegovih predvodnika, korisnika i suradnika“.²² Sa žaljenjem ipak navodi da ima vjeroučitelja, predstavnika Caritasa i voditelja udruge *Donum vitae* koji „se zalažu za rodnu indoktrinaciju.“²³

Analiza kritike *roda, rodne perspektive, rodno osviještenne politike i rodnih studija* Gabriele Kuby pokazuje da ona ne razlikuje rodne, feminističke, muške, lezbijske, gay i queer studije. Sve te studije svrstava u rodnu perspektivu, čiji je sadržaj „neupadljivo i bez javne rasprave“ uvlačenje seksualne revolucije u mikrostrukturu društva.²⁴ Tim postupkom ne samo što prešućuje rasprave i nesuglasice koje postoje između rodnih i feminističkih, feminističkih i lezbijskih, rodnih i lezbijskih itd. studija, nego im pripisuje i zajednički program koji u zbilji ne postoji. Osim toga, izrazu rodna perspektiva Kuby daje značenje koje se razlikuje od njegove uporabe u međunarodnim dokumentima, prema kojima rodna perspektiva ima značenje sagledavanja i poštivanja razlika između žena i muškaraca u svim političkim područjima i aktivnostima.²⁵

Do određenja rodne perspektive kao seksualne revolucije i kao homoseksualne i transseksualne borbe protiv heteroseksualnog patrijarhata, Gabriele Kuby ne dolazi na temelju vlastitih istraživanja, nego pozivajući se na druge autore. Jedan je od njih i profesor prava David Lee Mundy.²⁶ Mundy, međutim, ne analizira pravnu definiciju rodne perspektive, već smisao rodne perspektive određuje na temelju literature, osobito knjige *Who Stole Feminism* sjevernoameričke filozofkinje i antifemistkinje Christine Hoff Sommers.²⁷ U tvrdnji da je dijalog s takvom perspektivom „težak“, jer radi se o „zatvorenom sustavu mišljenja“, Mundy se poziva na još jednu američku autoricu, katolki-

Jadranka Rebeka ANIĆ

Kako razumjeti rod?

1. Polazište rasprave:
stajališta Gabriele Kuby

22 *Isto*, 68.

23 *Isto*, 70.

24 *Isto*, 52.

25 Usp. EUROPEAN COMMISSION UNIT IN CHARGE OF EQUAL OPPORTUNITIES, *100 words for equality, A glossary of terms on equality between women and men* (1998.), 22, na: http://www.eduhi.at/dl/100_words_for_equality.pdf (8. 11. 2010.).

26 Kuby se poziva na: David Lee MUNDY, Die Auflösung von Geschlecht und die Dekonstruktion von Frausein und Mannsein, u: *Bulletin* 01/07, 46, na: http://www.dijg.de/fileadmin/dijg-uploads/pdf/bulletin_13_2007_mundy.pdf (28. 11. 2010.). Osim na Davida Lee Mundyja, opširno se poziva i na Volkera Zastrowa i o njemu je posebno ovisna u tumačenju *gender mainstreaminga*. Usp. Gabriele KUBY, *Nova ideologija seksualnosti*, 54-57.

27 Usp. David Lee MUNDY, Die Auflösung von Geschlecht und die Dekonstruktion von Frausein und Mannsein, 36.

nju Dale O'Leary,²⁸ koja je također ovisna o postavkama Christine Sommers. Koja je važnost utjecaja Christine Sommers i Dale O'Leary na Gabriele Kuby bit će jasnije nakon predstavljanja tih dviju autorica u petom poglavlju ove knjige. Ovdje je na njih važno samo ukazati.

Na temelju prethodno prikazanih postavka Gabriele Kuby, nameću se pitanja: Što zapravo znači riječ rod? Je li to uistinu samo zamjena za staru riječ spol? Koje značenje imaju izrazi rodna perspektiva (gender perspective) i rodno osviještena politika (gender mainstreaming)? Koje je značenje tih izraza na razini Ujedinjenih naroda i Europske unije? Ima li pojam rod značenje *šifre za homoseksualnost* i ako nema, odakle takvo tumačenje? Kakav je odnos Katoličke crkve prema tim pojmovima? Je li terminologija toliko važna? Bi li povratak na staru riječ spol značio oslobođanje od rodne ideologije i rodne revolucije?

28 David Lee Mundy često se poziva na Dale O'LEARY, Gender: The Deconstruction of Women. Analysis of the Gender Perspective in Preparation for the Fourth World Conference on Women in Beijing, *China 7* (1995.). Taj esej odigrao je važnu ulogu u raspravama o značenju pojma rod među konzervativnim delegatima civilnih udruga na Četvrtoj međunarodnoj konferenciji u Pekingu, o čemu će biti više riječi u petom poglavlju ove knjige.

II.

**ROD –
– ZNAČENJE
POJMA**

Najjednostavnije tumačenje engleske riječi gender²⁹ bilo bi ono koje se 70-ih godina rabilo u akademskim i političkim raspravama: gender znači *društveni spol* za razliku od *tjelesnoga spola* (engl. sex). U *Priručniku o identitetima, seksualnosti i procesu socijalizacije* autori uporabu riječi spol i rod u hrvatskom jeziku tumače ovako: *Spol* se koristi za sve razlikovne osobine koje su biološki i nasljedno uvjetovane, dok *rod* označava one razlikovne osobine koje su uvjetovane društvenom okolinom i odgojem. Drugačije rečeno: Ljudi se rađaju kao muško i žensko, ali uče da budu dječaci i djevojčice koji će odrasti i postati muškarci i žene. To naučeno ponašanje čini *rodni identitet* i uvjetuje *rodne uloge*. Društvo koristi različite oblike pritisaka da bi se muškarci i žene ponašali u skladu sa svojim ulogama.³⁰

Pod utjecajem postmoderne filozofije, to početno razlikovanje i definiranje roda i spola i njihovoga međusob-

29 Riječ *gender* teško se prevodi na mnoge jezike. Zbog toga se u nekim zemljama, prije svega zapadne Europe, jednostavno rabi engleska riječ *gender*, dok se u drugim zemljama (primjerice u Kini) iznalaze nove riječi. Uporaba engleske riječi izaziva kritike jer se postavlja pitanje ne priznaje li se time izvjesna teorijska prevlast sjevernoameričkih feministkinja i ne potiče li, ili sprječava, stran pojam intelektualnu raspravu. Povjesničarka Joan Scott drži da upravo stranost pojma otvara mogućnosti za istraživanje novih ideja i formuliranje novih polazišta istraživanja, koji se ne moraju nužno preklapati s onima iz SAD-a. U tom slučaju, pojам *gender* se ne pojavljuje kao prisilno nametnut pojам, nego prije kao poticaj za raspravu i za neke nove postavke. Osim toga, pojам *gender* omogućava komunikaciju iznad geopolitičkih i lingvističkih barijera i zahvaljujući zajedničkoj terminologiji – osobito na razini Ujedinjenih naroda – usuglašena djelovanja (prikupljanje podataka, analiza, provedba međunarodnih sankcija) za uklanjanje diskriminacije žena. Usp. Joan WALLACH SCOTT, Die vielen Bedeutungen des Begriffs gender. Von „sozialen Geschlecht“ über Synonym für „Frauen“ zum gesellschaftlichen Normensystem, u: *UniPress der Universität Bern* 109 (2001.) 2, 2, na: <http://www.lustaufgender.ch/docs/scott.pdf> (5. 07. 2010.).

30 Usp. Amir HODŽIĆ – Nataša BIJELIĆ – Sanja CESAR, *Spol i rod pod povećalom. Priručnik o identitetima, seksualnosti i procesu socijalizacije*, Zagreb, Cesi, ²2003., 143.

nog odnosa postalo je složenije. O tome će biti više riječi u drugom poglavlju ove knjige. Ovdje ćemo se zadržati na tumačenju riječi *rod* prema pojmovniku *100 words for equality. A glossary of terms on equality between women and men (100 riječi za ravnopravnost. Pojmovnik izraza o ravnopravnosti između žena i muškaraca)* koji je priredio Odjel Europske komisije za promicanje jednakih mogućnosti i prema dokumentu *Geschlechtergerechtigkeit und weltkirchliches Handeln (Rodna pravednost i djelovanje Crkve po svem svijetu)* komisije Justitia et pax Njemačke biskupske konferencije.³¹ Ta su dva dokumenta odabrana ne samo zbog jasnoće tumačenja značenja riječi *rod* nego i stoga što ta tumačenja na neki način imaju službeni karakter. Spomenuti Pojmovnik priredio je, naime, Odjel Europske komisije za promicanje jednakih mogućnosti kako bi omogućio zajedničko razumijevanje pojmoveva i pitanja na europskoj razini. Njime se građanima želi učiniti razumljivim zauzimanje za ravnopravnost između žena i muškaraca i tako olakšati promociju rada na tom području i prikupljanja podataka na razini Europske unije.³² Pojmovnik

- 31 DEUTSCHE KOMMISSION JUSTITIA ET PAX, *Geschlechtergerechtigkeit und weltkirchliches Handeln. Ein Impulspapier der Deutschen Kommission Justitia et pax*, Schriftenreihe Gerechtigkeit und Frieden 104, Bon, 32004.,
- 32 Usp. Pádraig FLYNN, Foreword, u: EUROPEAN COMMISSION UNIT IN CHARGE OF EQUAL OPPORTUNITIES, *100 words for equality*, 3. Na temelju toga pojmovnika Centar za ženske studije u Zagrebu izradio je *Pojmovnik rodne terminologije prema standardima Europske unije* u želji stvaranja „diskurzivnog ‘alata’ za sve ustanove i stručna tijela koji se bave ili bi se trebali baviti rodnim osviještenom politikom, a u cilju postizanja ravnopravnosti spolova“ (Rada BORIĆ, Predgovor, u: Rada BORIĆ (ur.), *Pojmovnik rodne terminologije prema standardima Europske unije*, Zagreb, Ured za ravnopravnost spolova, 2007., 5). Uz pojmove iz *100 words of equality*, u *Pojmovnik rodne terminologije* uvršteni su i novi pojmovi koje su urednice smatrali važnim za razumijevanje mehanizama provedbe ravnopravnosti spolova u Hrvatskoj. Urednice su dodale i „osobni uvid u razumijevanje pojma“ (Isto, 5). Premda taj postupak znači obogaćenje i proširenje pojmovnika Europske komisije, može dovesti u pitanje njegov smisao. Ako je *Pojmovnik* na razini Europske unije trebao dati *jedinstveno razumijevanje* određenog pojma kako bi se olakšala politička provedba jednakosti i mogućnost njezine kontrole te je njegov prijevod na hrvatski trebao omogućiti praćenje politike rodne ravnopravnosti u Europi i Hrvatskoj, pitanje je kako se prema tome odnosi i koju ulogu ima „osobno razumijevanje pojma“. Problem je i to što urednice nisu dosljedno i jasno naznačile koje pojmove i tumačenja preuzimaju iz pojmovnika *100 words of equality*, koje su pojmove dodale i što je njihovo osobno tumačenje. Uspporedbom *100 words of equality* i *Pojmovnika rodne terminologije* može se zaključiti da definicije iz *100 words of equality*, u nekim slučajevima, urednice stavljaju u kurziv prije vlastitoga tumačenja. Nekada, međutim, sadržaj iz *100 words of equality* jednostavno prepliću s vlastitim tumačenjem i tako čitatelju onemogućavaju uvid u tumačenje pojma prema *100 words of equality*. Upravo je to slučaj u tumačenju riječi *gender mainstreaming* (usp. isto, 80-81). To je razlog da se u ovom radu ne pozivam na *Pojmovnik rodne terminologije* nego na *100 words of equality*.

je, dakle, neka vrsta službenoga tumača značenja i uporabe riječi rod i njezinih složenica na razini Europske unije. Dokument *Justitia et pax* ne sadrži samo tumačenje roda i rodno osviještene politike jedne crkvene ustanove koja za svoj rad odgovara biskupskoj konferenciji, nego svojim shvaćanjem rodno osviještene politike i njezine provedbe na europskoj i svjetskoj razini omogućava usporedbu s poimanjem roda u pojmovniku *100 words for equality*. U oba slučaja, dakle, nije riječ o osobnim stavovima pojedinih autora, nego o institucionalnim tumačenjima koja se međusobno mogu usporediti i ujedno mogu poslužiti za provjeru sadržaja koji pojmu rod na razini Europske unije pripisuje Gabriele Kuby. Najprije će biti prikazano tumačenje pojma rod i nekih složenica s tim pojmom prema spomenutom Pojmovniku, potom prema dokumentu komisije *Justitia et pax*.

2.1. POJMOVNIK 100 WORDS FOR EQUALITY

Prema *100 words for equality* pojам rod (gender) i sve složenice s tim pojmom odnose se na ravnopravnost muškaraca i žena.³³ Sama riječ rod tumači se kao:

„Koncept koji se odnosi na društvene razlike između žena i muškaraca, razlike koje su naučene, koje se s vremenom mijenjaju i koje imaju širok raspon varijacija unutar jedne kulture i između kultura.“³⁴

Riječ spol (sex) protumačena je kao: „biološke značajke koje obilježavaju ljudska bića kao žene i muškarce.“³⁵

Budući da Gabriele Kuby pod sumnju ne stavlja samo

33 I prema *Pojmovniku rodne terminologije* pojam rod i njegove složenice (*rodna analiza, rodna jednakost, rodna perspektiva, rodna segregacija pri zapošljavanju, rodna statistika, rodne uloge, rodni identiteti, rodni jaz, rodni proračun, rodno neutralan, rodno osviještena politika, rodno uvjetovano nasilje*) tumače se u odnosu na žene i muškarce. Engleski izričaj *gender roles* (rodne uloge) priređivačice čak ne prevode samo kao *rodne uloge*, nego kao rodne/spolne uloge i u tumačenju upućuju da je riječ o rodnim/spolnim ulogama žena i muškaraca (usp. *isto*, 77-78). Jedini iskorak iz binarnog muško-ženskog koncepta *Pojmovnik rodne terminologije* donosi u tumačenju izraza *rodni identitet*, za koji piše da ne znači samo binarni koncept muškoga ili ženskoga, nego i nove rodne identitete (lezbiska, gay, biseksualna, transseksualna i queer populacija) (usp. *isto*, 78). Termin *gender identity* nije sadržan u pojmovniku *100 words for equality*.

34 „A concept that refers to the social differences between women and men that have been learned, are changeable over time and have wide variations both within and between cultures.“ EUROPEAN COMMISSION UNIT IN CHARGE OF EQUAL OPPORTUNITIES, *100 words for equality*, 18.

35 „The biological characteristics which distinguish human beings as female or male.“ *Isto*, 36.

značenje riječi gender nego i *gender equality* (rodna ravnopravnost), *gender analysis* (rodna analiza), *gender perspective* (rodna perspektiva) i osobito *gender mainstreaming* (rodno osviještena politika), zadržat ćemo se i na značenju tih riječi.

Definicija je rodne ravnopravnosti (*gender equality*) prema *100 words for equality* sljedeća:

„Koncept znači da su sva ljudska bića slobodna razvijati osobne sposobnosti i činiti izbore bez ograničenja postavljenih zadanim rodnim ulogama; isto tako, da se različita ponašanja, težnje i potrebe žena i muškaraca uzmu u obzir, vrednuju i promiču jednakom.“³⁶

U njemačkom prijevodu engleski se izraz *gender equality* još dodatno tumači kao ravnopravnost žena i muškaraca u društvenom pogledu.³⁷

Rodna analiza (*gender analysis*) prema Pojmovniku:

„Proučava razlike u uvjetima, potrebama, stupnju sudjelovanja, pristupa resursima u razvoju, kontroli sredstava, donošenju odluka i sl., koje postoje između muškaraca i žena u odnosu na pripisane im rodne uloge.“³⁸

Rodno osviještenu politiku (*gender mainstreaming*) Pojmovnik tumači kao:

„Sustavno uključivanje situacija, prioriteta i potreba žena i muškaraca u sve politike, i to imajući u vidu promicanje jednakosti žena i muškaraca i mobiliziranje svih općih politika i mjera upravo za postizanje ravnopravnosti aktivnim i otvorenim uzimanjem u obzir, u fazi planiranja, njihovih učinaka na situacije žena odnosno muškaraca pri njihovoj implementaciji, promatranju i vrednovanju.“³⁹

36 „The concept meaning that all human beings are free to develop their personal abilities and make choices without the limitations set by strict gender roles; that the different behaviour, aspirations and needs of women and men are considered, valued and favoured equally.“ *Isto*, 20.

37 Usp. *isto*, 20. Pojmovnik je višejezični (engleski, španjolski, nizozemski, talijanski, francuski, danski, finski, grčki, njemački i švedski).

38 „The study of differences in the conditions, needs, participation rates, access to resources and development, control of assets, decision making powers, etc. between women and men on their assigned gender roles.“ *Isto*, 18.

39 „The systematic integration of the respective situations, priorities and needs of women and men in all policies and with a view to promoting equality between women and men and mobilising all general policies and measures specifically for the purpose of achieving equality by actively and openly taking into account, at the planning stage, their effects on the respective situations of women and men in implementation, monitoring and evaluation.“ *Isto*, 21.

Pojednostavljeno rečeno, rodno osviještena politika znači da se pri svakom planiranju, provođenju i vrednovanju bilo koje društveno-gospodarsko-političke akcije uzima u obzir situacije i potrebe žena i muškaraca i da ih se provodi imajući na umu promicanje njihove jednakosti. Time je jasno da se rodno osviještena politika ne odnosi samo na žene nego i na muškarce kao i da se ravnopravnost ne promatra kao izdvojena tema nego kao sastavni dio ukupnih društvenih odnosa. U rodno osviještenoj politici osim toga nije riječ o apstraktnoj, prethodno zadanoj politici jednakosti, nego nositelji odluka trebaju prihvati odgovornost osmišljavanja i provedbe rodno osviještene politike od koje imaju koristi i žene i muškarci u svakidašnjem političkom i drugom odlučivanju.

Za razliku od Gabriele Kuby, koja izraz rodna perspektiva rabi za svjetonazor kojemu je cilj rušenje heterosekusalnog patrijarhata,⁴⁰ *100 words for equality* rodnu perspektivu tumači kao: „Uzimanje u obzir i pozornost na razlike u svakom danom političkom području/aktivnosti“.⁴¹ To tumačenje Biljana Kašić u *Pojmovniku rodne terminologije* dodatno pojašnjava:

„Iako uvođenje rodne perspektive ima za cilj proizvesti rodno osjetljiv pristup, odnosno pokazati specifičnost pristupa muškaraca i žena kao polazišta za razumijevanje ‘spolne razlike’ u svim njenim izvedbama i posljedicama, pod rodnom perspektivom najčešće se razumije ženski pogled i pristup spoznaji, kulturi, politici i životu općenito.“⁴²

Iz navedenih primjera tumačenja riječi u *100 words for equality* može se zaključiti da se na razini Europske unije riječ rod rabi za oznaku i reguliranje odnosa između žena i muškaraca a ne za reguliranje prava homoseksualaca, transseksualaca i interseksualaca. Kad je riječ o homoseksualnosti, na razini Europske unije rabi se izraz *sexual orientation* (seksualna orijentacija), koje se definira kao: „Seksualna privlačnost prema osobama istog ili različitog spola: homoseksualnost, lezbijstvo, heteroseksualnost, biseksualnost.“⁴³

40 Usp. Gabriele KUBY, *Nova ideologija seksualnosti*, 54.

41 „The consideration and attention to the differences in any given policy area/activity.“ EUROPEAN COMMISSION UNIT IN CHARGE OF EQUAL OPPORTUNITIES, *100 words for equality*, 22.

42 Biljana KAŠIĆ, Rodna perspektiva (gender perspective), u: Rada BORIĆ (ur.), *Pojmovnik rodne terminologije prema standardima Europske unije*, Zagreb, Ured za ravnopravnost spolova, 2007., 76.

43 „Sexual preference for a person of either the same or the opposite sex (homosexuality, lesbianism, heterosexuality, bisexuality.“ EUROPEAN COMMISSION UNIT IN CHARGE OF EQUAL OPPORTUNITIES, *100 words for equality*, 37.

2.2. DOKUMENT NJEMAČKE KOMISIJE JUSTITIA ET PAX

Komisija Justitia et pax Njemačke biskupske konferencije objavila je 2004. godine dokument *Rodna pravednost i djelovanje Crkve po svem svijetu (Geschlechtergerechtigkeit und weltkirchliches Handeln. Ein Impulspapier der Deutschen Kommission Justitia et pax)*.⁴⁴ Justitia et pax rodno osviještenu politiku smatra prikladnim sredstvom⁴⁵ promicanja pravednih odnosa među spolovima, sredstvom koje je u skladu s njezinim temeljnim djelovanjem, odnosno, s ciljem ukazivanja na strukturne nepravde i nasilja te traženje sredstava i putova njihove prevencije.⁴⁶

Pojam rod Komisija tumači kao društveni i kulturni vid spolne razlike koji se razlikuje od biološke spolne razlike. Rod se odnosi na sve predodžbe i načine ponašanja koji se utvrđuju snagom tradicije, odgoja, kulture, društvenih uzora kao općeg razumijevanja spolnih uloga (tipična žena, tipični muškarac). Rodno osviještena politika, pak, znači kritičko promatranje, pod znakom pravednosti, takvih učvršćenih uloga i traženje poboljšanja u odnosima spolova. Rodno osviještena politika je, prema Komisiji, princip djelovanja koji treba pomoći i ženama i muškarcima da nesmetano, oslobođeni naslijedenih pripisivanja uloga, pristupaju svim područjima javnoga života, od gospodarstva i politike s jedne strane, do privatnog života s druge strane.⁴⁷

U dalnjem tumačenju izraza rodno osviještena politika Justitia et pax se poziva na službeni njemački prijevod riječi temeljen na definiciji Vijeća Europe. Prema toj definiciji, rodno osviještena politika sastoji se u (re)organizaciji, poboljšanju, razvoju i vrednovanju procesa odlučivanja s ciljem da čimbenici koji sudjeluju u političkom oblikovanju uzimaju u obzir kriterij ravnopravnosti žena i muška-

44 Njemačka riječ Geschlecht obuhvaća značenje i spola i roda. Budući da je cijeli dokument posvećen značenju pojma rod (gender), Geschlecht prevodim rječju rod.

45 Ta se tvrdnja u dokumentu učestalo ponavlja i pobliže obrazlaže. Važno je, međutim, da tu tvrdnju iznosi i predsjednik Komisije, biskup dr. Reinhard Marx. Biskup Marx piše u *Predgovoru* da se Komisija na brojnim područjima svoga rada uvijek uvjera koliko je za uspjeh nekih mjera ili projekata važno voditi računa o različitim učincima koje imaju za muškarce i žene. Upravo stoga smatra gender mainstreaming prikladnim instrumentom promicanja pravednih odnosa među spolovima, koji se već primjenjuje na području javne uprave ali i u privatnom poduzetništvu. Usp. Reinhard MARX, Vorwort, u: DEUTSCHE KOMMISSION JUSTITIA ET PAX, *Geschlechtergerechtigkeit und weltkirchliches Handeln*, 5.

46 Usp. DEUTSCHE KOMMISSION JUSTITIA ET PAX, *Geschlechtergerechtigkeit und weltkirchliches Handeln. Ein Impulspapier der Deutschen Kommission Justitia et pax*, 7.

47 Usp. *isto*, 16.

raca na svim područjima i na svim razinama.⁴⁸ Komisija tumači da je u rodno osviještenoj politici riječ o tome da se na svim razinama političkoga života ili društvenog područja djelovanja utvrdi ideja pravednog odnosa prema različitim životnim perspektivama muškaraca i žena i da se teži ravnopravnosti kao bitnom političkom cilju.⁴⁹ Rodno osviještena politika je *metoda* koja spolnu perspektivu uvodi kao sastavni dio normalnog obrasca djelovanja neke ustanove, čini je *mainstreamom* (glavnom strujom), kako bi se poticala ravnopravnost žena i muškaraca.⁵⁰

Justitia et pax ukazuje da je rodno osviještena politika osjetljiva na razlike kako između žena i muškaraca tako i na razlike unutar pojedine skupine. Razlikovanjem između žena i muškaraca želi se izbjegći usmjerenošću političkih programa, mjera i uspjeha na jednostrane predodžbe koje su ishod muških načina doživljavanja ili životnih situacija. Razlikovanje unutar pojedine skupine ukazuje da rodno osviještena politika ne poima žene i muškarce uvijek kao homogenu skupinu, nego vodi računa o činjenici da i u toj skupini postoje mnogostrukе životne situacije i potrebe.⁵¹

Justitia et pax u svojem dokumentu osvjetljava i odnos između „tradicionalne“ politike ravnopravnosti, koja je bila usmjerena na interes žena i politike gender mainstreaminga. Mišljenja je da rodno osviještena politika ne može zamijeniti „klasičnu“ politiku ravnopravnosti, nego je nadopunjava. To su dva različita puta u službi postizanja jednog istoga cilja i treba ih zajedno provoditi sve dok se u cijelom društvu ne postigne stvarna ravnopravnost spolova. Glavnu razliku između rodno osviještene politike i klasične politike ravnopravnosti usmjerene na žene, Komisija vidi u čimbenicima zaduženim za provedbu tih politika i u načinu postavljanja i provedbe političkih koncepta. „Tradicionalni“ oblici politike ravnopravnosti polaze od konkretno postavljenih problema koji se izvode iz nepravednog položaja žena i na temelju toga zahtijevaju njihovo konkretno političko rješavanje. Rodno osviještena politika zbilji pristupa temeljitije. U konceptu rodno osviještene politike rodna perspektiva, odnosno, različite situacije žena i muškaraca, postaju kriterijem već kod is-

48 Definiciju je izradila skupina stručnjaka koju je zadužilo Vijeće Europe 1995. godine. Nalazi se u dokumentu: *Gender Mainstreaming. Conceptual framework, methodology and presentation of good practices. Final Report of Activities of the Group of Specialists on Mainstreaming* (1998.), na: <http://www.g-i-s-a.de/res.php?id=374> (20. 1. 2011.).

49 Usp. DEUTSCHE KOMMISSION JUSTITIA ET PAX, *Geschlechtergerechtigkeit und weltkirchliches Handeln*, 15.

50 Usp. *isto*, 26.

51 Usp. *isto*, 16.

pitivanja, organizacije i pristupa nekom području djelovanja. Justitia et pax procjenjuje da je rodno osjetljiva politika *temeljna strategija*: može trajati neko vrijeme dok ne bude provedena, ali raspolaže potencijalima za održive promjene. Mnogi „tradicionalni“ oblici ženskih zahtjeva mogu se provesti brže, ali uglavnom imaju ograničeno djelovanje. Te strategije ujedno ne zahtijevaju zajedničko djelovanje žena i muškaraca i tako štede muškarce od nužnosti vlastitih promjena.⁵² Prema konceptu rodno osviještene politike za provođenje ravnopravnosti i pravednog odnosa među spolovima jednako su odgovorni i žene i muškarci, svi koji imaju političku i društvenu odgovornost i svi koji od toga mogu imati koristi. Uravnotežen odnos spolova djeluje pozitivno i na muškarce: oslobođeni pritska tradicionalnih predodžba uloga i slobodni za raznoliko miješanje posla i privatnog života, ali i za drugačiji način izvršavanja svoje poslovne uloge, otvaraju sebi nove prostore djelovanja.⁵³

Justitia et pax također pozitivno vrednuje obvezatnost koncepta rodno osviještene politike na institucionalnoj međunarodnoj razini. Kao pozitivan primjer navodi Socijalno i gospodarsko vijeće Ujedinjenih naroda (ECOSOC), koje je 1997. godine donijelo smjernice *Mainstreaming the Gender Perspective into all Policies and Programmes in the UN System* davši tako tom konceptu prvenstvo provedbe u sustavu Ujedinjenih naroda. Justitia et pax pozitivno vrednuje i dokument Europske unije *Leitfäden zur Bewertung geschlechterspezifischer Auswirkungen* (1997.), koji je trebao pomoći rodno osjetljivom pristupu pojedinim područjima politike Europske unije. Pozitivno se vrednuje i Amsterdamski ugovor iz 1999. godine, kojim je rodno osviještena politika za sve članice Europske unije postala prvotnom zadaćom.⁵⁴ Takvo stajalište komisije Justitia et pax prema politici Ujedinjenih naroda i dokumenta Europske unije osobito je važno uzme li se u obzir kritika tih i drugih dokumenata Gabriele Kuby i sličnih autora.⁵⁵

Kad je u pitanju prihvaćanje rodno osviještene politike u Katoličkoj crkvi, Justitia et pax procjenjuje da je posrijedi „osjetljiva zadaća“ s obzirom na to da je Crkva u prošlosti imala velik udio u širenju tradicionalnih spolnih uloga što se mora ocijeniti kao jednostrano i štetno. Pre-

52 Usp, *isto*, 13-14.

53 Usp. *isto*, 16.

54 Usp. *isto*, 18.

55 Primjerice; Volker ZASTROW, Gender Mainstreaming. Politische Geschlechtsumwandlung, u: *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, br. 138, 19. 06. 2006, 8 (20. 6. 2006.), na: <http://www.faz.net/s/RubFC-06D389EE76479E9E76425072B196C3/Doc-E19A6FC7720554E81829007B25E33D7E4-ATpl-Ecommon-Scontent.html> (21. 6. 2010.).

dodžbe o spolnim ulogama utemeljile su određene uzorkе ponašanja i učinile da budu samorazumljive. Posljedice su bile velike nepravde među spolovima koje su, dijelom, još uvijek na djelu. Budući da je poziv Crkve djelovati na humaniziranju svijeta i uspostavi civilizacije ljubavi u kojoj nepravde trebaju biti uklonjene, ciljevi rodno osviještene politike pokazuju se pogodnjima. Rodna perspektiva pokazuje se korisnom za provedbu nužnih koraka na putu postizavanja pravednosti među spolovima na međunarodnoj razini jer njezino polazište nudi konkretna i provodljiva sredstva i metode koji pomažu pri analizi različitih situacija i provedbi prijedloga poboljšanja.⁵⁶

Justita et pax ukazuje i na biblijsko-teološko utemeljenje rodno osjetljive politike. Poziva se na biblijske tekstove Post 1,26-28 i Gal 3,28 te na učenje o Bogu kao Trojstvu. Biblijski izričaj o čovjeku kao slici Božjoj (Post 1,26-28) opravdava nastojanja oko društvene i političke ravnopravnosti. Tekst Gal 3,28 poziva vjernike da se ne obaziru na razlike staleža i društveno specifične predodžbe uloga kad je riječ o vrijednosti ljudi pred Bogom i njegovim otkupiteljskim djelom. Vjera u Krista otvara perspektivu koja je iznad uskih predodžba uloga. Navedeni biblijski tekstovi o jednakoj vrijednosti a time nužno i o pravednosti između žena i muškaraca nisu u skladu ni s hijerarhijski i dualistički obilježenim predodžbama o spolovima, ni s nijekanjem razlika među spolovima. Drugačije rečeno: kao što biološka razlika između muškarca i žene ne smije biti povezana s društvenim nejednakostima, tako se ni ravnopravnost spolova ne može provesti ne vodeći računa o različitim uvjetima života žena i muškaraca.⁵⁷

Za kršćansko uređenje odnosa među spolovima, prema Justitia et pax, temeljno značenje ima i učenje o Bogu kao Trojstvu: jedinstvu trojedinoga Boga odgovara ljudska zajednica u kojoj su ljudi obilježeni zajedništvom i odnosom koji isključuje moć i vladavinu; ujedno se raduju razlikama koje je stvorio sam Bog. Za razliku od dualističkoga suprotstavljanja žena i muškaraca, promatranje spolnih razlika pod tim vidom stavlja naglasak na zajednicu koja ono različito povezuje u jedinstvo ne uklanjujući razlike. U dokumentu se stoga postavlja pitanje: Kako se može živjeti odnos među spolovima koji bi omogućio da žene i muškarci svoje darove i sposobnosti razvijaju i dijele u uzajamnom poštivanju?⁵⁸

56 Usp. DEUTSCHE KOMMISSION JUSTITIA ET PAX, *Geschlechtergerechtigkeit und weltkirchliches Handeln*, 20.

57 Usp., *isto*, 20-21.

58 Usp. *isto*, 22.

U odnosu na Gabriele Kuby, koja načelo djelovanja rodno osviještene politike odozgo-nadolje tumači u smislu zapošljavanja i pogodovanja *rodnim poslušnicima*, Justitia et pax to načelo razumije ovako:

- Premda je odgovornost za proces rodno osviještene politike na vodstvu koje potiče, štiti i unosi nužne promjene u procesima odlučivanja i provedbe odluka, potrebno je također uključivanje svih sudionika.
- Cilj je da se posvijesti i učini vidljivim uočavanje ili previđanje spolnih razlika i diskriminacija muškaraca i žena, da se provjeri način poimanja spolnih identiteta i uloga, ideja jednakosti i ravnopravnosti itd.
- Provodenje rodne pravednosti nije zadaća samo vodstva, nego svih sudionika u tom procesu.⁵⁹

Justita et pax stoga pozitivno vrednuje usvajanje rodne pravednosti kao načela ustrojstva mnogih ustanova. Komisija ocjenjuje da je rodna pravednost u mnogim ustanovama usvojena kao njihovo etičko načelo, izričaj je društvene i komunikativne sposobnosti ustanove te sve više pridonosi da je bolje prihvaćaju njezini djelatnici i šira javnost.⁶⁰

Osvrt

Usporedba tumačenja pojma rod i složenica s tim pojmom na temelju pojmovnika Europske komisije i dokumenta Justitia et pax Njemačke biskupske konferencije te tumačenja Gabriele Kuby i autora na koje se poziva, upućuje na znatne razlike.

Za Gabriele Kuby rod, rodna perspektiva i rodno osviještena politika imaju značenje promicanja prava homoseksualaca, transseksualaca i interseksualaca. Na razini Europske unije, tim se terminima izriče politika poticanja ravnopravnosti između žena i muškrača, politika koja jedнако uzima u obzir životne situacije žena i muškaraca i koja se temelji na zajedničkoj, kreativnoj suradnji žena i muškaraca.

Gabriele Kuby kritizira uporabu pojmljiva rod, rodna perspektiva i rodno osviještena politika Europske unije, ali ne provjerava značenje tih pojmljiva na razini Europske unije. Umjesto toga pripisuje im značenje koje posuđuje od raznih autora. Ne samo da koncept roda Kuby smatra nepomirljivim s katoličkim svjetonazorom nego ga pro-

59 Usp. *isto*, 25-26.

60 Usp. *isto*, 26.

glašava zakletim neprijateljem Katoličke crkve. Za razliku od toga, *Justita et pax* proučava značenje pojma rod i provedbu rodno osviještene politike na svjetskoj razini i razini Europske unije. Koncept roda, prema *Justitia et pax*, ima svoje teološko opravdanje, u skladu je s pozivom Crkve da humanizira svijet i uspostavi civilizaciju ljubavi u kojoj nepravde trebaju biti uklonjene. Osobito je u skladu s ciljem Komisije – ukazivanjem na strukturne nepravde i nasilja i traženje sredstava i putova njihova sprečavanja.

Značenje pojma rod koje je u ovom poglavlju bilo predstavljeno u njegovoj uporabi na razini Europske unije i prema tumačenju komisije *Justitia et pax* Njemačke biskupske konferencije, u sljedećem poglavlju bit će prošireno povijesnim prikazom nastanka i ključnih točaka razvoja pojma rod. Budući da ga Gabriele Kuby stavlja u suznaće tajnog plana rodne revolucije koje je cilj navodno promocija homoseksualnosti, dva su pitanja koja će tvoriti okosnicu toga prikaza: Koliko je pojam rod u svojem nastanku i razvoju vezan uz homoseksualni kontekst? Može li se pitanje rodnih rasprava riješiti odustajanjem od riječi rod i povratkom na „staru riječ spol“⁶¹?

III.

POVIJEST
—
POJMA
—
ROD

Pojavu pojma rod nekada se pojednostavljeni veže uz feministički pokret.⁶² Povijest nastanka i razvoja pojma pokazuje međutim da se on pojavljuje u okviru medicinskih istraživanja o *interseksualcima* i *transseksualcima*, odakle ga preuzimaju feminističke teoretičarke te šira znanstvena i politička zajednica. Složena povijest nastanka i tumačenja pojma rod ovdje će biti prikazana samo na ključnim prekretnicama njegova razvoja što znači da ne će biti prikazane razlike rasprava o rodu ovisno o društveno-kulturnim kontekstima u kojima se vode⁶³ niti će se pratiti rasprave u pojedinim znanstvenim disciplinama. Posebna pozornost bit će posvećena kontekstima u kojima se pojам pojavljuje i dalje konceptualno razvija kako bi se utvrdila njegova vezanost uz homoseksualni pokret kao i značenja koja se pripisuju pojmu rod. U drugom dijelu poglavlja bit će prikazano stajalište homoseksualnih teoretičara i teoretičarki o prikladnosti koncepta roda za izricanje homoseksualnih identiteta.

62 Inge Stephan i Christina von Braun početke pojmovnog razlikovanja između spola i roda smještaju u angloameričke feminističke rasprave 80-ih godina (usp. Inge STEPHAN – Christina von BRAUN, Einleitung, u: Christina von BRAUN – Inge STEPHAN (ur.), *Gender Studien. Eine Einführung*, Stuttgart – Weimar, J. B. Bezler, 2000., 10). I Leksikon za teologiju i Crkvu rodno istraživanje smatra posljedicom feminističkog istraživanja. Usp. Regina AMMICHET QUINN, Gender-Forschung, u: Walter KASPER, *Lexikon Für Theologie und Kirche*, XI., Freiburg – Basel – Wien, Herder, 2006., 88-89.

63 O raspravama o rodu koje su se posljednja dva desetljeća dvadesetoga stoljeća vodile u SAD-u vidi: Mary Roth WALSH, *Women, Men, & Gender. Ongoing Debates*, New Haven, Yale University Press, 1997.; Carol C. GOULD, *Gender*, New York, Prometheus Books, 1997. O rodnim studijima u Istočnoj i Srednjoj Europi više u: Yvanka B. RAYNOVA – Susanne MÖSER, *Theorie- und Rezeptionsflüsse der Gender Studies in Osteuropa im Bereich Philosophie*, u: Alice PECHRIGGL – Marlen BIDWELL-STEINER (ur.), *Brüche. Geschlecht. Gesellschaft. Gender Studies zwischen Ost und West. Materialien zur Förderung von Frauen in der Wissenschaft*, XVI., Wien, Bundesministerium für Bildung, Wissenschaft und Kultur, 2003., 17-86.

3.1. NASTANAK I KLJUČNE PREKRETNICE

Pojam rod u smislu društvenog spola za razliku od tjelesnog, prirodnog spola nastaje u raspravama o interseksualcima šezdesetih godina. Pojmovno razlikovanje između sex i gender u medicinsko-psihijatrijsku raspravu o interseksualnosti u SAD-u uveo je John Money⁶⁴ a dalje razradio Robert Stoller u studiji *Sex and Gender: On the Development of Masculinity and Femininity* (1968.).⁶⁵ U klasične tekstove prvih istraživanja roda ulaze i etnometodološki koncept sociologa Harolda Garfinkela o feminitetu kao o naučenom skupu pravila (1967).⁶⁶ i *Arrangement between the Sexes* (1977.) Ervinga Gofmana.⁶⁷ Razlikovanje spola i roda iz područja medicine u područje društvenih istraživanja sredinom sedamdesetih godina uvodi Gayle Rubin.⁶⁸

Pojam *rodne uloge* javlja se dakle u okviru istraživanja među interseksualcima a razvija ga John Money. On je 1955. godine na uzorku šezdeset interseksualaca koji su imali iste spolne inačice ali su pri rođenju bili pripisani ženama odnosno muškarcima došao do zaključka da za uspješno poistovjećivanje interseksualca s jednim od spolova veći utjecaj ima jednom provedeno psihosocijalno pripisivanje tom spolu nego prevladavajuća tjelesna spolna obilježja.⁶⁹ Money je postavio tezu da *odgojni spol* ima

- 64 Prema svjedočanstvu Johna Moneya, on je prvi rabio pojam rodna uloga (gender role) u pisanim radovima i prvi koji je definirao njegovo značenje. Usp. John MONEY, Gender Role, Gender identitiy, Core Gender identity: Usage and Definition of Terms, u: *The Journal of the American Academy of Psychoanalysis and Dynamic Psychiatry*, 1 (1973.) 4, 397-402.
- 65 Robert STOLLER, *Sex and Gender: On the Development of Masculinity and Femininity*, Science House, New York, 1968.
- 66 Harold GARFINKEL, *Studies in Ethnomethodology*, University of California, Los Angeles, 1967.
- 67 Erving GOFMAN, Arrangement between the Sexes, u: *Theory and Society*, 4 (1977.) 3, 301-332.
- 68 O ulozi Geyle Rubin u prepoznavanju roda kao temeljnoga za nastajanje kulture i društva vidi u: Gabriele DIETZE, Schnittpunkte. Gender Studies und Hermaphroditismus, u: Gabriele DIETZE – Sabine HARK (ur.), *Gender kontrovers. Genealogien und Grenzen einer Kategorie*, Königstein – Taunus, Ulrike Helmer Verlag, 60; Therese FREY STEFFEN, *Gender*, Leipzig, Reclam Verlag, 2006., 72; Regina WECKER, „Gender“ – eine fragwürdige Kategorie. Manuskript des mündlichen Vortrags vom 16. 04. 2005 an der Palus-Akademie, na: <http://histsem.unibas.ch/nc/seminar/personen/person-details/eigene-seiten/person/wecker/content/texte-downloads-und-bestellungen/> (4. 7. 2010.).
- 69 Moneyeva je postavka: Ako se rod djetetu nametne dosljedno i dovoljno rano, prije nego što dječji kognitivni razvoj dosegne dob u kojoj dijete počinje razvijati vlastiti identitet, razvoj rodnog identiteta odredit će pripisani rod, neovisno o genetskom spolu. Usp. John BANCROFT, John Money: Some Comments on His Early Work, u: *Journal of Psychology & Human Sexuality*, 4 (1991.) 2, 4.

prevagu nad tjelesnim spolnim obilježjima te je na temelju toga razvio koncept rodne uloge. *Rodna uloga i izgled* kao muškarca ili žene ishod su socijalizacije i nisu automatski tjelesno određeni.⁷⁰

Da bi razdvojio biološki spol (gonadalni, hormonski, genetski, genitalni itd.) i psihosocijalni osjećaj spola, Money je iz jezičnih znanosti posudio pojam rod. Rod se pokazao prikladnim iz više razloga. Pojavljuje se u leksičko-gramatičkom razlikovanju muškog i ženskog pri čemu tzv. prirodni spol i gramatički rod nisu uvijek u skladu.⁷¹ Rod, dakle, sadrži paradoks različitosti tijela i pripisanog mu spola. Sama riječ izvedena je od latinskoga glagola *genero* koji osim *roditi* znači i *stvoriti, izvoditi, sazdati*⁷² i stoga upućuje na proizvodnju značenja, klasifikacija i odnosa.⁷³ Riječ rod upućuje stoga na ljudsku kreativnost u pripisivanju značenja zbilji kao i na mogućnost protuslovnog odnosa prema tzv. prirodnom spolu i prema univerzalnom modelu govora i mišljenja.

U članku u kojem analizira početke i ključne točke u razvoju pojma rod, Gabriele Dietze upozorava da Moneyu nije bilo stalo do dekonstrukcije rodnih uloga ni do kritike asimetričnih odnosa moći među spolovima, nego do osiguranja *spolne jednoznačnosti i uspostave dvospolnosti*. Razlikovanje biološkog od društvenog spola bilo je u službi kirurške i endokrinološke korektture interseksualnosti.⁷⁴ Zaključak da pripisani i odgojni spol najviše utječe na uspješnu socijalizaciju interseksualaca ohrabrio je liječnike da se upuste u kirurške korektivne zahvate nad interseksualnom dojenčadi. Smatralo se da operaciju treba obaviti što ranije jer da će djeca u suprotnom imati teške psihičke posljedice. Nasuprot tome, obećavala se psihička normalnost i u slučaju opsežnih promjena ili čak promjene spola. Većinu se dojenčadi, naime, iz praktičnih tehničkih razloga uglavnom feminiziralo.⁷⁵

- 70 Usp. Gabriele DIETZE, Schnittpunkte. Gender Studies und Hermaphroditismus, 48.
- 71 U mnogim se jezicima spol osobe i gramatički rod ne podudaraju. U njemačkom je, primjerice riječ djevojka ženskoga spola a srednjega roda.
- 72 Usp. Mirko DIVKOVIĆ, *Latinsko-hrvatski rječnik*, Zagreb,⁴ 1900., 446.
- 73 U književnosti se, primjerice, radovi dijele na književne rodove. Usp. Inge STEPHAN – Christine von BRAUN, Einleitung, 9.
- 74 Usp. Gabriele DIETZE, Schnittpunkte. Gender Studies und Hermaphroditismus, 50.
- 75 O tome više i u: BANCROFT, John, John Money: Some Comments on His Early Work, 4; Ulrike KLÖPPEL, *XXOXY ungelöst. Hermaphroditismus, Sex and Gender in der deutschen Medizin. Eine historische Studie zur Intersexualität*, Bielefeld, Transcript Verlag, 2010., 13.

Kategorija roda u okviru interseksualnih korektura nije dakle služila *debiologizaciji spola* niti stavljanju u pitanje *kulturnog rodnog dimorfizma* – osiguravala je legitimnost operativnim zahvatima čija je svrha bila *umjetno stvaranje dimorfne prirode*.⁷⁶ Izumitelji kategorije roda, Money, Stoller i Garfinkel, davali su psihološke procjene za kirurške i endokrinološke korekcije spola. Biologiju su isključivali iz uzročnosti ponašanja kao muškarca ili žene, ali nisu problematizirali kategorije ženskosti i muškosti i pripisivanje tih kategorija određenim ponašanjima. Gabriele Dietze ističe da su Moneyeve i Stollerove postavke o društvenome spolu osobu samo površno osloboidle iz okova biologije da bi je još snažnije vezale uz norme društvenoga spola prethodno definiranoga biologijom. Moneyeve postavke o konstrukciji roda, Dietze smješta u kontekst američkog društva šezdesetih godina. To je razdoblje, između ostalog, nazvano i *razdoblje kućanstva* (*Age of Domesticity*) ili – prema Betty Frieden – *Feminine Mystique*.⁷⁷ Naime, nakon Drugog svjetskog rata, kada su bile zaposlene, žene se vraćaju kući i počinju se idealizirati ženstvenost i majčinstvo. Žensko tijelo, oblikovalo se prema postavljenom idealu ženstvenosti (Marilyn Monroe). U tom kontekstu Money postavlja tezu o konstrukciji rodnih uloga: iz gline se može oblikovati i boga i božicu. On je svojim konstruktivizmom učvrstio *bipolarni rodni model*: medicinsko-psihološkim pristupima uklanja se skandal interseksualnosti i proizvode se ženskost i muškost.⁷⁸

76 Georgia Warnke navodi da je John Money nudio operacije promjene spola vjerujući da su osobe koje to traže homoseksualci. Operacije su trebale uskladiti anatomiju sa seksualnom orientacijom i omogućiti heteroseksualne odnose. Prema Warnke, Money je heteroseksualnost smatrao normalnom seksualnošću a heteroseksualnu orientaciju poistovjećivao s rodom i rodnim identitetom (usp. Georgia WARNKE, A Hermeneutics of Gender, u: Silvia STOLLER – Veronica VASTERLING – Linda FISCHER (ur.), *Feministische Phänomenologie und Hermeneutik*, Würzburg, Königshausen & Neumann GmbH, 2005., 243-244). Navedena stajališta Johna Moneya o važnosti heteroseksualnosti u rodnom konceptu očito nisu poznati Gabriele Kuby. Da su joj poznati, možda bi u svojoj protuhomoseksualnoj zauzetosti Moneyeve postavke drugačije iskoristila. Umjesto toga, stav o Moneyu Kuby doslovno preuzima od Volkera Zastrowa predstavljajući Moneya samo kao znanstvenog prevaranta koji se izjašnjavao za „skupni seks i biseksualnost“, i koji je propagirao „takozvane djeće fucking games, a najgore je seksualne perverzije, uključujući ubojstvo iz pohote, svrstavao u kategoriju pukih ‘parafilia’, odstupajućih sklonosti.“ Gabriele KUBY, *Nova ideologija seksualnosti*, 57.

77 Usp. Betty FRIEDEN, *The Feminine Mystique*, New York, W. W. Norton and Company, 1963. O tom razdoblju vidi također: Therese FREY STEFFEN, *Gender*, 44.

78 Usp. Gabriele DIETZE, Schnittpunkte. Gender Studies und Hermaphroditismus, 50-52. 60.

Moneyeu teoriju prema kojoj spolno specifično ponašanje nastaje socijalizacijom i neovisno o biološkim datusima⁷⁹ ali je samo ponašanje „prirodni“ izričaj spolnosti, Gabriele Dietze opisuje paradoksalnim nazivom *esencijalistički konstruktivizam*: što je ponašanje jednoznačnije to je „prirodnije“, premda se društveno oblikuje. Jednoznačnost muškog ili ženskog ponašanja osigurava pak model komplementarnosti: bez obzira na biološke datosti svoga tijela, djeca se poistovjećuju sa spolom kojemu su pripisana i prema drugom spolu postavljaju se komplementarno. John Money tako dovodi u pitanje vezu biološkoga i društvenoga spola, ali konstruirani društveni *spol* ne dovodi u pitanje nego ga nudi kao uzor za poistovjećivanje. Tako Money, prema mišljenju Gabriele Dietze, od biološkog determinizma koji zastupa esencijalističku spolnu supstanciju, razlikuje samo u tome što za nositelja značenja uzima površinu tijela.⁸⁰

Moneyev *esencijalistički konstruktivizam* napali su zastupnici *biološkog esencijalizma*⁸¹, osobito Milton Diamond. Diamond je provodio istraživanja o utjecajima hormona prije rođenja i na temelju njih kritizirao upute kako

79 Dok je Money dokazivao kako biološki spol nema utjecaja na rodne uloge, njegov student Erhard dokazivao je da ta veza postoji. Erhard je istraživao ponašanje 14 djevojčica čije su majke, da bi sačuvali trudnoću, primale sintetičke oblike testosterona. Uspoređene s djevojčicama koje nisu bile izložene tom hormonu, bile su znatno nestlašnije i nisu ih zanimali sitni kućanski poslovi. U kritičkom osvrtu na tu studiju Georgia Warnke ukazuje da se u vrednovanju ishoda istraživanja nije uzimalo u obzir da studija pociva na izvješćima majki koje su promatrалe svoje kćeri. Zabrinute za učinak hormona koje su uzimale u trudnoći, mogle su uočavati više muškobanjastoga ponašanja kod promatranih kćeri, a ta ista ponašanja mogle su ignorirati kod drugih kćeri. Warnke kritički analizira i suvremene studije, koje pokazuju da žene s više testosterona teže za karijerom, a one s manje pokazuju više zanimanja za djecu, šminkanje i odijevanje, bolje kuhaju i više uživaju u ukrašavanju. Ta istraživanja sugeriraju da je određeno zanimanje ishod razine hormona koja je uzrokovana biološkim spolom: niža razina testosterona uzrokuje zanimanje za ukrase i unutarnje uređenje i smanjeno zanimanje za karijeru; budući da sve žene imaju nižu razinu testosterona, više su zainteresirane za nakit i unutarnje uređenje nego muškarci. Warnke, međutim, upozorava da postoje istraživanja koja pokazuju da razina testosterona varira ovisno o okolnostima. Prije meča, primjerice, dva tenisača muškarca imaju sličnu razinu testosterona, a nakon meča kod pobjednika je viša. To upućuje da pojedinci koji su angažirani u karijeri mogu imati višu razinu testosterona upravo zato što su u natjecateljskoj sredini. Warnke je mišljenja kako se može zaključiti da niža razina testosterona možda uzrokuje određeno zanimanje ali i da ljudi bez karijere imaju manje mogućnosti razviti višu razinu testosterona. Usp. Georgia WARNKE, A Hermeneutics of Gender, 240-241.

80 Usp. Gabriele DIETZE, Schnittpunkte. Gender Studies und Hermaphroditismus, 52-53.

81 Postavka je biološkog esencijalizma da postoji univerzalna muška i ženska priroda temeljena na biološkim tjelesnim razlikama.

postupati u korektivnim kirurškim zahvatima nad interseksualcima. Diamond nije bio protiv njih nego protiv pretežnog feminiziranja interseksualaca. Diamonda su podržali urolozi kojima je bio izazov „stvoriti muškarce“.⁸²

- 82 Usp. Gabriele DIETZE, Schnittpunkte. Gender Studies und Hermaphroditismus, 53-54. Gabriele Kuby usvaja kritiku Voker Zastrowa o istraživanju Johna Moneya u slučaju dječaka Brucea/Brende/Davida ne spominjući pri tome Miltona Diamonda (usp. Gabriele KUBY, *Nova ideologija seksualnosti*, 56-57). Problem slučaja Bruce/Brenda/David može se, međutim, bolje sagledati u paralelnoj analizi Moneyeva i Diamondova istraživanja. Dječak Bruce Reimer ozlijeden je pri obrezanju pa je operacijom pretvoren u žensko. Uz brata blizanca odgajan je kao djevojčica Brenda i tijekom odrastanja bio je podvrgnut trajnom ispitivanju. Kad je u odrasloj dobi doznao da je rođen kao muško, tražio je da mu se operacijom vrati muški spol i postao je David. Život je završio samoubojstvom. Slučaj Brucea/Brende Money je znanstvenoj zajednici prikazao kao uspješnu prilagodbu novome spolu. Lažirajući istraživanja tvrdio je da postoje uvjerljivi dokazi kako su vrata rodnog identiteta pri rođenju jednakom otvorena kako normalnom djetetu tako i onom koje je rođeno s nedovršenim spolnim organima te da ta vrata ostaju otvorena nešto više od godinu dana nakon rođenja. Moneyeve postavke osporavali su psihijatri koji su također bili uključeni u slučaj Brucea/Brende, Milton Diamond i Keith Sigmundson. Oni su smatrali da se izvorni, biološki spol dječaka nastavlja pojavljivati tijekom djetinjstva i uzrokuje njegovu ustrajnost u nastojanju da ponovno postane muškarcem. Djevojčica Brenda je prema njihovom mišljenju ostala dječak Bruce, a njegovo tragično djetinjstvo samo je niz propalih pokušaja pranja mozga i uvjeravanja da je djevojčica. Usp. Milton DIAMOND – Keith H. SIGMUNDSON, Sex Reassignment at Birth: A Long Term Review and Clinical Implications, u: *Archives of Pediatrics and Adolescent Medicine* (1997.) 151, na: <http://www.hawaii.edu/PCSS/biblio/articles/1961to1999/1997-sex-reassignment.html#9> (11. 2. 2011.).

Bez obzira na razliku koja je postojala između Moneya i Diamonda o uzrocima roda i rodnog identiteta (priroda ili odgoj), obojica su, prema mišljenju Georgie Warnke, imali jednak razumijevanje o sadržaju roda, odnosno, muškosti i ženskosti, i obojica su ispitivali jesu li Brendine uloge, želje, zanimanja, ponašanja i moguća seksualna orijentacija u skladu sa ženskim rodom i prihvaćanjem ženskog rodnog identiteta. Warnke kritizira način na koji su se istraživanja provodila i kriterije na temelju kojih se prosuđivala pripadnost nekom rodu. U odnosu na način, upozorava da se istraživalo samo ponašanje Brucea/Brende ali ne i njegovog/njezinog brata Briana, koje je odudaralo od ponašanja tipičnog za muški rod: Brian nije želio preuzeti vodstvo, nije se tukao s dječacima nego samo s djevojčicama, koje su često bile jače od njega, Brenda bi ga ili pretukla ili ga je morala braniti od drugih. Kriteriji na temelju kojih se prosuđivala pripadnost rodu bili su: način mokrenja, sjedenja, bacanja, hodanja; želja za brijanjem ili šminkanjem; zanimanja za igru lutkama ili igru oružjem; ljubav prema šivanju, čišćenju i pranju posuda. Georgia Warnke upozorava na manjkavost izvođenja zaključaka o rodu na temelju određenih ponašanja. Primjerice, iz Brendinog nastojanja da mokri stojeći, zaključivalo se da se njezin prirodni spol uvijek iznova pojavljuje i nadvladava društveno pripisani i operacijom proizvedeni društveni, ženski rod. Nije se, međutim, vodilo računa o tome da je Brenda nakon kastracije imala probleme s mokrenjem, da se mokraća izlijevala lijevo od tijela pod kutom od devedeset stupnjeva. Warnke se pita: Je li stojeći položaj pri mokrenju bio odraz njezinog prirodnoga spola ili posljedica operacije? Usp. Georgia WARNKE, A Hermeneutics of Gender, 235-255.

Postupke prema Brendi/Davidu kritizira i Judith Butler. Dok je Moneyev Institut u ime *normalizacije* unajmio transseksualce da upute Brendu kako

Gabriele Dietze procjenjuje da se u toj raspravi o rodu, feministička rodna teorija kolebala između podrške Moneyu i podrške Diamondu: Money je bio privlačan zbog protivljenja biologističkoj teoriji rodnih razlika i socio-konstruktivističkoga tumačenja roda, a Diamond zbog kritičkog odnosa prema medicini i zauzimanja za blaže kirurške intervencije. U tim raspravama, smatra Dietze, ni feminističke teoretičarke nisu stavljale u pitanje kiruršku korekciju spola interseksualaca ni normativnost dvospolnosti.⁸³

Nove naglaske pojam rod zadobiva u raspravama o transseksualnosti. U tim se raspravama postavljalo pitanje *kako* osoba koja ima jednoznačna spolna obilježja i koja je socijalizirana u jednoj rodnoj ulozi, može uspješno glumići drugu rodnu ulogu. Raspravu je potaknuo slučaj *Agnes* koja, rođena i odgojena kao muškarac, uspješno glumi ženu, odnosno hermafroditu kako bi stekao/stekla pravo na medicinske zahvate koji će je pretvoriti u ženu. Činjenica da Agnes, premda muško, uspješno glumi žensko, uzeta je kao ilustracija snage konstrukcije roda i kao pokazatelj da svako društvo posjeduje neupitne koncepte muškosti i ženskosti koje pojedinac usvaja i kojima se podvrgava. *Ženskost* i *muškost* pojavljuju se kao naučene i interaktivno uspostavljene maske ponašanja. Gabriele Dietze, međutim, upozorava da ni u tom slučaju kategorija roda nije služila razdvajanju biologije i društvene konstrukcije, nego *utjelovljenju društvene konstrukcije*. Agnes je, naime, svoj

---

biti žena, endokrinolozi Davidu propisuju protokol promjene spola namijenjen transseksualcima kako bi ponovno preuzeo svoju genetsku sudbinu, u ime *prirode*. Butler zaključuje da se u oba slučaja radi o primjeni sile: Money smatra da se *norme* koje upravljaju rodom može prisilno nametnuti i usvojiti kroz ponašanje; Diamond i endokrinolozi također trebaju pomoći operacija i hormona, svojevrstu *neprirodnu intervenciju* u anatomiju i biologiju da bi *uspostavili prirodu*. U oba je slučaju primarna premla na neki način opovrgнутa sredstvima kojima se implementira: Moneyeva *savitljivost roda* nasilno je nametnuta, Diamondova *prirodnost* umjetno izazvana. Butler je mišljenja da taj slučaj ne potvrđuje niti poriče ni teoriju društvene konstrukcije ni teoriju rodnog esencijalizma. Umjesto toga, na osobu i tijelo Brende/Davida primijenjen je cijeli aparat znanja koji se rijetko, ako ikada, uzima u obzir. Usp. Judith BUTLER, *Raščinjavanje roda*, Sarajevo, TDK Šahinpašić, 2005., 60-65.

83 Gabriele Dietze upućuje na Suzanne Kessler (usp. Gabriele DIETZE, Schnittpunkte. Gender Studies und Hermaphroditismus, 54) a Judith Butler uz Suzanne Kessler spominje i Kate Millett. Prema Butler, feministička spisateljica i aktivistkinja Kate Millett pozivala se na slučaj Bruce/Brenda kada je postavljala tezu da biologija nije sudbina, dok je Suzanne Kessler zajedno s Moneyem pisala eseju u kojima su zastupali postavku o društvenom konstruktivizmu. Kasnije se Kessler odrekla toga saveznštva i napisala jednu od najvažnijih knjiga o etičkim i medicinskim dimenzijama dodjele spola, koja uključuje i oštru kritiku samog Moneya. Usp. Judith BUTLER, *Raščinjavanje roda*, 56.

prihvaćeni ženski identitet operacijom učinila *prirodnim* i *jednoznačnim*.⁸⁴ Uspostavila je, dakle, novu materijalnost koja potvrđuje spolnu dihotomiju.

Slučaj Agnes preuzele su feminističke teoretičarke kao dokaz da se rod uspostavlja u društvenoj interakciji. Suzanne Kessler i Wendy McKenna, primjerice, usmjeravaju pozornost na to što se nauči i rod shvaćaju kao dressuru u skladu s predstrukturiranim rodno hijerarhijskim sustavom pravila. Razvoj kategorije spola kao društveno interaktivne prakse omogućava im dokazivati promjenjivost rodnih koncepta te time staviti u pitanje kulturni dimorfizam utemeljen na anatomske spolne razlikama. Kessler i McKenna usredotočene su na pitanje *kako* se ljudi stvara ženama i muškarcima i na *dekonstrukciju androcentrčnoga sustava društvenih pravila*.⁸⁵

Na temelju transseksualnih studija Herolda Garfinkela, Susan Kessler i Wendy McKenna nastaje koncept *činjenja roda (doing gender)*, koncept *interaktivne konstrukcije spola*. Naime, transseksualcima nedostaje jednoznačna spolna pripadnost. Njihovo činjenje roda događa se promjenom spola, što znači da oni i na osobnoj i na društvenoj razini moraju vježbati muške ili ženske načine ponašanja kako bi u novom spolnom identitetu bili vjerodostojni i prihvaćeni. Činjenje roda ne znači ništa drugo osim da se spolna pripadnost i spolni identitet treba shvatiti kao trajno stvaranje koje se događa sa svakom ljudskom aktivnošću. To trajno činjenje roda pripremilo je tlo za teoriju Judith Butler o *performativnosti* spola.⁸⁶

Ako je u prethodnim rodnim raspravama središnje pitanje bilo *kako* se spol proizvodi, do kritike normativne dvospolnosti, nužnosti pripadanja jednom od dva spola, dolazi u okviru rasprava o *interseksualcima, hermafroditima*. Premda interseksualnost tjelesno protuslovi režimu dvospolnosti, biva mu nasilno podređena.⁸⁷ Postavlja se pitanje ukidanja „trećega spola“, odnosno svodenje svih spolnih oblika na jednoznačno ženski ili muški spol.⁸⁸

84 Usp. Gabriele DIETZE, Schnittpunkte. Gender Studies und Hermaphroditismus, 56-57.

85 Usp. Suzanne KESSLER – Wendy MCKENNA, *Gender: An Ethnomethodological Approach*, New York, Wiley, 1978.

86 Usp. Therese FREY STEFFEN, *Gender*, 21, 23-24.

87 U tom suznačju Judith Butler kritizira normu dvospolnosti. Nju zanimaju ljudi koji žive i dišu na stjecištima binarne relacije pokazujući da ona nije neophodna. Butler postavlja pitanje o mogućnosti stvaranja svijeta u kojem pojedinci s pomiješanim genitalnim atributima mogu biti prihvaćeni i voljeni bez prisile pretvaranja u društveno dosljedniju ili normativnu verziju roda. Usp. Judith BUTLER, *Raščinjavanje roda*, 59-60.

88 Sharon Preves kao kontrast medicinskim zahvatima nad interseksualcima u 20. stoljeću smatra toleranciju i slobodu izbora koju je Crkva davala

Upravo se ta činjenica uzima i kao dokaz o konstrukciji bioloških argumenata u rodnom pripisivanju te se smatra da bi ukidanjem normativne dvospolnosti nestalo i podloge za hijerarhijske odnose moći među spolovima.⁸⁹ Ako se na biologiju ne mora više gledati kao na objektivno/znanstveno opisivanje organizama, ako se može promatrati i kritizirati u njezinoj ulozi rodne ideologije, onda ona gubi moć utemeljenja vladavine. Problematiziranje dvospolnosti čini *normu* same spolne polarnosti predmetom kritike.⁹⁰

Rasprave koje su se o rodu vodile zbog kirurških operacija nad interseksualcima i transseksualcima preuzele su feminističke teoretičarke i primijenile ih na pitanje asimetrije moći između žena i muškaraca. Prema mišljenju Therese Frey Steffen angloameričkim feministkinjama služio je rod od sedamdesetih godina za oštro razlikovanje prirode i kulture, biologije i društva. Rod je stavljen nasuprot biološkom spolu i definiran kao katalog uloga i obilježja koji nadilazi spolno tijelo i koji snažno varira ovisno o povijesnom razdoblju i kulturi. Razdvajanje anatomije i „sudbine“ omogućilo je raspravu oko izjave Simone de Beauvoir iz 1949. da se žena ne rađa kao žena nego da biva učinjena ženom. Osamdesetih i prije svega devedesetih godina akademski krugovi prihvatali su rod kao pojam za kulturni spol razlikujući ga od biološkoga spola.⁹¹

U isto vrijeme, od sredine osamdesetih godina, dolazi do kritike razdvajanja biološkoga spola od društveno-kulturnog roda, jer takvo razdvajanje s jedne strane pogoduje poimanju da postoji nepromjenjiva biološka spolnost, koja

---

interseksualcima u 12. stoljeću. Crkva je, naime, dopuštala hermafroditima da rabe organ koji je osjetljiviji ili kojemu su skloniji. Ako nisu uspjeli s odabranim organom, uporaba drugoga nije bila dopuštena. Moralo se ostati u trajnoj bezbračnosti kako bi se izbjegla bila kakva mogućnost homoseksualnosti. Usp. Sharon PREVES, *Intersex and identity: the contested self*, Piscataway, Rutgers University Press, 2005., 36.

89 Raspravu o komplementarnoj dvospolnosti kao normativnom modelu izazvao je slučaj Aleksine/Abel Barbin koja je sredinom 19. stoljeća odrasla i obrazovala se u samostanskoj školi kao učiteljica, ali u pubertetu nije razvila nikakva ženska spolna obilježja. Povjerila se duhovniku koji je savjet potražio kod liječnika. Odlučeno je da je Aleksina muškarac, promijenjen joj je identitet i poslana je u svijet kao Abel. Abel je počinio samoubojstvo ostavivši iza sebe dnevnik u kojemu svjedoči kako se nije uspio socijalizirati u pripisanom mu spolu. Taj je primjer poslužio Michelu Foucaultu za kritiku modela dvospolnosti. Usp. Gabriele DIETZE, Schnittpunkte. Gender Studies und Hermaphroditismus, 62.

90 Usp. *isto*, 63, 66. Judith Butler izjavljuje da nije protiv heteroseksualnosti. Ona samo misli da heteroseksualnost ne pripada isključivo heteroseksualcima, jer da heteroseksuane prakse nisu uvijek isto što i heteroseksualne norme. Ono što nju brine jest *heteroseksualna normativnost*, odnosno, isključenost iz kategorije ljudskoga svih onih koji se ne uklapaju u tu normu. Usp. Judith BUTLER, *Raščinjavanje roda*, 176.

91 Usp. Therese FREY STEFFEN, *Gender*, 12-13.

je odvojena ili barem odvojiva od društvenog utjecaja, s druge strane pogoduje esencijalističkom poimanju roda. Kratko ćemo se osvrnuti na obje kritike.

Prigovori da razdvajanje spola i roda pogoduje *esencijalističkom poimanju roda* došli su od postkolonijalnog feminizma, koji upozorava na razlike iskustava i životnih položaja žena i muškaraca različitih nacija, klase, rasa, religija.⁹² Kao što ne postoji apstraktno biće žene, ne postoji ni univerzalno žensko iskustvo. Postavke o sudioništvu i sukričnji žena upozorile su na poopćavanje ženskih iskustava i nediferencirano pripisivanje uloge žrtve ženama, a muškarcima uloge počinitelja nepravednih društvenih struktura.⁹³ Uvođenjem klase, rase, narodnosti dovedeno je u pitanje hegemonijsko značenje samoga roda i to ne samo u okviru ženskih nego i u okviru muških studija.⁹⁴

92 Usp. *isto*, 81.

93 Usp. Monika JAKOBS, *Gender in der Theologie. Neuer Wein in alten Schläuchen?*, u: Monika EGGER – Livia MEIER – Katja WISSMILLER (ur.), *WoMan in Church, Kirche und Amt im Kontext der Geschlechterfrage*, Berlin, Lit Verlag, 2006., 12-13. Na to je važno upozoriti jer antifeministička literatura to previda i pojednostavljeni kritizira i optužuje feminismus nakon 60-ih godina da zatvara žene u status žrtve. Vidi primjerice: Christine Hoff SOMMERS, *Who Stole Feminism*, New York, Touchstone, 1995., 19-49; Leary O'DEALY, *The Gender Agenda*, Louisiana, Vital Issues Press, 1997., 12-15; ISTA, Feminism (1. 7. 1994.), na: <http://www.ewtn.com/library/issues/feminism.txt> (28. 11. 2010).

94 Za studije muškaraca/muškosti rabe se različiti nazivi, koji odražavaju raznolikost polazišta i pristupa. U engleskom jeziku postoje oznake kao što su: *Men's Studies*, *(The) New Men's Studies*, *Studies of Men / Studies on Men*, *The Critique of Men*, *Critical Studies on Men (and Masculinities)* ili *Gender Studies*. U Njemačkoj se rabe nazivi: *Männerforschung*, *(Antisexistische) Männerstudien*, *Reflexive oder Kritische Männerforschung*, *Männlichkeitforschung*, *Männer- i Geschlechterforschung*, *Geschlechterforschung* ili *geschlechtersensible soziale Ungleichheitsforschung*. U Velikoj Britaniji ili SAD-u pojam *Men's Studies* smatra se problematičnim, jer sugerira da se radi o konkurenčiji s *Women's Studies*, a to se želi izbjegći. Daje se stoga prednost nazivu *The Critique of Men* ili *Critical Studies of Men*. Studiji muškaraca/muškosti razvijaju se od šezdesetih godina, a od osamdesetih se godina nastoje utemeljiti kao samostalno studijsko područje. Razvoj muških studija može se pratiti usporedno s razvojem ženskih studija: od spolno specifične isključivosti u kojoj se propituju socio-kulturni stereotipi predstavljanja muškosti i muških veza (*male bonding*) do interdisciplinarnog istraživanja u kojemu se kategorija muškosti analizira u presjecanju s drugim društveno-kulturnim kategorijama kao što su klasa, etnička, politička i vjerska pripadnost ili seksualna orijentacija. Većina muških studija usvaja suvremene metode i koncepte feminističkih, društveno ili kulturno-raznstvenih izgradnji teorija. Pomicanje naglaska od koncepta patrijarhat na rodni koncept uzrokovalo je promjenu paradigme prema istraživanju spola i time ujedno izazvalo pojačano zanimanje za dublje i diferenciranije razumijevanje muškosti. Između ženskih, muških i queer teorija i studija postoje veze ali i otvorena pitanja. Integracija muškog istraživanja u rodno istraživanje u teologiji je, u odnosu na studij u sociologiji i književnosti, tek na počecima. Polazišta postoje u području biblijske znanosti i praktične teologije. Usp. Willi WALTER, *Gender, Geschlecht und Männerforschung*.

Razdvajanje (biološkoga) spola i (društveno-kulturnoga) roda omogućava poimanje da je biološki spol nepromjenjiv temelj, statična, preddruštvena, nepolitička kategorija na kojoj se gradi društveni spol. Uključno je shvaćanje da je rod kauzalni ishod spola. To je u poststrukturalističkoj raspravi označeno i kritizirano kao „premješteni biologizam“.⁹⁵ Nasuprot tome, i spol i rod počinje se tumačiti kao kulturna konstrukcija. Judith Butler, primjerice, prihvata i dalje razvija postavku Catherine MacKinnon da je spol ishod roda, a ne obratno.^{⁹⁶} U knjizi *Nevolje s rodom* Butler zastupa postavku da identitet spolova nije prirodno zadan, nego da društveno i govorno od svakog i svake mora novo biti prihvaćen i trajno stvaran.^{⁹⁷} To joj je donijelo prigovore da je tijelo istisnula iz konstrukcije spolnosti i da je *diskurs* uzdignula kao začetnika spolne razlike. Na te prigovore Butler odgovara u knjizi *Raščinjavanje roda*:

„Ne mislim ovdje navesti na pomisao kako čisto kulturno-ženski znakovi proizvode materijalno tijelo, nego samo na to da tijelo ne postaje spolno čitljivo bez ovakvih znakova, i da su ti znakovi nesvodivo i kulturni i materijalni u isti mah.“^{⁹⁸}

To svoje mišljenje potkrjepljuje primjerima koji pokazuju koliko su znanstvenici u svojim istraživanjima uvjetovani usvojenim rodnim postavkama, koliko su rođno obilježena značenja okvir za hipoteze i razmišljanje u biomedicinskim istraživanjima koja nastoje ustanoviti „spol“ kao da on prethodi kulturnim značenjima, odnosno koliko jezik biologije sudjeluje u drugim vrstama jezika i reproducira kulturno taloženje u objektima koje navodno želi otkriti i neutralno opisati.^{⁹⁹} U tom suznačju treba

chung, u: Christina von BRAUN – Inge STEPHAN (ur.), *Gender-Studien. Eine Einführung*, Stuttgart – Weimar, Verlag J. B. Metzler, 2000., 97-107; Therese FREY STEFFEN, *Gender*, 84-90; Heike WALZ, „...nicht mehr männlich und weiblich...?“ *Ekklesiologie und Geschlecht in ökumenischem Horizont*, Frankfurt am Main, Verlag Otto Lambeck, 2006., 64.

- 95 Usp. Regina WECKER, „Gender“ – eine fragwürdige Kategorie.
- 96 „Razlike koje pripisuјemo spolovima iscrtane su crtama neravnopravnosti, nisu njihov temelj. [...] Razlike tijela ili uma ili ponašanja istaknute su kao uzroci više nego učinci, bez uviđanja da su toliko temeljno učinak više nego uzrok [...]. Prvo dolazi nejednakost, onda razlika.“ Catherine MacKINNON, *Feminism Unmodified: Discourses on Life and Law*, New York, Routledge, 1987., 8.
- 97 Usp. Judith BUTLER, *Nevolje s rodom*, 130-142.
- 98 Judith BUTLER, *Raščinjavanje roda*, 79.
- 99 Butler se poziva na rade genetičarke Eve Eicher i Linde L. Washburn, koje upozoravaju da su neki istraživači previše istaknuli hipotezu da kromosom *y* sudjeluje u određivanju testisa predstavljajući indukciju testikularnog tkiva kao aktivnu (usmjerenu na gene, dominantnu), a indukciju tkiva jajnika kao pasivnu (automatsku). Eicher i Washburn naprotiv tvrde da je indukcija ovarijskog tkiva podjednako aktivna, genetski usmjeren

razumjeti njezinu postavku da rod nije kulturno upisivanje značenja na prethodno dani spol, nego je rod „aparat proizvodnje kojim se ustanovljuju spolovi“, diskurzivno/kulturno sredstvo kojim se spolna priroda ili prirodni spol proizvode i uspostavljaju kao „preddiskurzivni“, prethodne kulturi, kao politički neutralna površina na koju kultura djeluje, odnosno njezinu postavku da rod proizvodi spol i da je preddiskurzivni spol „učinak aparata kulturne konstrukcije određene rodom“.¹⁰⁰ Butler ujedno ističe kako vjerovanje da bi „seksualna razlika (...) bila neodvojiva od diskurzivnog razgraničenja, nije isto, kao izričaj da diskurs uzrokuje seksualnu razliku“. Butler je time željela povezati materijalnost tijela i *performativnost* društvenoga spolnog identiteta. Međutim, za njezin koncept temeljan je govorni opis tijela: *čim se o tijelu govori, materija je dio procesa konstrukcije*.¹⁰¹

Judith Butler postavlja dakle nov odnos između spola i roda prema kojemu su i spol i rod društvene konstrukcije i nisu jedno od drugoga odvojivi jer spol dobiva značenje tek kroz kulturno uvjetovane načine promatranja. Na taj način Butler bitno dovodi u pitanje crtu razdvajanja između prirode i kulture. I biologija ima svoju povijest, razumijevanje spolnoga tijela posredovano je uvek društveno-kulturnim tumačenjima, dio je društvenoga spolnoga reda. Spol se time razotkriva kao rod što uzrokuje i pitanje smisla njihova razdvajanja kao i pitanje korisnosti uporabe pojma rod. Na to pitanje postoje različiti odgovori.

Povjesničarka Joan Scott, koja je odigrala važnu ulogu u uvođenju i etabirajući sustava spol/rod u povijesnim istraživanjima¹⁰² i koja je sredinom osamdesetih godina zagovarala uporabu roda kao analitičke kategorije, 2001. godine procjenjuje da rod više nije prikladan za analizu odnosa moći. Prema njezinom svjedočenju, rod je sedamdesetih godina povjesničarima omogućio da žene privedu s ruba u središte povijesnoga zanimanja te da promijene način na koji je pisana cjelokupna povijest; da se postave pitanja o tome kako se oblikovalo znanje o „prirodnoj“

---

razvojni proces kao i indukcija testikularnog tkiva, ili u tom pogledu indukcija svakog procesa stanične diferencijacije. One ističu da gotovo ništa nije napisano u genima uključenim u indukciju ovarijskog tkiva iz nediferencirane gonade. Usp. Judith BUTLER, *Nevolje s rodom*, 112-113.

100 *Isto*, 22.

101 Usp. Judith BUTLER, *Körper von Gewicht: Die diskursiven Grenzen des Geschlechts*, Frankfurt am Main, Suhrkamp Verlag, 1997., 21.

102 Joan Scott je u povijesnom istraživanju etabirala značenje roda: a) kao središnje kategorije u analizi društvenih procesa; b) kao promjenjivo društveno vrednovanje; c) kao nositelja značenja moći. Usp. Regina WECKER, „Gender“ – eine fragwürdige Kategorie.

spolnoj različitosti te kako je i kada jedan „režim istine“ zamijenio drugi; omogućio je istraživanje specifičnih oblika koje je zadobila društvena organizacija spolne različitosti; rod se odnosio na načine poimanja *odnosa* između muškaraca i žena s tim da ni *odnosi* ni *muškarci* i žene nisu u svim slučajevima imali isto značenje. Trebalo je sve te pojmove preispitati i na taj im način dati povijesnu vrijednost.¹⁰³

Za razliku od značenja u sedamdesetim godinama, rod je, prema procjeni Joane Scott, u Sjedinjenim Američkim Državama krajem 90-ih godina „postao tek jedan vid ‘uobičajene uporabe’, rutinski postavljen kao istoznačnica za žene, za razlike među spolovima, za spol“.¹⁰⁴ Rod ponekad označava društvene norme nametnute muškarcima i ženama, ali se rijetko odnosi na *znanje* koje organizira naša poimanja *prirode*. Knjige koje bi trebale dati „analizu roda“ često su studije o ženama¹⁰⁵ ili o razlikama u statusu, iskustvu i mogućnostima za žene i muškarce. Mnoge feminističke znanstvenice koje se služe pojmom rod otvoreno odbijaju da su muškarci i žene povjesno promjenjive kategorije. U svakodnevnom se govoru spol i rod rabe jednakost često u istoznačnom kao i u suprotnom smislu; katkad se čini da je rod jednostavno pristojan („politički korektan“) eufemizam za spol. Zbog svega toga Joan Scott smatra da je rod pojam koji je izgubio svoju kritičku ostricu. Ona stoga radije govori o razlikama između spolova i o spolu kao povjesno varijabilnom konceptu.¹⁰⁶ U članku „Millennial fantasies“, u kojemu pokušava predvidjeti sudbinu pojma rod, Joan Scott iznosi mišljenje da rod treba zamijeniti nekom drugom riječju jer je pojam rod postao proizvoljan, postao je *etiketa bez sadržaja* i kao takav nekoristan za kritičku analizu rodnih odnosa.¹⁰⁷

103 Usp. Joan WALLACH SCOTT, *Rod i politika povijesti*, Zagreb, Ženska infoteka, 2003., 12.

104 *Isto*.

105 Joan W. Scott kao primjer navodi i *Platformu za djelovanje* Konferencije u Pekingu, u kojemu se pojam rod rabi kao zamjena za riječ žene (usp. *isto*, 11). Navedene primjedbe Joan W. Scott potkrjepljuje i primer iz Slovačke, u kojoj se nakon demokratskih promjena pokušavalo uvesti feministička i rodna polazišta na sveučilišta. Da bi se izbjeglo otpore, osporavanu riječ *feministički* zamijenilo sa riječju *rod*. Nadalo se da će se time pridobiti više pristaša. Usp. Yvanka B. RAYNOVA – Susanne MOSER, Theorie- und Rezeptionsflüsse der Gender Studies in Osteuropa im Bereich Philosophie, 90.

106 Usp. Joan WALLACH SCOTT, *Rod i politika povijesti*, 12.

107 Usp. Joan W. SCOTT, Millennial fantasies: The Future of „Gender“ in the 21st Century, na: <http://www.gender.univer.kharkov.ua/RUSSIAN/text.html> (17. 2. 2011.).

Povratak Joan Scott na pojam spol ne smije se međutim shvatiti kao povratak na tradicionalno razumijevanje spola. Ona naime smatra da je terminološka i koncepcionska zbrka u uporabi pojma rod nastala zbog nemogućnosti da se pojmovi spol i rod jasno razlikuju.¹⁰⁸ U riječi spol Scott stoga nastoji obuhvatiti neriješeni problem razumijevanja spola i roda i njihova odnosa. Upozorava da prividna snoća razlike između spola i roda prikriva činjenicu da su oba pojma oblici znanja. Primjenom opozicije *prirodno* na suprot *konstruirano* podupire se postavka da doista postoji „priroda“ koju je moguće znati *izvan znanja koje o njoj proizvodimo*. Nasuprot tome, ona ističe da su i priroda i spol u biti koncepti koji imaju svoju povijest. Artikulira ih jezik, a značenje im se mijenja s vremenom i ovisno o kulturi. Kad suprotnost spol – rod zanemari ulogu jezika u konstrukciji prirode, teži se osigurati prirodni status spola, upravo ono što se uvođenjem roda htjelo poništiti. Joan Scott stoga je mišljenja da se stapanje spola i roda može smatrati ispravljanjem „pogreške“ kojom bi se spol smjestio izvan jezika. Ako su i spol i rod pripisana značenja, različiti načini razlikovanja tijela u područjima fizičkoga i društvenoga, nema smisla ustajavati na njihovu razlikovanju.¹⁰⁹ Ako su oba znanje, tada se ne može reći da *rod odražava spol*, nego da je *spol posljedica roda*. Zapravo: „I spol i rod su izrazi određenih vjerovanja o spolnoj različitosti; oni su organizacije percepcija, a ne prozirni prikazi odraza prirode.“¹¹⁰

Joan Scott nije jedina koja smatra da pojam rod više ne može obuhvatiti teorijska polazišta koja i spol i rod smatraju kulturnim ishodom. Slično mišljenje zastupaju i Sigrid Metz-Göckel i Andrea Maihofer. Premda *rodnu strategiju* vrednuju kao politički korisnu, daju prednost izrazima *istraživanje žena i spola*. Mišljenja su da više nije prikladno govoriti o *rodnom istraživanju* zato što rod one-mogućava odgovarajuće govorno predstavljanje razvoja te-

108 Usp. Joan WALLACH SCOTT, *Rod i politika povijesti*, 238. Pravu vrstu problema u raspravama oko teorijskog prioriteta spolne različitosti u odnosu na rod, ili prvenstva roda u odnosu na spolnost, ili spolnosti u odnosu na rod, i Judith Butler vidi u poteškoći određivanja gdje počinje a gdje završava biološko, psihičko, diskurzivno, društveno. Prema njezinu mišljenju, spolna razlika nije ni u cijelosti dana ni u cijelosti konstruirana, nego je djelomično oboje. Smisao tog „djelomično“ opire se jasnom smislu „podjele“; spolna razlika, dakle, djeluje kao slijepa točka; možda je manje važna maskulinost i femininost termina koji se preklapaju i mute nego sama problematika konstrukcije; ono što je konstruirano iz čiste nužnosti prethodi konstrukciji, čak i kad se čini da nemamo nikakva pristupa tom prethodećem trenutku osim kroz konstrukciju. Usp. Judith BUTLER, *Razšinjavanje roda*, 165.

109 Usp. Joan WALLACH SCOTT, *Rod i politika povijesti*, 238-239.

110 *Isto*, 239.

orije nakon Judith Butler da i spolno tijelo treba tumačiti, da ga se ne može jednostavno poimati kao muško i žensko. Maihofer ne prihvata prijedlog koji se pojavio na engleskom govornom području da se razlikuje između *spolne razlike i biološkoga spola*.¹¹¹ Mišljenja je da bi trebalo iznaci neki alternativan pojam, a dok se to ne dogodi, opredjeljuje se za njemačku riječ *Geschlecht* koja više od engleske riječi gender sadrži mogućnost da i „biološki“ i „društveni“ spol bude predmetom „spolnog istraživanja“.¹¹² No to što je moguće na njemačkom govornom području, teško se može primijeniti u drugim jezicima. Therese Frey Steffen vidi poteškoće u primjeni te strategije u međunarodnoj, angloamerički obilježenoj znanstvenoj zajednici.¹¹³

Kulturnu određenost biološkoga spola kao i samoga roda Monika Jakobs ne rješava povratkom na uporabu pojma spol. Umjesto toga, mišljenja je da se spol i rod stapaju u jednom pojmu i da taj pojam nije – za razliku od Scott – spol nego rod. U suvremenim raspravama o rodu pojam spol nije više potreban jer rod obuhvaća sve vidove spola (i spolno tijelo) te da su svi ti vidovi shvaćeni kao konstrukcija. Jakobs u tom uočava i promjenu značenja riječi *rod*. *Rodno istraživanje (Genderforschung)* ne odnosi se više na rod (društveni spol) nasuprot seksu (biološkom spolu), nego na ukupnost odnosa spolova i s onu stranu dvospolnosti i na kompleksnost njihovih predstavljanja. Ujedno je mišljenja da je na njemačkom govornom području bolje rabiti riječ *Geschlecht* (spol/rod) jer *Geschlecht* taj sveobuhvatni sadržaj iznosi bolje na vidjelo nego gender.¹¹⁴

Nira Yuval Davis pak smatra da feministička teorija ne smije odustati od pojma rod jer njegova kritička uloga nije izgubila na snazi u zemljama u kojima se žene tek bore za početnu emancipaciju. Dok se diskurs spola i diskurs roda ne razdvoje, u moralnom i političkom diskursu toga društva, biologija će se i dalje smatrati sudbinom.¹¹⁵ Regina Wecker je pak mišljenja da je manji problem pojam;

111 Taj je prijedlog nastao zbog nemogućnosti da se engleskom riječju *gender* izrazi pomicanje perspektive od roda prema spolu. Usp. Heike Walz, „...nicht mehr männlich und weiblich...?“, 52.

112 Usp. Andrea MAIHOFER, Von der Frauen- zur Geschlechterforschung. Modischer Trend oder bedeutsamer Perspektivenwechsel?, u: Peter DÖGE – Karsten KASSNER – Gabriele SCHAMBACH (ur.), *Schaustelle Gender – Aktuelle Beiträge sozialwissenschaftlicher Geschlechterforschung*, Bielefeld, Kleine Verlag, 2004., 11-28.

113 Usp. Therese FREY STEFFEN, *Gender*, 15-16.

114 Usp. Monika JAKOBS, *Gender in der Theologie*, 19.

115 Usp. Nira YUVAL-DAVIS, *Rod i nacija*, Zagreb, Ženska infoteka, 21. Vidi također: Dinko ŽUPAN, Foucaultova teorija moći i kritika pojma rod, u: *Časopis za svremenu povijest*, 41 (2009.) 1, 16.

veći je problem *moć definiranja*, a taj se problem ne može riješiti samom promjenom pojma.¹¹⁶

Postavke Joan Scott o napuštanju pojma rod izazvale su i interdisciplinarne rasprave na temu: Što nakon rodnog istraživanja? Jedan primjer takve rasprave svjedoči i interdisciplinarni zbornik radova *Was kommt nach der Genderforschung? Zur Zukunft der feministischen Theorienbildung*.¹¹⁷ Stav autora može se sažeti u postavku da ne treba očekivati kraj rodnog istraživanja, nego naprotiv njegovo reteoretiziranje.¹¹⁸ Autori raspravljaju i o konceptu *interseksionalnosti*,¹¹⁹ odnosno o pitanju je li interseksionalnost nova paradigma rodnog istraživanja i hoće li zamijeniti rođno istraživanje. Stav je autora da rođno istraživanje nije izgubilo aktualnost. Interseksionalnost, u smislu presjećanja različitih oblika neravnopravnosti i razlike, ne smatraju toliko novom. Interseksionalnost je prema njihovu mišljenju više pomicanje i proširenje perspektiva u okviru rodnih istraživanja nego posve nova paradigma.¹²⁰ Zaključak se sažima u tvrdnji: *Nakon rodnog istraživanja je prije rodnog istraživanja*.¹²¹

116 Usp. Regina WECKER, „Gender“ – eine fragwürdige Kategorie.

117 Usp. Gudrun-Axeli KNAPP, „Intersectionality“ – ein neues Paradigma der Geschlechterforschung?, u: Rita CASALE – Barbara RENDTORFF (ur.), *Was kommt nach der Genderforschung? Zur Zukunft der feministischen Theorienbildung*, Bielefeld, Transcript Verlag, 2008., 33.

118 Usp. Rita CASALE – Barbara RENDTORFF, *Was kommt nach der Genderforschung? Ein Vorwort*, u: Rita CASALE – Barbara RENDTORFF (ur.), *Was kommt nach der Genderforschung? Zur Zukunft der feministischen Theorienbildung*, Bielefeld, Transcript Verlag, 2008., 11.

119 Interseksionalnost je uvedena kako bi se upozorila na zanemarenju uloga rase u rodnim istraživanjima (usp. Kimberlé Williams CRENshaw, Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine. Feminist Theory and Antiracist Politics, u: *University of Chicago Legal Forum*, 1989., 139-167.). Interseksionalnost se može definirati kao teorija koja analizira međusobni utjecaj raznih društvenih i kulturnih kategorija, primjerice, istražuje se odnos između roda, rase, invalidnosti, seksualnosti, klase i nacionalnosti.

120 Usp. Gudrun-Axeli KNAPP, „Intersectionality“ – ein neues Paradigma der Geschlechterforschung?, 33; Helga KELLE, „Intersectionality“ – ein neues Paradigma der Geschlechterforschung, u: Rita CASALE – Barbara RENDTORFF (ur.), *Was kommt nach der Genderforschung? Zur Zukunft der feministischen Theorienbildung*, Bielefeld, Transcript Verlag, 2008., 55.

121 Usp. Claudia OPITZ, Nach der Gender-Forschung ist vor der Gender-Forschung. Plädoyer für die historische Perspektive in der Geschlechterforschung, u: Rita CASALE – Barbara RENDTORFF (ur.), *Was kommt nach der Genderforschung? Zur Zukunft der feministischen Theorienbildung*, Bielefeld, Transcript Verlag, 2008., 13-29; Pisa SCHMIDT, Komentar zur Beitrag: Nach der Gender-Forschung ist vor der Gender-Forschung, u: Rita CASALE – Barbara RENDTORFF (ur.), *Was kommt nach der Genderforschung? Zur Zukunft der feministischen Theorienbildung*, Bielefeld, Transcript Verlag, 2008., 29-32.

3.1.2. Različita značenja

Analiza različitih uporaba pojma rod pokazuje da se rod nekada shvaća kao oznaka za sekundarno obilježje osoba; oznaka za biološke, jezične i/ili kulturne razlike; kao sinonim za žene¹²² ili za spol.¹²³ Rod se, međutim, poima i kao *odnosno* ili *kontekstualno stajalište*, odnosna točka konvergencije između kulturno i povjesno specifičnih skupova odnosa, kao *činjenje*¹²⁴; kao *analitička znanstvena kategorija*¹²⁵ ili kao *metakategorija* koja nadilazi granice znanstvenih disciplina i nacionalne granice, koja transcedira razlikovanje prirode i kulture, te stoga nudi oštrenje svijesti o problemu u suvremenim raspravama o identitetu, spolnosti, tijelu, nasilju i politici i pruža doprinos novom razumijevanju odnosa teorije i prakse. Kao težišta rasprave pojavljuju se: identitet, tijelo, osjećaji, znanje, priroda, mit, sjećanje, seksualnost, nasilje, politika.¹²⁶

Uporaba pojma rod kao analitičke kategorije razlikuje se ovisno o znanstvenoj disciplini i teorijskoj orientaciji znanstvenika. Primjerice, u psahoanalizi i poststrukturalizmu pojavljuje se u prvom redu kao analitička kategorija u istraživanju *identiteta*; povjesničari, sociolozi i kritičari ideologija rod rabe kao analitičko sredstvo za istraživanje *asimetrijskih odnosa moći*.¹²⁷ Feministička sociologija inzistira na tome da je rod temeljna dimenzija društvenoga ži-

- 122 Joan W. Scott upozorava da se rod često rabi kao sinonim za žene. Razlog tomu jest što se ponekad željelo istaknuti da se bavi „kulturnom konstrukcijom žene“ ili ženstvenosti, ponekad jer je bilo jednostavnije naći novac ili izdavača ako se u naslovu knjige ili projekta o ženama nade pojmom rod (usp. Joan WALLACH SCOTT, Die vielen Bedeutungen des Begriffs gender, 2).
- 123 Usp. Regina WECKER, „Gender“ – eine fragwürdige Kategorie.
- 124 Usp. Judith BUTLER, *Nevolje s rodom*, 24-25, 26.
- 125 Renate Hof, koja je prema mišljenju Inge Stephan odigrala važnu ulogu posredovanja između američke i njemačke rodne rasprave, ne poima rod ni kao čvrstu veličinu ni kao proizvoljnu varijablu. Rod je za Hof *temeljna znanstvena analitička kategorija* kojom se mogu analizirati i dekonstruirati mehanizmi hijerarhizacije opozicija između žena i muškaraca u njihovoj društvenoj, kulturnoj i političkoj zbilji. Tako shvaćen pojам rod pita za vrijednosti, uloge i posljedice razlikovanja, polariziranja i hijerarhiziranja u povjesnom, društvenom, političkom i kulturnom kontekstu. Rod time stavlja u pitanje načine argumentiranja i utemeljenja znanosti i istraživanja općenito (usp. Inge STEPHAN, Gender, Geschlecht und Theorie, u: Christina von BRAUN – Inge STEPHAN (ur.), *Gender-Studien. Eine Einführung*, Stuttgart – Weimar, J. B. Bezler, 2000., 68.). Elaine Showalter ističe da se rod upravo kao važna *analitička kategorija* osamdesetih godina rabio u humanističkim znanostima (usp. Elaine SHOWALTER, *Speaking of Gender*, New York – London, Routledge, 1989., 1).
- 126 Takvo shvaćanje pojma rod zastupa Inge Stephan. Usp. Inge STEPHAN, *Gender, Geschlecht und Theorie*, 69-92.
- 127 Usp. *isto*, 62.

vota i središnja analitička kategorija u okviru discipline.¹²⁸ Sve to govori da se svaki put mora odrediti što se pod tom kategorijom misli i koje su spoznajne perspektive s time povezane.

Budući da se pojam rod ipak ne shvaća samo kao analitičko sredstvo nego i kao svojstvo, skup osobina itd., ostaje pitanje rabi li ga se za izricanje homoseksualnih identiteta i uloga.

3.2. ROD U RASPRAVAMA O HOMOSEKSUALNIM IDENTITETIMA

U okviru lezbijskih/gay i queer studija¹²⁹ s jedne se strane osporava valjanost rodnog koncepta za tumačenje i razumijevanje homoseksualnosti i predmetom tih studija smatra se spol i spolnost, dok se rod smatra predmetom feminističkih i rodnih studija.¹³⁰ S druge se strane priznaju lezbijski rodovi *butch* i *femme*¹³¹ i smatra se problematičnim dijeljenje spola, roda i spolnosti i pripisivanje spola i spolnosti lezbijskim/gay/queer studijama a roda ženskim i rodnim studijama.¹³²

Primjenjivost rodnog koncepta u lezbijskom/gay/queer kontekstu osporava, primjerice, Monique Wittig, središnja figura radikalnog lezbijskog i feminističkog pokreta ranih

128 Usp. Barbara L. MARSHALL, (Dis)locating Gender: Ontological Crises and Political Strategies, u: *Topia: Canadian Journal of Cultural Studies*, (2005.) 13, 32, na: <http://pi.library.yorku.ca/ojs/index.php/topia/article/viewFile/438/12255> (28. 11. 2010.).

129 Pojam *queer* obuhvaća „homoseksualnu, biseksualnu, transrodnu i intersensualnu zajednicu kao i heteroseksualne osobe koje sebe vide ili žive svoj život izvan heteroseksualnih patrijarhalnih normi. Queer se odnosi na propitivanje i/ili odbijanje nametnutih normi patrijarhalne tradicije, a zalaže se za kreiranje prostora, kulture i izražavanja koji nadilaze strogo definiranu heteroseksualnu ili lezbijsko/gay/biseksualnu/transseksualnu seksualnost i/ili ‘ženske’ i ‘muške’ spolove/rodoce, a omogućuje samodefiniranje vlastite seksualnosti. Također se odnosi na aktivizam, pokret, kao i teorijski smjer (*queer theory*). Može se odnositi i na osobu i njegine identitete, a podrazumijeva nepristajanje na ‘samorazumljivo’ slijedenje društvenih pravila vezanih uz seksualnost.“ Usp. Iva BULIĆ, Queer, u: Rada BORIĆ (ur.), *Pojmovnik rodne terminologije prema standardima Europske unije*, 63.

130 Posljedično se rodne studije promatra vezane uz feminističke i queer studije uz gey/lezbijske studije. Therese Frey Steffen ukazuje na utjecaj Judith Butler kako na feminističke tako i na queer teorije (usp. Therese FREY STEFFEN, *Gender*, 80).

131 Jasmina Husanović tumači da se *butch* uglavnom definira kao kategorija lezbijskog roda koja se konstituira razmještanjem i manipulacijom muških/muževnih rodnih kodova, simbola i uloga, dok bi *femme* bila kategorija lezbijskog roda koja se konstituira razmještanjem i manipulacijom ženskih/ženstvenih rodnih kodova, simbola i uloga. Usp. Judith BUTLER, *Raščinjavanje roda*, 24.

132 Usp. isto, 229.

sedamdesetih godina u Francuskoj. Wittig je mišljenja da nema razlike između spola i roda jer je i sama kategorija spola rodno obilježena, nabijena političkim sadržajem, oprirodnjena ali ne prirodna. Budući da je i spol političko i kulturno tumačenje tijela, rod je ugrađen u spol, a spol je od početka rod. Wittig također smatra da žena postoji samo u binarnom, opozicijskom, heteroseksualnom odnosu s muškarcem. Odbijajući heteroseksualnost, lezbijka se više ne definira u tom opozicijskom odnosu, nadilazi binarnu opreku između žene i muškarca i stoga nije žena. Lezbijka nije ni muškarac, lezbijka nema spol, ona je izvan kategorija spola. Lezbijka je, prema mišljenju Monique Wittig, kategorija koja radikalno problematizira i spol i rod kao čvrste političke kategorije. Biti lezbijkom ili homoseksualcem za Wittig znači ne znati više za svoj spol, biti uključen u zbrku i bujanje kategorija koje spol čine nemogućom kategorijom identiteta. U tom duhu Monique Wittig kritizira i odbacuje diskurse unutar lezbijske i gay kulture koji stvaraju specifično gay spolne identitete. Političkom zadaćom lezbijske/gay kulture smatra rušenje čitavog diskursa o spolu, rušenje i same gramatike koja uvodi rod ili *fiktivni spol* kao bitan atribut ljudi i predmeta. Rušenje sustava binarnoga spola otvara kulturno polje mnogih spolova. Wittig je mišljenja da ne postoji jedan ili dva spola, nego mnogi spolovi, onoliko koliko je pojedinača.¹³³

Da je rod pojам svojstven heteroseksualnosti, mišljenja je i Catherine MacKinnon. Posjedovati rod za nju znači biti unutar heteroseksualnog odnosa koji je ujedno odnos podređenosti; u heteroseksualnom odnosu ne postoje orodjene (genderd) osobe koje su izvan hijerarhijskih odnosa.¹³⁴ Gayle Rubin smatra da bi rušenje prisilne heteroseksualnosti i uspostava biseksualnih i homoseksualnih kulturnih mogućnosti ponašanja i identiteta dovelo do rušenja i samoga *roda*.¹³⁵

Za razliku od lezbijskih teoretičarka koje rod smatraju sastavnim dijelom heteroseksualne koncepcije zbilje i stoga

133 Usp. Monique WITTIG, One is Not Born a Woman, u: *Feminist Issues*, 1 (1981.) 2, 47-54, na: <http://ecmd.nju.edu.cn/UploadFile/17/8012/bornwoman.doc> (7. 9. 2010.); Monique WITTIG, The mark of Gender, u: *Gender Issues*, 5 (1985.) 2, 3-12.

134 Usp. Catherine MacKINNON, *Feminism Unmodified: Discourses on Life and Law*.

135 Usp. Gayle RUBIN, Thinking Sex: Notes for a Radical Theory of the Politics of Sexuality, u: Carole S. VANCE (ur.), *In Pleasure and Danger. Exploring Female Sexuality*, New York: Routledge and Kegan Paul, 1984., 267-319; Gayle RUBIN, Of Catamites and Kings: Reflections an Butch, Gender, and Boundaries, u: Joan NESTLE (ur.), *The Persistent Desire: A Femme-Butch Reader*, Boston, Alyson, 1992., 466-482.

neprihvatljivim za definiranje homoseksualnih identiteta i iskustava, rekli smo da postoje lezbijski rodni identiteti butch i femme.

Butch/femme rodovi aktualizirali su pitanje priznanja rodne razlike u istospolnom sustavu koja bi se razlikovala od one u heteroseksualnoj matrici¹³⁶ kao i esencijalistička i konstruktivistička utemeljenja rodnih identiteta,¹³⁷ odnosno, mogućnost usklajivanja tih dvaju pristupa tumačenju identiteta. Istraživanja provedena među butch/femme lezbijkama ukazuju da se odnos u tom partnerstvu razlikuje od heteroseksualne matrice¹³⁸ i da je butch/fe-

- 136 Raspava o butch/femme rodu vodila se oko pitanja jesu li butch i femme kategorije determinirane postojećom spolnom različitošću ili tu spolnu različitost dovode u pitanje. U okviru ženskoga pokreta šezdesetih godina, *butch/femme* odnos bio je kritiziran kao oponašanje patrijarhalnih obrazaca protiv kojih se feminizam borio. *Butch* žene se optuživalo da oponašaju muškarce, dok se femme žene optuživalo da oponašaju žene. Tumačenje butch/femme roda u smislu „women aping men“ (žene koje oponašaju muškarce), prema mišljenju Heidi M. Levitt i Katherine R. Hiestand, pogrešno je, jer se temelji na postavci da butch spol (ženski) treba determinirati njihov rod (izričaj ženstvenosti). Odstupanje od tog koncepta tumači se pojednostavljeno kao *površinsko oponašanje* muškosti (usp. Heidi M. LEVITT – Katherine R. HIESTAND, A Quest for Authenticity: Contemporary Butch Gender, u: *Sex Roles*, 50 (2004.) 9-10, 618). Osamdesetih godina butch/femme lezbijska kultura uklapljena je uz dotadašnju feminističko androginu lezbijsku kulturu u okvir lezbijskog feminizma. Sve lezbijke u butch-femme vezi ne smatraju, međutim, da imaju i te rodne identitete (usp. Heidi M. LEVITT – Katherine R. HIESTAND, Gender within Lesbian Sexuality: Butch and Femme Perspectives, u: *Journal of Constructivist Psychology*, 18 (2005.) 1, 40, 49).
- 137 Kao što se u esencijalističkom pristupu heteroseksualnom modelu muško-ženski identitet nastoji opravdati raznim istraživanjima o razlikama tijela, mozga itd., tako se i u esencijalističkom pristupu butch/femme identitet pokušavao protumačiti na temelju razlika u obliku tijela, razine hormona, želje za rađanjem, dobi sazrijevanja (usp. Heidi M. LEVITT – Katherine R. HIESTAND, A Quest for Authenticity: Contempary Butch Gender, 606). S druge strane se butch/femme tumači kao ishod društvene konstrukcije, uglavnom usvajanja heteroseksualnog obrasca. Judith Butler je pak mišljenja da butch i femme nisu kopije neke prvočne originalne heteroseksualnosti, nego pokazuju da su i takozvani originalni, muškarci i žene unutar heteroseksualnog okvira, konstruirani i performativno uspostavljeni. Dakle, tobožnja kopija nije objašnjena odnosom prema izvorniku, nego je izvornik shvaćen jednak performativno kao i kopija. *Gay* prema *straight* ne odnosi se kao kopija prema izvorniku, nego kao kopija prema kopiji (usp. Judith BUTLER, *Raščinjanje roda*, 185). Heidi M. Levitt i Katherine R. Hiestand smatraju da njihovo istraživanje upućuje da butch/femme žene ne shvaćaju svoj identitet kao čistu performansu. Mnoge butch/femme lezbijske svjedoče da osjećaj rodnog nepodudaranja nisu doživjele kao voljnu ili intelektualnu odluku kao što to sugerira pojam „performance“. Usp. Heidi M. LEVITT – Katherine R. HIESTAND, A Quest for Authenticity: Contemporary Butch Gender, 619.
- 138 Heidi M. LEVITT – Katherine R. HIESTAND pokazuju da rodni identiteti među njihovim ispitnicama nisu binarni (usp. Heidi M. LEVITT – Katherine R. HIESTAND, A Quest for Authenticity: Contemporary Butch Gender, 618). Privlačnost butch-femme temelji se na vrijednosnom

mme seksualnost utemeljena u priznanju razlike između spola i roda.¹³⁹ Heidi M. Levitt i Katherine R. Hiestand smatraju da su ishodi istraživanja koje su provele među butch/femme lezbijkama izazov teorijama koje butch rod smatraju ili ishodom biologije ili kao performativni čin. Levitt i Hiestand ne žele pozicionirati lezbijski rod ni kao u potpunosti temeljen na biološkoj etiologiji ni na kulturnom uređenju psihodinamičnih procesa. U butch/femme rodu Levitt i Hiestand uočavaju interakciju triju procesa: 1. iskustvo koje kao da je poticano esencijalnim vidom koji je 2. refleksivno konstruiran u odnosu na dostupnu društvenu konstrukciju roda i potom 3. performiran u odnosu na kontekstualne i unutarnje potrebe s ciljem osiguranja društvenog prihvaćanja i očuvanja autentičnosti unutarnjeg osjećaja roda. Levitt i Hiestand smatraju da postoji esencijalni osjećaj butch roda, ali isto tako društveni čimbenici koji zahtijevaju da ga se igra. Približavanje konstruktivističkih i esencijalističkih perspektiva, prema njihovom mišljenju, stvorilo je mogućnost za rekonstrukciju iskustva butch roda u kojemu žene mogu izmjenjivati rodnu performansu s vlastitim uvjerenjem da njihov rod ishodi iz unutarnjeg rodnog iskustva. Butch žene opisuju složenost procesa rodnog razvoja, koji može značiti performansu društveno konstruiranog vida esencijalnog roda. Prema mišljenju Heidi M. Levitt i Katherine R. Hiestand, butch koncept proširuje shvaćanje i identiteta žena i lezbijski identitet jer otvara mogućnost novih načina na koje netko može biti žena i lezbijska. Znanje o identitetu butch/femme roda proširuje rasprostranjenu dihotomiju rodnog sustava naglašavanjem nezavisnosti roda i fizičkog spola.¹⁴⁰

---

sustavu u kojemu oba partnera poštuju vlastiti rod i seksualnost kao i rod i seksualnost drugoga, unatoč sustavu koji poriče njihova iskustva (Heidi M. LEVITT – Katherine R. HIESTAND, *Gender within Lesbian Sexuality: Butch and Femme Perspectives*, 50.

- 139 Vidi primjerice: Heidi M. LEVITT – Sharon G. HORNE, Explorations of Lesbian-Queer Genders, u: *Journal of Lesbian Studies*, 6 (2002.) 2, 25-39; Katherine R. HIESTAND – Heidi M. LEVITT, Butch Identity Development: The Formation of an Authentic Gender, u: *Feminism & Psychology*, February 15 (2005.) 1, 61-85; Heidi M. LEVITT – Elisabeth GERRISH – Katherine HIESTAND, The Misunderstood gender, u: *Sex Roles: A Journal of Research*, 48 (2003.) 99-113; Sharon. M. PEARCEY – Karen J. DOCHERTY – James M. Jr. DABBS, Testosteron and Sex Role Identification in Lesbian Couples, u: *Physiology and Behavior*, 60 (1996.) 3, 1033-1035.
- 140 Heidi M. Levitt i Katherine R. Hiestand smatraju da njihovo istraživanje pokazuje kako sve butch žene nemaju *unutarnju želju* da postanu muškarci. Kad nadu zajednicu koja prihvata alternativnu rodnu kategoriju (butch), dožive da su oslobođene od binarne konstrukcije roda i da mogu razvijati rod koji vrednuje njihovu vlastitu transcendenciju. Nakon što su

Budući da butch/femme lezbijke mijenjaju predodžbu žene i stvaraju rodne performanse koje nadilaze tradicionalno poimanje roda, o njima se raspravlja i pod pojmom *transgender (transrod)*. Prema Susane Stryker, pojам je prva rabila Virginia Prince za definiranje osoba čiji je identitet u spektru između transvestita i transseksualca,¹⁴¹ odnosno za osobu koja trajno mijenja društveni rod preoblaćenjem odjeće ali ne pribjegava genitalnoj transformaciji.¹⁴² Lislie Feinberg pojam transrod rabi u smislu nadpojma („kišobrana“) za zamišljenu zajednicu svih onih koji su se odvojili od društvenih očekivanja vezanih uz spol, rod i spolnost, primjerice za transseksualce, butch, femme, transvestite, hermafrodite itd.¹⁴³ Pojam transrod, prema mišljenju Emi Koyama, danas se rabi na toliko različitih načina da ga je teško definirati. I sam pojam trebao bi upućivati na slobodu od bilo koje definicije. Koyama navodi da se u suvremenoj uporabi pojam nekada odnosi na osobe čije ponašanje ili izričaji ne odgovaraju nijednom

---

razvile osjećaj pouzdanja u svoj rodni identitet, sudionice opisuju kako su se počele dobro osjećati i ponositi se svojim *butch* identitetom, zbog kojeg su od djetinjaštva bile proganjene. Usp. Heidi M. LEVITT – Katherine R. Hiestand, A Quest for Authenticity: Contemporary Butch Gender, 618–620.

- 141 *Transvestit*, pojам koji je 1990. godine uveo dr. Magnus Hirschfeld, i označuje osobu koja se povremeno odijeva u odjeću „drugoga spola“; pojam *transseksualac* popularizirao je dr. Harry Benjamin pedesetih godina dvadesetoga stoljeća i označava osobu koja kirurški mijenja genitalije i traži pripadnost rodu različitom od onoga kojemu je pripisan pri rođenju. *Transrodna* osoba mijenja društveni rod bez genitalnih transformacija (usp. Susan STRYKER, (De)Subjugated Knowledges. An Introduction to Transgender Studies, u: Susan STRYKER – Stephen WHITTLE, *The transgender studies reader*, New York, Routledge, 2006., 3-4). *Transrod* se ne odnosi na sve lezbijke. Bornstein upozorava da postoji lezbijski svijet koji se posve ne podudara s transrodnim svijetom, da su lezbijstvu i transrodnostu dvije različite kulture koje se preklapaju u nekim pitanjima: „Živim svoj život kao lezbijka, s nekim sličnostima s nekim lezbijjkama, ali nemam iluziju da sam lezbijka. To je razlika između biti neki identitet i imati identitet“ (Kate BORNSTEIN, *Gender Outlaw. On Men, Women and the Rest of Us*, New York, Rutledge, 1994., 243). Između homoseksualnog i transrodnog pokreta postoje su nesuglasice i napetosti. Transseksualnost kao i biseksualnost, dugo su previdali, pogrešno tumačili, klevetali ili aktivno izbjegavali lezbijski i gay znanstvenici zbog poteškoća koje su im predstavljali rodno utemeljeni identiteti (usp. Brett BEEMYN – Mickey ELIAS, *Queer Studies. A Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender Anthology*, New York, New York University Press, 1996., 7).
- 142 U tom smislu Catherine Connell piše da iskustvo transrodnih osoba sa spalom, rodom i seksualnošću nije odgovarajuće obuhvaćeno nazivom *doing gender* i da bi trebalo biti shvaćeno kao *doing transgender*. Usp. Catherine CONNELL, Doing, Undoing, or Redoing Gender? Learning from the Workplace Experiences of Transpeople, u: *Gender & Society*, 24 (2010.) 1, 31-55.
- 143 Usp. Leslie FEINBERG, *Transgender Liberation: A Movement Whose Time has Come*, World View Forum, 1992.

rodu; nekada se odnosi na opis roda izvan binarnosti muškarac – žena; nekada za opis stanja neposjedovanja roda ili brojnih rodova.¹⁴⁴ Upravo u tom posljednjem značenju transrod rabi i Kate Bornstein u *Gender Outlaw*. Transrod za Bornstein ima značenje *transformacije*, nepripadnosti ni muškom ni ženskom spolu, ni gay ni heteroseksualnoj (straight) skupini, nijednoj skupini ljudskih pravila.¹⁴⁵ Za sebe piše da joj je od malena bilo jasno da je drugačija, da nema „tradicionalni rod“ te da pokušava živjeti „bez roda“.¹⁴⁶ Na pitanje kako to čini, odgovara: „Tražim gdje je rod i idem na neko drugo mjesto.“¹⁴⁷

Osvrt

Prikaz nastanka i razvoja pojma rod pokazuje da rodni koncept nije usko vezan uz homoseksualni kontekst, nego uz interseksualni, transseksualni i feministički, odakle ga preuzima šira znanstvena zajednica. To ne znači da ne postoje međusobni teorijski utjecaji rodnih i homoseksualnih teorija nego da pojednostavljeni predstavljanje roda kao šifre za homoseksualnost nije opravdano.

U homoseksualnom kontekstu rod se uglavnom smatra heteroseksualnim konceptom neprimjerenim za izricanje homoseksualnih identiteta. Politička zadaća lezbijske/gay kulture bila bi rušenje kako prisilne heteroseksualnosti, tako i rodnog koncepta. Lezbijski rodni identiteti butch i femme odudaraju od takvoga stajališta i prividno se uklapaju u rodni koncept, ali se u konačnici više uklapaju u koncept transroda: proširuju shvaćanje identiteta žene, lezbijskog identiteta, stvaraju rodne performanse koje nadilaze tradicionalno poimanje roda. Zaključujući, moglo bi se reći da izazovi homoseksualne kulture ne dolaze pod riječju rod. Dolaze pod riječju spol, spolnost i transrod. Ti izazovi, međutim, nisu vezani samo uz homoseksualnu nego i uz transseksualnu i interseksualnu zajednicu i o njima se više raspravlja u queer studijima nego u rodnim studijima.

Prethodni prikaz razvoja pojma rod pokazuje da na sadašnjem stupnju rodnih rasprava inzistiranje na izostavljanju ili izbjegavanju riječi rod i na povratku na staru riječ spol¹⁴⁸ ne rješava pitanja koja su potaknuta raspravama o

144 Usp. Emi KOYAMA, Guide to Intersex & Trans Terminologies, u: *Survivor Project*, na: <http://www.survivorproject.org/pdf/terms.pdf> (15. 11. 2010).

145 Usp. Kate BORNSTEIN, *Gender Outlaw*, 243.

146 *Isto*, 8.

147 *Isto*, 245.

148 Usp. Gabriele KUBY, *Nova ideologija seksualnosti*, 7.

rodu. Kod mnogih autora riječ spol preuzima značenje riječi rod. To znači: ako je ranije riječ rod bila nejasna i ako je svaka njezina uporaba zahtijevala pobliže određenje, sada tu nejasnoću i dodatno tumačenje zahtijevaju obje riječi. Izostavljanje riječi rod i uporaba riječi spol ne osigurava povratak na načine shvaćanja koji su prethodili raspravama o rodu kao što bi neki željeli. O tome ozbiljno treba povesti računa jer iza prividne terminološke jednoznačnosti i jasnoće mogu stajati nepomirljivi teorijski koncepti.

Osobito važnim smatram pomak od roda kao *skupa oznaka, društveno pripisanih vlastitosti*, do roda kao *analytičke kategorije* i kao *metakategorije*. Kao takav rod transcendira svaku teoriju u kojoj se rabi i tako izmiče pripisivanju ideoloških sadržaja. Kategorija roda mnogo više otvara nova područja i stvara mogućnosti za interdisciplinarna istraživanja u kojima su rod, rasa, klasa i druge kategorije kritički instrument kulturne refleksije i društvene kritike.¹⁴⁹ Poimanje roda kao analitičke i metakategorije, dodatno stavlja u pitanje poistovjećivanje rodnog koncepta s homoseksualnošću.

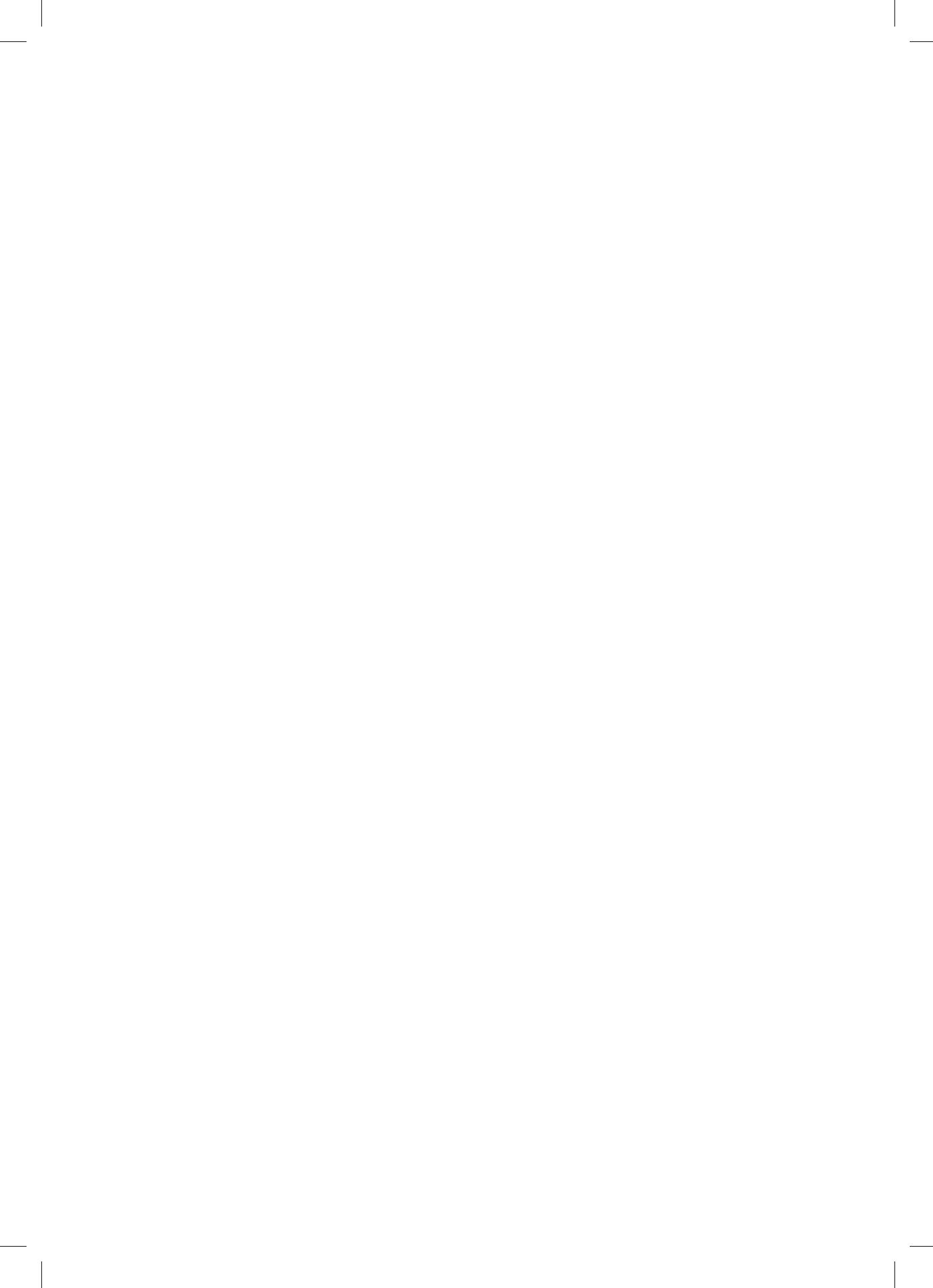
Ako je koncept roda više vezan uz interseksualne, transseksualne i feminističke teorije i ako je homoseksualna zajednica skeptična prema tom konceptu smatrajući ga heteroseksualnom matricom, kako to da neki katolički autori rod povezuju s homoseksualnošću? Kako bismo odgovorili na to pitanje, poči ćemo od stajališta i izjava Svetе Stolice o rodu i homoseksualnosti te analizirati izvore na kojima se temelje.

IV.

STAJALIŠTA I IZJAVE SVETE STOLICE

Za analizu utjecaja vjerskih zajednica na ljudska prava žena pri Ujedinjenim narodima Louise Chappell odabrala je tri konferencije: Četvrtu međunarodnu konferenciju o ženama, održanu u Pekingu 1995. godine, Rimsku konferenciju, održanu radi ratifikacije Međunarodnog kaznenog suda 1998. godine i konferenciju Peking +5 iz 2000. godine, održanu u New Yorku. Prema njezinoj analizi, pojam rod bio je u središtu pozornosti na prvim dvjema konferencijama, a seksualna orijentacija, premda se o njoj raspravljalo i na njima, kao ključno pitanje pojavila se na konferenciji Peking +5.¹⁵⁰ Prihvati li se važnost tih triju konferencija za uvrštenje izraza rod i seksualna orijentacija u dokumente Ujedinjenih naroda, stajališta i izjave Svetе Stolice o rodu i spolnoj orijentaciji na tim konferencijama mogu pomoći pri traženju odgovora na pitanje poistovjećuje li Sveti Stolica rod s homoseksualnošću, odnosno, definira li rod kao „šifru za homoseksualnost“ i ako to čini, s kojom argumentacijom. Ovdje će posebna pozornost bit posvećena analizi stajališta i izjava Svetе Stolice na pekinškoj konferenciji iz 1995., jer je na njoj Sveti Stolica dala temeljnu izjavu o svome stajalištu i određenju roda, koju na drugim konferencijama i u drugim dokumentima nakon te konferencije uglavnom ponavlja.

4.1. ČETVRTA MEĐUNARODNA KONFERENCIJA O ŽENAMA U PEKINGU

Riječ *rod* pojavila se i ušla u dokumente Ujedinjenih naroda na Međunarodnoj konferenciji o stanovništvu i razvoju (International Conference on Population and

---

150 Opširnije o tome u članku: Louise CHAPPELL, Contesting Women's rights: The Influence of Religious Forces at the United Nations. Refereed paper to the Australasian Political Studies Association Conference University of Adelaide (29. 9. – 1. 10. 2004.), na: http://www.adelaide.edu.au/apsa/docs_papers/Others/Chappell.pdf (11. 10. 2010.).

Development – ICD) u Kairu 1994. godine, ali se o njoj tada nije raspravljalo. Katolička spisateljica i protu-rodna aktivistkinja Dale O’Leary svjedoči da su katolički delegati iz pokreta za obitelj bili toliko zaokupljeni pitanjem seksualnih i reproduktivnih prava, da nisu obratili pozornost na četvrtog poglavlje *Programa djelovanja* (*Program of Action*) naslovljeno *Gender Equality. Equality and the Empowerment of Women*. U tome se poglavlju zahtijevalo da žene jednako sudjeluju i budu jednako zastupane na svim razinama političkog procesa i javnoga života te „rodnu ravnopravnost u svim sferama života, uključujući obitelj i zajednički život“.¹⁵¹ Prema O’Leary, delegati za obitelj nisu u toj formulaciji vidjeli opasnost, jer su je shvatili u duhu svoga poimanja ravnopravnosti te su tako omogućili da pojma rod uđe u dokumente Ujedinjenih naroda.¹⁵²

Pojam rod bio je predmetom rasprave nakon kairske konferencije, u vrijeme priprema Četvrte međunarodne konferencije o ženama u Pekingu 1995. godine. Izaslansstvo Svete Stolice i neke islamske zemlje usprotivili su se uporabi toga pojma.¹⁵³ Prijepor je bio toliko snažan, da je Povjerenstvo o položaju žena, koje je pripremalo Konferenciju, na devetnaestom zasjedanju osnovalo Informal contact group (Neformalnu kontaktnu skupinu) koja je dobila zadatak doći do zajedničkog prihvaćanja općeg značenja roda i o tome podnijeti izvješće u Pekingu. Skupina se sastala dva puta (16. i 31. svibnja) i donijela *Izjavu* prema kojoj riječ rod: 1. ima biti rabljena i shvaćena u svojoj redovitoj, općenito prihvaćenoj uporabi kao i na brojnim drugim forumima i konferencijama Ujedinjenih naroda; 2. nema nikakvih indikacija da bi u Platformi za djelovanje bilo mišljeno bilo koje drugo značenje riječi ili konotacije riječi, različito od već prihvaćene uporabe.¹⁵⁴ Pojam rod je ušao u *Program djelovanja* Konferencije a da nije razjašnjeno što znači *općenito prihvaćena uporaba*.

Na temelju analize uporabe pojma rod u *Platformi za djelovanje* (*Platform for Action*) konferencije u Pekingu, povjesničarka Joan W. Scotta zaključuje da u tom dokumentu nema ničega što odudara od shvaćanja da je rod

151 Navod prema: Dale O’LEARY, *The Gender Agenda*, 65.

152 Usp. *isto*.

153 Usp. Louise CHAPPELL, Contesting Women’s rights: The Influence of Religious Forces at the United Nations 12-14.

154 Usp. UNITED NATIONS, Report of the Informal Contact Group on Gender, (7. 7. 1995.), na: <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:RlhZB7O-pn4J:www.un.org/esa/gopher-data/conf/fwcw/off/al--2.en+report+of+the+informal+contact+group+on+gender&cd=1&hl=hr&ct=clnk&gl=hr> (22. 10. 2010.). O tome piše i: Joan WALLACH SCOTT, *Rod i politika povijesti*, 9-10.

jednostavno *način upućivanja na žene i muškarce*. Prema njezinoj analizi, rod se spominje oko 200 puta, većinom jednostavno kao zamjena za riječ žene. Govori se o *rodnoj ravnopravnosti*, to jest o *ravnopravnosti između žena i muškaraca*; o rodnoj uravnoteženosti, to jest o pravednom prikazivanju svakoga spola; o „potrebi za ‘svjesnošću o rodu’“¹⁵⁵ pod čime se razumijeva svijest da politika utječe različito na žene i muškarce. Konferencija poziva izvršne organe državnih vlasti i nevladine organizacije da u svim programima primijene na rod najšire prihvaćen način razumijevanja kako bi se prije donošenja odluka mogla provesti analiza njihova utjecaja i na žene i na muškarce, odnosno, da se statističke podatke razloži prema spolu. To govori, prema Joani Scott, da je pojam rod naznačio početak promjene u nekim tradicionalnim ulogama žena i muškaraca, ali da sama uporaba pojma nije imala nijednu od razornih odlika kojih su se toliko plašili njegovi kritičari. Rod je u *uobičajenoj uporabi* „postao istoznačnica za razlike među spolovima, i one pripisane i one ‘prirodne’.“¹⁵⁶

Po završetku Četvrte međunarodne konferencije o ženama u Pekingu Sveta Stolica je donijela *Izjavu o ogradašima i stavovima u odnosu na dokumente konferencije* a u sklopu te Izjave i *Izjavu o tumačenju pojma „rod“ delegacije Svete Stolice*. Prema *Izjavi o tumačenju pojma „rod“* Sveta Stolica prihvaća da se pojam rod shvaća prema „uobičajenoj uporabi“ riječi u Ujedinjenim narodima, ali donosi i vlastito shvaćanje. Rod je za Svetu Stolicu utemeljen na biološkom spolnom identitetu, ženskom ili muškom.¹⁵⁷ Sveta Stolica poziva se na *Platformu za djelovanje (Platform for Action*, br. 193, c), koja jasno govori o “oba roda” te time „isključuje nejasna tumačenja temeljena na svjetonazorima prema kojima se seksualni identitet može beskonačno prilagodavati novim i različitim svrhama“¹⁵⁸.

Premda se rod za Svetu Stolicu bitno temelji na biološkom spolnom identitetu, Sveta se Stolica u *Izjavi* ograjuje „od biološko determinističkoga shvaćanja da su sve uloge i odnosi između dva spola fiksirani u jedinstvenom statičnom obrascu“.¹⁵⁹ Pritom se poziva na *Pismo ženama* Ivana Pavla II. u kojem papa inzistira na „različitosti i komplementarnosti žene i muškarca“, ali i pozdravlja preuzimanje novih uloga od strane žena, naglašavajući da „kulturno

¹⁵⁵ Joan WALLACH SCOTT, *Rod i politika povijesti*, 11.

¹⁵⁶ *Isto*, 10-11.

¹⁵⁷ Usp. Holy See's Final Statement at Women's Conference in Beijing, na: <http://www.its.caltech.edu/~nmcenter/women-cp/beijing3.html> (4. 7. 2010.).

¹⁵⁸ *Isto*.

¹⁵⁹ *Isto*.

uvjetovanje u znatnoj mjeri može biti prepreka napredovanju žena te poziva muškarce da potpomažu pri ‘velikom procesu oslobođenja’ (*Pismo ženama*, br. 6).¹⁶⁰ U *Izjavi* se navodi da se „iznijansirani pogled Crkve“, koji u *Pismu ženama* predstavlja Ivan Pavao II., sastoji u tome da se „također može uvažavati da postojanje određenih različitosti u ulogama ni na koji način nije štetno za žene, pod uvjetom da ta različitost nije rezultat proizvoljnog nametanja, nego izraz onoga što je specifično za muškarca odnosno ženu.“¹⁶¹

Sveta Stolica, dakle, ne odbacuje uporabu pojma rod, ali mu daje vlastito tumačenje. Prema tome tumačenju, vezivanje i ograničavanje roda biološkim spolnim identitetom, ženskim i muškim, ima svrhu isključivanja bilo kakve mogućnosti spolne polimorfnosti i očuvanje komplementarne heteroseksualnosti ali ne i opravданje biološkog determinizma. Izričito se ograđuje od biološkoga determinizma i priznaje mogućnost kulturnih utjecaja. Premda ostaje pitanje može li se razlika između žena i muškaraca u komplementarnom modelu oslobođiti biološkoga determinizma i hijerahrijskoga vrednovanja, važno je uočiti da Sveta Stolica u *Izjavi* dopušta mogućnost propitivanja utjecaja kulture na definiranje muških i ženskih uloga te da ne poistovjećuje rod s homoseksualnošću. Inzistiranje na dva roda moglo bi se shvatiti i kao zaštita od interseksualnosti i transseksualnosti, ne samo od homoseksualnosti.

Suzdržanost Svete Stolice u odnosu na homoseksualnost sadržana je u *Izjavi o ogradiama i stajalištima u odnosu na dokumente Konferencije* (br. 9 i 10) i ne spominje se u *Izjavi o tumačenju pojma „rod“*. Primjedbe se odnose na „cijelo poglavlje IV. Odjeljka C“, koje govori o zdravstvu.¹⁶² Razlog tomu je što Sveta Stolica smatra kako taj odjeljak posvećuje posve nesrazmjenu pozornost seksualnom i reproduktivnom zdravlju u odnosu na druge zdravstvene potrebe žena, uključujući obolijevanje i smrtnost majki. Sveta Stolica ne prihvata nejasnu terminologiju koja se tiče nekvalificirane kontrole seksualnosti ili plodnosti, naročito ako se to može tumačiti kao društveno odobrenje pobačaja ili homoseksualnosti. Da se pod nejasnom terminologijom ne misli na rod jasno je iz br. 10, u kojem se precizira da Sveta Stolica problematičnim smatra

160 *Isto.*

161 *Isto.*

162 Sveta Stolica postavila je „opću ogragu na cijeli odjeljak“ i traži „da ta opća ograda bude zabilježena u poglavlju“. U *Izjavi* se ipak ističe da rezerve na taj članak ne znače nikakvo umanjivanje zauzimanja Svete Stolice za promidžbu zdravlja žena ili djevojaka. Usp. *isto*.

izraz „kontrola seksualnosti“ jer sumnja da bi se mogao protumačiti kao „pristanak na spolne odnose izvan heteroseksualnog braka“.¹⁶³

Sažimajući izjavu Svetе Stolice s Četvrte konferencije žena u Pekingu, može se zaključiti da Sveta Stolica izražava sumnju prema pojmu rod i da pokušava sprječiti njegovo unošenje u završne dokumente. Kad je pojma ipak prihvaćen, daje svoje tumačenje *uobičajenoga značenja* pojma rod. U *Izjavi* ne poistovjećuje pojma rod s homoseksualnošću. Posebnu izjavu daje u odnosu na rod, posebnu u odnosu na homoseksualnost pozivajući se pri tome na različite točke *Platforme za djelovanje*.

Jadranka Rebeka ANIĆ
Kako razumjeti rod?
4. Stajališta i izjave
Svete Stolice

4.2. RIMSKA KONFERENCIJA I PEKING 5+

O pojmu rod raspravljalo se i na Rimskoj konferenciji, održanoj radi ratifikacije Međunarodnog kaznenog suda 1998. godine. Pod utjecajem Svetе Stolice i nekih islamskih zemalja, na Konferenciji se odredilo da se pojma rod shvaća „u odnosu na dva spola, muški i ženski, unutar društvenoga konteksta“ te da nema „nikakvo značenje iznad toga“.¹⁶⁴ Uključivanjem izraza „unutar društvenog konteksta“ izričitije je istaknuta njegova društvena konstrukcija, dok je izraz „dva spola“ jamčio shvaćanje pojma rod u heteroseksualnom okviru. Takvom se formulacijom htjelo isključiti mogućnost da se uz pojma rod veže i seksualnu orijentaciju, izraz koji se odnosi na prava homoseksualaca.¹⁶⁵

Na konferenciji Peking +5 ključno pitanje bilo je pitanje seksualne orijentacije. Delegati Svetе Stolice i nekih islamskih zemalja tvrdili su da se seksualnu orijentaciju ne smije uključiti kao razlog diskriminacije.¹⁶⁶

163 Sveta Stolica poziva se u Izjavi na par. 232(f), koji upućuje na tekst u par. 97. U *Platform for Action*, paragraf 232 (f) poziva se na par. 96, u kojemu se doista nalazi izraz „control over their sexuality“. Usp. *isto*; UNITED NATIONS, Report of the Fourth World Conference on Women (17. 10. 1995.), na: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N96/273/01/PDF/N9627301.pdf?OpenElement> (19. 11. 2010.).

164 Rome Statute, Article 7. Navod prema: Louise CHAPPELL, Contesting Women's rights: The Influence of Religious Forces at the United Nations, 27.

165 Usp. *isto*, 26-27.

166 Usp. *isto*. 16-17; Sabina LAUBER, Where to Now? International Women's Rights, u: *Alternative Law Journal*, 26 (2001.) 1, 16-21.

4.3. NOVIJE IZJAVE SVETE STOLICE

I u drugim izjavama Svetе Stolice očituje se razlikovanje roda i homoseksualnosti. Kao primjer može se navesti *Izjava delegacije Svetе Stolice na šezdeset i trećem zasjedanju Opće skupštine Ujedinjenih naroda o Deklaraciji o ljudskim pravima, seksualnoj orijentaciji i rodnom identitetu* (18. prosinca 2008.). Svetа Stolica upozorava da pojmovi seksualna orijentacija i rodni identitet nemaju jasnу i prihvачenu definiciju u međunarodnom pravu te da bi ti pojmovi, ako bi ih se trebalo uzeti u razmatranje u proglašavanju i implementaciji temeljnih prava, stvorili ozbiljnu dvojbu u zakonu i narušili moć država da započnu i nametnu konvencije ljudskih prava i standarda.¹⁶⁷ Svetа Stolica stoga zaključuje da Deklaracija ne vodi zaštitu od svih oblika nasilja protiv homoseksualnih osoba nego da Deklaracija taj cilj nadilazi i da otvara mogućnost rasta nesigurnosti u zakonu te pobija postojeće norme ljudskih prava.¹⁶⁸

Osnutak "UN Women", organizacije za rodnu ravnoopravnost i osnaživanje žena, predstavnici Svetе Stolice pri UN-u pozdravili su kao sukladan katoličkom socijalnom učenju.¹⁶⁹ Pritom je ponovno istaknuto da je za njih uvek bilo najvažnije da rod treba shvatiti kao nešto "utemeljeno na biološkom spolnom identitetu muškarca i žene", ali da Katolička crkva nikako ne može prihvati tvrdnju lobija koji šire ekstremnu "rodnu ideologiju" da tjelesni spol s kojim se rađamo ne igra nikakvu ulogu. Seksualnost se prema toj ekstremnoj predodžbi gradi tijekom života i svatko smije sa svojim tijelom činiti ono što ga je volja.¹⁷⁰ U odnosu na prethodno analizirane izjave Svetе Stolice, u ovoj se prvi put spominje izraz *rodna ideologija*.

Ako Svetа Stolica razlikuje rod i seksualnu orijentaciju, postavlja se pitanje kako je došlo do toga da se u katoličkoj literaturi pojam rod pojavio kao *šifra* za homoseksualnost. Odgovor na to pitanje mogu više pružiti događanja prije i tijekom navedenih konferenciјa nego analiza službenih izjava Svetе Stolice.

167 Usp. Statement of the Holy See Delegation at the 63rd session of the general assembly of the United Nations on the Declaration on human rights, sexual orientation and gender identity (18. 12. 2008.), na: http://www.vatican.va/roman_curia/secretariat_state/2008/documents/rc_sect_20081218_statement-sexual-orientation_en.html (10. 7. 2010.).

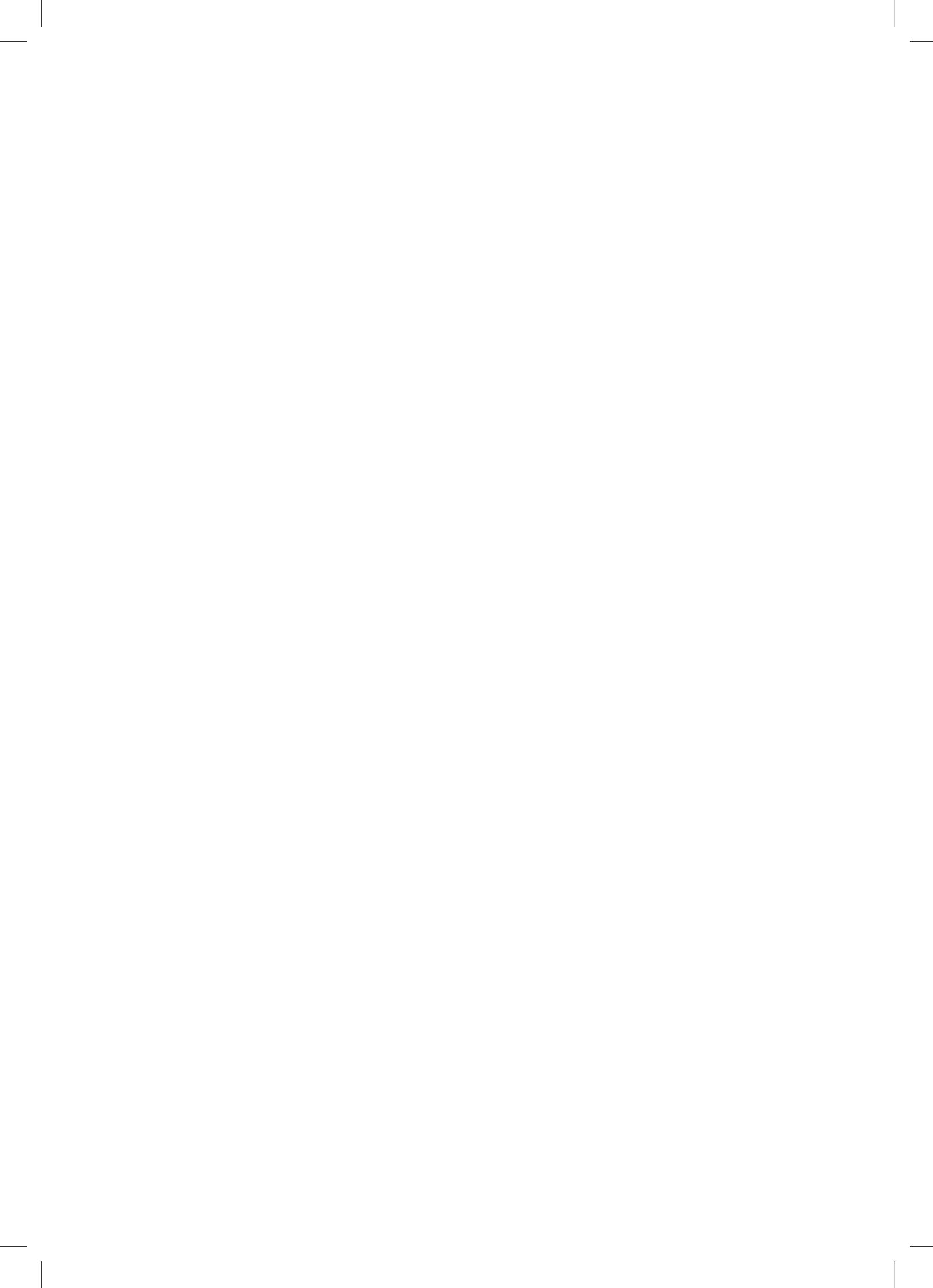
168 Usp. *isto*.

169 Usp. Angela REDDEMANN, 'UN Women': ein neues Organ der Vereinten Nationen zum Schutz der Frau, u: ZENIT, 30. srpnja, 2010., na: <http://www.zenit.org/rssgerman-21183> (15. 12. 2011.).

V.

ROD –
– ŠIFRA ZA
HOMOSEKSU-
ALNOST

Napetosti između Svetе Stolice i Ujedinjenih naroda zbog pojma rod postojale su i prije početka Konferencije u Pekingu. Prema talijanskom listu *La Repubblica*, Vatikanom je kružila interna dokumentacija u kojoj su bili popisani svi opasni interventi u odnosu na pojam rod koji su uzeli maha u Sjedinjenim Državama. U dokumentaciju su bili uvršteni: članak Anne Fausto-Sterling u kojem ona razlikuje pet ili čak više spolova: hermafrodit, muški pseudohermafrodit, ženski pseudohermafrodit, muškarci i žene; odlomci iz eseja *Re-imaging Gender* u kojima se zastupa mišljenje da su majčinstvo i heteroseksualnost isključivo političke institucije; stajališta feminističkih „veteranki“ da sve žene treba obavijestiti da je heteroseksualna penetracija oskvrnuće, unatoč bilo kojem subjektivnom suprotnom iskustvu. Ti su dokumenti, piše list, uznemirili Vatikan i potaknuli sumnju da je riječ *rod* šifra preko koje se u dokumente Konferencije mogu infiltrirati sadržaji neprihvatljivi za katoličko učenje. Zabrinutost Vatikana izazivalo je i djelovanje lezbijskih skupina u nevladinim udrugama prijavljenih za sudjelovanje na Konferenciji i njihova izjava da bi 10 posto žena prisutnih u delegacijama nevladinih udruga mogle biti lezbijke. *La Repubblica* izvješćuje o mobilizaciji vjerskih udruga kao što je *Pro-Familia* i predviđa da će se oko pojma rod na Konferenciji „voditi bitka“.¹⁷¹

To potvrđuje i katolička autorica Dale O’Leary u knjizi *Gender Agenda*.¹⁷² Dale O’Leary je važna jer je njezin tekst *Gender: The Deconstruction of women*, prema mišlje-

---

171 Usp. Marco POLITI, La Chiesa si prepara alla Guerra dei 5 Sessi, u: *La Repubblica*, 20. maggio 1995, pag. 11., na: <http://ricerca.repubblica.it/repubblica/archivio/repubblica/1995/05/20/la-chiesa-si-prepara-all-la-guerra-dei.html> (22. 10. 2010.).

172 Dale O’Leary, *The Gender Agenda*. Na omotu knjige Dale O’Leary je predstavljena kao nezavisna novinarka, radijska voditeljica, predavačica na javnim skupovima koja piše o temama vezanim uz feministički pokret.

nju Sally Baden i Anne Marie Goetz, odigrao važnu ulogu na konferenciji u Pekingu i jer odražava način na koji konzervativci politiziraju rod u reakciji na feminizam.¹⁷³ Isto se može reći i za knjigu *Gender Agenda*, koja k tome opisuje kako su protivnici rodnog koncepta doživljavali pripremu konferencije u Pekingu kao i održavanje same konferencije. Na temelju te knjige moguće je izdvojiti nekoliko čimbenika koji su pogodovali poimanju da postoji *tajni plan čija je šifra rod a cilj promicanje homoseksualnosti*. Te bi se čimbenike moglo svesti na tri međusobno povezana pojma: *jezik, znanje i moć*, ali i na svjetonazorska opredjeljenja.

Prema O’Leary nakon konferencije u Kairu nastale su dvije koalicije između kojih su postoje ideološke razlike i koje su bile u „kulturnom ratu“. Jedna je promicala *rodnu agendu*, a druga joj se opirala. Koaliciji koja zagovara rodnu perspektivu O’Leary dodjeljuje naziv rodne feministkinje (gender feminists). Delegate druge koalicije najčešće nazi-va „delegati za obitelj“.¹⁷⁴ Prema njezinom svjedočanstvu, delegati za obitelj nisu bili upoznati sa teorijskim raspravama o *rodu*. Zbunjenost i zabrinutost izazivali su pojmovi: *gender, mainstreaming the gender perspective, gender analysis, gender aspects, gender concept, gender sensitivity i gender roles*. Većina delegata pretpostavljala je da je gender samo pristojnija riječi za sex.¹⁷⁵ Delegati koji nisu znali engleski posezali su za rječnicima, koji većinom nisu sadržavali nova značenja riječi. Predstavnica Hondurasa optužila je zbog toga vodstvo Konferencije za „manipulirani eufemizam“ i korištenje riječi za koje jedino oni imaju rječnik. Izrazila je sumnju da postoji neki „skriveni program“ koji se tim postupkom želi progurati.¹⁷⁶

¹⁷³ Usp. Sally BADEN – Anne Marie GOETZ, Who needs [sex] when you can have [gender]? Conflicting discourses on gender at Beijing, u: *Feminist Review*, (1997.) 56, 13, na: [http://www.heron.dmu.ac.uk/2009-09-01/0141-7789_56_Summer\(3-25\)50730.pdf](http://www.heron.dmu.ac.uk/2009-09-01/0141-7789_56_Summer(3-25)50730.pdf) (12. 12. 2010.). O utjecaju koji preko eseja *Gender: The Deconstruction of women* Dale O’Leary ima na crkveno učiteljstvo bit će više riječi u poglavljju 6.4. u ovoj knjizi.

¹⁷⁴ Pri imenovanju delegata koalicije koja se protivi pojmu gender, O’Leary najprije nabraja nazive koje joj prišivaju protivnici: *desni, fundamentalisti, religiozno desni, desničarski ekstremisti*. O’Leary ih naziva: *branitelji obitelji (profamily advocates), feministkinje za život (prolife feminists), delegati za obitelj (profamily delegates), delegati iz nacija za život (delegates from pro-family nations)*. Delegate u toj koaliciji nije vezivala religijska pripadnost nego privrženost obitelji i vjera u ljudsku prirodu (usp. Dale O’LEARY, *The Gender Agenda*, 22, 24, 187). U nastavku ču za te delegate rabiti naziv *delegati za obitelj*, koji najčešće rabi i Dale O’Leary.

¹⁷⁵ Usp. isto, 85.

¹⁷⁶ Usp. isto, 78. 165. Problem prijevoda istaknut je i u letku *We Do Not Consent*, kojim je Koalicija za žene i obitelj pozivala delegacije da na završnoj sjednici izraze suzdržanost u odnosu na *Platformu za djelovanje*. U letku

Nepovjerenje delegata izazvali su i netočni prijevodi. Primjerice, u nacrtu *Platforme za djelovanje* na španjolskome jeziku, koji su delegati dobili na regionalnoj konferenciji i forumu NGO-a za Latinsku Ameriku u Mar del Plata (Argentina), riječ rod nije prevedena španjolskom istoznačnicom *genero* nego sa *spol* (sex) i zbog toga nije izazvala pozornost delegata.¹⁷⁷ Na samoj konferenciji u Pekingu, u kontaktnoj skupini koja je trebala raspravljati o svim neriješenim pitanjima, nije bio osiguran prijevod što je u nepovoljan položaj stavljalo delegate koji su dolazili iz Latinske Amerike, Afrike francuskoga govornoga područja i muslimanskih zemalja a koji su se protivili uporabi riječi rod. Njihovi su se prosvjedi zbog neosiguranoga prijevoda ignorirali¹⁷⁸ što je poticalo sumnju da se i time želi osigurati usvajanje njima neprihvatljivih sadržaja.

Dale O’Leary bilježi da delegati za obitelj zbog brojnih sastanaka i skupova koji su prethodili pekinškoj konferenciji nisu uspjeli proučiti sva važna pitanja¹⁷⁹ i da su na početku konferencije bili još uvjek „blaženo neobaviješteni“ prema ideološkim feminističkim teorijama.¹⁸⁰ Njihovu pozornost pojам rod privukao je tek nakon zauzimanja Belle Abzug da se taj pojam uvrsti u *Platformu za djelovanje* kao i glasine da je ona autorica *Platforme za djelovanje*. Hvalila se navodno kako će konferencija u Pekingu biti „njezina“ konferencija.¹⁸¹ Kad se uzme u obzir da je među konzervativnim delegatima slovila za zagovornicu prava na pobačaj, razumljivo je njihovo nepovjerenje prema konceptima koje ne poznaju a Abzug ih zagovara ili čak svim silama nastoji progurati.¹⁸² Nije pomoglo ni njezino tumačenje da se pojam rod odnosi na žene i muškarce, dakle, da ga se ima shvaćati u heteroseksualnom kontekstu.¹⁸³

---

je, između ostalog, pisalo: „Mi građani razvijenih zemalja (...) stidimo se načina na koji naše zemlje podupiru proces iznuđenog ‘konsenzusa’ uskrćivanjem prijevoda, ignoriranjem delegata malih nacija, ograjući delegate koji su se bunili.“ *Isto*, 204.

177 Usp. *isto*, 68-70.

178 Usp. *isto*, 188.

179 Konačni nacrt *Platforme za djelovanje* delegati su dobili pred sam početak konferencije u Pekingu i on se uvelike razlikovao od teksta koji su delegati detaljno proučili. Usp. *isto*, 78.

180 Usp. *isto*, 87.

181 Usp. *isto*, 44-45, 86-88.

182 Dale O’Leary cijelo jedno poglavlje (*The World According to Bella*) u knjizi posvećuje Belli Abzug i kritizira njezino djelovanje. Osim toga, O’Leary često i iscrpno opisuje djelovanje, financijsku moć i utjecaj koji je u Ujedinjenim narodima imala *Women’s Environment and Development Organization* kojoj je Bella Abzug na čelu a koja se zalaže za legalizaciju pobačaja. Usp. *isto*, 44-47, 60, 68, 72-73. itd.

183 Bella Abzug je protumačila: „Značenje riječi rod razvilo se u razlici prema

Nakon govora Belle Abzug u kojem se zauzela da se pojam rod prihvati u *Platformi za djelovanje* i u kojem je tumačila da je rod općenito prihvaćen pojam u društvenom, političkom i zakonodavnom kontekstu, delegati Koalicije za obitelj počeli su proučavati dokumente Ujedinjenih naroda tražeći riječ rod i njezino tumačenje. Dale O’Leary opisuje komunikacijski problem koji je nastao: „Bella je djelovala kao da su delegati posve svjesni suvremenih rasprava o spolu i rodu. Zapravo, mnogi su delegati do toga trenutka živjeli u blaženom neznanju o idološkoj putanji feminističke misli.“¹⁸⁴ Bella Abzug je inzistirala da se prihvati rodni koncept jer da bi povratak na riječ spol značio „povratak na koncept ‘biologija je sudskačica’, koji nastoji definirati, ograničiti i svesti žene na njihova tjelesno-seksualna obilježja.“¹⁸⁵ Delegate je zgrana optužba da bi tumačenje roda kao sinonima za spol značilo zatvaranje ili svodenje žena na njihova tjelesna seksualna obilježja. Prema Dale O’Leary, delegati nisu bili zainteresirani za potiskivanje žena u „podređene inferiore uloge“; oni su „samo željeli shvatiti što znači riječ rod prije nego odobre tekst u kojem se ta riječ pojavljuje više od 200 puta.“¹⁸⁶

Delegatima koji su se zanimali za teorijske postavke iza riječi rod dane su fotokopije priručnika koji se rabio u sklopu kolegija *Re-Imagining gender* na Hunter College.¹⁸⁷ Prema O’Leary, u uvodu priručnika navodi se da će studenti čitati različite tekstove – moderne i postmoderne književnosti, znanstvene fantastike, crtanih filmova, filmova, eseja – kako bi otkrili na koji su način mislioci dva desetoga stoljeća zamišljali koncept roda i na koji su način definirali spol i rod.¹⁸⁸ Riječ je dakle o tekstovima koji služe upoznavanju novih teorija i za rasprave o tim teorijama, tekstovima čije razumijevanje zahtijeva poznavanje konteksta iz kojega su uzeti. Ti su tekstovi međutim delegatima predstavljeni kao sredstvo indoktrinacije studenata i tumačeni izvan teorijskoga konteksta iz kojega su uzeti. Čitanje tekstova izvan konteksta nije samo pogodovalo njihovom pogrešnom tumačenju nego i stvaranju dojma da su dio cjeline, jedne jedinstvene teorije.

Primjerice, iz priručnika *Re-Imagining gender* O’Leary izričito izdvaja dva navoda Adrienne Rich kao dokaz da

---

rijeci spol kako bi se izrazila činjenica da su ženske i muške uloge i položaji društveno konstruirani i promjenjivi.“ *Isto*, 87.

184 *Isto*.

185 *Isto*, 86.

186 *Isto*, 87-88.

187 Pribavila im je to jedna dadilja koja je pohađala taj tečaj. Usp. *isto*, 89.

188 Usp. *isto*.

se preko riječi rod u *Platformu za djelovanje* uvodi homoseksualnost: „Heteroseksualnost, kao i majčinstvo, treba shvatiti i proučavati kao političku instituciju“ i: „U svjetu istinske ravnopravnosti, u kojemu su muškarci skrbni i ne tlače, svatko može biti biseksualan.“¹⁸⁹ Budući da ni O’Leary, koja svoju knjigu piše nakon konferencije, nije provjeravala kontekst iz kojega su uzete navedene rečenice, pretpostaviti je da je još manje bio poznat delegatima. Rečenice su uzete iz teksta u kojem Adrienne Rich *kritizira feminizam* zbog zanemarivanja lezbijskog i zbog zakasnjele kritike patrijarhata i heteroseksualnosti i u kojem kritizira patrijarhat i heteroseksualnost.¹⁹⁰ U njemu dakle ne spravlja o rodu nego o *odnosu feminističkoga pokreta prema lezbijstvu*.

O’Leary navodi i dijelove knjige *Gender Outlaw* Kate Bornstein kako bi pokazala da rodne feministkinje drže da postoje više od dva roda. Tako navodi rečenicu: „Žene ne mogu biti ugnjetavane, ako više nema nečega kao što je ‘žena’. Ukipanje roda ključ je za ukidanje patrijarhata.“¹⁹¹ Ni delegati na konferenciji ni O’Leary očito nisu uočili da Bornstein u toj rečenici, kao i u cijeloj knjizi, zastupa postavku o ukidanju roda jer ga smatra neprimjerenim za izricanje identiteta i iskustava *homoseksualaca i transseksualaca* te da uvodi pojam *transrod*.

Prema O’Leary delegatima je posebno prijeporan bio članak Anne Fausto-Sterling, u kojemu piše da novija medicinska istraživanja interseksualaca pokazuju kako svi nisu isti, da se među njima na temelju različite mješavine muških i ženskih obilježja mogu razlikovati tri podskupine: *pravi hermafrodit (herms)*, *muški pseudohermafrodit (merms)* i *ženski pseuodohermafrodit (ferms)*. Sterling smatra da to nije sve, da postotak muških i ženskih obilježja može uvelike varirati i među članovima iste podskupine. Na temelju toga zaključuje da je spol beskonačno rastezljiv kontinuum koji se opire ograničenjima i od pet kategorija.¹⁹² Temeljna pitanja koja zaokupljaju Sterling u tome članku jesu *kriteriji* na temelju kojih se određuje spol interseksualaca. Uzima na nepodudaranje vanjskih genitalija, kromosoma i sekundarnih spolnih obilježja. Pita se, jesu li kirurški i hormonalni zahvati kojima se interseksualce

189 *Isto*, 90.

190 Usp. Adrienne RICH, Compulsory Heterosexuality and Lesbian Existence, u: Adrienne RICH, *Blood, Bread, and Poetry. Selected prose 1979-1985*, New York, Norton Paperbeck, 1994, 23-75.

191 Kate BORNSTEIN, *Gender Outlaw*, 115. Navedeno prema Dale O’Leary, *The Gender Agenda*, 90.

192 Tih pet kategorija su: muškarci, žene, pravi hermafrodit (herms), muški pseudohermafrodit (merms) i ženski pseuodohermafrodit (ferms).

podvrgava heterosekunalnim normama jedino rješenje za njihov sretniji život ili bi trebalo potražiti druge načine, odnosno, sagledati mogućnost poštivanja interseksualnoga tijela sa svim pravnim posljedicama. U tom kontekstu čitatelje poziva:

„Zamislite svijet u kojemu je ono isto znanje koje je medicini omogućilo intervenirati u slučajevi interseksualnih pacijenata stavljeno u službu višestruke seksualnosti. Zamislite da se spolovi umnažaju izvan trenutačno zamislivih ograničenja. Bio bi to svijet dijeljene moći. Pacijent i liječnik, roditelj i dijete, muškarac i žena, heteroseksualac i homoseksualac – sve bi se te i druge opozicije morale rastopiti kao izvori podjela. Nastala bi nova etika liječenja, etika koja bi omogućila neodređenost u kulturi koja je nadišla spolne podjele.“¹⁹³

U osvrtu na članak Anne Falsto-Sterling, O’Leary zaobilazi pitanja koja zaokupljaju autoricu i cijeli članak svodi na zahtjev da se zbog postojanja „različitih genitalnih abnormalnosti“ proširi broj spolova od dva na pet i osporava autoričino iskreno zanimanje za „mali broj osoba koje pate od tih abnormalnosti“.¹⁹⁴ Gore navedenu rečenicu jednostavno tumači tako da Falsto-Sterling prihvaćanje više od dva spola „vidi kao napredovanje feminističke i homoseksualne agende“.¹⁹⁵

Navedeni primjeri pokazuju koliko su tekstovi koji su kružili na konferenciji mogli biti zbumujući za delegate koji su slabo poznavali rodne teorije.¹⁹⁶ Odjek tih tekstova delegati su prepoznivali u govorima tijekom pripreme konferencije i na njoj. Mišljenje da je rodni program šifra za promicanje homoseksualnosti osobito su poticali: govoru u kojima se pozivalo na rod i kritiziralo normativnu he-

193 „Imagine a world in which the same knowledge that has enabled medicine to intervene in the management of intersexual patients has been placed at the service of multiple sexualities. Imagine that the sexes have multiplied beyond currently imaginable limits. It would have to be a world of shared powers. Patient and physician, parent and child, male and female, heterosexual and homosexual – all those oppositions and others would have to be dissolved as sources of division. A new ethic of medical treatment would arise, one that would permit ambiguity in a culture that had overcome sexual division.“ Usp. Anne FAUSTO-STERLING, The Five Sexes: Why Male and Female Are Not Enough, u: *The Sciences*, March/April 1993, 20-24, na: <http://frank.mtsu.edu/~phollowa/5sexes.html> (8. 9. 2010.).

194 Dale O’LEARY, *The Gender Agenda*, 91.

195 *Isto*.

196 U tome je smislu vrijedno upozorenje Sally Baden i Anne Marie Goetz na razlike između akademskoga konteksta u kojemu se pojma rod rabi kao analitičko sredstvo društvenih odnosa i primjene roda u političkom i aktivističkom kontekstu. Usp. Sally BADEN – Anne Marie GOETZ, Who needs [sex] when you can have [gender]? Conflicting discourses on gender at Beijing, str. 10-11.

teroseksualnost;¹⁹⁷ istupi delegacija koje su bile poznate po „agresivnoj podršci homoseksualnom programu“ a koje su se protivile objašnjenju da se u definiciji roda osigurava tumačenje da se rod odnosi samo na dva spola;¹⁹⁸ letci International Gay and Lesbian Human Rights Commission, kojima se od Ujedinjenih naroda kao temeljni čimbenik ljudskih prava svake žene tražilo ne samo pravo na samoodređenje seksualnog identiteta nego i pravo izbora „kada i s kojim rodom stvarati djecu“.¹⁹⁹

Čitanje tekstova različitih autora ne vodeći računa o kontekstu koje im određuje značenje²⁰⁰ pogodovalo je stvaranju dojma da postoji jedinstvena *rodna teorija* na kojoj *rodne feministkinje* temelje *rodni program* čija je šifra *rod*. Tome je pogodovao i esej Dale O’Leary *Gender: The Deconstruction of women* u kojem tumači rod i rodne feministkinje.²⁰¹ Budući da izraz rodni feminism preko Dale O’Leary ulazi i u crkvene dokumente, potrebno se podrobnije zadržati na njegovome značenju.

Izraz rodni feminism O’Leary preuzima od libertarianske filozofkinje i antifeministkinje Christine Hoff Sommers,²⁰² koja ga je prvi put upotrijebila u knjizi *Who Stole Feminism* (1994.). Sommers cijeli feministički pokret dijeli na dva dijela: *prvi*, stari, dobri, intelektualni, razboriti, pravedni, istiniti i liberalni feminism i *novi*, rodni feminism, koji nastaje šezdesetih godina i koji Sommers

197 Kao primjer moguće je navesti nastupe meksičke feministkinje Marte Llama na pripremnoj regionalnoj konferenciji u Mar del Plati u kojima se učestalo pozivala na rod kritizirajući normativnu heteroseksualnost. Upravo je to dovelo delegate „do uvjerenja da je ‘mainstreaming the gender perspective’ prikriveno sredstvo za promicanje radikalne feminističke ideologije i homoseksualnosti.“ (Dale O’LEARY, *The Gender Agenda*, 71.) Prema O’Leary u njezinu su govoru delegati prepoznali odjek članka Anne Fausto-Sterling (usp. *isto*, 91).

198 Usp. *isto*, 92.

199 Usp. Oscar ALZAMORA REVOREDO, Ideologia di genere: pericoli e portata, u: PONTIFICIO CONSIGLIO PER LA FAMIGLIA, *Lexicon. Termini ambigui e discussi su famiglia, vita e questioni etiche. Nuova edizione ampliata*, Bologna, Edizioni Dehoniane Bologna, 2006., 557.

200 Barbara L. Marshall navodi i druge primjere nekritičkog tumačenja nekih tekstova izvan konteksta. Primjerice, djelo Alison Jagger *Feminist Politics and Human Nature* u kojem Jagger prikazuje i kritički komentira brojne i različite struje feminističke misli, O’Leary tumači kao neospornu ortodoksjiju (usp. Barbara L. MARSHALL, *Configuring Gender. Explorations in Theory and Politics*, Peterborough, Broadview Press Ltd., 2000., 103). To ne začuduje uzme li se u obzir da navode iz knjige Alison Jagger O’Leary preuzima iz knjige Christine Hoff Sommers (usp. Dale O’LEARY, *The Gender Agenda*, 124).

201 O tekstu više u poglavljju 6.4. ove knjige.

202 Prema Barbari L. Marshall, Christina Hoff Sommers predstavlja se kao libertarianska. Usp. Barbara L. MARSHALL, *Configuring Gender. Explorations in Theory and Politics*, 105.

prikazuje kao ne-liberalan, anti-intelektualan, nerazborit, nepravedan, elitistički, ideološki.²⁰³ Jedini kriterij prema kojemu određuje rodni feminizam jest njegovo suprotstavljanje prвome valu feminizma, koji idealizira i nepovijesno vrednuje.²⁰⁴ Njezina definicija rodnoga feminizma ne nastaje na temelju analize feminističkih teorija, nego na temelju vlastitoga mišljenja da je nakon šezdesetih feministički pokret krenuo u pogrešnom smjeru i da se ona u njemu više ne može prepoznati. Jedan od glavnih prigovora rodnim feministkinjama jest da su ukrale glavnu struju (mainstream) feminizma ili *feminizam ravnopravnosti* odvajajući ga od njegovih liberalnih korijena i odbacujući prosvjetiteljske principe individualnih prava. Sommers nije spremna prihvatiти način na koji suvremenii feminizam postavlja pitanja o podređenosti žena. Ona ne prihvata borbu protiv patrijarhata i analizu društvenih odnosa pod vidom roda, rase, etniciteta i seksualnih orientacija. Suvremenii feminizam kritizira iz perspektive heteroseksualnih žena bjelkinja srednje klase i nostalgično želi povratak bjelačkoga, heteroseksualnoga feminizma žena srednje klase namjerno marginalizirajući, ne uvažavajući i diskvalificirajući rad feministkinja različitih rasa, klasa,

203 Usp. Christina Hoff SOMMERS, *Who Stole Feminism*, 22-29, 33-35. Kritiku prikaza feminističkoga pokreta i njegova dijeljenja u Hoff Sommers vidi u: Barbara L. MARSHALL, *Configuring Gender*, 105-107.

204 Primjerice, prvi feministički val, koji naziva još i tradicionalni, klasično liberalni, humanistički feminizam, Sommers predstavlja kao jedinstven, nedjeljiv pokret koji je imao zajedničke, jasne ciljeve i koji je uživao podršku žena (usp. Christina Hoff SOMMERS, *Who Stole Feminism*, 22). Pogrešno je, međutim, cijelo prvo feminističko razdoblje poistovjetiti s liberalnim feminizmom. U tome su razdoblju postojali različiti feministički pravci, koji su imali ili različite ciljeve ili iste ciljeve ali različite metode kako te ciljeve postići. Liberalni feminizam, kojemu se Sommers divi i za kojim žali, početkom dvadesetoga stoljeća bio je šestoko napadan od Katoličke crkve i smatran jednako opasnim kao što Sommers smatra opasnim rodni feminismom. Te povijesne činjenice Sommers prešućuje. Koliko je u prikazivanju prвoga vala feminizma nošena nostalgijom a ne činjenicama, moguće je pokazati i na primjeru Elizabeth Cady Stanton. Sommers piše da je Cady Stanton – za razliku od suvremenih rodnih feministkinja – znala postavljati prave zahtjeve kako bi zaštitila interes Žena te da se zbog toga većina Amerikanki mogla poistovjetiti s feminističkim pokretom (usp. isto, 22). Zaboravlja, međutim, otpore na koje je nailazila. Prvi svezak njezine *The Woman's Bible* izazvao je senzaciju i ozlojeđenost. Osobe koje su se kretale u službenim crkvenim krugovima ili bile dio organiziranoga ženskog pokreta, distancirale su se od toga projekta. Neki su *The Woman's Bible* proglašili sotonskim djelom (usp. Marie-Theres WACKER, Historical, Hermeneutical, and Methodological Foundations, u: Luisa SCHOTTROFF – Silvia SCHROER – Marie-Theres WACKER, *Feminist Interpretation: the Bible in Women's Perspective*, Minneapolis, Augsburg Fortress, 1998., 4; Rebeka ANIĆ, Žene i Biblija, u: Josip BEBIĆ, *Suvremenii pristup Bibliji. Zbornik radova*, Frankfurt am Main, Hrvatski dušobrižnički ured, 2004., 64-65).

vjera i seksualnih orijentacija.²⁰⁵ Optužuje rodne feministkinje da postavkom da je osobno političko odnose žena i muškaraca stavljaju u političke okvire, da ne želete pričekati postignuća liberalnog feminizam te da se bore za društvene promjene radikalnije od onih zamišljenih u ranijem feminizmu.²⁰⁶ Sommers usvaja postavku Virginije Held o rođnoj revoluciji, u koju se uvid može stići preko podjele na spol i rod.²⁰⁷ Zahtjeve feministkinja da se zajamče jednake mogućnosti za žene i muškarce, Sommers kritizira, odbacuje i naziva *rodni rat* (gender war).²⁰⁸

Hoff Sommers također smatra da na sveučilištima preko ženskih i rodnih studija jača utjecaj homoseksualaca. Štoviše, mišljenja je da roditelje treba upozoriti kako će njihovi sinovi i kćeri odbaciti vjerske i moralne vrijednosne sustave na kojima su ih odgojili te da se mogu distancirati od obitelji i prijatelja. Mogu promijeniti svoj izgled, čak seksualnu orijentaciju.²⁰⁹ Pod utjecajem Hoff Sommers, izraz rođni feminizam poprimio je značenje feminizma koji je elitistički, nečastan, dogmatičan, autoritaran, koji je neprijateljski prema muškarcima, sve žene svodi na pasivne žrtve, ruši obitelj, napušta djecu, zagovara seksualni užitak, promiče homoseksualnost. Rodne feministkinje, prema tim komentarima, nadziru sveučilišta, vlade, čak Ujedinjene narode.²¹⁰

O'Leary nekritički preuzima podjelu feminističkoga pokreta na *liberalni feminismus* ili *feminizam ravnopravnosti* i na *rođni feminismus*, poistovjećivanje feminizma ravnopravnosti s liberalnim feminismom kao i nepovijesno vrednovanje opće prihvaćenosti i uspjeha liberalnoga feminizma kod Hoff Sommers.²¹¹ Izrazu rođni feminismus

205 Više o tome: Anne-Marie KINAHAN, Women Who Run from the Wolves: Feminist Critique as Post-Feminism, u: *Canadian Review of American Studies*, 31 (2001.) 2, 44-46.

206 Usp. Christina Hoff SOMMERS, *Who Stole Feminism*, 23.

207 Prema Sommers, Virginia Held, profesorica filozofije na City University of New York, smatra da su feminističke filozofkinje potaknule *intelektualnu revoluciju* usporedivu s Kopernikovom, Darwinovom i Freudovom revolucijom te da očekuju kako će njihova revolucija biti još mnogo dublja. Usp. *Isto*, 26.

208 Usp. *Isto*, 28.

209 Usp. *Isto*, 91.

210 Barbara L. MARSHALL, *Configuring Gender. Explorations in Theory and Politics*, 100.

211 O'Leary piše da je podrška liberalnom feminizmu bila toliko proširena, da su svi zakonski zahtjevi za uklanjanje diskriminacije na temelju spola prošli *bez ozbiljne oporbe*. Prema njezinom mišljenju, jedan od argumenata protiv amandmana o jednakim pravima bio je da nije nužan jer žene već imaju jednakaka prava (usp. Dale O'LEARY, *The Gender Agenda*, 99). Takvo tumačenje povijesti borbe žena za pravo glasa posve je proizvoljno i ne odgovara činjenicama.

O'Leary k tome dodaje vlastito tumačenje. S jedne strane to je feministam koji se transformirao iz radikalno-neo-marksističkoga feministizma,²¹² a s druge naziv za koaliciju koja zagovara rodnu perspektivu. Kratko će biti predstavljena oba tumačenja.

Radikalni feministam Dale O'Leary svodi na marksističke feministkinje i utemeljuje ga na knjizi Shulamit Firestone *The Dialectic of Sex*,²¹³ koju smatra „srcem rodnog programa (gender agenda)“.²¹⁴ Cilj rodnog programa bio bi ukidanje „spolnih klasa“ a sredstvo ukidanje spolne razlike i kontrola reprodukcije.²¹⁵ O'Leary naime smatra da pitanje *spolne klase* rodne feministkinje ne mogu riješiti drugačije nego napadom na biologiju, jer spolne su razlike ukorijenjene u biologiji.²¹⁶ Da bi to uspjele, izmislice su riječ rod. Novim definiranjem roda tvrdile su da prihvataju biološku spolnu razliku a odbijaju jedino društvene i kulturne rodne uloge. Kako bi neprimjetno napale biologiju, feministkinje rabe izraz rodna analiza (gender analysis).²¹⁷

Rodna analiza, prema njezinu mišljenju, nije znanstvena studija međusobnog utjecaja biologije i kulture u stvaranju razlika između žena i muškaraca.²¹⁸ Cilj je rodne analize *statistička jednakost* žena i muškaraca u svim aktivnostima i postignućima. Glavna zapreka statističkoj jednakosti jest uloga žene kao majke. O'Leary stoga zaključuje da je glavni cilj rodne perspektive dekonstrukcija majčinstva kao jedinstvenoga poziva žena.²¹⁹ Shvaćajući da izravni napad na majčinstvo ne bi uspio, rodne feministkinje, definiraju jednakost žena i muškaraca na nov

212 Usp. *isto*, 122.

213 Shulamit FIRESTONE, *The Dialectic of Sex*, New York, Bantam Books, 1972.

214 Dale O'LEARY, *The Gender Agenda*, 104.

215 Usp. *isto*, 104.

216 „Feministkinje ne mogu, kao što su to učinila bošljevička braća, uništiti klasu ugnjetavača, ustrijeliti ili prognati sve muškarce u Sibir, premda se čini, čitajući radikalnu feminističku i lezbijsku literaturu, kako bi to rado učinile da mogu.“ *Isto*, 119.

217 Usp. *isto*, 120.

218 O'Leary je mišljenja da se rodne feministkinje snažno suprotstavljaju ozbiljnim istraživanjima bioloških razlika žena i muškaraca i da rodni program temelje na nedokazanim prepostavkama da su muškost, ženskost, muževnost, ženstvenost, majčinstvo, očinstvo i heteroseksualnost umjetne, proizvoljne, kulturno stvorene društvene uloge (usp. *isto*). Da ni sama u svom argumentiranju ne uzima u obzir znanstvena istraživanja koja dovode u pitanje esencijalističke, biološki utemeljene postavke, O'Leary ne spominje.

219 Usp. *isto*, 120-121.

način, prema modelu pola-pola (*fifty/fifty*) sudjelovanja žena u svim društvenim ulogama.²²⁰

Cilj rodne perspektive prema O’Leary u konačnici bi bio: smanjenje broja stanovništva, više seksualnog užitka, ukidanje razlika između žena i muškaraca, puno radno vrijeme za majke. Kako seksualni užitak ne bi vodio rastu broja djece, rodna perspektiva traži: besplatnu kontracepciju, legalni pobačaj, promociju homoseksualnosti (seks bez djece), tečajeve spolnog odgoja radi poticanja seksualnog eksperimentiranja među djecom i učenje djece o kontracepciji i pobačaju, učenje da je homoseksulanost normalna i da su muškarac i žena isto; ukidanje roditeljskih prava kako djeci ne bi mogli prijeći seksualni odgoj, seksualne odnose, kontracepciju i pobačaj; muško/ženske kvote po načelu pedeset/pedeset posto; sve žene na tržištu rada; diskreditiranje svih religioznih osoba koje se suprotstavljaju tom programu.²²¹ Budući da je rodna perspektiva u njezini tumačenju „neomarksističko tumačenje svjetske povijesti, pod kojom se rod a ne klasa ili rasa smatra temeljnom kategorijom represije“, ta perspektiva sve promatra kao dio borbe za moć između muškaraca i žena: „Rodna perspektiva“ u tom kontekstu označava „spolno-klasnu revoluciju“ žena protiv muškaraca.²²²

Sažeto se može reći da se rod prema tumačenju O’Leary u *Platformi za djelovanje* pojavljuje kao šifra za *reprodukтивна права*, odnosno pobačaj, i *lifestyle*, odnosno *homoseksualnost*. Definiranjem roda kao šifre, O’Leary upućuje da se radi o uroti rodnih feministkinja, koje po cijelom svijetu žele provesti ozbiljnu društvenu revoluciju. Da bi to uspjelo, ne poduzimaju otvorene sukobe nego ulaze u središta političke i društvene moći i prave namjere skrivaju iza nejasnih pojmove.

Kao i Sommers, O’Leary u prikazu rodnoga feminizma ne ulazi u dijalog s feminističkim teorijama, ne uvažava unutarfeminističke rasprave, ne razlikuje pojedine feminističke pravce, ne vrednuje uporabu pojma rod u znanosti. Stalo joj je obraniti esencijalističko tumačenje spolnih razlika, heteroseksualnost i hijerarhijsko obiteljsko ustrojstvo²²³ i u tom smislu navodi samo one znanstvene radove koji idu u prilog esencijalističkom tumačenju spolnih razlika. Kao i Sommers, nije zainteresirana za strukturne prepreke ravnopravnosti. Kad čita feminističku literaturu, ne pokušava shvatiti što autora dovodi do odre-

220 Usp. *isto*, 125.

221 Usp. *isto*, 207.

222 Usp. *isto*, 156.

223 Usp. Dale O’LEARY, Feminism.

đenih postavki nego jednostavno uzima navode s kojima se ne slaže i od njih stvara program koji pripisuje uroti rodnih feministkinja.²²⁴ O’Leary ne želi vidjeti da suvremeniji feminismi ima poteškoće u definiranju jasnog političkog programa upravo zbog različitih tumačenja roda.²²⁵ Kad bi to uvažila, ne bi tako olako mogla pisati o rodnom programu rodnih feministkinja.

Osim što pojmom rodnog feminizam označava radikalne neomarksističke feministkinje, O’Leary taj pojam rabi i kao naziv kojim određuje *koaliciju* koje je cilj provedba prethodno opisanoga rodnog programa i rodne perspektive na svim razinama društvenoga i osobnoga života. U tu koaliciju O’Leary ne ubraja samo žene ni samo feministkinje, nego i pripadnike drugih skupina: kontrolore svjetske populacije, seksualne libertarijanace, borce za prava gayeva, ekstremiste zaštite okoliša, progresivne neomarksiste, postmoderniste/dekonstruktiviste.²²⁶ Prema njezinu mišljenju, ta koalicija ima podršku u Ujedinjenim narodima i određivala je tijek događaja u Pekingu. Svoj utjecaj i moć koristila je kako bi onemogućila i isključila protivnike rodnog programa iz sudjelovanja u raspravama. Kao primjer O’Leary navodi promjene u načinu postizanja konsenzusa.²²⁷ Na prijašnjim konferencijama „suzdržanosti“ na konsenzus bile su rijetke i odnosile su se samo na formalnosti. Pitanja oko kojih se konsenzus nije mogao postići, bila bi izbačena iz završnoga dokumenta. U Pekingu, vodstvo Konferencije nametalo je prihvatanje svoga

224 O’Leary optužuje rodnog feminizam da se usredotočio samo na žene i da unosi antagonizam, *rat* između žena i muškaraca. Time pokazuje da ne poznaće ili ne želi znati da rodnata istraživanja i rodnih studija obuhvaćaju i žene i muškarce. O rodnim istraživanjima Ellen Krause, primjerice, piše: „U temelju rodnoga istraživanja jest da ženske uloge, ženski rad, ženska psiha, socijalizacija djevojaka itd. ne mogu biti zadovoljavajuće protumačeni ako su u središtu analize isključivo žene. Spol je [...] relacijski pojam. Nezamislivo je poimanje žene bez poimanja muškarca. Ženskost se definira u odnosu na muškost i obrnuto. [...] rodno istraživanje/rodne studije moraju pitati o značenju spola za kulturu, društvo i znanost. Kako dolazi do predodžbe o spolu? Koje značenje mu se pripisuje i kako ta predodžba djeluje na podjelu političke moći, društvenih struktura i stvaranja znanosti, kulture i umjetnosti?“ Ellen KRAUSE, *Einführung in die politikwissenschaftliche Geschlechterforschung*, Opladen, Leske i Budrich, 2003., 20.

225 Usp. Sally BADEN – Anne Marie GOETZ, Who needs [sex] when you can have [gender]?, 17.

226 Usp. Dale O’LEARY, *The Gender Agenda*, 22.

227 „Svako pitanje koje odmah nije bilo riješeno kako je vodstvo željelo, bilo je usmjerenog prema kontaktnoj skupini. Nije postojala određena soba za susrete kontaktne skupine, a vrijeme susreta često se mijenjalo. Zabrinuti delegati za obitelj bili su prisiljeni trčati gore-dolje po stubama pokušavajući naći gdje se sastanak održava. Kad bi došli, sastanak bi bio gotov a zaključci proglašeni konačnima.“ *Isto*, 187.

programa, a zemljama koje se nisu slagale predloženo je da budu suzdržane.²²⁸

O'Leary izvješćuje da su postojale manipulacije vremenom i mjestom zasjedanja radnih skupina i kontaktne skupine kako na pripremnim konferencijama tako i na konferenciji u Pekingu. Delegatima je kasno poslan koначni nacrt *Platforme za djelovanje*, koji se znatno razlikovao od inačice teksta koju su delegati detaljno proučili. Brojnim ženskim nefeminističkim organizacijama odbijena je akreditacija. One koje su uspjele sudjelovati, doživjele su da se njihove primjedbe i prijedloge ignorira i ne uključuje u izvještaje. Za razliku od njih, prema O'Leary, organizatori konferencije privilegirali su lezbijke. Kao primjer navodi da su ženama iz koalicije za obitelj koje su protestirale na tiskovnoj konferenciji delegacije SAD-a oduzete akreditacije i da su bile stavljene u kućni pritvor. Za razliku od toga, ništa nije poduzeto protiv članica *Lesbian Caucus*, koje su na plenarnu sjednicu ušle s natpisom *Lezbijska prava jesu ljudska prava*.²²⁹

Ukratko, može se zaključiti da je nekoliko čimbenika na Konferenciji potvrđivalo sumnju da je pojam rod šifra za homoseksualnost: 1. nepoznavanje rodnih rasprava od strane delegata; 2. zbirke tekstova u kojima se feministički pokret predstavljalo kao borbu za prava lezbijka, rušenje društvenih struktura i tradicionalnih vrijednosti i to upravo uz pomoć rodnoga koncepta; 3. nedostatak komunikacije, ideološke podjele i borbe, dojam da se manipulacijama nastoji iskoristiti slabija pozicija i nepoznavanje jezika delegata kako bi pojam rod ušao u međunarodne dokumente; 4. djelovanje lezbijskih i gay delegata na Konferenciji i dojam da su privilegirani, osobito u odnosu na konzervativne. Judith Butler drži da je do toga moglo doći i zato što je pojam rod ostao u jeziku *Platforme za djelovanje*, a pojam *lezbijka* najprije bio stavljen u zgrade a potom potpuno ispušten. Upravo je to, prema njezinome mišljenju, moglo podgrijati sumnju da se pojam lezbijka „ponovno javlja (...) unutar drugih jezičnih mjesta: kroz riječ rod, kroz diskurs o majčinstvu, kroz pozivanje na seksualnu autonomiju, pa čak kroz izričaj ‘drugi’“.²³⁰

228 Usp. *isto*, 42-43.

229 Usp. *isto*, 69, 78, 202.

230 Judith Butler, *Raščinjavanje roda*, 167. Nacrt *Platforme za djelovanje* Četvrte svjetske konferencije žena u Pekingu sadržavao je četiri reference o seksualnoj orijentaciji koje su izostavljene nakon cijelonoćne rasprave. Ta rasprava je, međutim, ocijenjena kao prva važna rasprava o seksualnoj orijentaciji pri jednom forumu Ujedinjenih naroda. Usp. Elizabeth KUKURA, Sexual Orientation and Non-Discrimination, u: *A Journal of Social Justice*, 17 (2005.) 2, 183.

Potrebno je, međutim, uključiti i svjetonazornski čimbenik. Određeni pogled na svijet određuje recepciju i tumačenje bioloških predodžba.²³¹ Primjerice, Dale O’Leary u svojim radovima zastupa hijerarhijsko obiteljsko ustrojstvo. Prema njezinome mišljenju, jedino patrijarhalna obitelj može uljuditi muškarca, povezati ga s budućnošću i uvjeriti „da preuzme teški posao izgradnje društva“.²³² Ako se žena odrekne svoje prirodne uloge (kako je definirana u patrijarhalnoj obitelji), „društvo će skliznuti u anarhiju“.²³³ U članku o feminizmu, Dale O’Leary piše:

„Žena ima potrebu da se pokorava, jer treba izvor za svoj autoritet, treba biti dio zapovjednoga lanca. Žena kaže svojoj djeci: ‘Učinite to, jer vaš otac tako kaže.’ Ona kaže vodoinstalateru: Učini to kako treba, jer je moj suprug veoma zahtjevan.’ Ona nije sama, ona ima autoritet. Ona stoji ispod i zato netko stoji iza nje, pokrivajući njezine riječi, štiti je. Za suprugu u kući, ne postoji drugi izvor autoriteta nego njezin vlastiti suprug.“²³⁴

Hijerarhijsko obiteljsko ustrojstvo O’Leary smatra kršćanskim i osuđuje feminističku teologiju koja ga dovodi u pitanje. Feministička teologija za nju nije samo *teologija oslobođenja* nego je i *modernistička*, što je naravno negativno.²³⁵ Neuvažavanje argumenata koji ne potkrjepljuju njezine postavke upućuje na ideoološko opredjeljenje Dale O’Leary koje bi se teško promijenilo i kad ne bi bilo navedenih čimbenika koji su pogodovali učvršćivanju njezinih sumnja i sumnja njezinih istomišljenika. O’Leary, kao i autori koji je slijede, pokazuju u svojim radovima kako im je neistomišljenike potrebno pretvoriti u neprijatelje s kojima se ima voditi *rat* a sve u ime kršćanstva i katoličanstva.

Usporede li se izjave Svetе Stolice s Četvrte međunarodne konferencije o ženama u Pekingu i stavovi Dale O’Leary, odnosno, delegata katoličkih civilnih udruga, može se uočiti da Sveti Stolica zauzima umjereniji stav: nepovjerljiva je prema pojmu rod ali ga prihvaća i dodatnim tumačenjem osigurava da se neće rabiti izvan heteroseksualnog okvira. Katolički delegati odbijaju uporabu pojma rod, traže njegovo izbacivanje iz *Platforme za djelo-*

231 Usp. Monika LEISCH-KIESL, *Eva als Andere. Eine exemplarische Untersuchung zu Frühchristentum und Mittelalter*, Köln, Böhlau Verlag, 1992., 146.

232 Dale O’Leary, *Gender: The Deconstruction of Women*. Navedeno prema: Barbara L. MARSHALL, (Dis)locating Gender, 40.

233 *Isto*, 40.

234 Dale O’LEARY, Feminism.

235 Usp. *isto*.

vanje,²³⁶ pojam *rod* ne povezuju samo s homoseksualnošću nego i s cijelim nizom pitanja vezanim uz seksualnost, osuđuju feminizam ali i udruge za zaštitu okoliša i mirotvorne udruge.

Jadranka Rebeka ANIĆ

Kako razumjeti rod?

5. Rod – šifra za homoseksualnost

236 Voditeljica delegacije Svetе Stolice Mary Ann Glendon svjedoči da je delegacija tijekom održavanja konferencije provela više sati u razgovoru s predstavnicima različitih katoličkih udruga koje su sudjelovale na *Forumu civilnih udruga* u Huairou. Te su udruge pratile konferenciju i na kraju prvoga tjedna tražile od Svetе Stolice da odbaci *Platformu za djelovanje* u cijelini smatrajući da sadrži neprihvatljiva antropološka polazišta. Delegacija Svetе Stolice dobila je međutim uputu Svetog Oca da prihvate ono što je pozitivno i da odlučno odbace ono što se ne može prihvati. U svjedočanstvu o događajima na konferenciji Mary Ann Glendon najviše pozornosti posvećuje raspravama o seksualnim pravima žena, osobito kontracepciji i pobačaju. Pojmu *rod* posvećuje onoliko pozornosti koliko mu je dano u *Izjavi Svetе Stolice*. Usp. Mary Ann GLENDON, What Happened at Beijing (13. 7. 2011.), na: <http://www.leaderu.com/ftissues/ft9601/articles/glendon.html> (27. 3. 2010.).

VI.

ROD

U CRKVENIM

DOKUMENTIMA

Dokument Kongregacije za nauk vjere *Pismo biskupima Katoličke crkve o suradnji muškarca i žene u Crkvi i svijetu* (2004.)²³⁷ ponekad se prikazuje kao prvi dokument u kojemu se kritizira koncept roda.²³⁸ Analiza pokazuje da se taj dokument u postavkama o pojmu rod oslanja na dokumente Papinskoga vijeća za obitelj. Premda *Pismo biskupima* nije prvi dokument, najvažniji je, jer ga je objavila Kongregacija za nauk vjere a papa Ivan Pavao II. odobrio i naložio njegovo objavlјivanje. Osim toga, to je jedini dokument koji je jasno predstavljen kao reakcija na neka suvremena misaona strujanja i tendencije među kojima se izričito navodi problem pojma rod (br. 1. i 2). Zbog svega toga, prikaz crkvenih dokumenata o rodu počinjem upravo tim dokumentom.

6.1. PISMO BISKUPIMA KATOLIČKE CRKVE O SURADNJI MUŠKARCA I ŽENE U CRKVI I SVIJETU

Pismo biskupima Katoličke crkve o suradnji muškarca i žene u Crkvi i svijetu (dalje: *Pismo*) objavljeno je dakle kao reakcija na neka suvremena misaona strujanja čije ideje nisu u skladu s postavljenim ciljem, odnosno, s istinskim unaprijedenjem položaja žene (br. 1). U *Pismu* nije precizirano o kojim se misaonim strujanjima radi; općenito se kaže da su se „posljednjih godina u raspravama o ženskom

---

237 KONGREGATION FÜR DIE GLAUBENSLEHRE, *Schreiben an die Bischöfe der Katholischen Kirche über die Zusammenarbeit von Mann und Frau in der Kirche und in der Welt* (31. 5. 2004.), na: http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_20040731_collaboration_ge.html (22. 11. 2010.).

238 Usp. Elżbieta ADAMIAK, Awareness of Sex/Gender Difference in Christian Theology in Poland, u: Elżbieta ADAMIAK – Małgorzata CHRZĄSTOWSKA – Charlotte METHUEN, *Gender and Religion in Central and Eastern Europe*, Poznań, Adam Mickiewicz University – Faculty of Theology, 2009., 20.

pitanju pojavile nove tendencije“ (br. 2). Prva tendencija snažno podcrtava stanje podređenosti žene kako bi izazvala prosvjede te ženu, da bi uistinu bila ženom, pretvara u protivnicu muškarcu. Na zloporabu moći ta strategija odgovara strategijom težnje za moći što dovodi do suparništva spolova i zbrke u antropologiji koja se negativno odražava na strukturu obitelji (br. 2).²³⁹ Na tragu te „prve tendencije, pojavljuje se druga“ koja, da bi izbjegla premoć jednoga ili drugoga spola, nagnje „otklanjanju razlika i njihovom poimanju kao goloj povijesno-kulturnoj datosti“ (br. 2). U toj se tendenciji tjelesna različitost, nazvana *spol*, svodi na minimum, a strogo kulturna dimenzija, nazvana *rod*, maksimalno je istaknuta i smatra se primarnom. Ta antropologija, prema *Pismu*, želi osloboditi žene od biološkoga dualizma s ciljem njihove ravnopravnosti. U zbilji, međutim, ona nadahnjuje ideologije koje dovode u pitanje obitelj, prirodno roditeljstvo (oca i majku), koje zahtijevaju ravnopravnost homoseksualaca i heteroseksualaca i nov model polimorfne seksualnosti (br. 2).

Pismo se prema rodnom konceptu dakle, odnosi isključivo negativno: to je koncept koji izrasta iz tendencija koje uvode suparništvo i borbu između žena i muškaraca i ruše obitelj; rodnii se koncept odnosi samo na žene, ne i na muškarce; iza roda kriju se ideologije koje, između ostalog, imaju cilj promicanje homoseksualnosti i polimorfne seksualnosti. Premda ne rabi tu riječ, moguće je zaključiti da dokument u biti shvaća rod kao *šifru* pod kojom se promiče homoseksualnost i polimorfna seksualnost.

Analizirajući *Pismo*, katolička teologinja Marianne Heimbach-Steins zaključuje da je *Pismo* temeljeno na djełomičnom razumijevanju razlikovanja između spola i roda te da je nepravedno prema kategoriji rod kao *vrijednom analitičkom instrumentu* kao i prema složenom i iznimno diferenciranom rodnom istraživanju koje se provodilo u filozofiji, teologiji, društvenim i drugim znanostima.²⁴⁰ Iznenađuje, međutim, i površno predstavljanje položaja žena kao i feminističkoga pokreta.

Heimbach-Steins s pravom uočava da je *Pismo* apstraktno u odnosu na teorije koje želi osporiti, polazišta koja bi trebalo izložiti, na društveni ili crkveni kontekst u kojemu su problemi usidreni i u kojemu moraju biti rješa-

239 Marianne Heimbach-Steins s pravom primjećuje da prigovor ženama da teže za moću od nositelja službi u instituciji u kojoj su službe povezane s moću pridržane samo muškarcima, „dobiva gorak okus“. Usp. Marianne HEIMBACH-STEINS, „...nicht mehr Mann und Frau“. *Sozialethischen Studien zu Geschlechterverhältnis und Geschlechtergerechtigkeit*, Regensburg, Verlag Friedrich Pustet, 2009., 176.

240 Usp. isto, 164.

vani²⁴¹ te da je zbog svega toga *nedijaloško*. Ona međutim nije uočila da *Pismo* navodi *izvor* iz kojih crpi spoznaje o rodu. To otvara mogućnost da se određeniji odgovor na pitanja o teorijama i misaonim strujanjima koje želi osporiti nađe u izvorima na koje se poziva te da se tako bolje razumije i samo *Pismo*. U odnosu na „složeno pitanje gender“,²⁴² *Pismo* upućuje na samo *jedan* izvor i to na dokument Papinskoga vijeća za obitelj iz 2000. godine *Brak, obitelj i „de-facto“ bračne zajednice*.²⁴³ Dakle, želi li se razumjeti stajalište i poruke *Pisma* o rodu, nužno je posegnuti za navedenim dokumentom Papinskoga vijeća za obitelj.

6.2. DOKUMENT BRAK, OBITELJ I „DE-FACTO“ BRAČNE ZAJEDNICE

U dokumentu *Brak, obitelj i „de-facto“ bračne zajednice* (2000.)²⁴⁴ Papinskoga vijeća za obitelj ocjenjuje se da u procesu „kulturne i ljudske razgradnje braka kao institucije“ utjecaj ima i „izvjesna ‘rodna ideologija’“ (br. 8).²⁴⁵ Prema tom dokumentu, sadržaj je rodne ideologije da „biti žena ili muškarac nije spolno nego kulturno uvjetovano“ (br. 8). Ta ideologija ruši temelje obitelji i međuljudskih odnosa (br. 8).

Dокумент *Brak, obitelj i „de-facto“ bračne zajednice* donosi i vlastito tumačenje roda i opisuje proces stjecanja identiteta u kojemu važnu ulogu igra „proces spoznaje sebe i svoje spolnosti“. U opisu procesa spoznavanja sebe i svoje spolnosti, dokument se poziva na neimenovane stručnjake koji razlikuju seksualni identitet (svijest psihobiološkog identiteta svojega spola i razlika prema drugome spolu) i društveni identitet (svijest psihosocijalne i društvene uloge, koju osobe određenoga spola igraju u društvu) i zaključuje da se pri pravom i harmoničnom procesu integracije seksualni i spolni identitet dopunjaju zato što osoba slijedi kulturni model koji se pripisuje spolu kojemu pripada. U tom se smislu smatra da je kategorija seksualnog identiteta „spola“ (to jest gender) posljedično psihosocijalne i kulturne vrste. Rod, dakle, odgovara „seksualnom identitetu, psihobiološkoj prirodi, kad je integracija osobe praćena priznanjem punine unutarnje osobe kao jedinstva duše i tijela“ (br. 8).

241 Usp. *isto*, 172.

242 Usp. bilješku 2 u *Pismu*.

243 Usp. bilješku 2 u *Pismu*.

244 PÄPSTLICHER RAT FÜR DIE FAMILIE, *Ehe, Familie und „Faktische Lebensgemeinschaften“* (26. 7. 2000.), na: http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/family/documents/rc_pc_family_doc_20001109_de-facto-unions_ge.html (22. 10. 2010.).

245 O šternosti rodne ideologije na obitelj kao instituciju piše i u t. 14.

Za razliku od toga poimanja, konstruktivistička teorija koja se širi u razdoblju od 1960.-1970. godine, prema dokumentu, zastupa mišljenje da „seksualni identitet ‘spola’ (rod) nije ishod interakcije između zajednice i pojedinca, nego čak nezavisan od osobnog seksualnog identiteta. Drugim riječima, u društvu poduzeto razlikovanje između spolova u muški i ženski bilo bi isključivo ishod društvenih čimbenika, koji ne stope ni u kojoj vezi sa seksualnom dimenzijom osobe. Svaki seksualni stav, a time i homoseksualnost, trebalo bi opravdati. Društvo se mora promijeniti kako bi dalo prostora oblikovanju društvenog života drugih spolova uz muškarce i žene“ (br. 8).

U bilješci 6. vezanoj za navedeni tekst tumači se da različite konstruktivističke teorije zastupaju različite zamisli kako bi se društvo moralno razvijati i prilagođavati različitim „spolovima“. Pri tome se napominje da različite teorije govore o različitom broju spolova: tri, pet, sedam ili neki drugi broj, ovisno o načinu promatranja.

Dокумент ocjenjuje da je rodna ideologija našla plodno tlo u „individualističkoj antropologiji radikalnog neoliberalizma“ (br. 8). U bilješci vezanoj uz tu tvrdnju tumači se da su „kako marksizam tako i strukturalizam, u različitoj mjeri pridonijeli rođenoj ideologiji“. U tom se smislu mjerodavnima ocjenjuju utjecaji Wilhelma Reicha koji je pozivao na seksualnu slobodu te postulati Herberta Marcusesa (1898. – 1979.) da je potrebno iskušati sve seksualne mogućnosti i to na temelju seksualne polimorfnosti, bez razlike heteroseksualnosti ili homoseksualnosti, da je potrebno oslobođiti se od obitelji i bilo koje prirodne svrhovitosti spolnog diferenciranja ili ograničavanja odgovornim roditeljstvom. Dokument upozorava da je povijesnom razvoju i učvršćivanju rodne ideologije pridonio i radikalni i ekstremni feminism te posebno imenuje Margaret Sanger (1879. – 1966.) i Simone de Beauvoir (1908. – 1986.).²⁴⁶

Ukratko, dade se zaključiti da je i dokument *Brak, obitelj i „de-facto“ bračne zajednice* pisan nedijaloški. Poziva se na stručnjake koji bi trebali jamčiti sigurnost postavka koje se u njemu zastupaju, ali se te stručnjake ne navodi. Konstruktivističke se teorije prikazuju u jednini, kao teoriju, i pripisuje im se zajednički sadržaj. Budući da nije poznato na temelju kojih se autora određuje sadržaj konstruktivističke teorije, nemoguće je provjeriti objektivnost dokumenta u pripisivanju sadržaja tim teorijama. Primjerice, u njemu se kaže da rod nije ishod interakcije između zajednice i pojedinca. Ako se tu tvrdnju provjeri na po-

stavkama Judith Butler, koju se može smatrati ne samo kao predstavnici konstruktivizma već i dekonstruktivizma, tvrdnja se pokazuje upitnom. Butler, primjerice, piše:

„Biti tijelo znači biti predan drugima, čak i ako je tijelo nedvosmisleno ‘naše vlastito’, nešto nad čim moramo potraživati pravo autonomije. [...] Zaista, ako želim poreći činjenicu da me moje tijelo stavlja u odnos – protiv moje volje i od samog početka – s drugima koje nisam izabrala imati u svojoj blizini [...], i ako izgradim pojam ‘autonomije’ na temelju poricanja te sfere, odnosno primarne i neželjene fizičke blizine drugima, nije li onda stvar u tome da upravo time poričem društvene i političke uvjete moje otjelovljenosti u ime autonomije? [...] Postoji li takav način da se borimo za autonomiju u mnogim sferama a ipak i da uzmemo u obzir zahtjeve nametnute nam življnjem u svijetu bića koja su, po definiciji, fizički ovisna jedna o drugima i fizički ranjiva jedna spram drugih.“²⁴⁷

Budući da se ne zna misli li se u dokumentu na Judith Butler ili koga drugoga, nemoguće je ući u raspravu o postavkama koje se zastupaju u njemu. Ujedno, time što se rodne rasprave u njemu označava kao rodnu ideologiju koja je utemeljena na individualizmu, radikalnom liberalizmu, marksizmu, radikalnom feminizmu i autorima koji promoviraju seksualne slobode i zagovaraju pravo na pobačaj, čitateljima se jasno poručuje da je po srijedi učenje koje nije u skladu s katoličkim crkvenim učenjem. U dokumentu se rod ne predstavlja kao sredstvo analize i/ili provedbe ravnopravnosti žena i muškaraca nego se uglavnom vezuje uz seksualnost i, posljedično, uz promicanje homoseksualnosti. Kao jedini izvor informacije o rodu i rodnoj ideologiji, navodi se drugi dokument istog Papinskoga vijeća o obitelji, dokument *Obitelj i ljudska prava* (1999.).

6.3. DOKUMENT OBITELJ I LJUDSKA PRAVA

U dokumentu *Obitelj i ljudska prava* (1999.)²⁴⁸ osuđuje se promicanje – pod utjecajem međunarodnih javnih organizacija – nekih novih modela obitelji koji „uključuju jednog roditelja ili čak homoseksualne zajednice“ (br. 73). Prema dokumentu, na konferenciji u Pekingu pojavila se teorija koja „se drznula uvesti ‘rodnu’ ideologiju u kulturu

²⁴⁷ Judith BUTLER, *Raščinjavanje roda*, 18-19.

²⁴⁸ PONTIFICAL COUNCIL FOR THE FAMILY, *The Family and Human Rights*, br. 73. (9. 12. 1999.), na: http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/family/documents/rc_pc_family_doc_20001115_family-human-rights_en.html (22. 10. 2010.).

naroda“. Koja je to teorija bila, ne precizira se. Rodnu ideologiju povezuje se s liberalnim individualizmom, subjektivističkom etikom i marksističkim socijalizmom i pripisuje joj se da, između ostalog, drži kako je najveći oblik potlačenosti, muško tlačenje žena, institucionalizirano u monogamom braku (br. 74). U bilješci uz tu tvrdnju ne navodi se nijedan autor koji zastupa takvo mišljenje, samo se tumači: „U skladu s tom ideologijom, muške i ženske uloge u društvu bile bi jedino ishod povijesti i društva, i ljudi su slobodni birati svoju seksualnu orijentaciju, bez obzira na biološki spol.“²⁴⁹ Rodni ideolozi, tvrdi dokument, zaključuju kako treba ukinuti obitelj temeljenu na monogamom braku kako bi se ukinula potlačenost žena. Prema dokumentu, neimenovani rodni ideolozi smatraju heteroseksualni brak i obitelj ishodima kulture koja se pojavljuje u određenom povijesnom trenutku i koja bi trebala nestati kako bi žene mogle biti oslobođene za preuzimanje mjesta u društvu koje im pripada (br. 74). Papinsko vijeće za obitelj ističe da tim dokumentom slijedi Svetoga Oca, koji je „već puno puta govorio o toj ideologiji koja nije samo protiv života i protiv obitelji, nego razara naciju“ (br. 75).

Sažimajući, može se zaključiti da se tumačenje roda u dokumentu *Obitelj i ljudska prava* svodi na rušenje heteroseksualnog monogamskog braka i obitelji i na promicanje homoseksualnosti. Kao i u prethodnim dokumentima, o rodu se govori samo kao o ideologiji utemeljenoj na drugim, s kršćanstvom nespojivim ideologijama. Prvi put se spominje da je u međunarodnu zajednicu rodna ideologija ušla na međunarodnoj konferenciji o ženama u Pekingu.

Za razliku od prethodno analiziranih dokumenta Papinskoga vijeća za obitelj, dokument *Obitelj i ljudska prava* ne navodi nijedan izvor na kojem temelji svoje postavke o pojmu rod. To ujedno znači da u njemu završava potraga za izvorom postavki o pojmu rod koje su zastupane u *Pismu biskupima Katoličke crkve o suradnji muškarca i žene u Crkvi u svijetu*. Dolazi se do zida, do mrtve točke koja ne dopušta daljnje istraživanje na temelju teksta. Crkveni dokumenti o rodu pojavljuju se tako kao zatvoren sustav argumentiranja koji zbog netransparentnosti sprečava svaku raspravu. U tom sustavu argumentiranja rod se prikazuje kao: ishod raznih, kršćanstvu neprijateljskih ideologija i ishod radikalnoga feminizma; koncept koji unosi suparništvo između žena i muškaraca, ruši brak i obitelj; iza maske brige za žene, koncept roda je prikriveno sredstvo promicanja homoseksualnosti, polimorfne seksualnosti i

raznih oblika promiskuiteta. Nameće se pitanje: Odakle isključivo negativna stajališta o rodu u crkvenim dokumentima? Kako to da dokument Justita et pax Njemačke biskupske konferencije,²⁵⁰ koji je objavljen u istoj godini kad i *Pismo biskupima Katoličke crkve o suradnji muškarca i žene u Crkvi i svijetu*, pojam rod vrednuje kao vrijedno sredstvo analize i provedbe ravnopravnosti koji podjednako vodi računa o ženama i muškarcima i koji ima svoje teološko utemeljenje i opravdanje, a *Pismo Kongregacije za nauk vjere* ocjenjuje ga vrlo negativno? Tko stoji iza negativnoga tumačenja koncepta roda u crkvenim dokumentima i na kojim spoznajama temelji svoje prosudbe?

Premda se na temelju teksta dokumenta *Obitelj i ljudska prava* ne može dalje istraživati o izvorima na kojima se temelje stajališta crkvenih dokumenata o rodu, može se istraživati tragom autora, odnosno, *Papinskoga vijeća za obitelj*. Budući da je to Vijeće 1999. godine – kada je objavljen dokument *Obitelj i ljudska prava*, odlučilo pripremiti *Lexicon. Termini ambigui e discussi su famiglia, vita e questione etiche* (Leksikon. Dvosmisleni i prijeproni pojmovi o obitelji, životu i etičkim pitanjima)²⁵¹ te da je u Leksikonu kao jedan od dvosmislenih obrađen i pojam rod, postavlja se pitanje može li pružiti više spoznaja o izvorima na kojima crkveno učiteljstvo temelji svoje izjave o rodu.

6.4. IZVOR

Uz odobrenje Kongregacije za nauk vjere, Papinsko vijeće za obitelj izdalo je 2003. godine *Lexicon. Termini ambigui e discussi su famiglia, vita e questioni etiche* (dalje: *Leksikon*). U predgovoru kardinal Alfonso López Trujillo navodi da se ideja za njegovu izradu rodila na susretu nevladinih udruga održanom u Rimu (26. – 27. 11. 1999.) na kojemu je „izbila na površinu dramatična zabrinutost“ i potreba da se sudionike različitih konferencija i sjednica Ujedinjenih naroda, parlamentarce i članove apostolskih pokreta informira „o pojmovima i dvosmislenim izrazima“ koji bi ih mogli iznenaditi ili zbuniti“ a važni su za etičke prosudbe.²⁵² „Pojmovna pomutnja“, „semantička mutaci-

²⁵⁰ DEUTSCHE KOMMISSION JUSTITIA ET PAX, *Geschlechtergerechtigkeit und weltkirchliches Handeln*. Vidi poglavje 2. u ovoj knjizi.

²⁵¹ PONTIFICIO CONSIGLIO PER LA FAMIGLIA, *Lexicon. Termini ambigui e discussi su famiglia, vita e questioni etiche. Nuova edizione ampliata*, Bologna, Edizioni Dehoniane Bologna, 2003. Novo i prošireno izdanje objavljeno je 2006. godine i na njega se pozivam u ovom radu.

²⁵² Alfonso LÓPEZ TRUJILLO, Prefazione, u: PONTIFICIO CONSIGLIO

ja“²⁵³ prema mišljenju kardinala Trujilla, nije slučajna nego hladno proračunata radi manipulacije javnim mnijenjem. Tvorci takvih pojmoveva i izraza koriste nedovoljno filozofsko, antropološko, pravno, teološko i drugo obrazovanje političkih i javnih radnika kao i njihovu prostodušnost te ih semantičkim mutacijama navode da prihvate sadržaje koje bi inače gotovo intuitivno odbili. Svrha *Leksikona* je stoga prikazati „pravi sadržaj i istinu“ nekih dvomislenih ili sumnjivih termina ili izričaja precizno slijedeći „podrijetlo i razvoj izraza i njihova širenja.“²⁵⁴ Posebno ističe da se *Leksikonom* ne želi *boriti* protiv institucija ili osoba *niti nametati mišljenje* već *uvjeravati* „s ljubavlju upravljaјući prema istini s poštovanjem i s nadom da se izgradi i ojača plodan dijalog.“ Kardinal Trujillo posebno ističe da čovjek ima pravo na istinu kako bi mogao „disati u istinskoj slobodi“. ²⁵⁵ U Predgovoru drugom, proširenom izdanju, kardinal Camilo Ruini također naglašava da je svrha *Leksikona* omogućiti *neposredan, analitički i jasan pristup* različitim pojmovima.²⁵⁶ Kao jedan od pojmoveva koji su sve prisutni i koji su izvor posebnih poteškoća navodi se i rod (gender).²⁵⁷

Pojmovno kazalo *Leksikona* uz *rod* upućuje na devet članaka.²⁵⁸ Od tih devet članaka, o problemu rod izričito se ne raspravlja niti se sam pojam pojavljuje u četiri članka,²⁵⁹ a u dva se spominje samo u sažetku, ne i sadržaju.²⁶⁰

PER LA FAMIGLIA, *Lexicon. Termini ambigui e discussi su famiglia, vita e questione etiche. Nuova edizione ampliata*, Bologna, Edizioni Dehoniane Bologna, 2003., XIII.

253 *Isto*, VI-VII.

254 *Isto*, V.

255 *Isto*, VI.

256 Usp. Camilo RUINI, Presentazione alla seconda edizione italiana, u: PONTIFICIO CONSIGLIO PER LA FAMIGLIA, *Lexicon. Termini ambigui e discussi su famiglia, vita e questione etiche. Nuova edizione ampliata*, Bologna, Edizioni Dehoniane Bologna, 2003., XVII.

257 Usp. Alfonso LÓPEZ TRUJILLO, Prefazione, XII-XIII.

258 *Discriminazione della donna e CEDAW, Diritti sessuali e riproduttivi, Genere („gender“), Identità e differenza sessuale, Ideologia di genere: pericoli e portata, Maternità e femminismo, Nuove definizione di genere, Patriarcato e matriarcato, Uguaglianza di diritti tra uomini e donne*. Usp. PONTIFICIO CONSIGLIO PER LA FAMIGLIA, *Lexicon*, 1091-1092.

259 *Uguaglianza di diritti tra uomini e donne (1055-1059), Patriarcato e matriarcato (869-873), Discriminazione della donna e CEDAW (295-302), Diritti sessuali e riproduttivi (255-265)*.

260 U sažetku članka *Maternità e femminismo* rod je određen kao *rodna ideologija* radikalnog feminizma u kojoj su muškarac i žena zamjenjivi a pojam majčinstva skriven i zabranjen (usp. Janne Haaland MATLARY, *Maternità e femminismo*, u: PONTIFICIO CONSIGLIO PER LA FAMIGLIA, *Lexicon*, 641-643). U sažetku članka *Identità e differenza sessuale* o rodu piše samo da je *ideologija* koja snažno potiče mnoge pomuntne

Tri su članka u *Leksikonu* koja se izričito odnose na rod: članak Jutte Burggraf *Genere („gender“)*, Oscara Alzamora Revoredo *Ideologia di genere: pericoli e portata* i Beatriz Vollmer de Colles *Nuove definizioni di genere*. Zadržat ćemo se na tumačenju povijesti i značenja pojma rod u tim člancima i analizirati ih pod vidom zadanim u predgovorima *Leksikona*, odnosno, koliko autori precizno slijede podrijetlo i razvoj pojma nudeći neposredan, analitički i jasan pristup i težeći za istinom, u duhu poštovanja, a sve radi plodnog dijaloga.

U članku *Genere („gender“)* Jutta Burggraf već prvim podnaslovom koncept roda smješta u okvir rodne ideologije, koju potom u tekstu određuje kao feminističku rodnu ideologiju. Ta se ideologija počinje širiti nakon šezdesetih-sedamdesetih godina dvadesetoga stoljeća, a korijen joj je u radikalnom rodnom feminizmu utemeljenom na individualističkoj antropologiji radikalnog neoliberalizma, marksističkim i strukturalističkim ideologijama te postavkama predstavnika seksualne revolucije.²⁶¹ Kao postavke karakteristične za rodnu ideologiju Burggraf paušalno navodi: spolnost (muškost i ženskost) nije prirodno dana (zadana) nego povjesno i društveno konstruirana; jedan od ciljeva rodne ideologije jest oslobođenje žena od braka i majčinstva; različiti autori smatraju da postoji različit broj rođova (heteroseksualni muškarci, heteroseksualne žene, homoseksualci, lezbijke, biseksualci i nedefinirani); opravданa je svaka seksualna aktivnost; heteroseksualnost je tako jedan od mogućih načina prakticiranja spolnosti i ne smije biti obvezna; biološko razmnožavanje treba provoditi drugim tehnikama; svaki pojedinac treba imati sloboden izbor s kojim će rodom opći u različitim situacijama i razdobljima života; radikalni rodni feminism nastoji dekonstruirati društvo počevši od obitelji i odgoja djece.²⁶²

Na temelju toga članka čitatelj teško može dobiti cjelevit uvid u nastanak i razvoj pojma rod te u slobodi zauzeti stav prema konceptu roda. Od samog početka, rod je označen kao ideologija koja je ishod različitih drugih ideologija. Samo imenovanje tih ideologija ukazuje da su nespojive s kršćansko-katoličkim svjetonazorom i kod či-

u odnosu na muško i žensko. Usp. Angelo SCOLA, *Identità e differenza sessuale*, u: PONTIFICIO CONSIGLIO PER LA FAMIGLIA, *Lexicon. Termini ambigui e discussi su famiglia, vita e questioni etiche. Nuova edizione ampliata*, Bologna, Edizioni Dehoniane Bologna, 2003., 537-543.

261 Usp. Jutta BURGGRAF, *Genere („gender“)*, u: PONTIFICIO CONSIGLIO PER LA FAMIGLIA, *Lexicon. Termini ambigui e discussi su famiglia, vita e questioni etiche. Nuova edizione ampliata*, Bologna, Edizioni Dehoniane Bologna, 2003., 504-505.

262 Usp. isto, 503-505.

tatelja izazivaju nepovjerenje. Stvoreni okvir rodne ideologije za tumačenje pojma rod omogućava Jutti Burggraf da postavke različitih autora, ne vodeći računa o kontekstu iz kojeg su uzete, pretvara u jednu teoriju prešućujući žive rasprave o rodu u različitim znanstvenim disciplinama i među samim feministkinjama.²⁶³ Primjerice, Burggraf navodi da se rodna ideologija temelji na marksističkim ideologijama i poziva se na Friedricha Engelsa, koji je postavio temelje za povezivanje marksizma i feminizma. Ne navodi, međutim, da marksističke feministkinje kritiziraju marksizam upravo pod rodnim vidom.²⁶⁴ Osim toga, ne spominje uporabu pojma rod kao *analitičke kategorije* u različitim znanstvenim disciplinama, među ostalim i u teologiji.

Jutta Burggraf izričito se poziva na dokument *Brak, obitelj i „de-facto“ bračne zajednice* Papinskoga vijeća za obitelj samo jednom. U njezinu članku međutim mogu se prepoznati još najmanje dva odlomka koja su gotovo istovjetna odlomcima iz tog dokumenta. U prvom se slučaju radi o utemeljenju rodne ideologije u individualističkoj antropologiji radikalnog neoliberalizma, u marksističkim i strukturalističkim ideologijama te postavkama predstavnika seksualne revolucije.²⁶⁵ U drugom, o procesu stjecanja identiteta, u kojem važnu ulogu igra proces spoznaje sebe i svoje spolnosti.²⁶⁶ Navedena podudarnost tekstova otvara pitanje: preuzima li Jutta Burggraf u predstavljanju povijesti nastanka i tumačenja značenja pojma rod tekstove dokumenta *Brak, obitelj i „de-facto“ bračne zajednice* ili je možda jedna od autorica toga dokumenta? Članak ne nudi odgovore na ta pitanja.²⁶⁷ Ako je ona jedan od autora/

- 263 Rodne rasprave spominje samo jednom kad navodi da su Judith Butler kritizirali i još radikalniji teoretičari jer jer se nije posve odijelila od biološke dimenzije. Usp. *isto*, 504.
- 264 Primjerice, Burggraf se poziva na knjigu Heidi Hartmann *The Unhappy Marriage of Marxism and Feminism* kako bi potkrijepila tvrdnju da rodna ideologija zagovara posvemašnje razdvajanje spolnosti i reprodukcije, ali ne upoznaje čitatelja s kritičkim pitanjima što ih Hartmann upućuje marksizmu. Usp. Jutta BURGGRAF, Genere („gender“), 504-505.
- 265 Usp. *isto* 504-505; PÄPSTLICHER RAT FÜR DIE FAMILIE, *Ehe, Familie und „Faktische Lebensgemeinschaften“*, bilješka 7.
- 266 Jutta BURGGRAF, Genere („gender“), 505-507; PÄPSTLICHER RAT FÜR DIE FAMILIE, *Ehe, Familie und „Faktische Lebensgemeinschaften“*, br. 8.
- 267 U prilog postavci da je Jutta Burggraf jedna od autorica dokumenta *Brak, obitelj i „de-facto“ bračne zajednice* govori činjenica da ju je Ivan Pavao II. pozvao kao stručnjakinju na sedmu redovnu sinodu biskupa o *Pozivu i poslanju laika u crkvi i svijetu* (01. – 30. 10. 1987. u Rimu) te da je sudjelovala u pripremi apostolskog pisma Ivana Pavala II. „Christifideles laici“. Usp. ZENIT, Die Deutsche theologin Jutta Burggraf ist tot. Autorin von über 20 Büchern und Mitautorin bei 70 Werken (ZG10110908 – 9. 11. 2010.), na: <http://www.zenit.org/rssgerman-21810> (8. 3. 2011.).

autorica, slabosti njezinog argumentiranja postaju i slabosti navedenog dokumenta. Jedna od tih slabosti necjelovito je i nevjerodostojno prikazivanje koncepta roda. Uz već navedeno sužavanje koncepta roda na radikalni feminism, Jutta Burggraf rodni koncept više veže uz pitanje seksualnosti, manje uz pitanje ravnopravnosti muškaraca i žena. Ako pak i aludira na odnos među spolovima, čini to u negativnom smislu: rodna ideologija je protiv braka i majčinstva a cilj joj je dekonstrukcija društva počevši od obitelji i odgoja djece.²⁶⁸

Drugi članak u *Leksikonu* koji donosi povijest nastanka, razvoja i značenja pojma *rod*, odnosno, *rodne ideologije* jest članak Oscara Alzamora Revorede *Ideologia di genere: pericoli e portata*. Marianne Heimbach-Steins opravdano sumnja da Reveredo u svom članku namjerno dezinformira čitatelje pozivajući se na feminističke izvore koje navodi djelomično tako da se ne mogu naći ili im pripisuje pogrešan sadržaj.²⁶⁹ Da bi se dokumentiralo navedene prigovore Marianne Heimbach-Stein trebalo bi napisati nov članak o članku Oscara Alzamora Revorede. Teško je naći odlomak ili čak rečenicu koja ne bi zahtjevala provjeru ili kritiku bilo u načinu navođenja bilo u tumačenju.²⁷⁰ Kako se ne bismo izgubili u mnoštvu detalja, problem članka prikazat će na temelju njegovih izvora jer to dovodi do pitanja koje nas ovdje posebno zanima, naime – na kojim se izvorima temelje postavke crkvenih dokumenata o rodu.

Analiza izvora na koje se Revoredo poziva upućuje da članak o pojmu *rod* temelji na tri izvora: prvi dio temeljio bi se na zbirci tekstova o rodu koji su kružili na Četvrtoj međunarodnoj konferenciji o ženama u Pekingu a koje je

268 Usp. Jutta BURGGRAF, Genere („gender“), 505.

269 Usp. Marianne HEIMBACH-STEINS, „...nicht mehr Mann und Frau“, 69.

270 Navest će ipak neke primjere. Alzamora Revoredo navodi da rečenicu: „Tako za rodne feministkinje to ‘znači klase, a klase pretpostavljaju nejednakost. Borba da se dekonstruiru rod dovest će puno brže do cilja“ preuzima iz *Gender Outlaw* (usp. Oscar ALZAMORA REVOREDO, Ideologia di genere: pericoli e portata, 548). Smisao rečenice na temelju članka teško je razabratи jer nije povezana s tekstom koji joj prethodi a Revoredo joj daje značenje završne misli u odlomku. Značenje rečenice ne može se provjeriti u djelu iz kojeg je uzeta budući da Alzamora Revoredo donosi samo naslov djela ali ne navodi autora, mjesto izdanja, izdavača. Osim toga, navodi i cijeli niz postavki koje pripisuje *rodnim feministkinjama* a koje preuzima iz radnog materijala kolegija *Reimagine the genre*, koji se predaje na „jednom prestižnom sjevernoameričkom koledžu“ (usp. *isto*, 547). Revoredo ne navodi ni priredivače radnog materijala, ni naziv tečaja na engleskom, ni ime koledža. Tek knjiga Dale O’Leary otkriva da se radi o priručniku u sklopu predmeta *Re-Imagining gender* koji se predavao na Hunter Collegeu a u kojem su sadržani i navodi iz knjige Kate Bornstein, *Gender Outlaw*. Usp. Dale O’LEARY, *The Gender Agenda*, 90.

Cristina Delgado sabrala u djelu *Reporte sobre la Conferencia regional de Mar de Plata*²⁷¹, drugi, opširniji dio, na neimenovanom djelu Dale O'Leary²⁷² i na knjizi *Who stole feminism* Christine Hoff Sommers. Da Revoredo, međutim, svoj članak temelji na samo jednom izvoru, doznaće se tek ukoliko se čita Revoredov životopis objavljen na početku *Leksikona*.²⁷³ Prema tom životopisu Revoredo je 1998. godine na temelju teksta Dale O'Leary *La decostruzione della donna* objavio članak *Pericolo e portate dell'ideologia di gender* i taj je članak objavljen u *Leksikonu Papinskoga* vijeća za obitelj. Ne samo što se on i priredivači nisu potrudili navesti točan naslov njezina teksta²⁷⁴ nego se iz *Leksikona* ne vidi ni je li tekst objavljen ili nije.²⁷⁵ Ipak, informacija da Revoredo svoj članak temelji na tom tekstu važna je za razumijevanje njegova članka. Pogrešno navođenje pojedinih djela i njihovo pogrešno tumačenje posljedica su Revoredove ovisnosti o tekstu Dale O'Leary, odnosno, ovisnosti Dale O'Leary o zbirci navoda *rodnih feministkinja* koju je nakon regionalne konferencije u Mar de Plata priredila Cristina Delgado.²⁷⁶ Ta činjenica upućuje da ni O'Leary ni Alzamora Revoredo ne čitaju izvorna djela autorica koje kritiziraju.²⁷⁷ Osim toga, pre-

- 271 Revoredo navodi nepotpune bibliografske podatke o tom djelu: C. DELGRADO, *Reporte sobre la Conferencia regional de Mar de Plata*, Argentina (usp. Oscar ALZAMORA REVOREDO, Ideología di genere: pericoli e portata, 546, bilješka 2). Ime autorice je Cristina, izdavača i godinu izdajanja nisam mogla pronaći.
- 272 Premda se u članku Revoredu izdašno poziva na Dale O'Leary, u članku ne navodi naslov djela iz kojeg navodi navode.
- 273 Usp. PONTIFICIO CONSIGLIO PER LA FAMIGLIA, *Lexicon. Termini ambigui e discussi su famiglia, vita e questioni etiche*, XIX.
- 274 Radi se o eseju: *Gender: the Deconstruction of women*.
- 275 Da članak nije objavljen navodi Barbara L. MARSHALL, (Dis)locationing Gender: Ontological Crises and Political Strategies, 51. Prema Zeenath Kausar proizlazi da je članak objavljen: Dale O'LEARY, *Gender: The Deconstruction of Women*, Providence, R. I., USA, 1995. (usp. Zeenath KA-USAR, Gender Perspective in the UN Document of the Fourth World Conference on Women in Beijing: An Analysis of Platform for Action, (April-June 2000.), na: <http://www.renaissance.com.pk/julvepo12y1.htm> (8. 2. 2011.). Da je tekst objavljen potvrđuje i Dale O'Leary ali ne navodi mjesto izdavanja ni izdavača. Usp. Dale O'Leary *The Gender Agenda*, vii.
- 276 Da O'Leary u svom eseju *Gender: The Deconstruction of Women* preuzima navode iz djela Cristine Delgado *Reporte sobre la Conferencia regional de Mar de Plata* svjedoči i Zeenath Kausar. Usp. Zeenath KAUSAR, Gender Perspective in the UN Document of the Fourth World Conference on Women in Beijing, bilješka 12.
- 277 Primjerice, Alzamora Revoredo iz materijala koji se koristio u kolegiju *Reimmaginare il genere* navodi pojmove koje, prema njegovom tumačenju, zastupaju i brane rodne feministkinje na američkim sveučilištima: hegemonija, dekonstrukcija, patrijarhat, polimorfna pverzija itd. U petom poglavljju ove knjige već je spomenuto da je u uvodu *Priručnika* objašnjeno

ko O'Leary biskup Revoredo također nekritički preuzima postavke Christine Hoff Sommers. Već te činjenice govore da njegov članak ne odgovara cilju postavljenom u uvodu *Leksikona* – da se objektivno i istinito prikaže postanak i razvoj pojma rod i njegov sadržaj. Reveredo rod i rodnu ideologiju ne prikazuje na temelju izvornih radova, već na temelju zbirki tekstova izvađenih iz konteksta i na temelju postavki kritičarki roda, Dale O'Leary i Christine Hoff Sommers.

Tekstovi Christine Hoff Sommers i Dale O'Leary pripadaju antifeminističkoj literaturi, njihova je kritika roda legitimna ali i tendenciozna. Glavna obilježja te kritike su subjektivizam, manipulacija tekstovima, poopćavanja, prešućivanje feminističkih rasprava i znanstvenih radova i/ili stajališta koji im ne idu u prilog. Tu kritiku međutim ne treba posve ni odbaciti. Ona ukazuje na neke slabosti feminističkog aktivizma²⁷⁸ kao i na razumijevanje akademskih rodnih rasprava u neakademskim krugovima.²⁷⁹ Problem je, međutim, to što ih Reveredo preuzima kao temelj za prikaz nastanka, razvoja i značenja roda. Stavovi libertarijanske antifeministkinje Christine Hoff Sommers i katoličke spisateljice Dale O'Leary, njihovo selektivno i tumačenje tekstova o rodu izvan konteksta te ograničeno razumijevanje rodne rasprave postaju time, preko biskupa Oscara Alzamora Revoreda, tumačenje roda koje u *Leksikonu* nude i iza kojega stoje Papinsko vijeće za obitelj i Kongregacija za nauk vjere. Osim toga, budući da Revoredo vjeruje Dale O'Leary koja preuzima stavove Christine Sommers, te stavove preuzima i Revoredo. Pri tom on ne uočava razlike među tim dvjema autoricama od kojih neke za crkveno učiteljstvo i nisu tako nevažne. Naime, O'Leary i Sommers imaju neke zajedničke postavke: poimaju rod kao šifru koja sadrži program urote rodnog feminizma; programe ženskih studija smatraju središtima indoktrinacije i pretvaranja heteroseksualaca u homoseksualce; motivom urote rodnih feministkinja ne smatraju revolucionarni idealizam nego puki interes; rod kritiziraju u ime obrane muške individue proizvedene rigidnom podjelom javnog i privatnog i konstruirane oko patrijarhalne

kako sadrži tekstove na temelju koji se na sveučilištu *vode rasprave*. To je poznato čak i Dale O'Leary, ali i ona i Alzamora Revoredo *Priričniku* pridaju značenje indoktrinacije studenata. Usp. Dale O'LEARY, *The Gender Agenda*, 89; Oscar ALZAMORA REVOREDO, Ideologia di genere: pericoli e portata, 547.

278 Primjerice, knjiga *Who Stole Feminism* Christine H. Sommers korisno je upozorenje na zloupotrebu pogrešnih navoda istraživanja nekih feministkinja aktivistkinja ili na isključivost u nekim feminističkim krugovima.

279 To je vidljivo na temelju knjige Dale O'Leary.

obitelji. Osim tih sličnosti, Dale O’Lary i Christine Hoff Sommers međusobno se i razlikuju: O’Lary se naime poziva na *prirodnost* heteroseksualnosti i *čistu biološku osnovu spolne razlike*, Sommers to izbjegava. Ona s jedne strane napada koncept roda u smislu identiteta, s druge strane dokazuje legitimitet određenih tipova orodenih (gendered) identiteta – osobito muškoga. Sommers veliča liberalni feminism, koji Katolička crkva nikad nije simpatizirala.²⁸⁰ U kritici rodnog feminizma i u veličanju prvog, liberalnog vala feminističkog pokreta, Sommers se divi Betty Friedan, koja se zauzimala za pravo na pobačaj što očito nije poznato biskupu Revoredu.²⁸¹

Zaključno se može reći da su stavovi O’Leary i Sommers trebali biti *dio* njegova članka u kojem bi analizirao kritike roda i rodne ideologije, ali ne *temelj* članka o rodu i rodnoj ideologiji. Nameće se pitanje, zašto biskup Oscar Alzamora Revoredo pri obradi pojma rod u tako važnom djelu iza kojeg stoje dvije ugledne ustanove kao što su Papinsko vijeće za obitelj i Kongregacija za nauk vjere nije posegnuo za radovima katoličkih teologa/teologinja koji se bave rodnom problematikom nego za tekstom katoličke novinarke prigodno pripremljenom za konferenciju u Pekingu? Člankom koji je htio prikazati izvor, razvoj i sadržaj rodne ideologije Revoredo zapravo širi ideologiju proturodnih ideologa i njihovih osobnih frustracija koje nastaju zbog nemogućnosti dijaloga sa suvremenim svijetom.

Treći članak u kojemu se raspravlja o pojmu *rod* jest članak Beatriz Vollmer de Colles *Nuove definizioni di genere*.²⁸² Prvi, kraći dio, posvećen je tumačenju pojma rod i rodni feminism, a u drugom, glavnom dijelu, autorica nudi tumačenje odnosa spola i roda polazeći od „antičke teorije složenih bića“.²⁸³ Na taj drugi dio članka osvrnut ćemo se u prikazu teoloških pokušaja tumačenja *roda* onih koji kritiziraju koncept roda. Ovdje ćemo se zadržati samo na načinu na koji autorica predstavlja rodne rasprave.

280 O kritici liberalnog feminizma od strane katoličkih autora vidi: Rebeka Jadranka ANIĆ, *Više od zadanoga. Žene u Crkvi u Hrvatskoj u 20. stoljeću*, Split, Franjevački institut za kulturu mira, 2003., 107-108. 115-121. Liberalnom feminismu prigovaralo se između ostalog da traži oslobođenje žene od Božjega zakona. Usp. *isto*, 119.

281 Više o razlikama između fundamentalističkih i libertarijanskih stajališta koje oprimjerjuje Dale O’Leary i Christine Hoff Sommers u: Barbara L. MARSHALL, (Dis)locating Gender, 39-41.

282 Beatriz VOLLMER DE COLLES, Nuove definizioni di genere, u: PONTIFICIO CONSIGLIO PER LA FAMIGLIA, *Lexicon. Termini ambigui e discussi su famiglia, vita e questioni etiche*, Bologna, Nuova edizione ampliata, 2006., 721-735.

283 *Isto*, 723.

Beatriz Vollmer de Colles pojам rod vežе isključivo uz feministkinje i pripisuјe им postavke које ocjenjuјe *velikom zabludom*. Stil pisanja u tom prvom dijelu članka je pripovjedalački i sugestivan, ocjene rodnog feminizma paušalne. Vollmer de Colles nema potrebu navesti niti jedno djelo rodnih feministkinja na temelju kojega izvodi postavke o rodnom feminizmu ni uputiti na interdisciplinarne rodne rasprave ili rodne rasprave koje se vode na političkoj ili zakonodavnoj ili bilo kojoj drugoj razini. Ne trudi se ni oko izvora i značenja izraza rodni feminism. Izraz tumači u stilu pučke etimologije: „Rodne se feministkinje tako naziva jer su ustanovile *rod* kao feministički pojам kako bi označile spolni identitet pojedinca kao ishod društvenih pritisaka.“²⁸⁴ Nameće se pitanje: Zna li autorica da izraz rodni feminism potječe od Christine Hoff Sommers? Kako se kao profesorica filozofije,²⁸⁵ koja se posebno bavila filozofskim pitanjima vezanim uz rod, može zadovoljiti paušalnim tumačenjem tako važnog izraza? Razina pisanja u tom članku ni u kom slučaju ne zadovoljava razinu koja se očekuje od članka pisanog za *Leksikon*.

Kao osvrт na analizu članaka u *Leksikonu* donosim sažetu kritiku Marianne Heimbach-Steins s kojom se potpuno slažem. Prema toj kritici: S drugu stranu diferencirano vođene znanstvene rasprave o kategoriji rod i njezinom značenju, autori članaka konstruiraju vlastitu paušalnu sliku neprijatelja, feminism i feministkinja. Postavke koje pripisuju rodnim feministkinjama uglavnom se ne temelje na izravnom studiju izvora, nego se prenose iz zbirki tekstova pripisanih rodnim feministkinjama ili od drugih istomislečih autora. Ako se i poziva na neko djelo, obično je to Judith Butler i pri tom se prešućuje interdisciplinarno vođene rodne rasprave koje se ne mogu obuhvatiti površnim pozivanjem na nju. Posve je zanemareno analitičko značenje kategorije roda koja je u međuvremenu postala sastavni dio znanstvene kritike. Ignorira se važno razlikovanje između znanstvene i političke razine, između prava i morala, između analitičke i normativne etike; razvija se scenarij katastrofe svjetskih urota rodnih feministkinja, koje su za početak kulturne revolucije osobito iskoristile Četvrtu svjetsku konferenciju žena u Pekingu. Takvим predstavljanjem rodnih rasprava ne može se voditi nikakva nužna rasprava o primjerenom razumijevanju i razvojnim mogućnostima pravednih odnosa među spolovima. Marianne Heimbac-Steins stoga zaključuje da autori *Leksikona*

²⁸⁴ *Isto*, 722.

²⁸⁵ Usp. PONTIFICIO CONSIGLIO PER LA FAMIGLIA, *Lexicon. Termini ambigui e discussi su famiglia, vita e questioni etiche*, LVII.

navlače na sebe prigovor koji sami upućuju rođnoj ideologiji – da manipuliraju i „lakovjerne ljude“ navode na zabludu.²⁸⁶

Osvrt

*Pismo biskupima katoličke crkve o suradnji muškarca i žene u Crkvi i svijetu rječnikom i temeljnim postavkama podsjeća na rade Christine Hoff Sommers i Dale O’Leary: nove „tendencije“ u feminizmu prenaglašavaju podređenost žene kako bi unijele suparništvo među spolovima i u konačnici srušile monogami heteroseksualni brak, obitelj i naciju; uvodenje rodnog koncepta predstavlja se kao sredstvo emancipacije žene a u biti služi za provedbu ideologija koje promoviraju homoseksualnost i polimorfnu seksualnost, odnosno, promiskuitetno seksualno ponašanje kojeg je cilj također rušenje obitelji i prirodnog roditeljstva. Postavku o utjecaju navedenih autorica podržava i analiza izvora na kojima se temelji *Pismo*, odnosno, analiza dokumenata i *Leksikona Papinskoga vijeća za obitelj*. Negativno i neobjektivno predstavljanje i tumačenje roda i rodnih rasprava američkog antifeminizma i katoličkog fundamentalizma ulazi tako u crkvene dokumente i pogoduje svođenju rodnog koncepta na pitanje seksualnosti, osobito pak na promicanje homoseksualnosti.*

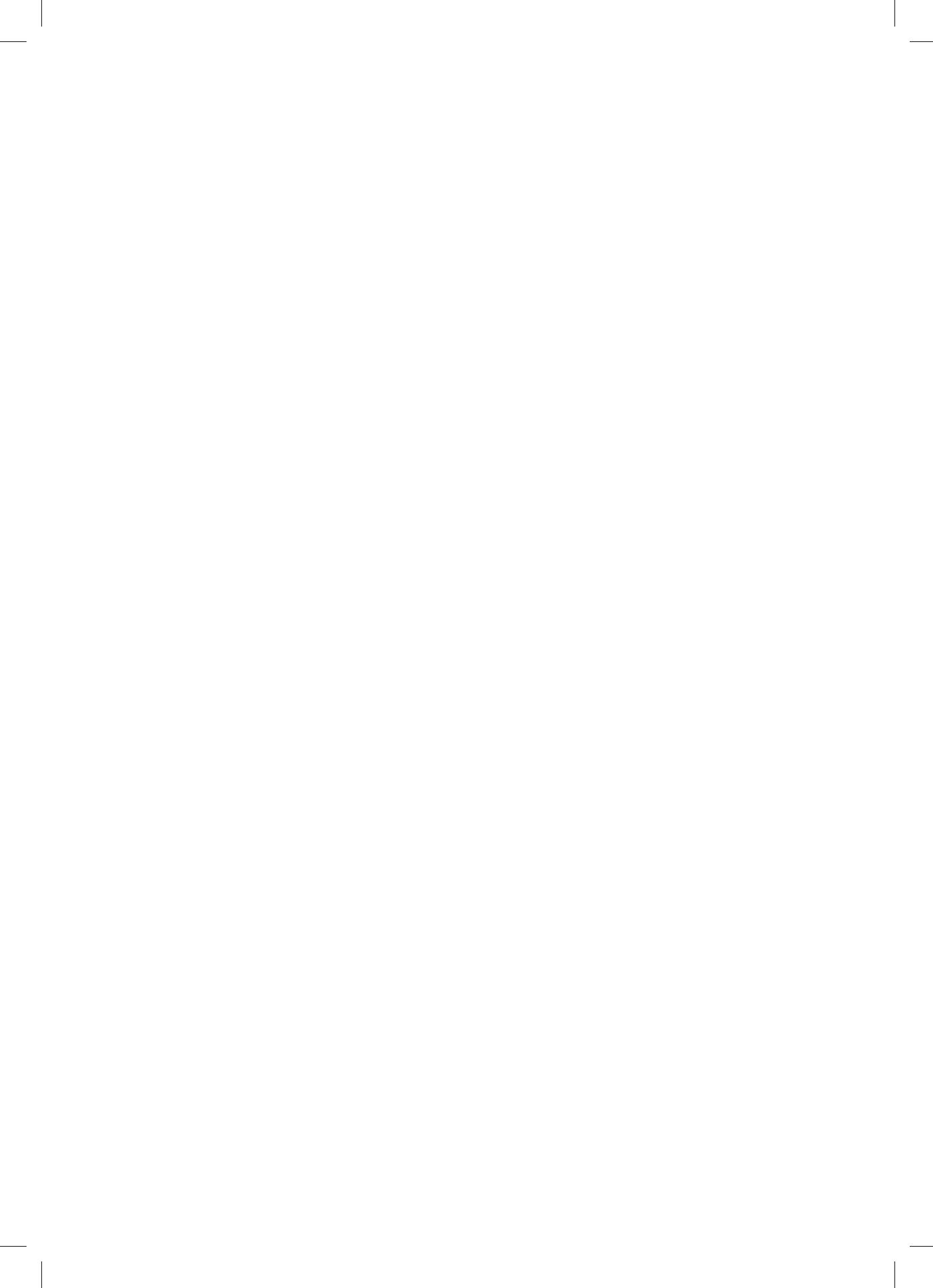
---

²⁸⁶ Usp. Marianne HEIMBACH-STEINS, „...nicht mehr Mann und Frau“, 284-285.

VII.

ROD
U TEOLOGIJI

U odnosu na rodni koncept, u teologiji se mogu razlikovati dva pristupa: 1. kritika i odbacivanje rodnih teorija kao ideologije uz istodobno prihvatanje i filozofsko-teološko tumačenje pojma rod; 2. prihvatanje pojma rod kao analitičke kategorije u teološkim istraživanjima. Budući da sustavnii prikazi uporabe kategorije roda u teologiji ne postoje,²⁸⁷ u ovom poglavlju bit će prikazani neki teološki radovi iz oba pristupa. Prije toga, potrebno je upozoriti da se pojmovi *spol*, *rod* i *feminizam* ni u teologiji ne rabe jednoznačno te da treba voditi računa o tome što pojedini autor podrazumijeva pod određenim pojmom.

7.1. UPORABA POJMOVA

Dok Dale O'Leary i Gabriele Kuby rod povezuju s radikalnim feminismom koji zastupa rodnu ideologiju s ciljem promicanja homoseksualnosti i pojama rod proglašavaju šifrom za homoseksualnost,²⁸⁸ u Latinskoj Americi, pojama *feminizam* povezuje se s *radikalnim lezbijkama*. Rimokatoličke i protestantske feminističke teologinje izbjegavaju stoga pojama *feminizam*, *feministički* i rabe španjolski pojama *género* (za engleski *gender*) čak i kad kritiziraju promjenu paradigme od feminizma na rod označavajući je

287 Takvi prikazi još ne postoje a njihova izrada nadilazi ovoga rada. Trebalo bi naime analizirati primjenu različitih rodnih koncepcata u različitim teološkim disciplinama kod feministkinja i nefeminista/ne-feminiskinja i u različitim društveno-kulturnim kontekstima. Djelomični prikazi ipak postoje. Primjerice, Ursula King u knjizi objavljenoj 1995. godine donosi radove znanstvenica iz Europe, Sjeverne Amerike, Australije i Južnoafričke Republike. Svi ti radovi zajedno pružaju pregled ondašnjih teorijskih i kritičkih perspektiva s posebnom pozornošću na nove razvoje u epistemologiji, hermenutici, metodologiji, feminističkoj antropologiji, novim religijskim pokretima i duhovnosti. Knjiga sadrži i popis najvažnijih publikacija o religiji i rodu objavljenih od 1990. do 1995. godine. Usp. Ursula KING, *Religion and Gender*, Oxford, Blackwell, 1995.

288 Vidi pogl. 1. i 5. u ovoj knjizi.

feminismus light. Premda pojam *gender* smatraju imperijalističkim uvozom iz SAD-a ili iz Europe, koji im se nameće u paketu s projektima razvojne pomoći, ipak ga rabe i pod njegovim nazivom provode feminističke programe.²⁸⁹

Sklonost njemačkoj riječi *Geschlecht* umjesto engleske gender i njemačka teologinja Heike Walz tumači kontekstualno. Naime, premda njemačka riječ u себи uključuje i spol i rod, ona drži kako postoji opasnost da bude shvaćena u skladu s dnevnom uporabom u značenju biološkoga spola. Zbog toga kao i zbog prihvaćenosti riječi gender na međunarodnoj razini, englesku riječ Walz smatra prikladnijom od riječi *Geschlecht*. Ipak, mišljenja je da je na njemačkom govornom području bolje rabiti *Geschlecht* jer da se time pokazuje kako je riječ o teorijskoj raspravi u kontekstu tog govornog područja.²⁹⁰

Navedeni primjeri pokazuju da je nužna pozornost na sadržaj koji pojedini autor pripisuje riječima spol, rod, feminismam. Isto tako ukazuju na neprimjenjivost postavke Gabriele Kuby da se pitanje rodnih rasprava može riješiti povratkom na *staru riječ spol*.²⁹¹ Jer riječ *spol* očito više nikada neće imati *opće značenje* koje je imala prije rodnih rasprava.

7.2. KRITIČARI RODNIH TEORIJA

U ovom će poglavlju biti predstavljena stajališta o pojmu rod i teološko promišljanje roda u teologa koji rodne teorije kritiziraju ili izričito odbacuju kao rodne ideologije.

289 Usp. Heike WALZ, Blinde Flecke. Warum es theologische Geschlechterdialog querbeet braucht, u: Heike WALZ – David PLÜSS (ur.), *Theologie und Geschlecht. Dialoge querbeet*, Wien, Lit Verlag, 2008., 14.

290 Da u tome ipak postoje poteškoće, pokazuje način na koji Walz rabi riječ *Geschlecht*. Teorijske pomake od spola prema rodu i obrnuto, Walz ne može riješiti samo njemačkom riječju *Geschlecht* (spol/rod) nego mora rabiti i englesku riječ gender. Čim se te dvije riječi stave u odnos, *Geschlecht* poprima značenje spola. Iz konteksta je ipak vidljivo da to značenje nije suženo na biološki, predstavnički spol. Pozivajući se na Andreu Maihofer, Walz, primjerice, piše da rodno istraživanja, za razliku od istraživanja žena i feminističkog istraživanja, proučava konstruktivističko poimanje karaktera obaju spolova i reflektira kompleksnost međusobnih odnosa spolova, uporabu pojma spol (*Geschlecht*) odražava teorijsko pomicanje od gender (rod) prema spol (*Geschlecht*). U tom se slučaju radi u pravom smislu o istraživanju spola i spolnosti: Zašto uopće spol? Kako se spol društveno uvijek iznova proizvodi? Kakvo značenje ima to što se spol i sustav dvopolnosti u mnogim društvima pojavljuje kao središnja organizacijska kategorija? Kakve posljedice to ima za društvenu organizaciju, za jezik, za arhitekturu, za znanost, za misao, za tijelo i za pojedince? Svi vidovi društva (društvene strukture, institucije, arhitektura, znanost, subjektivnost, tijelo itd.) pojavljuju se kao mogući trenuci društvene konstrukcije i organizacije spola, kao ospoljeni i ospoljavajući elementi svakog spolnog aranžmana. Usp. Heike WALZ, „...nicht mehr männlich und weiblich...?“, 51-53.

291 Usp. Gabriele KUBY, *Nova ideologija seksualnosti*, 7.

je, ali su istovremeno svjesni da teologija i Crkva ne mogu izbjegavati pojam rod pa ga promišljaju filozofsko-teološki držeći se stajališta Sветe Stolice da je pojam rod prihvatljiv ako ga se razumje kao ishod bioloških spolnih razlika.

Najprije će biti predstavljeno tumačenje pojma rod autora članaka u *Leksikonu Papinskoga vijeća za obitelj* (kritika rodne ideologije u toj knjizi podrobnije je izložena u šestom poglavlju). Potom će biti predstavljena tumačenja roda teologa koji su izlagali na stručnom savjetovanju organiziranom na inicijativu Njemačke biskupske konferencije. Razlog odabira te druge skupine nisu samo autori i njihova objavljenja predavanja nego i sam skup na kojem su nastupili, odnosno važnost organizatora skupa, sudio-nici i zaključci sa skupa.

7.2.1. Leksikon dvosmislenih i prijepornih pojmove o obitelji, životu i etičkim pitanjima

U *Leksikonu Papinskoga vijeća za obitelj* autorice dva-ju članaka, teologinja Jutta Burggraf²⁹² i filozofkinja Beatriz Vollmer de Colles,²⁹³ nakon kritike rodnog koncepta u okviru rodne ideologije izlažu svoje tumačenje pojma rod.

U prvom dijelu svojega članka Jutta Burggraf kritizira pojam *rod* smatrajući ga posljedicom feminističke ideologije u kojoj se rod posve odvaja od biološki zadane muškosti i ženskosti s ciljem, između ostaloga, promicanja homoseksualnosti.²⁹⁴ U drugom dijelu članka, u kojem želi dati tumačenje roda koje bi bilo u skladu s katoličkim učenjem, razlikuje *spolni identitet* (muškarac ili žena) i *seksualnu orientaciju* (heteroseskualnost, homoseksualnost, biseksualnost).²⁹⁵ Koncept roda povezuje sa spolnim identitetom i smatra ga prihvatljivim ako se temelji na biološkoj spolnosti muškarca i žene.²⁹⁶ Da se i u međunarodnim dokumentima rod odnosi na muškarce i žene a homoseksualnost ubraja u seksualnu orijentaciju, Burggraf

292 Profesorica dogmatske teologije na Teološkom fakultetu Sveučilišta u Navarri (usp. PONTIFICIO CONSIGLIO PER LA FAMIGLIA, *Lexicon. Termini ambigui e discussi su famiglia, vita e questioni etiche*, XXIII).

293 Docentica na Filozofskom fakultetu Papinskog sveučilišta Gregorijana u Rimu i direktorka Odjela za filozofiju nadbiskupskog sjemeništa u Caracasu (usp. *isto*, LVII).

294 Usp. Jutta BURGGRAF, Genere („gender“), 503-505. Kritički osvrt na taj prvi dio članka vidi u poglavlju 6.4. u ovoj knjizi.

295 Usp. *isto*, 507. *Interseksualce* Burggraf smatra anomalijama, patološkim slučajevima. Usp. *isto*, 506.

296 Usp. *isto*, 510.

ne spominje. Glavna postavka Jutte Burggraf jest: Spol i rod nisu istovjetni ali su međusobno povezani i važno je *utvrditi proces* u kojem se njihovim skladnim prožimanjem oblikuje identitet žene i muškarca. Spol Burggraf pritom određuje kao biološki spol, rod kao *psihološki i društveni izraz toga spola*.²⁹⁷ U svom članku nastoji prikazati njihovo prožimanje u procesu oblikovanja identiteta žene i muškarca, odnosno *pravi* odnos između spola i roda.²⁹⁸ Problem je, međutim, što Burggraf donosi *određenja* biološkog, psihološkog i društvenog spola i *tvrđnje* o njihovoj povezanosti ali *ne obrazlaže njihovu povezanost*. Njezine postavke otvaraju niz pitanja. Primjerice:

- Burggraf se ograničava na prikazivanje skladnog procesa prožimanja biološkog, psihološkog i društvenog spola u *normalnim uvjetima*.²⁹⁹ Što su pak normalni i nenormalni uvjeti i kako se u njima odnose biološki i psihološko-društveni spol, ne navodi.
- Biološki spol određuje kao biološku bazu koja *bitno uvjetuje cijeli organizam* jer je svaka stanica ženskoga tijela različita od svake stanice muškoga tijela. Smatra ipak da psihološka faza, koja se *obično* poklapa s biološkim spolom, „može pretrpjeti znatan utjecaj odgoja i okruženja u kojem dijete živi“.³⁰⁰ Kako biološka datost koja prožima sve stanice tijela „trpi“ utjecaje odgoja i društva, Burggraf ne obrazlaže. Ne bavi se ni pitanjem kakav je odnos spola i roda u slučajevima kad se psihološka faza ne poklapa s biološkim spolom. U želji da osigura neupitnost bioloških spolnih razlika, Burggraf se poziva na brojna medicinska istraživanja koja potvrđuju različitost građe i funkcije muškog i ženskog mozga. Prešuće, međutim, istraživanja koja te nalaze dovode u pitanje.³⁰¹
- Jutta Burggraf s jedne strane priznaje da se vjerojatno nikada neće moći znanstveno precizno odrediti što je „tipično muško“ ili „tipično žensko“ jer su „priroda

297 Usp. *isto*, 506.

298 Usp. *isto*, 509-511.

299 Usp. *isto*, 506.

300 Usp. *isto*.

301 Usp. *isto*. O kritici tih istraživanja vidi: Sigrid SCHMITZ, Hirnforschung und Geschlecht. Eine kritische Analyse im Rahmen der Genderforschung in den Naturwissenschaften, u: Ingrid BAUER – Julia NEISSL (ur.), *Gender Studies. Denkachsen und Perspektiven der Geschlechterforschung*, Innsbruck: Studienverlag Ges.m.b.H., 2002., 109-125; Michael HARALAMBOS – Martin HOLBORN, *Sociologija. Teme i perspektive*, Zagreb, Golden marketing, 2002., 128-132.

i kultura, dva velika čimbenika utjecaja, od početka međusobno prožeti“.³⁰² S druge strane, tvrdi da „kulturna treba primjereno odgovoriti na prirodu“.³⁰³ Kako se može doći do prirode ako su priroda i kultura od početka međusobno prožete, Burggraf ne odgovara.

- Burggraf priznaje da se diskriminacija žena ne može opravdati biologijom jer je uvjetovana kulturom.³⁰⁴ Ne propituje, međutim, koliko se tom tvrdnjom približava tvrdnji Judith Butler da je i spol *rod* s obzirom na to da se diskriminacija žena opravdavala upravo na temelju tumačenja njihova tijela.
- Društveni spol prema Juttii Burggraf je spol koji se osobi pripisuje u trenutku rođenja. Taj spol „ukazuje na specifično djelovanje žene ili muškarca i općenito se razumje kao ishod povijesno-kulturnih procesa. Odnosi se na uloge (i stereotipe) koje svako društvo pripisuje različitim ljudskim skupinama“.³⁰⁵ Burggraf ne pokušava odgovoriti na pitanje, kakvu ulogu u nastanku društvenog spola ima biologija, za koju je pretvodno rekla da je temeljna? Kako se odnose biologija kao fiksna zbilja i fluidnost društvenoga spola? Burggraf te odgovore duguje zato što svojim člankom želi prikazati *proces* u kojem se biološki i društveni spol prožimaju. Burggraf usto ne spominje da rod može biti sredstvo analize društvenog spola kao ishoda povijesno-kulturnih procesa.
- Burggraf smatra prikladnim istražiti utjecaj kulture na konstrukciju muških i ženskih uloga u suvremenom društvu. Mišljenja je, ipak, da nisu sve uloge izraz proizvoljne konstrukcije i da su neke više biološki utemeljene. Žene bi, stoga, bez većih štetnih posljedica mogle prihvati određenu razliku uloga, pazeci pritom da ona ne bude ishod proizvoljnog nametanja nego da izvire iz osobitosti bića žene.³⁰⁶ Burggraf pritom ne objašnjava kako nastaju uloge koje izviru iz „bića“ žene niti navodi koje bi to uloge bile. Pretpostavka je da misli na majčinstvo i uloge vezane uz obitelj jer tvrdi da, premda obitelj nije isključiva preokupacija žene, žena u njoj igra važnu ulogu čak i kad

302 Usp. Jutta BURGGRAF, Genere („gender“), 507.

303 *Isto*, 509.

304 Usp. *isto*, 510.

305 Usp. *isto*, 506.

306 Tu tvrdnju Burggraf preuzima iz *Pisma ženama Ivana Pavla II.* na što upućuje u bilješci. Usp. *isto*, 510.

muškarac odgovorno obavlja profesionalne i obiteljske zadaće.³⁰⁷

Može se zaključiti da Jutta Burggraf, premda kritizira rodnu ideologiju, prihvaca pojam rod i razlikovanje spola i roda. Kad tumači rodnu ideologiju, rod se pojavljuje kao šifra za homoseksualnost; kad sama tumači značenje pojma, tumači ga u okviru procesa oblikovanja spolnih identiteta žena i muškaraca i razlikuje od seksualne orijentacije koja se odnosi na homoseksualnost. Njezin članak jasno govori da Burggraf želi teorijski produbiti i podržati stajalište Svetе Stolice da je rod prihvatljiv koncept ako se temelji na biološkim datostima. Problem je, međutim, to što ona pritom ne ulazi u dijalog s postavkama rodnih teorija i ne uzima u obzir znanstvene radove koji se ne uklapaju u njezine postavke. Stoga ne uočava probleme i pitanja koja se postavljaju u rodnim teorijama te umjesto argumenata nudi tvrdnje koje djeluju uvjerljivo samo kruugu istomišljenika.

Svoje tumačenje roda u *Leksikonu* nudi i Beatriz Vollmer de Colles. Za razliku od Jutte Burggraf, koja vezu i proces ujedinjenja tjelesnog, duhovnog i društvenog spola tumači više psihološko-pedagoški, ona je tumači u skladu s načelima „antičke teorije složenih bića“.³⁰⁸ Temeljne postavke Vollmer de Colles moguće je sažeti u sljedeće:

- Jedina je zasluga rodnih feministkinja što su „stvorile novu riječ koja ukazuje na vid spolnosti koji nadilazi tijelo. Prije njihova rada, ta je nevidljiva dimenzija bila sadržana u pojmu ljudske spolnosti“.³⁰⁹
- Najveća je pogreška rodnih feministkinja radikalno razdvajanje spola i roda, koje dovodi do rušenja cjelovitosti čovjekova tijela i uma.³¹⁰
- Budući da je riječ rod široko rasprostranjena, nema smisla izbjegavati je ili poricati. Treba joj proširiti značenje, „dopuniti ga, tako da ujedini spol i rod u cjelovitu ljudsku seksualnost, i da više ne umanjuje ljudsko dostojanstvo“.³¹¹
- Definicija roda prihvatljiva za Crkvu bila bi: transcendentalna dimenzija ljudske spolnosti, kompatibil-

307 Usp. *isto*, 510.

308 Usp. Beatriz VOLLMER DE COLLES, Nuove definizioni di genere, 723.

309 *Isto*, 722.

310 *Isto*.

311 *Isto*, 723.

na sa svim razinama ljudske osobe – tijelom, umom, duhom i dušom. Rod je gibak, predmet je vanjskih i unutarnjih utjecaja ljudske osobe, ali treba slušati prirodni red koji je zadan tijelom. Ljudsko je tijelo u svojoj spolnosti samo muško ili žensko jer Bog stvara mušku ili žensku dušu.³¹²

Vollmer de Colles dakle prihvata riječ rod, prihvata razlikovanje spola i roda i promjenjivost roda pod utjecajem društvenih i kulturnih čimbenika pod uvjetom da je spol povezan s biološkim datostima. Ključ za razumijevanje odnosa spola i roda nalazi u postavkama „antičke teorije složenih bića“³¹³: ako tijelo ima metafizičku dimenziju u moći duše, spol ima metafizičku dimenziju u moći roda.³¹⁴ Spol i rod se stoga odnose kao materija i forma, kao duša i tijelo. Antičku teoriju složenih bića za tumačenje spola i roda smatra primjerenom jer su, prema skolasticima, forma i materija u složenim bićima *neodjeljive*, ali ih treba razlikovati kako bi se bolje razumjela cjelina.³¹⁵

Jedina novost takvog tumačenja roda prema načelima antičke teorije složenih bića jest uvođenje nove terminologije u staru teoriju. Antičku teoriju složenih bića Vollmer de Colles izlaže kao da ta teorija nikad nije doživjela kritike upravo pod rodnim vidom. Ne zanima je na koji se način u toj teoriji dolazilo do spoznaje o posebnim vlastitostima ženske duše. Ona tvrdi da je spolna razlika u prvom redu *ontološka a potom tjelesna*, i ne uzima u obzir da se ontološka zbilja u povijesti teologije tumačila na temelju tjelesnih razlika. Primjerice, da su se vlastitosti ženske duše određivale na temelju Aristotelove fizike i teorije rađanja živih bića, dakle polazeći od tijela.³¹⁶ Rodne teorije upravo takva tumačenja stavljuju u pitanje: Kako dolazimo do spoznaje tijela koju smatramo objektivnom? U tom duhu treba razumjeti i postavku Judith Butler da je i spol rod, odnosno, da naše prethodne spoznaje uvjetuju naše razumijevanje tijela.³¹⁷

312 Usp. *isto*, 722-726.

313 Usp. *isto*, 723.

314 Usp. *isto*.

315 Usp. *isto*, 733.

316 Usp. Usp. Joseph HARTEL, Integralni feminizam sv. Tome Akvinskog, u: *Svesci* (1999.) 97, 20-26; Rebeka Jadranka ANIĆ – Zilka SPAHIĆ-ŠILJAK (ur.), *Rod i religija*, Sarajevo, Transkulturna psihosocijalna obrazovna fondacija – Univerzitet u Zenici – Univerzitet u Banja Luci, 2008., 134-148.

317 Usp. Judith BUTLER, *Raščinjavanje roda*, 79; Judith BUTLER, *Nevolje s rodom*, 112-113.

Božjim stvaranjem muške ili ženske duše, Vollmer de Colles utežuje dvospolnost na ontološkoj razini. Ljudsko biće prema njezinom mišljenju može uvjek postojati samo kao žena ili kao muškarac jer načelo kontradikcije – muškost isključuje ženskost – isključuje treću mogućnost.³¹⁸ Autorica ne uzima u obzir niti pokušava protumačiti interseksualna tijela. Ako ljudska bića mogu postojati samo kao muška ili ženska, isključuje li to, primjerice, interseksualce iz pojma ljudskog?³¹⁹ Kakvu dušu imaju interseksualci i stvara li i nju Bog? Ako je i njihova duša muška ili ženska, što se s njom događa kad je u spoju sa spolno dvoznačnim tijelom? Kako protumačiti iskustva transseksualaca? Budući da je Vollmer de Colles predstavljena kao filozofkinja koja se bavi pitanjima roda, a koncept roda svoje ishodište ima upravo u okviru istraživanja interseksualaca i transseksualaca, očekivalo bi se da u svoje promišljanje roda uključi i navedena pitanja.

Vollmer de Colles prihvata da je rod društveno konstruiran, jer dušu – ili formu – ne treba poimati kao statičnu, nego u procesu njezina usavršavanja. Na društvenu dimenziju duše/roda upućuje i to što se pojavljuje u materiji, u spolu. Na temelju toga Vollmer de Colles zaključuje da društvo *bez roda* nije moguće jer bi to bilo *društvo bez duše*.³²⁰ Takav zaključak izaziva pitanje koliko pojedine izraze Vollmer de Colles tumači na temelju značenja koje imaju u rodnim teorijama, a koliko na temelju značenja koje im sama pripisuje. Budući da ne navodi nijedno djelo koje bi opravdalo njezino objašnjenje izraza *društvo bez roda*, može se samo načelno upozoriti da se postavkom o društvu bez roda u rodnim teorijama ne želi brisati duša ili nijekati bilo kakva spolna ili rodna razlika nego da se želi isključiti rod kao sredstvo uspostave i održavanja društve-

318 Usp. Beatriz VOLLMER DE COLLES, Nuove definizioni di genere, 725-726.

319 To je središnje pitanje koje zaokuplja Butler: „Ponekad su i sami uvjeti koji predaju svojstvo ‘ljudskosti’ nekim pojedincima upravo oni koji uskraćuju mogućnost postizanja takvog statusa drugim pojedincima, proizvodeći tako diferencijaciju odnosno različitost između ljudskoga i onoga što je manje ljudsko. [...] Određeni ljudi priznati su kao nešto manje od ljudi, a ta forma ograničenog priznavanja ne vodi do opstojnog života. Određeni ljudi nisu uopće priznati kao ljudi, a to vodi do tek još jednog poretka neživljivog života. [...] Ako sam ja određenog roda, hoće li ipak biti smatrana za dio ljudskoga? Hoće li se ‘ljudsko’ proširiti kako bi me uključilo u svoj doseg? Ako želim na određene načine, hoće li biti u mogućnosti da živim? Hoće li biti mjesta za moj život, i hoće li biti priznatljiv i prepoznatljiv drugima o kojima ovisim u pogledu svoje društvene egzistencije?“ Judit BUTLER, *Račinjavanje roda*, 2.

320 Usp. Beatriz VOLLMER DE COLLES, Nuove definizioni di genere, 734.

ne hijerarhije ili kao sredstvo isključivanja iz društva onih koji se ne uklapaju u njegov normativni rodni sustav.

U svom tumačenju roda Vollmer de Colles poziva se i na Karla Wojtylu i njegovo djelo *Osoba i čin (Persona e atto)* prema kojemu se osoba očituje u činu. Autorica pri tom ne uzima u obzir kritike hermeneutike koju Karol Wojtyla rabi da bi polazeći od čina, od iskustva, došao do ontoloških istina o biću žene. Naime, jedino djelo na temelju kojega Wojtyla zaključuje o ontološkoj naravi žene jest čin rađanja.³²¹

Zaključno se može reći: glavni je problem tumačenja roda u leksikonskom članku Beatriz Vollmer de Colles to što ne ulazi u dijalog s rodnim teorijama. Ostaje na dobro poznatom i sigurnom terenu „antičke teorije složenih bića“, ne uvažava suvremene kritike te teorije upravo pod rodним vidom nego u tu teoriju unosi novu terminologiju. Na taj način bitno ne mijenja ni antičku teoriju složenih bića niti nudi odgovore na suvremena rodna pitanja. Ipak, priznaje da je njezina teorija više poziv na razmišljanje nego iznošenje apsolutne istine.³²² Time međutim daje još više povoda da se postavi pitanje koliko je njezin prilog *Leksikonu* primjerен.

Osvrt

I Jutti Burggraf i Beatriz Vollmer de Colles stalo je da svojim člancima teorijski utemelje i opravdaju stav Svetе Stolice o rodu kao prihvatljivom konceptu ako se temelji na biološkim datostima. U tom nastojanju međutim ne ulaze u dijalog s rodnim teorijama, prešućuju znanstvena istraživanja koja im ne idu u prilog, ne uvažavaju kriti-

321 Polazeći od vlastita iskustva čovjeka koji djeluje, Karol Wojtyla metodom *indukcije i redukcije* dolazi do metafizičke prirode ljudske osobe. Takav metodološki put spoznavanja biti ljudske osobe upućuje na važnost koju Wojtyla pridaje ljudskom činu, odnosno, iskustvu. Kad su u pitanju žene, jedini čin na temelju kojeg zaključuje o ontološkoj strukturi žena jest čin *rađanja*. *Sloboda, razum, volja* u odnosu na ženu u Wojtylinoj misli ograničeni su na spoznaju, prihvaćanje i ozbiljenje ovisnosti o vlastitostima ženske naravi do koje je Wojtyla došao polazeći od čina rađanja. Više o tome: Birgit SCHNEIDER, *Wer Gott dient, wird nicht krumm. Feministische Ethik im Dialog mit Karol Wojtyla und Dietmar Mieth*, Mainz, Matthias-Grünewald Verlag, 1997., 99-167; Rebeka ANIĆ, Filozofsko-teološke postavke Ivana Pavla II. o dostojanstvu i pozivu žene, u Ines SABOTIĆ – Željko TANJIĆ – Goran ČRPIĆ (ur.); *Ivan Pavao II: poslanje i djelovanje*. Zbornik radova sa simpozijuma održanog u Zagrebu 24. lipnja 2005., Zagreb, Glas Koncila – Institut društvenih znanosti Ivo Pilar – Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu – Centar za promicanje socijalnog nauka Crkve Hrvatske biskupske konferencije, 2007, 149-167.

322 Usp. Beatriz VOLLMER DE COLLES, Nuove definizioni di genere, 723.

ke upućene esencijalističkom tumačenju rodnih razlika. Ogradivši se i osiguravši od svega što bi njihove postavke moglo dovesti u pitanje, svoje teorije o odnosu spola i roda grade na tvrdnjama bez argumenata. Neka neugodna pitanja, poput spolnog/rodnog identiteta interseksualaca, rješavaju ili proglašavanjem njihovih tijela anomalijama i patološkim slučajevima ili prešutnim isključivanjem tih osoba iz pojma ljudskoga tvrdnjom da Bog stvara samo muško i žensko spolno tijelo i mušku i žensku dušu koja odgovora tome tijelu. Kod Beatriz Vollmer de Colles uočava se i tendencija pripisivanja pogrešnih značenja pojedinim izrazima uzetim iz rodnih teorija.

Autorice karakterizira i povijesni zaborav. Primjerice, ne provjeravaju koliko su postavke koje zastupaju već sadržane u teološkoj tradiciji ni kakve su negativne posljedice imale za žene. Obje previđaju ulogu koju je biologija u povijesti teologije imala i još uvijek ima u tumačenju i opravdavanju manjeg vrednovanja žena.

Pitanje je također jesu li takvi tekstovi primjereni za leksikonsko izdanje. Od članaka u leksikonima ne očekuju se autorova promišljanja nego pregled glavnih misaonih strujanja o nekom pitanju. Stoga bi *Leksikonu* bio primjereniji članak koji bi prikazao odgovore različitih kršćanskih teologa na suvremene izazove koji dolaze iz rodnih rasprava.

Naposlijetu, valja ipak primijetiti da obje autorice prihvaćaju razlikovanje spola i roda i nužnost teološkog promišljanja tih pojmove i njihovog međusobnog odnosa.

7.2.2. Stručno savjetovanje Njemačke biskupske konferencije

Kao drugi primjer kako rod razumiju katolički autori koji kritiziraju rodne teorije navodim tri predavanja održana na stručnom savjetovanju što ga je na inicijativu Njemačke biskupske konferencije organizirala njezina pastoralna podkomisija *Žene u Crkvi i društvu* (2005.). Savjetovanje je osobito zanimljivo zato što su na njemu uz profesore teologije, voditelje dušobnižništva, predsjednike društava, redovnike i redovnice itd. sudjelovali i biskupi: predsjednik Njemačke biskupske konferencije kardinal Karl Lehmann (Mainz), predsjednik podkomisije *Žene u Crkvi i društvu*, kardinal Georg Sterzinsky (Berlin), predsjednik *Pastoralne komisije*, biskup Joachim Wanke (Erfurt) i još sedam nadbiskupa, odnosno, biskupa ili pomoćnih biskupa.³²³ Tema

323 Savjetovanje je održano 17. – 18. ožujka 2005. godine u Münchenu. Usp. DEUTSCHE BISCHOFSKONFERENZ, *Frauen in Leitungsfunktionen*

konferencije bila je *Spolna/rodna pravednost u zanimanju i obitelji za žene na odgovornim položajima u Crkvi (Geschlechtergerechtigkeit in Beruf und Familie für Frauen in verantwortlichen Positionen in der Kirche)*. Tri predavanja odnosila su se izričito na *rod*: predavanje Hanne Barbare Gerl-Falkovitz, Saskie Wendel i kardinala Karla Lehmanna.³²⁴ U zaključnoj raspravi sudionici su svoja stajališta svrstali pod dva naslova: 1. prijedlozi za promicanje žena na odgovarajućim pozicijama i 2. poticaji za usklađivanje posla i obitelji za žene i muškarce.³²⁵ Među prijedlozima koji su se odnosili na promicanje žena na odgovorne pozicije navedeni su i neki u kojima se izričito spominje *rod*: radionice o rodu i rodno osviještenoj politici u kojima bi sudjelovali biskupi i žene; radionice o rodno osviještenoj politici za svećenike u sklopu programa namijenjenih osobama u crkvenom vodstvu..³²⁶ U završnom govoru biskup Joachim Wanke³²⁷ zaključio je da je savjetovanje pokazalo kako je teško „sprijateljiti se“ s pojmom *rod* ali da postoji konsenzus, „da ga želimo rabiti i preciznije odrediti“ i da se „taj posao mora nastaviti“.³²⁸ Polazeći od toga da Duh Božji uvijek vodi Crkvu tako da joj daruje napredak u spoznaji, biskup Wanke se pita: „Koji je naš doprinos raspravi o rodu?“³²⁹

Najprije čemo se zadržati na kritikama rodnih teorija predavača na savjetovanju a potom na njihovim prijedlozima prihvatljivog poimanja roda i koncepta rodno osvijestene politike.

fördern. Fachtagung der Deutschen Bischofskonferenz am 17. – 18. 3. 2005. in München, u: Pressemitteilungen der Deutschen Bischofskonferenz (21. 3. 2005.) na: <http://www.frauenseelsorge.de/download/Frauen%20in%20Leitungsfunktionen%20foerder.pdf> (5. 2. 2011.).

324 Predavanja su objavljena u: ARBEITSSTELLE FÜR FRAUENSEELSORGE DER DEUTSCHEN BISCHOFSKONFERENZ (ur.), *Geschlechtergerechtigkeit in Beruf und Familie für Frauen in verantwortlichen Positionen in der Kirche. Dokumentation der Fachtagung am 17./18. März 2005, München*, na: <http://www.frauenseelsorge.de/download/Gesamtdokument%20Juli%202005c.pdf> (5. 2. 2011.).

325 Prijedlozi su objavljeni u: ARBEITSSTELLE FÜR FRAUENSEELSORGE DER DEUTSCHEN BISCHOFSKONFERENZ (ur.), *Geschlechtergerechtigkeit in Beruf und Familie für Frauen in verantwortlichen Positionen in der Kirche*, 61-62.

326 Usp. *isto*, 61.

327 Joachim WANKE, Erfurtski biskup i predsjednik Pastoralne komisije Njemačke biskupske konferencije.

328 Joachim WANKE, Schlusswort, u: ARBEITSSTELLE FÜR FRAUENSEELSORGE DER DEUTSCHEN BISCHOFSKONFERENZ (ur.), *Geschlechtergerechtigkeit in Beruf und Familie für Frauen in verantwortlichen Positionen in der Kirche. Dokumentation der Fachtagung am 17./18. März 2005, München*, 67, na: <http://www.frauenseelsorge.de/download/Gesamtdokument%20Juli%202005c.pdf> (5. 2. 2011.).

329 *Isto*, 67.

Sve troje predavača – Hanna Barbara Gerl-Falkovitz³³⁰, Saskia Wendel³³¹ i kardinal Karl Lehmann³³² – kritiziraju uporabu pojma rod u radikalno dekonstruktivističkim polazištima. Osobito problematičnim smatraju tendencije „zaborava tijela“ i zanemarivanja jedinstvenosti i slobode pojedinačnog *ja* u tim teorijama.³³³ Smatraju, međutim, da je potrebno razlikovati između *rodnih teorija* i *rodno osviještene politike* kao sredstva analize i provedbe rodne ravnopravnosti. Razlika među autorima ipak postoji. Kardinal Lehmann i Saskia Wendel iznijansirani od Gerl-Falkovitz pišu o rodnim teorijama i njihova je kritika određenija.³³⁴ Osim toga, Lehmann i Saskia priznaju također doprinose radikalno (de)konstruktivističkih stajališta što će u nastavku biti podrobnije izloženo. Saskia Wendel više nego drugi ulazi u dijalog s dekonstruktivističkim polazištima i obrazlaže mogućnost kritičko-konstruktivne uporabe pojma rod i rodno osviještene politike na praksi u samoj Crkvi.³³⁵ Sve troje je jedinstveno: Katolička crkva niti može niti želi izbjegći rodno pitanja.

- 330 Profesorica filozofije religije i komparativnih religijskih znanosti na Tehničkom sveučilištu u Dresdenu.
- 331 Profesorica sistematske filozofije na Teološkom fakultetu Sveučilišta u Tilburgu.
- 332 Biskup u Mainzu, ujedno predsjednik Njemačke biskupske konferencije u vrijeme održavanja Savjetovanja.
- 333 Usp. Karl Kardinal LEHMANN, Theologie und Genderfragen, u: ARBEITSSTELLE FÜR FRAUENSEELSORGE DER DEUTSCHEN BISCHOFSKONFERENZ (ur.), *Geschlechtergerechtigkeit in Beruf und Familie für Frauen in verantwortlichen Positionen in der Kirche*, 53-54, 55; Hanna Barbara GERL-FALKOVITZ, Gender-Theorien in kritischer Sicht, u: ARBEITSSTELLE FÜR FRAUENSEELSORGE DER DEUTSCHEN BISCHOFSKONFERENZ (ur.), *Geschlechtergerechtigkeit in Beruf und Familie für Frauen in verantwortlichen Positionen in der Kirche*, 9; Saskia WENDEL, Kritische Würdigung der Gender-Debatte, u: ARBEITSSTELLE FÜR FRAUENSEELSORGE DER DEUTSCHEN BISCHOFSKONFERENZ (ur.), *Geschlechtergerechtigkeit in Beruf und Familie für Frauen in verantwortlichen Positionen in der Kirche*, 20.
- 334 Hanna Barbara Gerl-Falkovitz primjerice u naslovu svoga članka piše o rodnim *teorijama*, dok u sadržaju kritizira radikalno dekonstruktivističku *teoriju*. Uporaba jednina omogućava joj da postavke različitih feminističkih i rodnih teoretičara (heteroseksualnih, lezbijskih, transrodnih) predstavi kao jednu teoriju. Time ne samo prešućuju razlike koje među njima postoje nego ne mora precizirati ni svoju kritiku. Osobito pak može izbjegći pitanja važna za rodne teorije. Problem je i njezino razumijevanje Judith Butler, kojoj pripisuje poricanje postojanja bilo kakvog prirodnog tijela. Premda joj je poznato da se heteroseksualnost kritizira pod vidom moći, u svom odgovoru radikalno-dekonstruktivističkim polazištima, pitanje moći ne uzima u razmatranje (usp. Hanna Barbara GERL-FALKOVITZ, Gender-Theorien in kritischer Sicht, 10-11). Za razliku od nje, kardinal Lehmann pristupa iznijansirani. On uočava sličnosti i razlike konstruktivističkih i dekonstruktivističkih teorija. Usp. Karl Kardinal LEHMANN, Theologie und Genderfragen, 50-51.
- 335 Usp. Saskia WENDEL, Kritische Würdigung der Gender-Debatte, 24.

Hanna Barbara Gerl-Falkovitz

Hanna Barbara Gerl-Falkovitz ne izlaže svoje tumačenje pojma rod nego se usredotočuje na kritički prikaz rodnih teorija i postavlja pitanja rodno osviještenoj politici. Donosi, međutim, neke postavke o rodu i rodnoj politici koje, s obzirom na njezin odmak prema rodnim teorijama, mogu biti zanimljive.

Primjerice, definiciju Vijeća Europe iz 1998. godine autorica ocjenjuje nepreciznom i neprikladnom za provedbu i kontrolu provedbe, i uz to drži da ta definicija nema nikakve veze s radikalno dekonstruktivističkim polazištem.³³⁶ Ističe da se pojam rod može čitati i drugačije nego što to čini Judith Butler te da međunarodnu raspravu ne određuju Butler i dekonstruktivizam nego da prevladavaju konstruktivistička polazišta.³³⁷ Pozitivnu stranu koncepta roda vidi u uključenosti oba spola: ne radi se samo o ženama, *rodno osviještena politika* pitanje pravednosti postavlja na nov način, koji uključuje i žene i muškarce. Gerl-Falkovitz također izjavljuje da nema alternativu za rod, osim na jezičnoj razini, gdje umjesto *rodno osviještena politika* radije rabi njemački izraz *Geschlechtergerechtigkeit* (spolna pravednost).³³⁸

Kardinal Karl Lehmann

Kardinal Lehman drži da rodno osviještena politika nije samo teorijska kategorija, nego *koncept za uspostavu spolne demokracije*, odnosno, *spolne pravednosti*. Radi se o ravnopravnosti žena kao društvenoj normi. Mišljenja je da spolnu perspektivu treba uzeti u obzir u svim područjima i na svim razinama, osobito u procesima odlučivanja. Pozitivnim smatra to što su prema rodno osviještenoj politici za provedbu ravnopravnosti među spolovima odgovorni *svi*, dakle muškarci i žene, oba spola. Upravo u toj

Jadranka Rebeka ANIĆ
Kako razumjeti rod?
7. Rod u teologiji

336 Definicija glasi: „*Gender mainstreaming* sastoji se u (re)organizaciji, poboljšanju, razvoju i vrednovanju političkih procesa s ciljem da svi čimbenici koji su uključeni u političke odluke rodnu perspektivu uključe u sve političke koncepte na svim razinama i u svim fazama.“ (Prema: Hanna Barbara GERL-FALKOVITZ, Gender-Theorien in kritischer Sicht, 13). Tu istu definiciju komisija *Justitia et pax* Njemačke biskupske konferencije smatra prikladnom za provođenje ravnopravnosti između žena i muškaraca (vidi poglavlje 2. u ovoj knjizi).

337 Usp. Hanna Barbara GERL-FALKOVITZ, Gender-Theorien in kritischer Sicht, 17.

338 Tu izjavu je Gerl-Falkovitz dala u raspravi nakon izlaganja. Usp. ARBEITSSTELLE FÜR FRAUENSEELSORGE DER DEUTSCHEN BISCHOFSKONFERENZ (ur.), *Geschlechtergerechtigkeit in Beruf und Familie für Frauen in verantwortlichen Positionen in der Kirche*, 46.

odgovornosti sviju za poboljšanje rodnih odnosa kardinal Lehman vidi pozitivnu novost rodno osviještene politike u odnosu na prijašnju politiku ravnopravnosti: ranije su za ravnopravnost žena gotovo isključivo bile zadužene one same, u konceptu roda je ta zadaća od početka povjerena obama spolovima. Upozorava ipak da postavka o nestajajući biološkoga spola u društvenome i radikalno stavljanje u pitanje spola, može dovesti do gubitka objekta u klasičnoj feminističkoj politici. Ne smatra međutim da je to smisao koncepta roda. Bez negativnih konotacija, kardinal Lehman izlaže povijest razvoja i postupnog uvođenja rodno osviještene politike u međunarodne pravne ugovore.³³⁹

Kardinal Lehmann ističe da uvijek moramo težiti jednakosti i naglašavati razliku, ustrajavati na identitetu i u polarnosti zadržati svoje mjesto. U tom smislu primjerenim modelom za rješavanje rodnih odnosa smatra model polariteta. Napominje ipak da postoji poteškoća u odnosu na definiranje drukčijosti jer se u modelu polariteta razlika tumači u smislu hijerarhije, veće ili manje vrijednosti jednoga spola. Razumije stoga suzdržanost od govora o drukčijosti ili posebnosti ali istovremeno smatra kako je potrebno „osporiti da ne postoje biološki ili možda čak psihološki temelji za razlike među spolovima“.³⁴⁰ Prema njegovom mišljenju, to ne znači da model polariteta treba dalje prenositi kakav je danas nego da njegove dobre strane treba unositi u novu, cjelovitu sliku.³⁴¹

Postanak 1,26sl. Lehmann tumači u smislu: Ne može postojati „biće“ čovjeka koje u svojem postojanju odstupa od dvaju spolova. Muškarac i žena se nadopunjaju, ali to ne znači da je svatko od njih pola čovjeka. Slika Božja vodi čovjeka do jednakovrijednosti koja sadrži jednakost *dostojanstvo i prava*, ali ne i jednakost u svakom vidu. U tom smislu treba razumjeti i izjednačivanje. Ravnopravnost zahtijeva uspostavu jednakih životnih mogućnosti za žene i muškarce u pogledu na održavanje ljudskog dostojanstva i razvoj ljudskih prava. Sve drugo bilo bi nedopustiva diskriminacija. Ali ta nužnost ravnopravnosti ne podrazumiјeva automatski poricanje specifičnih spolnih karaktera muškaraca i žena ili jednostavno njihovo isključenje. U tom smislu jednaka vrijednost dopušta drukčijost muškarca i žene.³⁴² Što to znači za konkretni život i kako se taj model

339 Navodi, primjerice, Svjetsku konferenciju žena u Pekingu (1995.), na razini Europske unije Ugovor iz Amsterdama (1997.) te Nacrt Ugovora o Europskom ustavu iz 2004. godine. Usp. Karl Kardinal LEHMANN, *Theologie und Genderfragen*, 51-52.

340 *Isto*, 56.

341 Usp. *isto*.

342 Usp. *isto*, 56-57.

utemeljuje, kardinal Lehmann ne pojašnjava već donosi zaključne postavke:

- Unatoč dvoumljenju koje postoji oko radikalnih rodnih teorija, njihovim se doprinosom može smatrati napuštanje jednostrane usmjerenosti na pitanje žena i promatranje svih pitanja sa stajališta koja se odnose na oba spola.³⁴³
- Prednost je i u odstupanju od fiksiranih spolnih uloga – bez gubitka identiteta – i uzimanju u obzir izvjesne fleksibilnosti u oblikovanju identiteta žena i muškaraca, koja se s jedne strane približava povijesnoj, društvenoj i etničkoj mnogostrukosti odnosa među spolovima dok je s druge strane prikladnija suvremenim oblicima ozbiljenja odnosa. To ne smije zamijeniti pitanje o „biću“ muškarca i žene, ni pitanje njihova odnosa.³⁴⁴
- Riječi „muško i žensko stvorili ih“ iz Post 1,27 dopuštaju veću izmjenu i neki „tekući“ transfer u oblikovanju pojedinog biti-muškarac i biti-žena.³⁴⁵
- Prednost je to što problemi i zadaće ravnopravnosti u ustanovama nisu prepušteni samo i jedino ženama nego i muškarcima i ženama. Sama stvar time dobiva na nužnosti i ima više mogućnosti zbiljske, trajne provedbe. Tu se šansu treba promisliti u pojedinim institucijama, u Crkvi.
- Muškarci i žene i kvaliteta njihova odnosa može imati korist od rodne perspektive ne samo na razini javnog društvenog života nego i na privatnoj razini, prvenstveno u oblikovanju bračne i obiteljske zajednice. Za jednički život pod utjecajem sve veće individualizacije treba oblikovati prema svim potrebama i zahtjevima pojedinca i zajednice. To zahtijeva slobodan dogovor između muškarca i žene. Država može stvoriti preduvjete za povezivanje posla i obitelji, ali to u zbilji može provesti tek konkretan bračni par.³⁴⁶

343 Usp. *isto*, 58.

344 Usp. *isto*, 59.

345 Usp. *isto*.

346 Usp. *isto*.

Saskia Wendel

Saskia Wendel razlikuje uporabu pojma rod u „radikalnom konstruktivizmu“ Judith Butler od drugih uporaba te riječi i zalaže se za *kritičko-konstruktivno* tumačenje roda na kojem bi se temeljila rodna perspektiva i rodno osviještena politika.³⁴⁷

Radikalnom konstruktivizmu Wendel zamjera napuštanje razlikovanja između zbilje i fikcije, prirode i kulture, nediskurzivnog i diskurzivnog, nijekanje postojanja nečega „izvan“ što transcendira diskurs i ograničava njegovu moć - jednom riječju, kritizira *totaliziranje pojma rod*³⁴⁸ i smatra kako je važno zadržati razlikovanje spola i roda. U kritičko-diskurzivnom pristupu nastoji razložiti kako se o spolu može razmišljati kao o pred-diskurzivnoj kategoriji koja je ipak trajno otvorena prema diskurzivnom. Da bi to uspjela, Wendel polazi od dva razlikovanja: razlikovanje između *subjekta* i *osobe* iz filozofije svijesti i fenomenološkog razlikovanja tjelesnosti/spolnosti u smislu *Leib* (subjektivna perspektiva tijela) i *Körper* (jezično objektiviranje tijela u diskursu). Subjekt označava neupitnu jedinstvenost pojedinoga *ja* koju drugi ne mogu ni pripisati ni otpisati. Subjekt je *ja* u perspektivi *biti-za-svijet*. *Osoba* pak opisuje *ja* u *odnosu*, dakle, *biti-u-svijetu*. Kao osoba, *ja* je već dio diskurzivne prakse, kao subjekt je uvjet, mogućnost diskursa.³⁴⁹

Razlikujući u fenomenološkoj tradiciji između *Leib* i *Körper*, pri čemu *Leib* ima značenje doživljaja sebe u vlastitom tijelu a *Körper* jezično objektiviranje svojega tijela u diskursu, Wendel povezuje *Leib* sa subjektivnom perspektivom, *Körper* sa osobnom perspektivom. *Leib* je u tom slučaju doživljavanje *ja* u vlastitom tijelu, način „bivanja-za-svijet“, uvjet mogućnosti da se druge spozna i susretne. Tjelesnost je u tom slučaju povezana sa subjektivnom perspektivom jer nitko ne zna što je to biti tijelo određenog pojedinca. U odnosu na spol to znači da je spol (u značenju sex) pojedinom *ja* vlastit u odnosu na njegovu subjektivnu perspektivu kao sposobnost i kao postojanje *ja* koji je povezan uz tijelo. Spol tim nije ni fikcija ni gola konstrukcija diskursivnih praksa.³⁵⁰

Istovremeno je spol ipak uvijek otvoren prema diskurzivnom, kao što je subjektivna perspektiva uvijek otvorena prema personalnoj perspektivi i kao što *Leib* u području

347 Usp. Saskia WENDEL, Kritische Würdigung der Gender-Debatte, 17.

348 Usp. *isto*, 18-20.

349 Usp. *isto*, 20-21.

350 Usp. *isto*, 21.

diksurzivnoga postaje *Köper*. Kao što je vlastito doživljavanje izloženo diskursu i time njegovoj snazi obilježavanja, tako je i spol. Kad biva podređen snazi obilježavanja diskursa, spol biva rod. To se nužno događa jer *ja* nikad nije samo *biti-za-svijet*, nikada nije samo *subjekt*, nego je također *biti-u-svijetu*, također je *osoba*. Nije samo uvjet mogućnosti nego je dio jezika i njegove performativne moći. Tu moć treba opaziti, i treba je ozbiljno shvatiti. I upravo u tome Wendel vidi mogućnost utemeljenja konstruktivne uporabe pojma rod: u priznaju personalne perspektive *ja*, njegovoga *biti-u-svijetu* kao *biti-u-jeziku*, u priznaju moći djelovanja prakse jezika na predodžbe o nama samima i drugima koje susrećemo, predodžbe o našemu tijelu i o tijelima drugih, predodžbe o ulogama, službama, vlastitostima, načinima djelovanja itd. koje pripisujemo sebi i drugima. Kao uvjet mogućnosti da se moć oblikovanja i stvoriteljska performativna snaga uopće misli, uvijek treba prepostaviti subjektivnu perspektivu i s njom povezano doživljavanje u vlastitom tijelu. Wendel drži da se time isključuje totaliziranje roda i reduciranje spola na društvenu konstrukciju i učinak diskursa te da to pruža mogućnost konzistentnog daljnog promišljanja rodne perspektive.³⁵¹

Saskia Wendel priznaje da su radikalno konstruktivistička polazišta izoštrila svijest o utjecaju jezika, koji zbiju ne samo predstavlja nego i stvara. Ona prihvata da je značenje spola diskurzivno proizvedeno i stoga podložno moći diskursa te da se stoga ne smije podcijeniti rodno, odnosno, društveno pripisivanje značenja spolu.³⁵²

Saskia Wendel zalaže se da se analiziraju nepravedni, diskriminirajući i nasilni odnosi koji se ozakonjuju „prirodnim“ datostima kao i rodni socijalizacijski procesi koji ih podržavaju. Mišljenja je da *ja* raspolaže stvoriteljskom moći oblikovanja vlastitog života i života drugih i to zahvaljujući slobodi koja nije samo *sloboda od* nego ponajprije *sloboda za*. Snagom ove moći *ja* može određivati i proširivati prostor svoga djelovanja kao i stvarati nove zbilje i na rodnoj razini. Wendel to izričito primjenjuje na žene: žene nisu samo žrtve određenih predodžba o rodnim identitetima i ulogama koje su se strukturalno učvrstile, one raspolažu i stvoriteljskom moći vlastitih tumačenja i vlastitog djelovanja. Snagom svojih diskurzivnih praksa mogu kritizirati vladajuća tumačenja i nadomjestiti ih novim određenjem značenja.³⁵³ Budući da je svakom pojedinom *ja* nezavisno od bilo koje razlike, pa i spolne,

351 Usp. *isto*, 21-22.

352 Usp. *isto*, 19.

353 Usp. *isto*, 22.

obećana subjektivnost i sloboda, svakom je *ja* isto tako nezavisno od svake razlike obećana sposobnost koja se temelji u njegovoj subjektivnosti i slobodi: sposobnost djelovati što znači i stvarati, oblikovati i održati, promijeniti. Ta se sposobnost odnosi kako na vlastiti život tako i na život drugih i ima etičku komponentu.³⁵⁴ Upravo tu autorica vidi vrijednost i važnost rodne perspektive i rodno osjetljive politike. Rodna perspektiva je važna kako u društveno-kulturnim tumačenjima roda tako i u odnosu na prisutnost žena i muškaraca na odgovornim položajima u svim društvenim institucijama. Važna je dakle ne samo rasprava o prisutnosti žena i muškaraca na vodećim položajima, nego prije svega i analiza različite socijalizacije žena i muškaraca i načina tumačenja roda u određenim društveno-kulturnim sredinama, tumačenja koja mogu oslobođati ali i sputavati.

Kao primjer jednostranog i sužavajućeg kulturnog tumačenja spola i roda Wenel kritizira upravo način na koji se spol i rod razumiju u *Pismu biskupima Katoličke crkve o suradnji muškarca i žene*. Navodi kako se u *Pismu* uzimaju tzv. ženske vrijednosti kao mjera djelovanja žena pri čemu se *ženskost* poistovjećuje s *brigom za druge*. Wendel je mišljenja da je briga za druge jednako malo utemeljena u *prirodi* žene kao što je briga za sebe utemeljena u *prirodi* muškarca. Oba vida pripadaju djelovanju osobe, nezavisno o spolu. To znači da su žene jednako tako sposobne i potaknute na ozbiljenje brige za sebe kao što su muškarci sposobni i potaknuti na ozbiljenje brige za druge. Ženama je samo djelovanjem moći diskursa tijekom duge povijesti socijalizacije pripisana i delegirana briga za druge.³⁵⁵ Budući da je briga za druge, i to i na odgovornim položajima, ne samo ženska nego ljudska vrijednost i time univerzalna zadaća svakoga čovjeka, muškarca ili žene, zadaća bi svakoga čovjeka bila preuzeti odgovorne položaje i brigu za druge. Upravo u tome Wendel vidi nužnost da se vodi računa o rodnoj zastupljenosti na odgovornim položajima u društvu te da upravo stoga rodno osviještena politika ne spada na rub nego u središte svakog institucionalnog djelovanja.³⁵⁶

U raspravi nakon izlaganja, Saskia Wendel potvrdila je svoje mišljenje da pojам rod treba rabiti u svakoj instituciji i da svako društveno djelovanje treba promatrati iz rodne perspektive. Katolička crkva kao važna institucija koja postavlja znakove i daje orijentacije, ne može se iz

354 Usp. *isto*, 23.

355 Usp. *isto*, 24.

356 Usp. *isto*.

toga izvući već se posve svjesno mora uključiti u raspravu. Wendel je mišljenja da pojam *rod* nije ideološki tako snažno opterećen i nije primjenjiv samo za žene, nego i za muškarce što otvara mogućnost njegove uporabe. Mogućnost povezanosti rodnih teorija, katoličke teologije i crkvenog djelovanja Wendel vidi u naglašavanju jedinstvenosti pojedinog *ja*, važnosti transcendencije, performativnog razumijevanja jezika, kritika konkretnih stanja nepravde.³⁵⁷

Wendel smatra da rod ne bi trebao osvjetljavati samo sa stajališta Judith Butler. Mišljenja je da su dekonstruktivistička polazišta luksuz s obzirom na tolika iskustava nasilja, seksizma itd. Puno bližim suvremenim temama odnosa među spolovima ocjenjuje dokument *Justitia et pax*. Rod je za nju uvijek povezan s pitanjem pravednosti. Ukoliko smo pozorni na rodno polazište, pravednost nije statični pojam. Pravednost je pojam koji ljudi uvijek stavlja u odnos, pojam koji (u biblijskom smislu) želi uspostaviti odnose među ljudima – u posve konkretan životni kontekst muškaraca i žena.³⁵⁸

Osvrt

Analizirana tri članka na različit način tematiziraju pitanje roda: Gerl-Falkovitz je više usmjerena na kritiku rodnih teorija i rodno osviještene politike, manje na alternativno teološko promišljanje roda; kardinal Lehmann uz kritiku radikalnih rodnih teorija pozitivno vrednuje rod kao sredstvo provedbe politike ravnopravnosti i nudi model rodnih odnosa koji ne smatra savršenim ali koji u odnosu na druge smatra najprihvatljivijim; Saskia Wendel posebnu pozornost usmjerava na ono što drži glavnim problemom radikalnog konstruktivizma odnosno, na nerazlikovanje između zbilje i fikcije, prirode i kulture, nediskurzivnog i diskurzivnog. Veći dio članka stoga posvećuje filozofskom tumačenju spola kao preddiskurzivne kategorije koja trajno ostaje otvorena diskurzivnoj. Ne zaboravlja međutim naglasiti pozitivne učinke provedbe rodne ravnopravnosti kako u društvu tako i u Crkvi.

Unatoč navedenim razlikama u pristupima rodoj teorici i suzdržanosti prema rodnom konceptu kod Gerl-Falkovitz, može se zaključiti da autori prihvataju sljedeće postavke: rodni koncept se može i treba odvojiti od radi-

357 O tome je govorila u raspravi nakon izlaganja. Usp. ARBEITSSTELLE FÜR FRAUENSEELSORGE DER DEUTSCHEN BISCHOFSKONFERENZ (ur.), *Geschlechtergerechtigkeit in Beruf und Familie für Frauen in verantwortlichen Positionen in der Kirche*, 45.

358 Usp. *isto*, 45-46.

kalnih konstruktivističkih i dekonstruktivističkih rodnih teorija; razlikovanja spola i roda je prihvatljivo, treba mu samo dati primjeroeno tumačenje; nema alternative pojmu rod, Crkva ga treba rabiti i dati doprinos rodnoj raspravi; rodno osviještena politika napredak je u odnosu na feminističku politiku jer uključuje i žene i muškarce kako na razini subjekta tako i na razini objekta rodne ravnopravnosti; rodno osviještena politika nije u konkurenciji s feminističkom politikom, one se nadopunjaju; rodno osviještenu politiku treba provoditi u društvenom životu, u crkvenim ustanovama i u obiteljskom životu.

7.3. ROD KAO ANALITIČKA KATEGORIJA

U ovom će poglavlju mozaično biti prikazani radovi koji u kategoriji roda ne vide opasnost za teološku misao i rod prihvaćaju kao *analitičku kategoriju* u teološkim istraživanjima. Najprije ćemo se zadržati na tumačenju roda u dva teološka priručnika, *Leksikonu za teologiju i Crkvu* i *Rječniku feminističke teologije*, a potom na stajalištima pojedinih teologinja i teologa. Posebna pozornost bit će posvećena prijedlogu Heike Walz na koji se način može istraživati uporaba roda u teološkim radovima te pokušaju sustavnog prikaza teoloških radova u Poljskoj na temelju toga prijedloga. Na kraju će biti prikazan ekumenski projekt *teološkog istraživanja spolova u dijalogu*, koji predstavlja iskorak u dosadašnjim teološkim rodnim istraživanjima.

Leksikon za teologiju i Crkvu

Lexikon Für Theologie und Kirche (*Leksikon za teologiju i Crkvu*) nema zasebnu natuknicu o *rodu* već donosi kratki članak o rodnom istraživanju, koje smješta u okvir *feminističkih istraživanja*. Leksikon predstavlja rod kao *društveno-kulturni spol* i kao *analitičku kategoriju*. U rodu, kao *društveno-kulturnom spolu*, usidrena je opozicija spola i roda, biološkog i kulturnog spola, čime sam pojam rod govorи da su koncepti muškosti i ženskosti upisani u temeljni dualizam zapadne misli. U polaritetima kultura – priroda, razum – osjećaj, duh – tijelo, ali i aktivnost – pasivnost, transcendencija – imanencija uključeni su i hijerarhijski prisutni u spolnim polaritetima. Spoznaja takvog dualizma otvara govor o „čovjeku“. Prema *Leksikonu*, taj dualizam umanjuje životne mogućnosti obaju spolova. Kao analitička kategorija rod omogućuje promišljanje kulturnih koncepcija spola, uzroke spolnih hijerharizacija i slom toga dualizma. Rod omogućuje da se analiziraju

odnosi moći bez pozivanja na opća ženska iskustva ili univerzalne podređenosti, postavke koje su u međuvremenu postale upitne. Rodno istraživanje time proširuje predmet feminističkih istraživanja jer pitanje žena ne analizira izolirano nego u odnosu na cjelokupnu zbilju. Rodno istraživanje je prema *Leksikonu* dosljedno *interdisciplinarno*, a pojavljuje se ili kao *nov sadržaj* postojećih predmeta istraživanja ili kao *nova perspektiva* u sadržajima čime stavlja u pitanje naslijedene parametre istraživanja.³⁵⁹

Sažimajući može se zaključiti da se rod u *Leksikonu* odnosi na društvene konstrukcije muškosti i ženskosti, odnosno, na sredstvo analize tih konstrukcija u teologiji i njihovih posljedica. Nema aluzije na homoseksualnost ni upozorenja da je posrijedi pojам sam po sebi opasan ili neuporabljiv za teološko promišljanje.

Rječnik feminističke teologije

U *Rječniku feminističke teologije* jedan je članak posvećen rodu. Prema autorici članka, Uti Pohl-Patalong,³⁶⁰ pojам rod prihvaćen je u teologiji nakon osamdesetih godina dvadesetoga stoljeća, ispočetka suzdržano da bi postupno postigao izvjesnu samorazumljivost. Izvjesna suzdržanost među teolozima očituje se ipak u tome što se rod izvan feminističke teologije u pravilu tumači u uvodu u pojedine teološke teme; u teološkim tumačenjima ipak je u pozadini.³⁶¹

Prema Uti Pohl-Patalong, u feminističkoj teologiji treba razlikovati između prihvaćanja pojma rod i misao-nog kompleksa koji on predstavlja.³⁶² Pojam rod prihvaćen je u smislu temeljne razlike između biološkog (sex) i društvenog, odnosno sociokulturnog spola (gender). Uvođenje pojma rod u feminističku teologiju nastaje kao posljedica uvida da ženskost i muškost – barem u pojavnim oblicima – nisu prirodom zadane, već su društveno obilježene. Razlikovanje između *sex* i *gender* usmjerava se protiv biologističkog utemeljenja spolnih karaktera i spolnih uloga, uklanja uzročnost između biološkog i društvenog spola i budi svijest da „ženskost“ i „muškost“ nisu nikakav čvrsto

359 Usp. Regina Ammicht QUINN, *Gender-Forschung*, 88-89.

360 Evangelička teologinja Uta Pohl-Patalong profesorica je praktične teologije na Teološkom fakultetu Christian-Albrechts Sveučilišta u Kielu.

361 Usp. Uta POHL-PATALONG, *Gender*, u: *Wörterbuch der Feministischen Theologie*, u: Elisabeth GÖSSMANN – Helga KUHLMANN – Elisabeth MOLTMANN-WENDEL, *Wörterbuch der Feministischen Theologie*, Gütersloh, Gütersloher Verlagshaus, 2002., 219.

362 Usp. *isto*.

stojeći dualizam, nego da posjeduju mogućnosti mnogostruktih tumačenja koja su kulturno uvjetovana.³⁶³

Uta Pohl-Patalong sažeto donosi put usvajanja rodne perspektive u feminističku teologiju. Upozorava da je svim teološkim disciplinama najprije bila bliža perspektiva istraživanje žena koje nadopunjava i korigira „bijele mrlje“ teologije, kojom dominiraju muškarci i koja je usredotočena na muškarce, tzv. *teologija žene* ili *ženska teologija*. Veoma brzo postalo je jasno androcentrično usmjerjenje cjelokupne teologije i potreba drugačijeg pristupa. Temeljnu analizu i kritiku androcentričkog usmjerjenja teologije omogućavalo je uvođenje kategorije roda. Dok se teologija žena shvaćala kao nadopuna teološkog promišljanja, feministička teologija uvodi spol (u pravilu, u smislu rod) kao temeljnu kategoriju teološkog istraživanja. Uta Pohl Patalong upozorava da se u feminističkoj teologiji ipak *rjetko postavlja pitanje dvojnosti spolova* i da se istraživanja uglavnom vode na neupitnoj pozadini biološkoga spola.³⁶⁴

U pogledu rodne perspektive, autorica smatra da feministička teologija s jedne strane treba zadržati uobičajeno promatranje žena i muškaraca kao različitih perspektiva pri čemu ostaje važno razlikovanje *spol* i *rod* i pitanje kako se «stvara spol»; s druge strane ima postavljati pitanje kako uopće nastaje konstrukcija spola pri čemu se i spol shvaća kao dimenzija roda.³⁶⁵ Takvim dvostrukim metodološkim pristupom, teološko rodno istraživanje može istraživati kako se u Bibliji, teologiji i Crkvi dualističko suprotstavljanje žena i muškaraca permanentno proizvodi i učvršćuje i kako se na tom dualizmu gradi hijerarhija. Nasuprot određivanju i učvršćivanju ženskih iskustava i uloga, naglasak treba staviti na mogućnosti novih odnosa.³⁶⁶

Rječnik feminističke teologije pozdravlja uvođenje pojma *rod* u teološka istraživanja, osobito u svojstvu analitičke kategorije. Istaknuta su ipak neka ograničenja: odmak od misaonih strujanja koje rod predstavlja, ograničenost rasprave na heteroseksualni okvir i rasprava o rodu na neupitnoj pozadini biološkoga spola.

363 Usp. *isto*, 216-217.

364 Usp. *isto*, 219.

365 Usp. *isto*, 220.

366 Usp. *isto*.

Za katoličku teologinju Moniku Jakobs³⁶⁷ rod obuhvaća mnogo više od ženskog pitanja, podređenost žene, i više od promišljanja odnosa žena i muškaraca. Rod podrazumijeva analizu spolnih odnosa u cjelini, njihovog kulturnog predstavljanja i njihove simbolike. Jakobs poima rod kao temeljnu *analitičku kategoriju* koja se etablirala u znanosti.³⁶⁸ Mišljenja je da uvođenje *rodne perspektive* otvara nov pogled na crkvene dokumente, koji su se do sada promatrali gotovo isključivo sa stajališta feminizma jednakosti. Analiza pod rodnim vidom uključivala bi analizu poimanja muškosti i ženskosti, uloge tijela i isprepletenenosti tzv. ženskih i muških elemenata u različitim crkvenim službama i ulogama.³⁶⁹

Feminističku teologiju Jakobs ne vidi kao suprotnost rodnoj perspektivi: posljednja se razvila iz prethodne. Klasične teme i težnje feminističke teologije ostaju aktualne, ali spolna se problematika ne smije obrađivati kao ženska tema.³⁷⁰ Rodno istraživanje u teologiji trebalo bi provoditi u duhu teologije oslobođenja, odnosno, promišljajući iznad granica ali uvijek imajući na umu da ontološko poimanje žene, njezina karaktera, sposobnosti i seksualnosti još uvijek obilježava živote mnogih žena. Rodna perspektiva ne smije voditi tome da žene (i nedominirajuća muškost) opet nestanu u znanstvenoj nevidljivosti.³⁷¹ Jakobs također upozorava da rodne teorije koje stavljuju u pitanje dvospolnost ne smiju biti izgovor za povratak prividnoj spolnoj neutralnosti, jer to bi dalo poticaj androcentrizmu. Mišljenja je da podjela na dva spola nije nadidjena i da je kao i prije konstitutivna za društvenu interakciju. Mogućnosti razvoja i inačica unutar jednoga spola ipak su mnogostrukije i ta je mnogostruktost postala društveno prihvatljivija.³⁷²

367 Monika Jakobs je od 1999. godine profesorica religijske pedagogije i katehetike na Teološkom fakultetu Sveučilišta u Luzernu i voditeljica Religijsko-pedagoškog instituta. Od 2003. – 2005. bila je dekanica Teološkog fakulteta u Luzernu.

368 Usp. Monika JAKOBS, *Gender in der Theologie*, 8.

369 Usp. *isto*, 22.

370 Usp. *isto*, 25.

371 Usp. *isto*.

372 Usp. *isto*, 26.

Marianne Heimbach-Steins

Rod kao *instrument opažanja i analize* društvenih odnosa među spolovima prihvaća i katolička teologinja Marianne Heimbach-Steins.³⁷³ Budući da rod postoji *uz i u svezi* s drugim kategorijama kao što su rasa, klasa itd., kategorija roda nema u sebi *nikakav totalizirajući zahtjev*. Rod oštri svijest o problemima spolnih razlika koje se javljaju u suvremenim raspravama o identitetu, spolnosti, tijelu, nasilju i politici i može dati doprinos novom poimanju starih teorija i praksa.³⁷⁴

Christa Schnabl i Erich Lehner

Christa Schnabl³⁷⁵ i Erich Lehner³⁷⁶ u članku *Perspektiven für eine geschlechterbewusste Theologie*³⁷⁷ englesku riječ *gender* i njemačku riječ *Geschlecht* – koja sadrži značenje i biološkog (spol) i društveno-kulturnog spola (rod) – rabe naizmjenično premda u članku prevladava *Geschlecht*. To treba imati na umu kada se prati njihovo tumačenje izraza *teološko istraživanje spolova* (*theologische Geschlechterforschung*). Autori tumače da se teološko istraživanje spolova ne može shvatiti kao istraživanje koje se odnosi na *spol* kao predmet teologije nego je usmjeren na *konstrukciju spola, odnose među spolovima, predodžbe ženskosti i muškosti i drugoga* unutar teologije. Teologiju koja sve to istražuje, prema njihovom mišljenju, primjerenije je nazvati *spolno osviještenom teologijom* (*geschlechterbewusste Theologie*) jer se time jasnije izriče da se kategorija spola teološki promišlja na barem dvije razine: u odnosu na predmet istraživanja i s pogledom na subjekte istraživanja. Predmet istraživanja obuhvaća teologiju u njezinoj cjelovitosti, ne

373 Marianne Heimbach-Steins predaje kršćanski socijalni nauk i opću sociologiju religije na Sveučilištu u Bambergu i izvršna je direktorka Centra za međureliгиjske studije na istom sveučilištu.

374 Usp. Marianne HEIMBACH-STEINS, „.... nicht mehr Mann und Frau“, 216-218.

375 Profesorica na Institutu za socijalnu etiku Katoličko-teološkog fakulteta Sveučilišta u Beču. Obnašala je službe prodekanice Fakulteta i prorektorce za studente i daljnje obrazovanje Sveučilišta u Beču.

376 Savjetnik i gostujući profesor na Fakultetu za interdisciplinarno istraživanje i daljnje obrazovanje (*Fakultät für Interdisziplinäre Forschung und Fortbildung*) Sveučilišta u Klagenfurtu i na Institutu za praktičnu teologiju Katoličko-teološkog fakulteta Sveučilišta u Beču.

377 Christa SCHNABL – Erich LEHNER, *Perspektiven für eine geschlechterbewusste Theologie*. Bündelung und Ausblick, u: Marie-Theres WACKER – Stefanie RIEGER-GOERTZ (ur.), *Mannsbilder. Kritische Männerforschung und theologische Frauenforschung im Gespräch*, Berlin, Lit Verlag, 2006., 319-343.

samo u pitanjima koja se odnose na spolnost/seksualnost. Na taj se način spol pojavljuje kao predmet istraživanja i u teološkim područjima koja na prvi pogled nemaju ništa sa tematikom spola. Spolno osviještena teologija ne širi samo predmetno područje, nego stavlja u pitanje i sam *subjekt* istraživanja. Kontekstualni subjektivni čimbenik ne može se nikada posve eliminirati. Treba ga otvoreno izložiti i dokazati kao perspektivu pristupa i etabiliranje znanja. Da bi pojasnili razliku između teološkog istraživanja spolova i spolno osviještene teologije, autori navode primjer: Sa stajališta teološkog istraživanja spolova analiziralo bi se muške i ženske predodžbe o Bogu. Sa stajališta spolno osviještene teologije širi se spektar tema na govor o Bogu općenito.³⁷⁸

Promjenom teološkog istraživanja spolova u spolno osviještenu teologiju biva jasno da spol nije tek *tema istraživanja* nego i *perspektiva istraživanja* koja se provlači ili se može provući kroz sve teološke teme. To proširenje polazišta duguje se činjenici da u igru ulaze subjekti istraživanja i njihova društvena, kulturna i druga uvjetovanost i da se moraju promišljati kao pretpostavka koja utječe na strukturiranje spoznaja.³⁷⁹

Izraz spolno osviještena teologija, drže autori, čini jasnim da problematiziranjem spolne kategorije ne dolaze u središte samo žene nego i konstrukcije muškosti kao i analiza uspostave odnosnosti. Tako se kao spolna bića ne promatra samo žene nego i muškarce. Nazivu spolno osviještena teologija autori daju prednost pred nazivom *spolno osjetljiva teologija* jer teologija kao znanost ima refleksivnu a ne terapeutsku strukturu.³⁸⁰

Spolno osviještenu teologiju Christa Schnabl i Erich Lehner shvaćaju kao daljnji razvoj *spolno neutralne i esencijalističke teologije*.³⁸¹ Ključnim za spolno osviještenu teologiju smatraju pitanje: Sto doprinosi teologija da postanu vidljive i da se nadiju nepravde povezane sa čimbenikom spola? Mišljenja su da to pitanje treba promisliti sa stajališta individualnog spolnog identiteta, društvene strukture i simboličkoga reda. Na pozadini performativnog razumevanja jezika općenito, i teologija, kao poseban oblik govornoga čina, sudjeluje na učvršćenju zbilje kao zbilje. S te pozadine i teologiju treba razumjeti kao djelatnost.³⁸²

378 Usp. *isto*, 328-329.

379 Usp. *isto*, 330.

380 Usp. *isto*.

381 Usp. *isto*.

382 Usp. *isto*, 332-333.

Irmtraud Fischer

Katolička egzegetkinja Irmtraud Fischer³⁸³ smatra da engleska riječ *gender* preciznije od njemačke riječi *Geschlecht* izražava društvenu konstrukciju spola. Ipak rabi njemačku riječ u značenju *društveno konstruiranog* spola napominjući da to ne podrazumjeva poimanje o pred-diskurzivnom karakteru biološkoga spola. Fischer smatra da je oštru podjelu spola i roda teško provesti zato što se biološko žensko tijelo automatski povezuje s rodnim pre-dodžbama o ženama.³⁸⁴

U svojim radovima Fischer slijedi *rodno pravedniju* (*gender-fairer*) *hermeneutiku*, koja se sastoji u tome da se biblijske pripovijesti o ženama čitaju kao cjelina s pripovijestima o muškarcima, ne kao njihova dopuna. Fischer želi osvijetliti koliko su snažno spolne/rodne konstrukcije utjecale na egzegetske rade i to ne samo one koji rod, kao društveni spol, izričito tematiziraju nego još više one koji ga uopće ne promišljaju. U tim se tumačenjima biblijski tekstovi koji posve slično govore o ženama i muškarcima, bez zasebnih argumenata, posve različito tumače na štetu žena.³⁸⁵ Fischer se stoga zauzima za *rodno pravednije* (*gender-fairer*) polazište u teološkim znanostima općenito i u egzegezi posebno. To je polazište, s jedne strane, otvoreno posebnostima i razlikama spolova onako kako su društveno konstruirani i zapisani u tekstovima nastalim u tim društvinama. S druge strane ono ne uzima muški spol kao mjerilo za ženski i ne prosuđuje činjenične ili u tekstovima predstavljene zbilje prema spolnim stereotipima nego reflektira konstrukciju spola. Rodno pravednije znanstveno polazište pretpostavka je nadilaženja androcentričnosti teoloških znanosti. Fischer smatra da to polazište ne smije biti analitička kategorija samo feminističke teologije nego svakog teološkog istraživanja.³⁸⁶

383 Redovita profesorica na katedri Staroga zavjeta i prorektorica na Sveučilištu u Grazu.

384 Usp. Irmtraud FISCHER, *Gender-faire Exegese. Gesammelte Beiträge zur Reflexion des Genderbias und seiner Auswirkungen in der Übersetzung und Auslegung von biblischen Texten*, Münster, Lit Verlag, 2004., 33.

385 Usp. isto, 13. Više o tome u: Irmtraud FISCHER, *Gottesstreiterinnen. Biblische Erzählungen über die Anfänge Israels*, Stuttgart, W. Kohlhammer, 2000; ISTA, *Gotteskünsterinnen. Zu einer geschlechterfairen Deutung des Phänomens der Prophetie und der Prophetinnen in der Hebräischen Bibel*, Stuttgart, W. Kohlhammer, 2002.; ISTA, *Gotteslehrerinnen. Weise Frauen und Frau Weisheit im Alten Testament*, Stuttgart, W. Kohlhammer, 2006.

386 Fischer navodi da to pokazuje tzv. „gender-bias“ tradicionalnog istraživanja: pitanja bivaju oblikovana spolno specifično, metode različito primjenjivane i ishodi istraživanja različito vrednovani i to samo na temelju spola. Usp. Irmtraud FISCHER, *Gotteskünsterinnen*, 16-17.

Irmtraud Fischer također smatra važnim povezati *rodni* i *feministički* pristup tumačenju biblijskih tekstova.³⁸⁷ Dokle god je u znanosti muškarac mjera čovjeka, rodno pravednije istraživanje ne može se provoditi bez tematiziranja postojećih odnosa moći. Zahtjev za društvenim promjenama ne smije se napustiti u korist „neutralnog“ rodног istraživanja koje istražuje spolno specifične utjecaje ali ne predlaže kako ih promijeniti. Feminističku opciju koja ne gubi iz vida preostala područja podređenosti i diskriminacije, treba i dalje zadržati.³⁸⁸ Svrha je partikularnosti u korist žena promjena nepravednih rodnih odnosa.³⁸⁹

Heike Walz – metodološki pristup analizi roda

Protestantska teologinja Heike Walz³⁹⁰ slaže se s tvrdnjom Ute Pohl-Patalong da nema sustavnih radova o tome što metodološki i sadržajno za teologiju znači primjena rodne kategorije. Walz stoga razvija sustav s pomoću kojega bi se moglo istražiti kako teolozi tematiziraju rod (Geschlecht)³⁹¹. Ona razlikuje pet načina na koje rod može biti prisutan ili rabljen u teološkim radovima: 1. *odsutna prisutnost roda*, 2. *određenje roda*, 3. *rodna razlika*, 4. *rodni konstruktivizam*, 5. *rodni dekonstruktivizam*.³⁹²

Model *odsutne prisutnosti* Walz prepoznaje u teološkim tekstovima koji rod uopće ne uzimaju kao teološku kategoriju ali su njim snažno obilježeni i uključno ga proizvode što se negativno odražava i na žene i na muškarce. Walz s pravom smatra da je prešućivanje roda s implicitnim orodivanjem u teologiji najzastupljenije. Teolozi ne reflektiraju rodnu problematiku, poriču njezinu važnost za teologiju ili smatraju da refleksija rodne problematike služi partikularnim interesima manjeg broja žena i da nema nikakvo značenje za „cijelu teologiju“. Teolozi se spolnošću uglavnom bave u pitanjima vezanim uz seksualnost i brak, ne uočavajući da spolnost može igrati ulogu u svim teološkim temama i da teologija koja rod skriva, uključno ga proizvodi. Walz smatra da većina novih antropologija renomiranih teologa njemačkoga govornog područja isključuje rod i provodi uključno orodenje pogodujući tako

387 Prvo poglavje knjige *Rodno pravedna egzegeza (Gender-faire Exegese)* Fischer je naslovila *Rodno pravedna egzegeza s feminističkom opcijom*. Usp. Irmtraud FISCHER, *Gender-faire Exegese*, 15.

388 Usp. *isto*, 34-35.

389 Irmtraud FISCHER, *Gotteskünsterinnen*, 16-17.

390 Heike Walz profesorica je sustavne teologije na Instituto Universitario ISEDET u Buenos Airesu.

391 Radi se o njemačkoj riječi Geschlecht koja uključuje i spol i rod.

392 Usp. Heike WALZ, „...nicht mehr männlich und weiblich...?“, 53-54.

teološkom androcentrizmu.³⁹³ Model *određenja roda* ili model *rodne definicije* temelji se na postavci o polaritetu spolova: kategorije muškosti i ženskosti međusobno su različite, trajne, utemeljene na prirodi i Božjem redu te neovisne o povijesti i društveno-kulturnom kontekstu. U rodnom je istraživanju ovaj način promatranja često označen kao *esencijalizam* ili *ontologiziranje*. Do prepostavljanje biti žene i muškaraca u tom se modelu dolazi polazeći od konkretnih iskustava ili od slike žene određenoga razdoblja.³⁹⁴

U modelu *rodnih razlika* spol se promatra u presijecanju s drugim društvenim razlikama. Taj model Walz prepoznaje u radovima feministkinja iz manjinskih skupina u SAD-u i iz zemalja tzv. trećega svijeta. One kritiziraju univerzalno predstavljanje žene ili žena bijelih feministkinja zato što se način života određene skupine žena uzdiže na razinu norme.³⁹⁵ U modelu *rodnih razlika*, spol se analizira u kompleksnosti s drugim društvenim razlikama i postavlja se pitanje mora li uistinu biti središnja linija sukoba i predstavlja li spolnost kao i prije središnju normu prevlasti? Ako drugi čimbenici kao što su rasa, klasa, narodnost i socioekonomski problemi igraju ulogu u spolnim pitanjima ili su čak od njih važniji, značenje spola se relativizira, spol biva decentriran. Na taj se način spoznaje da izolirano promatranje spola predstavlja neopravданo pojednostavljenje.³⁹⁶ Walz je mišljenja da je u feminističkoj teologiji i ekleziologiji Elisabeth Schüssler Fiorenza najpoznatija zastupnica toga modela. Hermeneutika rodne razlike povezana je s konstruktivističkim razumijevanjem roda, osobito među postkolonijalnim teologinjama. Walz se poziva na Musu W. Dube³⁹⁷ koja se zauzima da se kao linije sukoba u feminističko-teološko promišljanje ne uvođi samo rod i rasu, nego i imperijalizam i neokolonijalizam.³⁹⁸

393 Usp. *isto*, 57-59. Heike Walz ne navodi o kojim se teolozima radi nego upućuje na svoj članak: *Gott schuf sie – jenseits von Frau oder Mann? Geschlechtsreflexive theologische Anthropologie*, u: Christina AUS DER AU, *Menschsein denken. Antropologie in theologischen Perspektiven*, Neukirchen-Vluyn, Neukrichener, 2005, 63-86.

394 Usp. Heike WALZ, „...nicht mehr männlich und weiblich...?“, 59-60. U tu skupinu mogli bi se svrstati i teološki radovi koji rod tumače kao ishod biološkoga spola. Za razliku od tradicionalnog modela rodne definicije, oni ipak dopuštaju mogućnost društvenog utjecaja ali ga ne uspijevaju vezati s esencijalističkim postavkama.

395 Usp. *isto*, 62.

396 Usp. *isto*.

397 Musa W. DUBE, *Postcolonial Feminist Interpretation of the Bible*, St. Louis, Chalice Press, 2000.

398 Heike WALZ, „...nicht mehr männlich und weiblich...?“, 62.

U modelu rodnog konstruktivizma postavljaju se pitanja proizvodnje spola i propituje zaključivanje od biološkog spola (sex) na društveno-kulturno konstruiran spol (gender). Rod se smatra ishodom društveno-kulturnih procesa i ima ulogu *društvenog pokazatelja mesta*: osobama se samo na temelju njihovoga biološkog spola dodjeljuju ili uskraćuju određena mjesta ili uloge u društvu, odnosno sposobnosti za njihovo obnašanje. Konstruktivizam polazi od toga da se jedna konstrukcija uvijek može zamijeniti drugom. Pritom nije problem da su spol i Crkva *konstruirani*, nego *kako* su izgrađeni. U konstruktivističkom se pristupu pod vidom spola istražuju i *subjekti* i *objekti* istraživanja. To bolje uspijeva od sredine 80-ih, kada su počela istraživanja muškaraca ili muškosti. Walz ujedno ističe da je konstruktivističko poimanje često povezano s modelom *rodne razlike*, naime s preklapanjem roda s drugim kulturnim konstrukcijama kao što su narodnost, klasa, seksualna orientacija. Iz toga nastaje veoma važna spoznaja o postojanju različito konstruiranih rodova.³⁹⁹

Doprinosi konstruktivističke perspektive Walz sažima u tri točke. Prvo, zbilja se promišlja kao *proces*: rod podliježe povijesnim i društveno-kulturnim procesima i nije nepovijesna konstanta ili datost koja tim procesima prethodi. Konstruktivizam istražuje nacrte gradnje rodne arhitekture i arhitekata roda, i želi te planove gradnje promijeniti. Drugo, taj način promatranja spola omogućava da se rodom obuhvati muškarce i žene. Treće, iz toga nastaje metoda „dvostrukog kuta gledanja“, naime uvažavanja spolnih razlika i spolno različitih iskustava ali i kritičkog propitivanja njihove geneze.⁴⁰⁰

Walz je mišljenja da je konstruktivistički zaokret od *feminizma* prema *rodu* na njemačkom govornom području – i inače u Europi – još uvijek predmet rasprave te da i dalje postoje feminističko-teološka istraživanja koja jedva da su dotaknuta rodnom perspektivom. Kao teologinju koja je među prvima usvojila konstruktivističko razumevanje spola, Walz ponovno navodi Elisabeth Schüssler Fiorenzu.⁴⁰¹

Model rodnog dekonstruktivizma mijenja perspektivu modela rodne razlike i rodnog konstruktivizma. Dok su oni upućeni na smjer od spola do roda, ovdje se postavlja obrnuto pitanje: Kako „kulturni pogled“ definira poimanje biološkoga spola? Dekonstrukcijska perspektiva spola postavlja pitanje: Što bi bilo kad ne bi postojao nikakav biološki spol? Što se događa kad se stavi u pitanje razli-

399 Usp. *isto*, 62-65.

400 Usp. *isto*, 66.

401 Usp. *isto*, 65.

kovanje između biološkoga i društvenoga spola? Dekonstrukcija ne znači jednostavno poricanje materijalnosti tijela nego drugačiji pogled na tijelo. Dekonstruktivistička misao dovodi u pitanje izvjesnost da je nešto onako kako se čini. Walz smatra da je nekada teško jasno razlučiti konstruktivističku i dekonstruktivističku perspektivu.⁴⁰²

Doprinos dekonstruktivističkog pristupa Walz sažima u četiri točke. Prvo, dekonstruktivizam stavlja u pitanje temeljne pretpostavke o spolu. Relevantnost toga pristupa za teologiju jest i uloga koju u njemu igraju jezik i diskurs. Teološki tekstovi mogu se čitati „protiv struje“ prema njihovoj spolnoj simbolici. Drugo, dekonstruktivistička perspektiva pokazuje da je jednoznačni identitet žene ili muškarca tlapnja. Treće, dekonstruktivistička perspektiva nudi alternativu neproduktivnom suprotstavljanju modela *rodne definicije i feminizma jednakosti* i omogućuje analizu kako nastaju spolna simbolika, spolna razlika, spolna jednakost i spolni identiteti. Četvrto, dekonstruktivistička perspektiva nudi alternativu ginocentričnom feminismu, koji pokušava autentičnim ženskim iskustvima nadopuniti društvo ženskim elementima ili vrednovati tradicionalno manje vrednovanu ženskost.⁴⁰³ Walz u odnosu na dekonstruktivističku perspektivu ima i kritičke primjedbe: 1. egzistencijalna iskustva spola i tijela nedovoljno se uzima u obzir; 2. tendenciozno se razmišlja o spolu izolirano od drugih razlika; 3. dekonstruktivistička rasprava o spolu događa se na razini jezika i diskursa. Walz je mišljenja da toj perspektivi nedostaje dublja ukotvljenost u društvene teorije i konkretno normiranje spola, roda i želje. Upravo u tome vidi razlog zašto su feministička sociologija, politička i pravna znanost bile suzdržanje u prihvaćanju dekonstruktivizma za razliku od, primjerice, književnosti ili povijesti umjetnosti.⁴⁰⁴ U teologiji na njemačkom govornom području dekonstruktivistički pristup Walz prepoznaje u radovima evangeličkih i katoličkih teologinja s područja praktične teologije,⁴⁰⁵ homiletike,⁴⁰⁶ vjerskog

402 Usp. *isto*, 67-68.

403 Usp. *isto*, 71.

404 Usp. *isto*, 72.

405 Navodi radove: Isolde KARLE, *Seelsorge in der Moderne. Eine Kritik der psychoanalytisch orientierten Seelsorgelehre*, Neukrichen-Vluyn, Neukirchner, 1996; ISTA, *Der Pfarrberuf als Profession. Eine Berufstheorie im Kontext der modernen Gesellschaft*, Gütersloh, Güterloher Verlagshaus, 2001.

406 Navodi: Sabine BOBERT-STÜTZEL, Von „der Frau“ zum „frein Spielfeld von Bedeutungen“. Ein Plädoyer zur Aneigung der U-Topischen Potentials frauengerechten Predigens, u: Hans-Jürgen ABROMEIT, *Pastorale Existenz heute. Festschrift für Hans Berthold*, Waltrop, Spennner, 1997, 112-128.

odgoja,⁴⁰⁷ tumačenja Biblije,⁴⁰⁸ u znanosti o misijama⁴⁰⁹ i u teološkim raspravama o tijelu.⁴¹⁰ Ipak drži da je prihvatanje dekonstruktivističkoga pristupa još u povojima. Na području feminističke ekleziologije, području kojim se ona posebno bavi, dekonstruktivistički pristup, prema njenom uvidu, još nije usvojio nitko.⁴¹¹

Kao temelj vlastitoga teološkog spolno/rodnog promišljanja Walz uzima koncept *rodne razlike, rodne konstrukcije i rodne dekonstrukcije*. Od konstruktivističkog modela preuzima uvid u svakodnevno stvaranje spola na individualnoj, društvenoj i strukturalnoj razini te sudjelovanje oba spola u procesu uspostave ili destabilizacije spolnoga reda. Od koncepta *rodne razlike* prihvata stajalište da se spol ne promatra izolirano nego u okviru šireg projekta društvene teorije i društvene transformacije, odnosno, u isprepletenuosti s drugim kategorijama kao što su društveno-ekonomski položaj (klasa), etnička pripadnost, dob, seksualna orijentacija, kultura, religija itd. Od *dekonstruktivističke* perspektive smatra vrijednim to što dovodi u pitanje sve izvjesnosti i radikalno propitivanje *kome* i *čemu* služe postojeći rodni red i postojeće definicije rodnih identiteta i rodnih stereotipova. Upozorava ipak da je potrebno uzeti u obzir i granice dekonstruktivističke pozicije: nedovoljno uvažavanje egzistencijalnih, istaknutih perspektiva spola, tijela i društvenih struktura. Pristup istraživanju spola/roda koji bi se temeljio na kombinaciji modela rodne razlike, rodne konstrukcije i rodne dekonstrukcije, Walz naziva modelom *rodne transcendencije*. Taj izraz smatra primjerenim jer upućuje da rodne razlike, norme, hijerarhije i barijere treba nadići u duhu poslanice Galaćanima 3,26-28: posrijedi je transcendencija hijerarhije između gospodara i sluge, Grka i Židova i muškog i ženskoga.⁴¹²

407 Gisela MATTHIAE, *Clown Gott. Eine feministische Dekonstruktrion des Göttlichen*, Stuttgart – Berlin – Köln, Kohlhammer, 1999.

408 Navodi: HEDWIG-JAHNOW-Forschungsprojekt (ur.), *Körperkonzepte im Ersten Testament. Aspekte einer Feministischen Anthropologie*, Stuttgart, Kohlhammer, 2003.

409 Navodi: Heike WALZ – Christine LIENEMANN-PERRIN – Doris STRAHM, *Als hätten sie uns neu erfunden. Beobachtungen zu Fremdheit und Geschlecht*, Luzern, Edition Exodus, 2003.

410 Navodi: Gertraud LADNER, *Frauen Körper in Theologie und Philosophie. Feministisch-Theologische Zugänge*, Münster, LIT, 2002.; Béatrice BOWALD – Sandra BÜCHEL-THALMAIER – Monika JACOBS (ur.), *KörperSinnE, Körper im Spannungsfeld von Diskurs und Erfahrung*, Bern – Wettlingen, eFeF-Verlag, 2002.

411 Usp. Heike WALZ, „...nicht mehr männlich und weiblich...? 70-71.

412 Usp. *isto*, 76-78.

Rod u radovima poljskih teologa

Metodološke pristupe spolu/rodu koje je predložila Heike Walz – *odsutna prisutnost, rodne definicije, rodna razlika, rodna konstrukcija i rodna dekonstrukcija* – poljska teologinja Elžbieta Adamiak iskoristila je za sustavni prikaz teoloških radova u Poljskoj. Na temelju opće ocjene zaključuje da većina suvremenih teologa u toj zemlji uopće ne uzima u obzir kategoriju roda i ne uključuje se ni u kakvu teološku raspravu potaknuta istraživanjima roda. Druga skupina autora opisuje vlastitosti žena i muškaraca ne objašnjavajući kako do njih dolaze. Oni dakle ne problematiziraju kategoriju spol-rod i uklapaju se u model „rodne definicije“. Među rijetkim koji je propituju neke se može svrstati u kategoriju *rodne razlike*, neke u kategoriju *rodnog konstruktivizma*. U Poljskoj, prema analizi Elžbiete Adamiak, još nema teoloških radova koji se razvijaju pod utjecajem rodnog dekonstruktivističkog pristupa.⁴¹³

Ekumenski projekt teološkog istraživanja spolova u dijalogu

Na ekumenskom planu razvio se projekt *teološkog istraživanja spolova u dijalogu*. Zamisao je potekla od skupine teologa i teologinja koji su na Teološkom fakultetu u Baselu 2003. organizirali susrete na temu *Slijepa točka (Der blinde Fleck)*. Bili su to prvi neposredni rodni dijalozi teologa i teologinja u Švicarskoj iz kojih se razvila mreža *Spolno osviještene teologije (Netzwerk Geschlechterbewusster Theologie – NGT)*.⁴¹⁴ U okviru mreže raspravljaju se teme: Kako se teologija odnosi prema spolu? Koju ulogu igraju rod i seksualna orientacija u teologiji i Crkvi? Treba li više feminističkih polazišta i spolno osviještena teologija muškaraca koja bi bila relevantna za svakodnevni život ili je sam Bog queer i mnogostruk? Slična su se pitanja do osnutka NGT-a zasebno obrađivala u feminističkim krugovima, emancipacijskom muškom radu i gay-lezbijskim radionicama. Premda je već bilo pokušaja dijaloga feminističkih teologinja i kritičkog muškog istraživanja,⁴¹⁵

413 Elžbieta ADAMIAK, Awareness of Seks/Gender Difference in Christian Theology in Poland, 16-17.

414 Prvi susret NGT-a dogodio se 2005. godine. Slijedili su susreti 2006. i 2007. pod motom „Fokus Gender. Theologinnen und Theologe im Dialog“. Mjesto susreta bilo je Boldern u Švicarskoj, a zainteresirani su bili iz Švicarske, Austrije i Njemačke. Usp. Heike WALZ, Blinde Flecke. Warum es theologische Geschlechterdialog querbeet braucht, 10.

415 U vrijeme osnutka NGT-a teologinje Katoličko-teološkog fakulteta u Münsteru organizirale su simpozij na kojem je prvi put na akademskoj

projekt *teološkog istraživanja spolova u dijalogu* želi ići korak dalje: Cilj nije samo dijalog teologa i teologinja nego složenije i sveobuhvatnije razlaganje spola u teologiji i otkrivanje slijepih točaka u dosadašnjim feminističkim teologijama, homoseksualnim i teologijama usredotočenim na muškarce.⁴¹⁶

Teološko istraživanje spolova u dijalogu usvaja promjenu perspektive od teološkog istraživanja roda prema teološkom istraživanju spola. Dok je teološko istraživanje roda prvotno usmjereni na konstrukciju *dvaju spolova* u teologiji i analizu njihova međusobnog odnosa, teološko istraživanje spola želi obuhvatiti kritičko i konstruktivno teološko razračunavanje s kulturnim i prirodoznanstvenim teorijskim raspravama o spolu uključujući i dekonstruktivističko istraživanje spola a u cilju nadilaženja spolnih hijerarhija.⁴¹⁷ Spol se analizira kao temeljni strukturalni princip društva i smatra se društvenim pitanjem.

Heike Walz, jedna od inicijatorica mreže *Spolno osvijestena teologija*,⁴¹⁸ posebno ističe međukulturne i ekumenske teologije kao pogodna mjesta otkrivanja slijepih točaka dosadašnjeg odvojenog teološkog raspravljanja feminističkih teologinja, muškog kritičkog istraživanja i gay-lezbijskih teoloških promišljanja. Međukulturne teologije izoštravaju pogled za pluralno i multidimenzionalno

Jadranka Rebeka ANIĆ
Kako razumjeti rod?
7. Rod u teologiji

---

razini uspostavljen dijalog s kritičkim muškim istraživanjem. Radovi s tog simpozija objavljeni su u zborniku: Marie-Theres WACKER – Stefanie RIEGER-GOERTZ, *Mannsbilder. Kritische Männerforschung und theologische Frauenforschung im Gespräch*, Berlin, Lit Verlag, 2006. Walz navodi da projekt NGT-a nadilazi taj pokušaj kao i pokušaje dijaloga koje iniciraju American Academy of Religion (AAR) i Society of Biblical Literature (SBL). Na tim se susretima rasprave događaju na jednome mjestu ali su predavanja podijeljena u feminističke, muško-kritičke, gay-lezbijske ili queer skupine i sekciјe. Usp. Heike WALZ, Blinde Flecke. Warum es theologische Geschlechterdialog querbeet braucht, 11-12.

416 Usp. *isto*, 12.

417 Usp. *isto*, 15-16.

418 Walz napominje da rasprave o primjerenošti naziva *Spolno osvijestena teologija* još uvijek traju. Postavlja se pitanje bi li se mreža trebala zvati *Spol i teologija* ili *Teologija spolnosti* jer se ipak raspravlja o značenju spola (usp. *isto*, 19). Izraze *teološko istraživanje spolova* i *spolno osvijestena teologija* rabe i Christa Schanbl i Erich Lehner ali tim izrazima pripisuju drugačije značenje od značenja koje im daje Walz. Za Schnabl i Lehnera *spolno osvijestena teologija* označava proširenje *teološkog istraživanja spolova* jer se spol ne promatra samo kao predmet istraživanja nego se uzima u obzir i spol subjekta istraživanja, a sve ostaje u okviru heteroseksualnosti. Kod Heike, *spolno osvijestena teologija* je mreža u kojoj teolozi provode *teološko istraživanje spolova u dijalogu* i to istraživanje nadilazi *teološko istraživanje roda*. Heike dakle proširuje naziv *teološko istraživanje spolova u teološko istraživanje spolova u dijalogu* i određuje da to istraživanje uključuje i dekonstruktivističke metode i izlazi iz okvira teološkog promišljanja heteroseksualnosti.

poimanje zbilje, odnosno za mnogostruktost i različite inačice razumijevanja i življenja spola u drugim kulturama, crkvama i religijama kao i na križanje spola s drugim društvenim varijablama (klasa, nacija itd.).⁴¹⁹ Walz je mišljenja da u dekonstruktivističkom teološkom promišljanju spola, dvospolnosti i seksualnosti u međukulturalnom i ekumeničkom horizontu nisu važni samo savezi između žena i muškaraca u teologiji nego da je potrebno uzeti u obzir i teološko promišljanje osoba koje se bave tematikom queera ili su angažirane u dijalogu Sjever-Jug. Tim pitanje o spolu u teologiji postaje složenije i izlaze na vidjelo mnogostrukta, protivna i nepomirljiva stajališta. Upravo u tim nepomirljivim i kontroverznim stajalištima Heike Walz vidi *Sitz im Leben* teološkog istraživanja spolova u dijalogu.⁴²⁰

Predstavljajući temelj teološkog istraživanja spolova u dijalogu, Walz nastoji odgovoriti i na često raspravljano pitanje odnosa feminističke teologije i rodnog istraživanja. Mišljenja je da je potrebno zadržati baštinu teologije oslobođenja koja vrednuje (tjelesna) iskustva i ujedno se otvoriti prihvaćanju dekonstruktivističkih predodžbi fluidnoga spola. Spol treba shvatiti kao društveni strukturalni princip ali ga ne apsolutizirati jer u svakoj situaciji i na svakom mjestu ne mora predstavljati prvenstvenu društvenu crtu sukoba.⁴²¹ Walz s pravom primjećuje da granice između feminističkog i rodnog istraživanja često nisu čvrste. Kao *analitička kategorija* pojam rod može se povezati s feminističko-političkim postavkama. Osim toga, kritika linearног izvođenja sociokulturalnog spola (roda) iz biološkoga spola (spol) postojala je u feminističkoj misli i kad se nije rabio pojam rod.⁴²²

Walz prihvata temeljnju dekonstruktivističku ideju da ne postoji značenje koje vrijedi apsolutno jer sve uvek može biti drugačije shvaćeno.⁴²³ Napominje ipak da dekonstruktivistička perspektiva ni u kom slučaju ne bi smjela poprimiti dogmatsko značenje. Ona je doživljava kao *radnu hipotezu, metodu, stajalište*. Ako bi se uzdignula na razinu norme, bilo bi to proturječe jer queer podrazumijeva stavljanje u pitanje norma.⁴²⁴

419 Usp. *isto*, 16.

420 Usp. *isto*.

421 Usp. *isto*, 17.

422 Usp. *isto*, 14.

423 Usp. *isto*.

424 Usp. *isto*, 20.

Osvrt

Teološki radovi predstavljeni u ovom poglavlju pokazuju da se rod u teologiji prihvata prvenstveno u smislu društveno-kulturnog spola i kao analitičko sredstvo društveno-kulturnih i teoloških konstrukcija spola i uzroka hijerarhizaciji spolova. Analizirani radovi upućuju na pomak od *feminističkog* prema *rodnom* i od rodnog prema *spolnom* istraživanju u teologiji pri čemu se *spol* ne shvaća isključivo u njegovom biološkom značenju. Pomak od rodnog prema spolnom istraživanju prisutan je u konceptima *spolno osviještene teologije*, osobito u ekumenskom projektu *teološkog istraživanja spolova u dijalogu*. U tom se projektu ne propituje samo spol i rod nego i seksualna orijentacija; otkrivaju se slijepo točke koje nastaju kad se teološke rasprave odvojeno vode u feminističkim, muškim, homoseksualnim i queer krugovima. Dok je rodno istraživanje usmjereno na teološku konstrukciju spolova i njihova međusobnog odnosa, teološko istraživanja spolova u dijalogu uključuje i dekonstruktivističko istraživanje spola radi nadilaženja spolnih hijerarhija. Dekonstruktivistička perspektiva pri tom se uzima kao metoda, stajalište, ne kao norma. Potrebno je ipak još jednom naglasiti da se teološko istraživanje spola u dijalogu događa na ekumenskoj razini. Katolički autori ostaju vezani uz heteroseksualni koncept.

Jadranka Rebeka ANIĆ
Kako razumjeti rod?
7. Rod u teologiji

ISHOD
—
ISTRAŽIVANJA I
—
ZAKLJUČAK

Polazište istraživanja u ovoj knjizi bilo je razumijevanje pojama *rod* u Gabriele Kuby, njezino tumačenje značenja te riječi u međunarodnim, osobito europskim dokumentima te njezino tumačenje odnosa Katoličke crkve prema konceptu roda. Postavke Gabriele Kuby provjeravane su na temelju značenja što ih pojam rod ima na razini Europske unije; na temelju značenja koje pojmu rod u međunarodnim i europskim dokumentima pripisuje komisija Justitia et pax Njemačke biskupske konferencije; na temelju značenja koje rod ima u sklopu rodnih teorija, u izjama Svete Stolice, u crkvenim dokumentima i u teologiji. Osim prikaza različitih definicija i ocjena rodnog koncepta, istraženi su izvori razumijevanja roda kao šifre za homoseksualnost kao i izvori na kojima se temelje postavke crkvenih dokumenata o rodu. U ovoj je studiji prvi put upozorenje da se u crkvenim dokumentima o rodu može prepoznati snažan utjecaj tumačenja pojma rod katoličkih autora fundamentalističkog svjetonazora. Ishod istraživanja sažeto se može prikazati u nekoliko točaka zrcaljenjem različitih polazišta.

1. Pojam rod i sve složenice te riječi koje se rabe u međunarodnim i europskim dokumentima za Gabriele Kuby imaju značenje šifre tajnog plana rodnih ideologa koji provode rodnu revoluciju s ciljem ukidanja heteroseksualnosti i promicanja homoseksualnosti. Pojam rod i njegove složenice Kuby ne poima niti tumači u smislu promicanja ravnopravnosti žena i muškaraca. Takve postavke o rodu zastupaju i autori članaka u *Leksikonu Papinskoga vijeća za obitelj*. Ti autori, kao i Gabriele Kuby, u određenjima roda i u terminologiji (rodna ideologija, rodni ideolozi, tajni plan, rodne feministkinje, rod kao šifra za homoseksualnost) pozivaju se na američke spisateljice Leary O'Delay i Christinu Hoff Sommers. Obje autorice predstavnice su američkog antifeminizma, a O'Delay i katoličkog fundamentalizma.

Analiza značenja riječi na razini Europske unije pokazuje da se pojmom rod izriče politika promicanja ravnopravnosti žena i muškaraca, politika koja jednako uzima u obzir životne situacije i žena i muškaraca i koja se temelji na njihovoj zajedničkoj, kreativnoj suradnji. Na taj način uporabu pojma rod u međunarodnim i europskim dokumentima razumije komisija Njemačke biskupske konferencije *Justitia et pax* i – od teologa koji spominju međunarodne i europske dokumente – kardinal Karl Lehmann i Saskia Wendel.

2. Na međunarodnoj i europskoj razini rod se odnosi na koncepte muškosti i ženskosti i na odnos ravnopravnosti među muškarcima i ženama a izrazom *seksualna orijentacija* štite se prava homoseksualaca. U homoseksualnom kontekstu pojam rod uglavnom se smatra heteroseksualnim konceptom koji je neprimjeren za izricanje homoseksualnih identiteta. Lezbijski rodni identiteti butch i femme naizgled se uklapaju u rodni koncept ali se u konačnici bolje uklapaju u koncept *transroda*: proširuju shvaćanje identiteta žene, lezbijskog identiteta, stvaraju rodne performanse koje nadilaze tradicionalno poimanje roda.

Za razliku od Svetе Stolice koja u svojim izjavama razlikuje rod i seksualnu orijentaciju, Gabrile Kuby ne uočava tu razliku kao što je ne uočavaju ni autori članaka o rodu u *Leksikonu Papinskoga vijeća za obitelji*. Jutta Burgraff doduše razlikuje seksualnu orijentaciju i rod ali ne u kritici rodnih ideologija nego samo u vlastitom tumačenju roda i to razlikovanje bitno ne utječe na njezine postavke o rodним teorijama.

Teolozi koji rod smatraju društvenom nadgradnjom i analitičkim sredstvom teološkog istraživanja, rod tumače u heteroseksualnom konceptu. Nadilaženje granica heteroseksualnosti prisutno je u postavkama ekumenskog projekta *teološkog istraživanja spolova u dijaligu* i povezano je s pomicanjem polazišta od roda prema spolu. To još jednom pokazuje proizvoljnost postavke o pojmu rod kao šifri za homoseksualnost.

3. Gabriele Kuby ne prihvata podjelu na *spol* i *rod* i zagovara povratak na *staru riječ spol*. Sveta Stolica, unatoč ogradama, tu podjelu prihvata. Prihvaćaju je čak i katolički teolozi koji dijele mišljenje Gabriele Kuby o rodu kao šifri tajnog plana rodnih ideologa (vidi poglavljia 6.4. i 7.2.1.). Rod tumače kao društveno-kulturnu konstrukciju naglašavajući ipak, u skladu sa stavom Svetе Stolice, da ta društveno-kulturna dimenzija roda ima svoje biološko utemeljenje. Beatriz Vollmer de Colles rodnim feministkinjama čak izričito priznaje zaslugu razlikovanja spola

i roda. Zaključno se može reći da je stajalište i teologa i crkvene hijerarhije da Crkva nema alternative pojmu rod, da taj pojam treba rabiti i primjerenou tumačiti te tako dati svoj doprinos rodnoj raspravi.

4. U rodnim teorijama rodu se najviše pripisuju sljedeća značenja: rod kao sekundarno obilježje osobe; kao odnosna točka konvergencije između kulturno i povjesno specifičnih skupova odnosa; kao *činjenje*; kao *analitička znanstvena kategorija* ili kao *metakategorija* koja nadilazi razlike prirode i kulture, granice znanstvenih disciplina, nacionalne granice. Kao analitička kategorija rod se rabi za istraživanje *identiteta i/ili asimetrijskih odnosa moći*. Pomak od poimanja roda kao *skupa oznaka, društveno pripisanih vlastitosti* do roda kao *analitičke kategorije i metakategorije*, kao instrumenta kulturne refleksije i društvene kritike osporava poimanje roda kao totalizirajuće kategorije.

U odnosu na način na koji poimaju i rabe pojam *rod*, teologe se može podijeliti na: a) one koji rod poimaju kao skup društveno pripisanih vlastitosti koje ishode iz biološkoga tijela i koji rod ne rabe kao analitičko sredstvo teoloških analiza i promišljanja (poglavlje 7.2.); b) teologe koji rod poimaju kao analitičko sredstvo propitivanja društveno-kulturne i teološke konstrukcije spola i uzroka hijerharizacije spolova (poglavlje 7.3).

5. Gabriele Kuby smatra da je Katolička crkva „zakleti neprijatelj rodnih revolucionara i svih njegovih predvodnika, korisnika i suradnika“.⁴²⁵ Pretpostaviti je da između zakletih neprijatelja nema dijaloga. Pođe li se od te postavke, među teologima se mogu uočiti dva pristupa.

U prvom, teolozi se za pobijanje rodnih teorija služe zbirkama tekstova rodnih ali i drugih autora ne uzimajući u obzir kontekst iz kojeg su tekstovi uzeti i/ili rodnim teoretičarima pripisuju postavke koje se zbog bibliografskih nedostataka ne mogu provjeriti (Burggraf, Vollmer de Colles, Alzamora Revoredo).

U drugom, teolozi ulaze u dijalog s rodnim teorijama. Premda kritiziraju radikalne rodne teorije, priznaju doprinose čak i radikalno (de)konstruktivističkih stajališta i obrazlažu mogućnosti kritičko-konstruktivne uporabe pojma rod i rodno osviještene politike na praksi u samoj Crkvi (Lehmann, Wendel).

Osim toga, na temelju teoloških radova prikazanih u ovom radu (poglavlje 7.3.) moguće je zaključiti da se i u teologiji događa pomak od *feminističkog* prema *rodnom* i od rodnog prema *spolnom* istraživanju pri čemu *spol* obuhvaća

Jadranka Rebeka ANIĆ

Kako razumjeti rod?

Ishod istraživanja

i zaključak

značenje i spola i roda. Pomak od rodnog prema spolnom istraživanju prisutan je u konceptima *spolno osviještene teologije* i osobito u ekumenskom projektu *teološkog istraživanja spolova u dijalogu*. U tim se teološkim pristupima spol istražuje kao predmet, kao subjekt i kao perspektiva istraživanja. U teološkom istraživanju spolova u dijalogu ne propituju se samo spol i rod nego i seksualna orijentacija i otkrivaju se slijepo točke koje nastaju kad se teologizira odvojeno u feminističkim, muškim, homoseksualnim i queer krugovima. Dok je teološko rodno istraživanje usmjereno na teološku konstrukciju dvaju spolova i njihovog odnosa, *teološko istraživanje spolova u dijalogu* uključuje i dekonstruktivističko istraživanje spola radi nadilaženja spolnih hijerarhije. Dekonstruktivistička perspektiva se pri tom uzima kao metoda, stajalište, ne kao norma. Potrebno je ipak istaknuti da se teološko istraživanje spolova u dijalogu događa na ekumenskoj razini. Katolički autori analizirani u ovom radu ostaju vezani uz heteroseksualni koncept.

Navedeni ishodi ove studije ukazuju da u Crkvi postoji široka lepeza razumijevanja pojma rod: od demoniziranja i posvemašnjeg odbijanja rodnih teorija fundamentalističkih autora, čija se stajališta temelje na slabom poznavanju rodnih teorija i na svjetonazoru obilježenom dualističkim poimanjem zbilje i odbojnosti prema suvremenom svijetu, do kreativnog dijaloga teologa s rodnim teorijama. Sveta Stolica svojim izjavama i dokumentima bliža je stajalištu katoličkih fundamentalista, ali ih odbacivanjem biološkog determinizma posve ne podržava. Potrebno je ipak uočiti snažan utjecaj katoličkih fundamentalističkih autora na Papinsko vijeće za obitelj a preko njega i na Kongregaciju za nauk vjere što se u slučaju pojma rod očitovalo u *Pismu biskupima Katoličke crkve o suradnji muškarca i žene u Crkvi i svijetu*.

Ovo istraživanje pruža zainteresiranim čitateljima u Hrvatskoj drugačiji, složeniji pogled na značenje pojma rod i upoznaje ih s drugačijim stajalištima o rodu u okviru Katoličke crkve nego što svojom knjigom sugerira Gabrielle Kuby. Primjeri teološkog promišljanja rodnih teorija navedeni u ovoj knjizi kršćane u Hrvatskoj mogu oharabriti da umjesto križarskog rata protiv pojma rod i rodnih teorija taj pojam shvate kao mjesto susreta sa suvremenim čovjekom i s njegovom složenom slikom o sebi, kao čvoriste interdiscipliniranih rasprava kojima katolička teologija može dati dragocjen doprinos i istodobno primati poticaje za vlastiti razvoj.

LITERATURA

ABELIN, Lisa, Das lassen wir unser Kind selbst entscheiden (4. 4. 2007.), na: <http://www.kreuz.net/article.4978.html> (5. 2. 2011.).

ADAMIAK, Elżbieta, Awareness of Seks/Gender Difference in Christian Theology in Poland, u: Elżbieta ADAMIAK – Małgorzata CHRŻĄSTOWSKA – Charlotte METHUEN, *Gender and Religion in Central and Eastern Europe*, Poznań, Adam Mickiewicz University – Faculty of Theology, 2009., 15-38.

ALZAMORA REVOREDO, Oscar, Ideologia di genere: pericoli e portata, u: PONTIFICIO CONSIGLIO PER LA FAMIGLIA, *Lexicon. Termini ambigui e discussi su famiglia, vita e questioni etiche*, Nuova edizione ampliata, Bologna, Edizioni Dehoniane Bologna, 2006., 545-560.

AMMICH QUINN, Regina, Gender-Forschung, u: Walter KASPER, *Lexikon Für Theologie und Kirche*, XI, Freiburg – Basel – Wien, Herder, 2006., 88-89.

ANIĆ, Rebeka Jadranka, Rodna perspektiva – katolička tradicija, u: Rebeka Jadranka ANIĆ – Zilka SPAHIĆ-ŠILJAK (ur.), *Rod i religija*, Sarajevo, Transkulturna Psihosocijalna obrazovna fondacija Univerziteta u Zenici – Univerzitet u Banja Luci, 2008., 47-122.

ANIĆ, Rebeka Jadranka, *Više od zadanoga. Žene u Crkvi u Hrvatskoj u 20. stoljeću*, Split, Franjevački institut za kulturu mira, 2003.

ANIĆ, Rebeka, Žene i Biblija, u: Josip BEBIĆ, *Suvremenii pristup Bibliji. Zbornik radova*, Frankfurt am Main, Hrvatski dušobrižnički ured, 2004., 61-74.

ANIĆ, Rebeka, Filozofsko-teološke postavke Ivana Pavla II. o dostojanstvu i pozivu žene, u Ines SABOTIĆ – Željko TANJIĆ – Goran ČRPIĆ (ur.), *Ivan Pavao II: poslanje i djelovanje. Zbornik radova sa simpozija održanog u Zagrebu 24. lipnja*

2005., Zagreb, Glas Koncila – Institut društvenih znanosti Ivo Pilar – Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2007., 149-167.

ARBEITSSTELLE FÜR FRAUENSEELSORGE DER DEUTSCHEN BISCHOFSKONFERENZ (ur.), *Geschlechtergerechtigkeit in Beruf und Familie für Frauen in verantwortlichen Positionen in der Kirche. Dokumentation der Fachtagung am 17./18. März 2005, München, Bonn*, Deutsche Kommission Justitia et Pax, ³2004, na: <http://www.frauenseelsorge.de/download/Gesamtdokument%20Juli%202005c.pdf> (5. 2. 2011.).

AUS DER AU, Christina, *Menschsein denken. Anthropologie in theologischen Perspektiven*, Neukirchen-Vluyn, Neukrichener, 2005.

BADEN, Sally – Anne Marie GOETZ, Who needs [sex] when you can have [gender]? Conflicting discourses on gender at Beijing, u: *Feminist Review*, (1997.) 56, 3-25, na: [http://www.heron.dmu.ac.uk/2009-09-01/0141-7789_56_Summer\(3-25\)50730.pdf](http://www.heron.dmu.ac.uk/2009-09-01/0141-7789_56_Summer(3-25)50730.pdf) (12. 12. 2010.).

BEEMYN Bret – Mickey ELIAS, *Queer Studies. A Lesbian, Gay, Bisexual, and Transgender Anthology*, New York, New York University Press, 1996.

BANCROFT, John, John Money: Some Comments on His Early Work, u: *Journal of Psychology & Human Sexuality*, 4 (1991.) 2, 1-8.

BORIĆ, Rada (ur.), *Pojmovnik rodne terminologije prema standardima Europske unije*, Zagreb, Ured za ravnopravnost spolova, 2007.

BORIĆ, Rada, Predgovor, u: Rada BORIĆ (ur.), *Pojmovnik rodne terminologije prema standardima Europske unije*, Zagreb, Ured za ravnopravnost spolova, 2007., 5-7.

BORNSTEIN, Kate, *Gender Outlaw. On Men, Women and the Rest of Us*, New York, Rutledge, 1994.

BULIĆ, Iva, Queer, u: Rada BORIĆ (ur.), *Pojmovnik rodne terminologije prema standardima Europske unije*, Zagreb, Ured za ravnopravnost spolova, 2007., 63.

BURGGRAF, Jutta, Genere („gender“), u: PONTIFICIO CONSIGLIO PER LA FAMIGLIA, *Lexicon. Termini ambigui e discussi su famiglia, vita e questione etiche*, Nuova edizione ampliata, Bologna, Edizioni Dehoniane Bologna, 2006., 503-511.

BUTLER, Judith, *Nevolje s rodom*, Zagreb, Ženska infoteka, 2000.

BUTLER, Judith, *Rašinjavanje roda*, Sarajevo, TDK Šahinpašić, 2005.

Jadranka Rebeka ANIĆ
Kako razumjeti rod?
Literatura

BUTLER, Judith, *Körper von Gewicht: Die diskursiven Grenzen des Geschlechts*, Frankfurt am Main, Suhrkamp Verlag, 1997.

CASALE, Rita – Barbara RENDTORFF, Was kommt nach der Genderforschung? Ein Vorwort, u: Rita CASALE – Barbara RENDTORFF (ur.), *Was kommt nach der Genderforschung? Zur Zukunft der feministischen Theoriebildung*, Bielefeld, Transcript Verlag, 2008., 9-11.

CHAPPELL, Louise, Contesting Women's rights: The Influence of Religious Forces at the United Nations. Refereed paper to the Australasian Political Studies Association Conference University of Adelaide (29. 9. – 1. 10. 2004.), na: http://www.adelaide.edu.au/apsa/docs_papers/Others/Chappell.pdf (11. 10. 2010.).

CONNELL, Catherine, Doing, Undoing, or Redoing Gender? Learning from the Workplace Experiences of Transpeople, u: *Gender & Society*, 24 (2010.) 1, 31-55.

CRENSHAW, Kimberlé Williams, Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine. Feminist Theory and Antiracist Politics, u: *The University of Chicago Legal Forum*, 1989., 139-167.

DEUTSCHE BISCHOFSKONFERENZ, *Frauen in Leitungsfunktionen fördern. Fachtagung der Deutschen Bischofskonferenz am 17. – 18. 03. 2005.* in München, u: Pressemitteilungen der Deutschen Bischofskonferenz, (21. 3. 2005.) na: <http://www.frauenseelsorge.de/download/Frauen%20in%20Leitungsfunktionen%20foerdern.pdf> (5. 2. 2011.).

DEUTSCHE KOMMISSION JUSTITIA ET PAX, *Geschlechtergerechtigkeit und weltkirchliches Handeln. Ein Impulspapier der Deutschen Kommission Justitia et pax*, Schriftenreihe Gerechtigkeit und Frieden 104, Bon, 2004.

DIAMOND, Milton – Keith H. SIGMUNDSON, Sex Reassignment at Birth: A Long Term Review and Clinical Implications, u: *Archives of Pediatrics and Adolescent Medicine*, (1997.) 151, (4. 9. 2009.), na: <http://www.hawaii.edu/PCSS/biblio/articles/1961to1999/1997-sex-reassignment.html#9> (11. 2. 2011.).

DIETZE, Gabriele, Schnittpunkte. Gender Studies und Hermaphroditismus, u: Gabriele DIETZE – Sabine HARK (ur.), *Gender kontrovers. Genealogien und Grenzen einer*

Kategorije, Königstein – Taunus, Ulrike Helmer Verlag, 2006., 46-68.

DIVKOVIĆ, Mirko, *Latinsko-hrvatski rječnik*, Zagreb, Hrvatsko-Slavonsko-Dalmatinska zemaljska vlada, ⁴1900.

EUROPEAN COMMISSION UNIT IN CHARGE OF EQUAL OPPORTUNITIES, *100 words for equality. A glossary of terms on equality between women and men* (1998.), na: http://www.eduhi.at/dl/100_words_for_equality.pdf (8. 11. 2010.).

FAUSTO-STERLING, Anne, The Five Sexes: Why Male and Female Are Not Enough, u: *The Sciences*, March/April 1993, 20-24, na: <http://frank.mtsu.edu/~phollowa/5sexes.html> (8. 9. 2010.).

FEINBERG, Leslie, *Transgender Liberation: A Movement Whose Time has Come*, New York, World View Forum, 1992.

FIRESTONE, Shulamit, *The Dialectic of Sex*, New York, Bantam Books, 1972.

FISCHER, Irmtraud, *Gender-faire Exegese. Gesammelte Beiträge zur Reflexion des Genderbias und seiner Auswirkungen in der Übersetzung und Auslegung von biblischen Texten*, Münster, Lit Verlag, 2004.

FISCHER, Irmtraud, *Gotteskünderinnen. Zu einer geschlechterfairen Deutung des Phänomens der Prophetie und der Prophetinnen in der Hebräischen Bibel*, Stuttgart, W. Kohlhammer, 2002.

FISCHER, Irmtraud, *Gotteslehrerinnen. Weise Frauen und Frau Weisheit im Alten Testament*, Stuttgart, W. Kohlhammer, 2006.

FISCHER, Irmtraud, *Gottesstreiterinnen. Biblische Erzählungen über die Anfänge Israels*, Stuttgart, W. Kohlhammer, ²2000.

FLYNN, Pádraig, Foreword, u: EUROPEAN COMMISSION UNIT IN CHARGE OF EQUAL OPPORTUNITIES, *100 words for equality. A glossary of terms on equality between women and men*, (1998.), 3.

FREY STEFFEN, Therese, *Gender*, Leipzig, Reclam Verlag, 2006.

FRIEDEN, Betty, *The Feminine Mystique*, New York, W. W. Norton and Company, 1963.

GARFINKEL, Harold, *Studies in Ethnomethodology*, University od California, Los Angeles, 1967.

Gender Mainstreaming. Conceptual framework, methodology and presentation of good practices. Final Report of Activities of the

Group of Specialists on Mainstreaming, (1998.), na: <http://www.g-i-s-a.de/res.php?id=374> (20. 1. 2011.).

Jadranka Rebeka ANIĆ
Kako razumjeti rod?
Literatura

GERL-FALKOVITZ, Hanna Barbara, Gender-Theorien in kritischer Sicht, u: ARBEITSSTELLE FÜR FRAUENSELSORGE DER DEUTSCHEN BISCHOFSKONFERENZ (ur.), *Geschlechtergerechtigkeit in Beruf und Familie für Frauen in verantwortlichen Positionen in der Kirche. Dokumentation der Fachtagung am 17./18. März 2005*, München, 9-15, na: <http://www.frauenseelsorge.de/download/Gesamtdokument%20Juli%202005c.pdf> (5. 2. 2011.).

GLENDON, Mary Ann, What Happened at Beijing, (13. 7. 2011.), na: <http://www.leaderu.com/ftissues/ft9601/articles/glendon.html> (27. 3. 2010.).

GOFMAN, Erving, Arrangement between the Sexes, u: *Theory and Society*, 4 (1977.) 3, 301-332.

GOULD, Carol C., *Gender*, New York, Prometheus Books, 1997.

GRUPPO DI STUDIO SULLA BIOETICA,
Riconoscere le unioni omosessuali? – Un contributo alla discussione, u: *Aggiornamenti sociali*, 59 (2008.) 6, 421-444, na: <http://www.aggiornamentisociali.it/download/0806GruppoStudioBioetica.pdf> (11. 12. 2010.).

HARALAMBOS, Michael – Martin HOLBORN, *Sociologija. Teme i perspektive*, Zagreb, Golden marketing, 2002.

HARTEL, Joseph, Integralni feminizam sv. Tome Akvinskog, u: *Svesci* (1999.) 97, 20-26.

HEIMBACH-STEINS, Marianne, „... nicht mehr Mann und Frau“. *Sozialethischen Studien zu Geschlechterverhältnis und Geschlechtergerechtigkeit*, Regensburg, Verlag Friedrich Pustet, 2009.

Hiestand, Katherine R. – Heidi M. LEVITT, Butch Identity Development: The Formation of an Authentic Gender, u: *Feminism & Psychology*, 15 (2005.) 1, 61-85.

HODŽIĆ, Amir – Nataša BIJELIĆ – Sanja CESAR, *Spol i rod pod povećalom. Priručnik o identitetima, seksualnosti i procesu socijalizacije*, Zagreb, Cesi, 2003.

Holy See's Final Statement at Women's Conference in Beijing, na: <http://www.its.caltech.edu/~nmcenter/women-cp/beijing3.html> (4. 7. 2010.).

JAKOBS, Monika, Gender in der Theologie. Neuer Wein in alten Schläuchen?, u: Monika EGGER – Livia MEIER – Katja WISSMILLER (ur.), *WoMan in Church, Kirche und Amt im Kontext der Geschlechterfrage*, Berlin, Lit Verlag, 2006., 7-29.

KAŠIĆ, Biljana, Rodna perspektiva (gender perspective), u: Rada BORIĆ (ur.), *Pojmovnik rodne terminologije prema standardima Europske unije*, Zagreb, Ured za ravnopravnost spolova, 2007., 76.

KAUSAR, Zeenath, Gender Perspective in the UN Document of the Fourth World Conference on Women in Beijing: An Analysis of Platform for Action (April-June 2000.), na: <http://www.renaissance.com.pk/julvepo12y1.html> (8. 2. 2011.).

KELLE, Helga, „Intersectionality“ – ein neues Paradigma der Geschlechterforschung, u: Rita CASALE – Barbara RENDTORFF (ur.), *Was kommt nach der Genderforschung? Zur Zukunft der feministischen Theorienbildung*, Bielefeld, Transcript Verlag, 2008., 55-58.

KESSLER, Suzanne – Wendy McKENNA, *Gender: An Ethnomethodological Approach*, New York, Wiley, 1978.

KINAHAN, Anne-Marie, Women Who Run from the Wolves: Feminist Critique as Post-Feminism, u: *Canadian Review of American Studies*, 31 (2001.) 2, 31-46.

KING, Ursula, *Religion and Gender*, Oxford, Blackwell, 1995.

KLÖPPEL, Ulrike, *XOXOY ungelöst. Hermaphroditismus, Sex and Gender in der deutschen Medizin. Eine historische Studie zur Intersexualität*, Bielefeld, Trascript Verlag, 2010.

KNAPP, Gudrun-Axeli, „Intersectionality“ – ein neues Paradigma der Geschlechterforschung?, u: Rita CASALE – Barbara RENDTORFF (ur.), *Was kommt nach der Genderforschung? Zur Zukunft der feministischen Theorienbildung*, Bielefeld, Transcript Verlag, 2008., 33-54.

KONGREGATION FÜR DIE GLAUBENSLEHRE, *Schreiben an die Bischöfe der Katholischen Kirche über die Zusammenarbeit von Mann und Frau in der Kirche und in der Welt*, (31. 5. 2004.), na: http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_20040731_collaboration_ge.html (22. 11. 2010.).

KOYAMA, Emi, Guide to Intersex & Trans Terminologies, u: *Survivor Project*, na: <http://www.survivorproject.org/pdf/terms.pdf> (15. 11. 2010).

KRAUSE, Ellen, *Einführung in die politikwissenschaftliche Geschlechterforschung*, Opladen, Leske i Budrich, 2003.

KUBY, Gabriele, *Nova ideologija seksualnosti. Izazovi i opasnosti „gender“ revolucije*, Split, Verbum, 2010.

Jadranka Rebeka ANIĆ
Kako razumjeti rod?
Literatura

KUBY, Gabriele, Mrežna stranica, na: <http://www.gabriele-kuby.de/> (15. 1. 2011.).

KUKURA, Elizabeth, Sexual Orientation and Non-Discrimination, u: *A Journal of Social Justice*, 17 (2005.) 2, 181-188.

LAUBER, Sabina, ‘Where to Now? International Women’s Rights’, u: *Alternative Law Journal*, 26 (2001.) 1, 16-21.

LEHMANN, Karl Kardinal, Theologie und Genderfragen, u: ARBEITSSTELLE FÜR FRAUENSEELSORGE DER DEUTSCHEN BISCHOFSKONFERENZ (ur.), *Geschlechtergerechtigkeit in Beruf und Familie für Frauen in verantwortlichen Positionen in der Kirche. Dokumentation der Fachtagung am 17./18. März 2005*, München, 49-60, na: <http://www.frauenseelsorge.de/download/Gesamtdokument%20Juli%202005c.pdf> (5. 2. 2011.).

LEISCH-KIESL, Monika, *Eva als Andere. Eine exemplarische Untersuchung zu Frühchristentum und Mittelalter*, Köln, Böhlau Verlag, 1992.

LEVITT, Heidi M. – Katherine R. Hiestand, Gender within Lesbian Sexuality: Butch and Femme Perspectives, u: *Journal of Constructivist Psychology*, 18 (2005.) 1, 39-51.

LEVITT, Heidi M. – Sharon G. HORNE, Explorations of Lesbian-Queer Genders, u: *Journal of Lesbian Studies*, 6 (2002.) 2, 25-39.

LEVITT, Heidi M. – Elisabeth GERRISH – Katherine Hiestand, The Misunderstood gender, u: *Sex Roles: A Journal of Research*, 48 (2003.) 2-3, 99-113.

LEVITT, Heidi M. – Katherine R. Hiestand, A Quest for Authenticity: Contemporary Butch Gender, u: *Sex Roles*, 50 (2004.) 9-10, 605-621.

LÓPEZ TRUJILLO, Alfonso, Prefazione, PONTIFICIO CONSIGLIO PER LA FAMIGLIA, u: *Lexicon. Termini ambigui e discussi su famiglia, vita e questioni etiche*, Nuova edizione ampliata, Bologna, Edizioni Dehoniane Bologna, 2006., V-XIV.

MacKINNON, Catherine, *Feminism Unmodified: Discourses on Life and Law*, New York, Routledge, 1987.

MAIHOFER, Andrea, Von der Frauen- zur Geschlechterforschung. Modischer Trend oder bedeutsamer Perspektivenwechsel?, u: Peter DÖGE - Karsten KASSNER - Gabriele SCHAMBACH (ur.), *Schaustelle Gender – Aktuelle Beiträge sozialwissenschaftlicher Geschlechterforschung*, Bielefeld, Kleine Verlag, 2004., 11-28.

MARDEŠIĆ, Željko, *Rasjep u svetome*, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 2007.

MARSHALL, Barbara L., (Dis)locating Gender: Ontological Crises and Political Strategies, u: *Topia: Canadian Journal of Cultural Studies*, (2005.) 13, 31-53, na: <http://pi.library.yorku.ca/ojs/index.php/topia/article/viewFile/438/12255> (28. 11. 2010.).

MARSHALL, Barbara L., *Configuring Gender. Explorations in Theory and Politics*, Peterborough, Broadview Press Ltd., 2000.

MARX, Reinhard, Vorwort, u: ARBEITSSTELLE FÜR FRAUENSEELSORGE DER DEUTSCHEN BISCHOFSKONFERENZ (ur.), *Geschlechtergerechtigkeit in Beruf und Familie für Frauen in verantwortlichen Positionen in der Kirche. Dokumentation der Fachtagung am 17./18. März 2005, München*, Bonn, Deutsche Kommission Justitia et Pax, ³2004, 5, na: <http://www.frauenseelsorge.de/download/Gesamt dokument%20Juli%202005c.pdf> (5. 2. 2011.).

MATLARY, Janne Haaland, *Maternità e femminismo*, u: PONTIFICIO CONSIGLIO PER LA FAMIGLIA, *Lexicon. Termini ambigui e discussi su famiglia, vita e questione etiche*, Nuova edizione ampliata, Bologna, Edizioni Dehoniane Bologna, 2006., 641-643.

MONEY, John, Gender Role, Gender identitiy, Core Gender identity: Usage and Definition of Terms, u: *The Journal of the American Academy of Psychoanalysis and Dynamic Psychiatry*, 1 (1973.) 4, 397-402.

MUNDY, David Lee, Die Auflösung von Geschlecht und die Dekonstruktion von Frausein und Mannsein, u: *Bulletin* 01/07, 35-51, na: http://www.dijg.de/fileadmin/dijg-uploads/pdf/bulletin_13_2007_mundy.pdf (28. 11. 2010.).

O'LEARY, Dale, *The Gender Agenda*, Louisiana, Vital Issues Press, 1997.

O'LEARY, Dale, Feminism (July 1, 1994.), na: <http://www.ewtn.com/library/issues/feminism.txt> (28. 11. 2010).

OPITZ, Claudia, Nach der Gender-Forschung ist vor der Gender-Forschung. Plädoyer für die historische Perspektive

in der Geschlechterforschung, u: Rita CASALE – Barbara RENDTORFF (ur.), *Was kommt nach der Genderforschung? Zur Zukunft der feministischen Theorienbildung*, Bielefeld, Transcript Verlag, 2008., 13-29.

Jadranka Rebeka ANIĆ
Kako razumjeti rod?
Literatura

PÄPSTLICHER RAT FÜR DIE FAMILIE, *Ehe, Familie und „Faktische Lebensgemeinschaften“* (26. 7. 2000.), na: http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/family/documents/rc_pc_family_doc_20001109_de-facto-unions_ge.html (22. 10. 2010.).

PEARCEY, Sharon M. – Karen J. DOCHERTY – James M. Jr. DABBS, Testosteroen and Sex Role Identification in Lesbian Couples, u: *Physiology and Behavior*, 60 (1996.) 3, 1033-1035.

POHL-PATALONG, Uta, Gender, u: Elisabeth GÖSSMANN – Helga KUHLMANN – Elisabeth MOLTMANN-WENDEL, *Wörterbuch der Feministischen Theologie*, Gütersloh, Gütersloher Verlagshaus, 2002., 216-221.

POLITI, Marco, La Chiesa si prepara alla Guerra dei 5 Sessi, u: *La Repubblica*, 20. maggio 1995, 11., na: <http://ricerca.repubblica.it/repubblica/archivio/repubblica/1995/05/20/la-chiesa-si-prepara-all-la-guerra-dei.html> (22. 10. 2010.).

PONTIFICAL COUNCIL FOR THE FAMILY, *The Family and Human Rights*, (9. 12. 1999.), na: http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/family/documents/rc_pc_family_doc_20001115_family-human-rights_en.html (22. 10. 2010.).

PONTIFICIO CONSIGLIO PER LA FAMIGLIA, *Lexicon. Termini ambigui e discussi su famiglia, vita e questioni etiche*, Nuova edizione ampliata, Bologna, Edizioni Dehoniane Bologna, 2006.

PREVES, Sharon, *Intersex and identity: the contested self*, Piscataway, Rutgers University Press, 2005.

RAYNOVA, Yvanka B. – Susanne MOSER, Theorie- und Rezeptionsflüsse der Gender Studies in Osteuropa im Bereich Philosophie, u: Alice PECHRIGGL – Marlen BIDWELL-STEINER (ur.), *Brüche. Geschlecht. Gesellschaft. Gender Studies zwischen Ost und West. Materialien zur Förderung von Frauen in der Wissenschaft*, XVI., Wien, Bundesministerium für Bildung, Wissenschaft und Kultur, 2003., 17-86.

REDDEMAN, Angela, ‘UN Women’: ein neues Organ der Vereinten Nationen zum Schutz der Frau, u: ZENIT, 30. Juli, 2010., u: <http://www.zenit.org/rssgerman-21183> (15. 12. 2011.).

RICH, Adrienne, Compulsory Heterosexuality and Lesbian Existence, u: Adrienne RICH, *Blood, Bread, and Poetry. Selected prose 1979-1985*, New York, Norton Paperbeck, 1994.

RUBIN, Gayle, Of Catamites and Kings: Reflections an Butch, Gender, and Boundaries, u: Joan NESTLE (ur.), *The Persistent Desire: A Femme-Butch Reader*, Boston, Alyson, 1992., 466-482.

RUBIN, Gayle, Thinking Sex: Notes for a Radical Theory of the Politics of Sexuality, u: Carole S. VANCE (ur.), *In Pleasure and Danger. Exploring Female Sexuality*, New York: Routledge and Kegan Paul, 1984., 267-319.

RUINI, Camilo, Presentazione alla seconda edizione italiana, u: PONTIFICIO CONSIGLIO PER LA FAMIGLIA, *Lexicon. Termini ambigui e discussi su famiglia, vita e questione etiche*, Nuova edizione ampliata, Bologna, Edizioni Dehoniane Bologna, 2006., XV-XVIII.

RUSSO, Maria Teresa, Corpo, natura e libertà: una lettura antropologica della teoria del Gender, u: ASSOCIAZIONE SCIENZA & VITA FIRENZE, *L'ideologia del gender. Maschio e femmina natura e cultura. Atti del Convegno 21/04/08, Firenze*, 19-38, na: <http://www.scienzaevitafirenze.it/cms/images/file/atticonvegnogender08.pdf> (11. 12. 2010.).

SCHMIDT, Pisa, Komentar zur Beitrag: Nach der Gender-Forschung ist vor der Gender-Forschung, u: Rita CASALE – Barbara RENDTORFF (ur.), *Was kommt nach der Genderforschung? Zur Zukunft der feministischen Theoriebildung*, Bielefeld, Transcript Verlag, 2008., 29-32.

SCHMITZ, Sigrid, Hirnforschung und Geschlecht. Eine kritische Analyse im Rahmen der Genderforschung in den Naturwissenschaften, u: Ingrid BAUER – Julia NEISSL (ur.), *Gender Studies. Denkachsen und Perspektiven der Geschlechterforschung*, Innsbruck: Studienverlag Ges.m.b.H., 2002., 109-125.

SCHNABL, Christa – Erich LEHNER, Perspektiven für eine geschlechterbewusste Theologie. Bündelung und Ausblick, u: Marie-Theres WACKER – Stefanie RIEGER-GOERTZ (ur.), *Mannsbilder. Kritische Männerforschung und theologische Frauenforschung im Gespräch*, Berlin, Lit Verlag, 2006, 319-343.

SCHNEIDER, Birgit, *Wer Gott dient, wird nicht krumm. Feministische Ethik im Dialog mit Karol Wojtyla und Dietmar Mieth*, Mainz, Matthias-Grünewald Verlag, 1997.

SCOLA, Angelo, Identità e differenza sessuale, u:
PONTIFICIO CONSIGLIO PER LA FAMIGLIA, *Lexicon. Termini ambigui e discussi su famiglia, vita e questioni etiche*, Nuova edizione ampliata, Bologna, Edizioni Dehoniane Bologna, 2006., 537-543.

Jadranka Rebeka ANIĆ
Kako razumjeti rod?
Literatura

SCOTT, Joan W., Die vielen Bedeutungen des Begriffs gender. Von „sozialen Geschlecht“ über Synonym für „Frauen“ zum gesellschaftlichen Normensystem, u: *UniPress der Universität Bern*, 109 (2001.) 2, 1-3, na: <http://www.lustaufgender.ch/docs/scott.pdf> (5. 7. 2010.).

SCOTT, Joan W., Millennial fantasies: The Future of „Gender“ in the 21st Century, na: <http://www.gender.univer.kharkov.ua/RUSSIAN/text.html> (17. 2. 2011.).

SCOTT, Joan W., *Rod i politika povijesti*, Zagreb, Ženska infoteka, 2003.

SHOWALTER, Elaine, *Speaking of Gender*, New York – London, Routledge, 1989.

SOMMERS, Christina Hoff, *Who Stole Feminism*, New York, Touchstone, 1995.

Statement of the Holy See Delegation at the 63rd session of the general assembly of the United Nations on the Declaration on human rights, sexual orientation and gender identity (18. 12. 2008.), na: http://www.vatican.va/roman_curia/secretariat_state/2008/documents/rc_seg-st_20081218_statement-sexual-orientation_en.html (10. 7. 2010.).

STEPHAN, Inge – Christina von BRAUN, Einleitung, u: Christina von BRAUN – Inge STEPHAN (ur.), *Gender Studien. Eine Einführung*, Stuttgart – Weimar, J. B. Bezler, 2000., 9-15.

STEPHAN, Inge, Gender, Geschlecht und Theorie, u: Christina von BRAUN – Inge STEPHAN (ur.), *Gender-Studien. Eine Einführung*, Stuttgart – Weimar, J. B. Bezler, 2000., 58-96.

STOLLER, Robert, *Seks and Gender: On the Development of Masculinity and Femininity*, Science House, New York, 1968.

STRYKER, Susan, (De)Subjugated Knowledges. An Introduction to Transgender Studies, u: Susan STRYKER – Stephen WHITTLE, *The transgender studies reader*, New York, Routledge, 2006., 1-18.

UNITED NATIONS, Report of the Foruth World Conference on Women, (17. 10. 1995.), na: <http://daccess>-

[dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N96/273/01/PDF/
N9627301.pdf?OpenElement](http://dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N96/273/01/PDF/N9627301.pdf?OpenElement) (19. 11. 2010.).

UNITED NATIONS, Report of the Informal Contact Group od Gender, (7. 7. 1995.), na: <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:RIhZB7O-pn4J:www.un.org/esa/gopher-data/conf/fwcw/off/al--2.en+report+of+the+informal+contact+group+on+gender&cd=1&hl=hr&ct=clnk&gl=hr> (22. 10. 2010.).

VOLLMER DE COLLES, Beatriz, Nuove definizioni di genere, u: PONTIFICIO CONSIGLIO PER LA FAMIGLIA, *Lexicon. Termini ambigui e discussi su famiglia, vita e questioni etiche*, Bologna, Nuova edizione ampliata, 2006., 721-735.

WACKER, Marie-Theres – Stefanie RIEGER-GOERTZ, *Mannsbilder. Kritische Männerforschung und theologische Frauenforschung im Gespräch*, Berlin, Lit Verlag, 2006.

WACKER, Marie-Theres, Historical, Hermeneutical, and Methodological Foundations, u: Luise SCHOTTROFF – Silvia SCHROER – Marie-Theres WACKER, *Feminist Interpretation: the Bible in Women's Perspective*, Minneapolis, Augsburg Fortress, 1998., 3-29.

WALSCH, Mary Roth, *Women, Men, & Gender. Ongoing Debates*, New Haven, Yale University Press, 1997.

WALTER, Willi, Gender, Geschlecht und Männerforschung, u: Christina von BRAUN – Inge STEPHAN (ur.), *Gender-Studien. Eine Einführung*, Stuttgart – Weimar, Verlag J. B. Metzler, 2000., 97-115.

WALZ, Heike, „...nicht mehr männlich und weiblich...? *Ekklesiologie und Geschlecht in ökumenischem Horizont*, Frankfurt am Main, Verlag Otto Lambeck, 2006.

WALZ, Heike, Blinde Flecke. Warum es theologische Geschlechterdialog querbeet braucht, u: Heike WALZ – David PLÜSS (ur.), *Theologie und Geschlecht. Dialoge querbeet*, Wien, Lit Verlag, 2008., 10-36.

WANKE, Joachim, Schlusswort, u: ARBEITSSTELLE FÜR FRAUENSEELSORGE DER DEUTSCHEN BISCHOFSKONFERENZ (ur.), *Geschlechtergerechtigkeit in Beruf und Familie für Frauen in verantwortlichen Positionen in der Kirche. Dokumentation der Fachtagung am 17./18. März 2005*, München, 66-69, na: <http://www.frauenseelsorge.de/download/Gesamtdokument%20Juli%202005c.pdf> (5. 2. 2011.).

WARNKE, Georgia, A Hermeneutics of Gender, u: Silvia STOLLER – Veronica VASTERLING – Linda FISCHER (ur.), *Feministische Phänomenologie und Hermeneutik*, Würzburg, Königshausen & Neumann GmbH, 2005., 235-255.

Jadranka Rebeka ANIĆ
Kako razumjeti rod?
Literatura

WECKER, Regina, „Gender“ – eine fragwürdige Kategorie. Manuskript des mündlichen Vortrags vom 16. 04. 2005 an der Palus-Akademie, na: <http://histsem.unibas.ch/nc/seminar/personen/person-details/eigene-seiten/person/wecker/content/texte-downloads-und-bestellungen/> (4. 7. 2010.).

WENDEL, Saskia, Kritische Würdigung der Gender-Debatte, u: ARBEITSSTELLE FÜR FRAUENSEELSORGE DER DEUTSCHEN BISCHOFSKONFERENZ (ur.), *Geschlechtergerechtigkeit in Beruf und Familie für Frauen in verantwortlichen Positionen in der Kirche. Dokumentation der Fachtagung am 17./18. März 2005*, München, 16-25, na: <http://www.frauenseelsorge.de/download/Gesamtdokument%20Juli%202005c.pdf> (5. 2. 2011.).

WITTIG, Monique, One is Not Born a Woman, u: *Feminist Issues*, 1 (1981.) 2, 47-54, na: <http://ecmd.nju.edu.cn/UploadFile/17/8012/bornwoman.doc> (7. 9. 2010.).

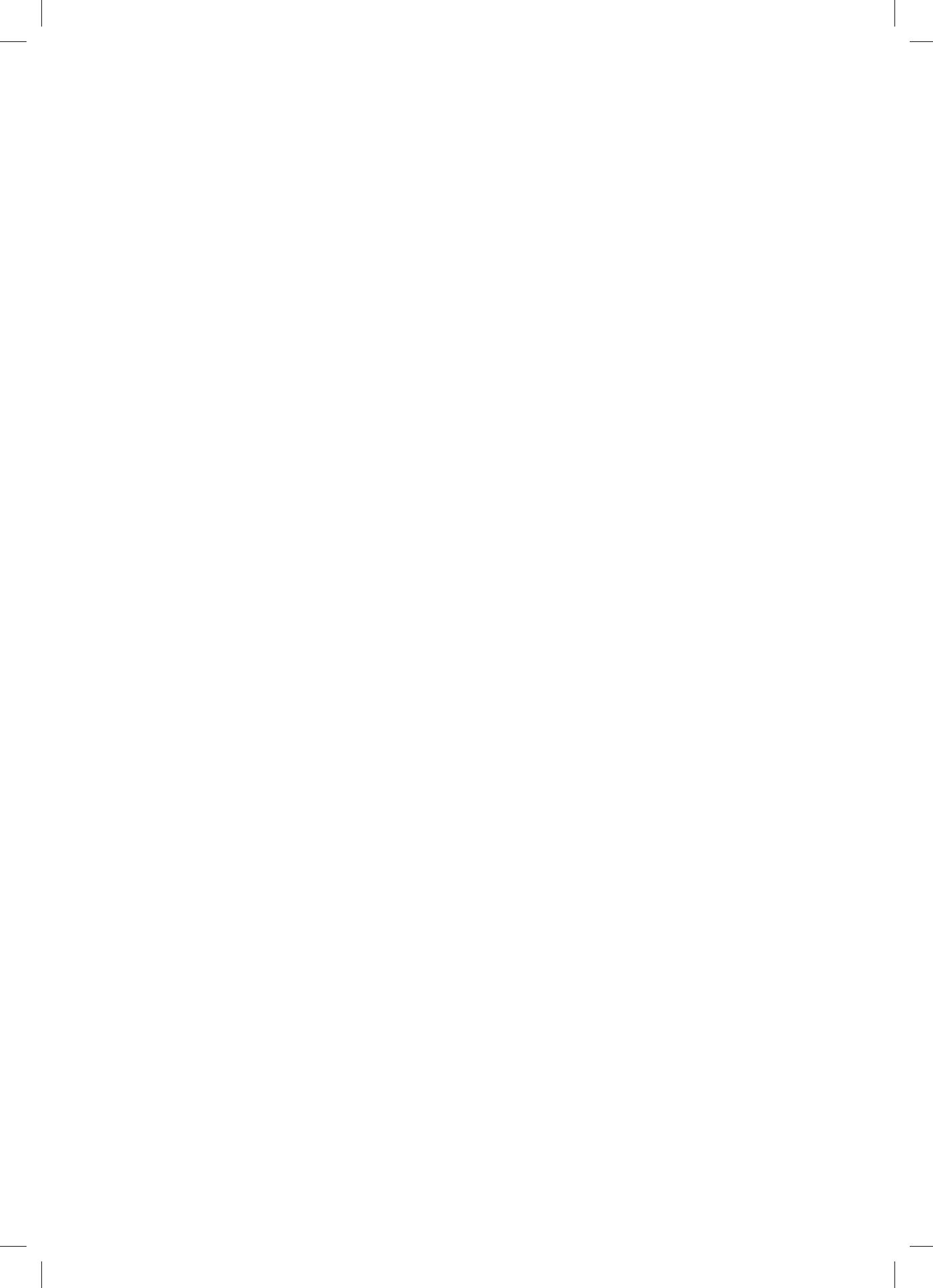
WITTIG, Monique, The mark of Gender, u: *Gender Issues*, 5 (1985.) 2, 3-12.

YUVAL-DAVIS, Nira, *Rod i nacija*, Zagreb, Ženska infoteka, 2004.

ZASTROW, Volker, Gender Mainstreaming. Politische Geschlechtsumwandlung, u: *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, br. 138, 19. 06. 2006. 8, (20. 6. 2006.), na: <http://www.faz.net/s/RubFC06D389EE76479E9E76425072B196C3/Doc-E19A6FC7720554E81829007B25E33D7E4-ATpl-Ecommon-Scontent.html> (21. 4. 2010.).

ZENIT, Die Deutsche theologin Jutta Burggraf ist tot. Autorin von über 20 Büchern und Mitautorin bei 70 Werken (ZG10110908 - 9. 11. 2010.), na: <http://www.zenit.org/rssgerman-21810> (8. 3. 2011.).

ŽUPAN, Dinko, Foucaultova teorija moći i kritika pojma rod, u: *Časopis za suvremenu povijest*, 41 (2009.) 1, 7-24.

IMENSKO

KAZALO

-
- Abelin, Lisa 11
Abromeit, Hans-Jürgen 136
Abzug, Bella 73, 74
Adamiak, Elżbieta 89, 138, 151
Alzamora Revoredo, Oscar 77, 97, 99, 100, 101, 102, 147
Anić, Jadranka Rebeka 3, 7, 8, 9, 10, 78, 102, 113, 115, 151
Aus der Au, Christina 167
Baden, Sally 72, 76, 82
Bail, Ulrike 167
Bancroft, John 38, 39
Barbara L. Marshall 54, 77, 78, 79, 84, 100, 102
Barbin, Aleksine/Abel 45
Bauer, Ingrid 110, 161
BeemAn, Brett 58
Bidwell–Steiner, Marlen 37, 160
Bijelić, Nataša 23, 156
Robert-Stützel, Sabine 136
Borić, Rada 24, 27, 54, 152, 156
Bornstein, Kate 58, 59, 75, 99
Bowald, Béatrice 137
Büchel-Thalmaier, Sandra 137
Bulić, Iva 54
Burggraf, Jutta 97, 98, 99, 109, 110, 111, 112, 115, 146, 147, 164
Butler, Judith 42, 43, 44, 45, 47, 48, 50, 51, 53, 54, 56, 83, 93, 98, 103, 111, 113, 114, 118, 119, 122, 125
Cady Stanton, Elizabeth 78
Casale, Rita 52, 153, 156, 159, 161
Cesar, Sanja 23, 156
Chappell, Louise 63, 153
Christina von Braun 37, 39, 47, 53, 60, 162, 163
Chrząstowska, Małgorzata 89, 151
Connell, Catherine 58
Crenshaw, Kimberlé Williams 52
Crüsemann, Frank
Crüsemann, Marlene
Dabbs, James M. Jr. 57, 159
Delgrado, Cristina 100
Diamond, Milton 41, 42, 43
Dietze, Gabriele 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 154
Divković, Mirko 39
Docherty, Karen J. 57, 159
Döge, Peter 51, 158
Domay, Erhard 41
Dube, Musa W. 134
Ebach, Jürgen
Egger, Monika 46, 156
Eicher, Eva 47
Elias, Mickey 58
Fausto-Sterling, Anne 71, 75, 76, 77, 154
Feinberg, Leslie 58
Firestone, Shulamit 80
Fischer, Irmtraud 132, 133
Fischer, Linda 40, 163
Flynn, Pádraig 24, 154
Frey Steffen, Therese 38, 40, 44, 45, 47, 51, 54
Frieden, Betty 24, 40, 153
Garfinkel, Harold 38, 40, 44
Gehring, Petra 11
Gerl-Falkovitz, Hanna Barbara 117, 118, 119, 125, 155
Glendon, Mary Ann 85, 155
- 167

- Goetz, Anne Marie 72, 76, 82, 152
Gofman, Erving 38
Gössmann, Elisabeth
Haralambos, Michael 110
Hark, Sabine 38, 154
Hartel, Joseph 113
Heimbach-Steins, Marianne 90, 99, 103, 104, 130
Hiestand, Katherine R. 56, 57, 58, 157, 158
Hodžić, Amir 23, 156
Hof, Renate 53
Holborn, Martin 110, 155
Horne, Sharon G. 57, 158
Husanović, Jasmina 54
Ivan Pavao II. 115, 151
Jacobs, Monika 137
Jagger, Alison 77
Jakobs, Monika 46, 51, 129, 156
Janssen, Claudia
Karle, Isolde 136
Kassner, Karsten 51, 158
Kašić, Biljana 27, 156
Kausar, Zeenath 100
Kelle, Helga 52, 156
Kessler, Suzanne 43, 44
Kinahan, Anne-Marie 79, 156
King, Ursula 107, 156
Klöppel, Ulrike 39, 156
Knapp, Gudrun-Axeli 52, 156
Köhler, Hanne
Koyama, Emi 58, 59, 157
Krause, Ellen 82
Kuby, Gabriele 5, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 17, 18, 19, 20, 25, 27, 30, 32, 33, 40, 42, 59, 107, 108, 145, 146, 147, 148, 159, 173, 175, 179, 181
Kuhlmann, Helga 127, 159
Kukura, Elizabeth 83, 157
Ladner, Gertraud 137
Lauber, Sabina 67
Lehmann, Karl 116, 117, 118, 119, 120, 121, 125, 146, 147
Lehner, Erich 130, 131, 139, 161
Leisch-Kiesl, Monika 84
Leutzsch, Martin
Levitt, Heidi M. 56, 57, 58, 155
Lienemann-Perrin, Christine 137
López Trujillo, Alfonso 95, 96
MacKinnon, Catherine 47, 55, 158
Maihofer, Andrea 50, 51, 108
Marx, Reinhard 28
Matlary, Janne Haaland 96
Matthiae, Gisela 137
McKenna, Wendy 44, 156
Meier, Livia 46, 156
Methuen, Charlotte 89, 151
Millett, Kate 43
Moltmann-Wendel, Elisabeth 127, 159
Money, John 38, 39, 40, 41, 42, 43, 152
Moser, Susanne 37, 49, 160
Nations, United 63, 64, 67, 68, 153, 162
Neissl, Julia 110, 161
Nestle, Joan 55, 160
O'Dealy, Leary 46
Opitz, Claudia 52
Pearcey, Sharon M. 57, 159
Pechriggl, Alice 37, 160
Plüss, David 108, 163
Pohl-Patalong, Uta 127, 128, 133, 159
Politi, Marco 71, 159
Poter, Harry 13
Preves, Sharon 44, 45, 160
Quinn, Regina Ammicht 37, 127, 151
Raynova, Yvanka B. 37, 49
Reddemann, Angela 68
Reimer, Bruce/Brenda/David 42
Rendtorff, Barbara 52, 153, 156, 159, 161
Rich, Adrienne 74, 75, 160
Rieger-Goertz, Stefanie 130, 139, 161, 163
Rubin, Gayle 38, 55
Ruini, Camilo 96
Schambach, Gabriele 51, 158
Schmitz, Sigrid 110, 161
Schnabl, Christa 130, 131, 139, 161
Schneider, Birgit 115, 161
Schottroff, Luise 78, 163
Schroer, Silvia 78, 163
Scola, Angelo 97, 161

- Scott, Joan Wallach 23, 49, 50, 53, 64, 65
Showalter, Elaine 53, 162
Sigmundson, Keith H. 42, 153
Sommers, Christine Hoff 8, 9, 19, 20, 46, 77, 78, 79, 81, 100, 101, 102, 103, 104, 145, 162, 168, 187, 188, 192
Spahić-Šiljak, Zilka 113, 151
Stephan, Inge 37, 39, 47, 53, 60, 162, 163
Stoller, Robert 38, 40, 162
Stoller, Silvia 40, 163
Strahm, Doris 137
Stryker, Susan 58, 162
Vance, Carole S. 55, 160
Vasterling, Veronica 40, 163
Vollmer de Colles, Beatriz 97, 102, 103, 109, 112, 113, 114, 115, 116, 146, 147
Wacker, Marie-Theres 78, 130, 139, 161, 163
Walsch, Mary Roth 37, 163
Walter, Willi 46, 163
Walz, Heike 47, 51, 108, 126, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 163
Wanke, Joachim 116, 117, 163
Warnke, Georgia 40, 41, 42, 163
Washburn, Linda L. 47
Wecker, Regina 38, 47, 48, 51, 52, 53, 163
Wendel, Saskia 117, 118, 122, 123, 124, 125, 127, 146, 147, 159, 164
Wißmiller, Katja 46, 156
Wittig, Monique 54, 55, 164
Wojtyła, Karol 115, 161
Yuval-Davis, Nira 51
Zastrowa, Volker 19, 40, 42

Jadranka Rebeka ANIĆ
Kako razumjeti rod?
Imensko kazalo

MALI

POJMOVNIK

Butch/femme

Butch i femme pojmovi su kojima se analogno heteroseksualnim odnosima opisuju identiteti osoba u lezbijskim vezama. Pod pojmom butch najčešće se misli na lezbijski identitet stvoren razmještanjem i manipulacijom rodnih kodova, simbola i uloga tradicionalno pripisanih muškarcima, femme pripisanih ženama. Feministički pokret šezdesetih godina kritizirao je butch/femme odnos kao oponašanje patrijarhalnih obrazaca. Istraživanja butch/femme lezbijka pokazuju, međutim, da one svoj identitet shvaćaju neovisno o heteroseksualnom rodnom modelu. Kad nađu zajednicu koja prihvata alternativnu butch/femme rodnu kategoriju, doživljavaju da su oslobođene od binarne konstrukcije roda i da mogu razvijati rod koji nadilazi poimanje identiteta žena i lezbijke jer otvara mogućnost novih načina na koje se može biti žena i lezbijka. Odnos među butch/femme lezbijkama razlikuje se od heteroseksualne matrice a seksualnost je utemeljena na priznanju razlike između spola i roda. Budući da butch/femme lezbijke mijenjaju predodžbu žene i stvaraju rodne performanse koje nadilaze tradicionalno poimanje roda, o njima se raspravlja i pod pojmom *transrod* (*transgender*). Ipak, ne smatraju sve lezbijke u butch-femme vezi da imaju te rodne identitete.

Fundamentalizam

Fundamentalizam je svjetonazor koji se poziva na obvezujuća temeljna načela u tumačenju, vrednovanju i uređenju zbilje. Premda svjetonazorni temelji mogu biti otvoreni za različite modele tumačenja, fundamentalizam poistovjećuje jedan model tumačenja sa samim temeljem. Pojam potječe od američkih protestanata koji su od 1910.-1915. izdavali niz spisa *The Fundamentals: a Testimony of Truth* (*Temeljna načela: svjedočanstvo o istini*). Fundamentalističke struje u kršćanskim konfesijama postoje u svim razdobljima, osobita su pak oznaka pos-

tmoderne zbog nesigurnosti koju izaziva propitivanjem tradicionalnih tumačenja zbilje. Antropološki, fundamentalizam se tumači upravo strahom i naglašenom potrebom za sigurnošću.

Institucionalno fundamentalizam nije vezan uz denominacije nego se u okviru konfesija i religija grade fundamentalističke skupine koje se u pojedinim pitanjima i nadkonfesionalno udružuju. Unatoč razlikama između pojedinih fundamentalističkih skupina, postoje neka zajednička ideološka obilježja: zatvoreni svjetonazor, nepovijesno promišljanje zbilje, odbacivanje modernoga svijeta, skepsa prema znanosti, politički ultrakonzervativizam, teorije urote, poticanje na svjetonazorsku revoluciju. Fundamentalističke skupine odbacuju ekumenizam, međureligijski dijalog, politički liberalizam, toleranciju, znanstvenu teologiju. Temeljno je obilježje fundamentalista u okviru reformacije odbacivanje povijesno-kritičke metode tumačenja Biblije, u Katoličkoj crkvi odbacivanje II. vaticanskog sabora, uporaba ratnih metafora i jasna identifikacija neprijatelja; dualistički pogled na svijet, izbjegavanje samokritike; redukcionizam ugrađen u tradicionalizam; nefleksibilnost i snažan autoritarizam. Budući da patrijarhalnu obitelj smatraju tipično kršćanskom, feminizam doživljavaju kao jednog od glavnih neprijatelja kršćanstva. Kršćanstvo je prema svojoj biti povijesno, pluralno, sposobno za inkulturaciju, pomirljivo, tolerantno. Stajališta fundamentalizma stoga su nepomirljiva s temeljima kršćanskoga vjerovanja.

Interseksualnost (intersexuality)

Interseksualnost označava biološku nedefiniranost spola kao izričito muškog ili ženskog, odnosno definiranost spola kao nečeg što je između *muškog* i *ženskog*. Interseksualna osoba je osoba koja se rada s nedefiniranim, izričito ženskim ili muškim, spolnim obilježjima, pri čemu se odstupanja mogu manifestirati na razini kombinacije kromosoma, gonada, hormona i/ili spolnih organa.

Rod (gender)

Prema *Pojmovniku* Europske unije pojam rod odnosi se na društvene razlike između žena i muškaraca, razlike koje nužno ne proizlaze iz bioloških spolnih razlika nego su naučene, s vremenom se mijenjaju i imaju širok raspon varijacija unutar jedne kulture i između kultura. Većina autora rabi pojam rod upravo u tom značenju premda se nekada pojam pojavljuje kao sinonim za žene ili za spol; kao odnosno ili kontekstualno stajalište između kulturno i povijesno specifičnih odnosa, kao činjenje. Rod se sve učestalije rabi kao analitička znanstvena kategorija.

U homoseksualnom kontekstu rod se uglavnom smatra heteroseksualnim konceptom neprimjerenim za izricanje homoseksualnih identiteta. Lezbijski rodni identiteti butch i femme više se uklapaju u koncept transroda, odnosno, rodnih perfomansa koje proširuju shvaćanje identiteta žene i lezbijskog identiteta i koje nadilaze tradicionalno poimanje roda.

Sveta Stolica prihvata uporabu pojma rod u smislu društvene nadogradnje na biološke spolne vlastitosti žena i muškaraca. Ograđuje se od biološkog determinizma, priznaje mogućnost kulturnih utjecaja na definiranje muških i ženskih uloga ali isključuje bilo kakvu mogućnost spolne polimorfnosti. U teologiji se rod najčešće poima u smislu društvenog spola ili kao analitičko sredstvo teološkog istraživanja. Katolički fundamentalisti pojma poistovjećuju s homoseksualnošću i optužuju ga za rušenje kršćanskih čudorednih vrijednosti.

Rodna analiza (gender analysis)

Rodna analiza na razini Evropske unije odnosi se na proučavanje razlika u uvjetima, potrebama, stupnju sudjelovanja, pristupa resursima i razvoju, kontroli sredstava, donošenju odluka i sl., koje postoji između muškaraca i žena u odnosu na pripisane im rodne uloge. Takvo značenje rodnoj analizi osporavaju katolički fundamentalisti. Prema njihovom tumačenju, cilj rodne analize je statistička jednakost žena i muškaraca u svim aktivnostima i postignućima. Budući da je statističkoj jednakosti glavna zapreka uloga žene kao majke, glavni cilj rodne analize i rodne perspektive je dekonstrukcija majčinstva kao jedinstvenog poziva žena.

Rodne feministkinje

Izraz rodne feministkinje nekada se tumači u smislu pučke etimologije: feministkinje koje su ustanovile rod kao feministički pojam kako bi označile da je spolni identitet pojedinca ishod društvenih utjecaja. Sam izraz potječe od američke libertarijanske filozofkinje i antife-ministkinje Christine Hoff Sommers, koja ga je prvi put upotrijebila u knjizi *Who Stole Feminism* (1994.). Sommers cijeli feministički pokret dijeli na dva dijela: *prvi*, stari, dobri, intelektualni, razboriti, pravedni, istiniti i liberalni feminism i *novi*, rodni feminism, koji nastaje šezdesetih godina i koji Sommers prikazuje kao ne-liberalan, anti-intelektualan, nerazborit, nepravedan, elitistički, ideološki. Jedini kriterij prema kojemu određuje rodni feminism jest njegovo suprotstavljanje prvom valu feminizma, koji idealizira i nepovijesno vrednuje. Njezina definicija

rodnoga feminizma ne nastaje na temelju analize feminističkih teorija, nego na temelju vlastitoga mišljenja da je nakon šezdesetih godina 20. stoljeća feministički pokret krenuo u pogrešnom smjeru i da se ona u njemu više ne može prepoznati. Jedan od glavnih prigovora rodnim feministkinjama jest da su ukrale glavnu struju feminizma ili *feminizam ravnopravnosti* odvajajući ga od njegovih liberalnih korijena i odbacujući prosvjetiteljske principe individualnih prava. Sommers ne prihvata način na koji suvremeni feminism postavlja pitanja o podređenosti žena. Ona ne prihvata borbu protiv patrijarhata i analizu društvenih odnosa pod vidom roda, rase, etniciteta i seksualnih orientacija. Suvremeni feminism kritizira iz perspektive heteroseksualnih bjelkinja srednje klase i nostalgično želi povratak bjelačkoga, heteroseksualnoga feminizma žena srednje klase namjerno marginalizirajući, ne uvažavajući i diskvalificirajući rad feministkinja različitih rasa, klasa, vjera i seksualnih orientacija. Pod utjecajem Hoff Sommers, izraz rodni feminism poprimio je značenje feminizma koji je elitistički, nečastan, dogmatičan, autoritarian, koji je neprijateljski prema muškarcima, sve žene svodi na pasivne žrtve, ruši obitelj, napušta djecu, zagovara seksualni užitak, promiče homoseksualnost. Rodne feministkinje, prema tim komentarima, nadziru sveučilišta, vlade, čak Ujedinjene narode. Kombinacijom tekstova različitih autora ne vodeći računa o kontekstu koje im određuje značenje, neki autori i autorice određuju posebnosti rodne teorije koju zastupaju rodne feministkinje. Rodnoj teoriji pripisuju rodni program čija je šifra rod a cilj provođenje rodne revolucije.

Rodna ideologija

Rodna ideologija je pojam koji rabe antifeministički i fundamentalistički autori. Pod njihovim utjecajem taj pojam ulazi u izjave Svetе Stolice i u crkvene dokumente, primjerice, *Pismo biskupima Katoličke crkve o suradnji muškarca i žene u Crkvi i svijetu*. Rodnu ideologiju prepoznaje se u pozadini antropologija koje razlikuju spol i rod, odnosno tumači se da takva antropologija žene želi osoboditi biološkog determinizma a nadahnuta je ideologijama koje uvode suparništvo i borbu između žena i muškaraca, dovode u pitanje obitelj, prirodno roditeljstvo (oca i majku), koje zahtijevaju ravnopravnost homoseksualaca i heteroseksualaca i nov model polimorfne seksualnosti. Sadržaj rodne ideologije proizvoljno se sastavlja postavkama autora različitih svjetonazora ne vodeći računa o kontekstu iz kojih se navodi uzimaju. Kao glavni ciljevi rodne ideologije i s njom povezane rodne revolucije navode se: borba

protiv kršćanstva i kršćanskog utjecaja na društvo i na odgoj novih naraštaja; rušenje svih granica udovoljavanja nagonima; borba za priznanje, ravnopravnost i promidžbu homoseksualaca (gay), lezbijski, biseksualaca i transseksualaca. Prema mišljenju katoličkih fundamentalista, između Katoličke crkve i rodnih ideologa vlada neprijateljstvo. Teološka promišljanja roda katoličkih teologa pritom se ne uzimaju u obzir ili ih se odbacuje kao zastranjenje.

Rodna jednakost / ravnopravnost (gender equality)

Pojam gender equality nekad se prevodi kao rodna jednakost, nekad kao rodna ravnopravnost premda ta dva značenja nisu sinonimi. Prema pravnim stručnjacima, rodna jednakost pretpostavlja iskorjenjivanje diskriminacije, a ne samo ravnopravnost u smislu dobivanja formalnih prava. Pojam rodna jednakost se međutim često shvaća pogrešno. U Katoličkoj crkvi shvaća se kao jednakost žena i muškaraca na *razini identiteta*, odnosno, kao negiranje svih razlika između žena i muškaraca i previđa se njegovo *pravno značenje* (Aristotel: jednakost postupanje u jednakim slučajevima, a različito u različitim). Takvo tumačenje ne uzima u obzir da sam pojam jednakosti u sebi uključuje razliku: jednakost izriče odnos između dva predmeta, dvije osobe ili dva stanja stvari i određuje pod kojim ih vidom valja promatrati kao jednake. Jednakost dakle pretpostavlja da je ono što se uspoređuje različito i različito promatra pod vidom zajedničke odnosne točke. Da bi se izbjegla takva kriva razumijevanja, pojam gender equality u ovoj je knjizi preveden kao rodna ravnopravnost.

Na razini Europske unije rodna ravnopravnost odnosi se na ravnopravnost žena i muškaraca, odnosno, na njihovu slobodu da razvijaju osobne sposobnosti i imaju mogućnost izbora bez ograničenja postavljenih zadanim rodnim ulogama te da se uzimaju u obzir, vrednuju i jednakost različita ponašanja, težnje i potrebe žena i muškaraca. Rodna ravnopravnost obuhvaća pravo na jednakost i jednakе mogućnosti kao i pravo na razliku te priznanje prava i subjektivno znanje o tome.

Stajalište Katoličke crkve prema rodnoj ravnopravnosti različito je ovisno radi li se o ravnopravnosti na društvenom području ili u Crkvi. Premda Crkva naglašava ulogu žene u obitelji, potiče države da svojim ustrojstvom osiguraju ravnopravnost žena i muškaraca na svim područjima života. Kad je pitanje unutarcrkvenog uređenja, priznaje se *jednako dostojanstvo* žena i muškaraca ali ne i njihova *ravnopravnost*. Zakonik kanonskog prava (1983.) ozako-

njuje isključenje žena iz svih službi vezanih uz ređenje kao i neka druga ograničenja u odnosu na muškarce laike.

Komisija Justita et pax Njemačke biskupske konferencije zalaže se za uvažavanje jednakosti i razlike: Kao što biološka razlika između muškarca i žene ne smije biti povezana s društvenim nejednakostima, tako se ni ravнопravnost spolova ne može provesti ne vodeći računa o različitim uvjetima života žena i muškaraca.

Katolički fundamentalisti rodnu jednakost poimaju kao *statističku jednakost*, odnosno, zahtjev da žene prema modelu pola-pola sudjeluju u svim društvenim ulogama. Zahtjeve feministkinja da se zajamče jednake mogućnosti za žene i muškarce, kritiziraju i odbacuju nazivajući ih *rodnim ratom* (gender war) protiv muškaraca. Cilj rodne jednakosti prema njihovom tumačenju bio bi napad na majčinstvo kao jedinstven poziv žene.

Rodno osviještena politika (gender mainstreaming)

Na razini Europske unije rodno osviještena politika znači da se pri svakom planiranju, provođenju i vrednovanju bilo koje društveno-gospodarsko-političke akcije uzima u obzir situacije i potrebe žena i muškaraca i da ih se provodi imajući na umu promicanje njihove ravnopravnosti. Rodno osviještena politika ne odnosi se samo na žene nego i na muškarce i zahtijeva da se ravnopravnost ne promatra kao izdvojena tema nego kao sastavni dio ukupnih društvenih odnosa. U rodno osviještenoj politici nije riječ o apstraktnoj, prethodno zadanoj politici jednakosti, nego nositelji odluka prihvataju odgovornost osmišljavanja i provedbe rodno osviještene politike od koje imaju koristi i žene i muškarci u svakidašnjem političkom i drugom odlučivanju.

Takvo razumijevanje rodno osviještene politike na razini Europske unije prihvata i komisija Justitia et pax Njemačke biskupske konferencije i smatra je prikladnim sredstvom promicanja pravednih odnosa među spolovima, sredstvom koje je u skladu s njezinim temeljnim djelovanjem, s ciljem ukazivanja na strukturne nepravde i nasilja te traženje sredstava i putova njihove prevencije. Rodno osviješteno politiku smatra prikladnom nadopunom „tradicionalne“ politike ravnopravnosti koja je bila usmjerena na interes žena.

Rodno osviještenu politiku pozitivno ocjenjuju i katolički teolozi koji su inače skeptični prema rodnim teorijama. Odbacuju je jedino katolički fundamentalisti koji je tumače kao *politiku izjednačavanja* i to ne u smislu postizanja ravnopravnosti žena i muškaraca nego u smislu pro-

micanja prava seksualnih manjina i prava pedofila, uvođenje poligamije itd. Promicanje rodno osviještene politike po načelu odozgo-nadolje tumače u smislu zapošljavanja kadrova koji su vjerni rodnoj ideologiji. Pritom prešućuju da se rodno osviještena politika ne provodi samo po načelu odozgo-nadolje nego i odozgo-nagore, odnosno, da su za njezino provođenje odgovorne ne samo osobe na vodećim funkcijama nego i svi građani.

Rodna perspektiva

Na razini Europske unije rodna perspektiva znači sagledavanje i poštivanje razlika između žena i muškaraca u svim političkim područjima i aktivnostima. U literaturi se taj izraz često rabi i za ženski pogled i pristup spoznaji, kulturi, politici. Katolički teolozi smatraju da muškarci i žene i kvaliteta njihova odnosa mogu imati korist od rodne perspektive ne samo na razini javnog društvenog života nego i na privatnoj razini, prvenstveno u oblikovanju bračne i obiteljske zajednice. Katolički fundamentalisti rodnu perspektivu odbacuju. Tumače je u smislu borbe protiv vladajućeg hetero-patrijarhata, odnosno heteroseksualnih (muških) tlačitelja te *tajnoga plana* kojim se želi stvoriti novoga čovjeka i to uništenjem tradicionalnih spolnih uloga. Cilj rodne perspektive u konačnici bi bio: smanjenje broja stanovništva, više seksualnog užitka, ukidanje razlika između žena i muškaraca, puno radno vrijeme za majke. Prema njihovom tumačenju rodna perspektiva traži: besplatnu kontracepciju, legalni pobačaj, promociju homoseksualnosti (seks bez djece), tečajeve spolnog odgoja radi poticanja seksualnog eksperimentiranja među djeecom i učenje djece o kontracepciji i pobačaju, učenje da je homoseksualnost normalna i da su muškarac i žena isto; ukidanje roditeljskih prava kako djeci ne bi mogli prijeći seksualni odgoj, seksualne odnose, kontracepciju i pobačaj; muško/ženske kvote po načelu pedeset/pedeset posto; sve žene na tržištu rada; diskreditiranje svih religioznih osoba koje se suprotstavljaju tom programu. Budući da rodnu perspektivu izvode iz neomarksističkog tumačenja svjetske povijesti, tumače je i kao dio borbe za moć između muškaraca i žena. Rodna perspektiva, prema tumačenju fundamentalista, označava spolno-klasnu revoluciju žena protiv muškaraca.

Rodni program (gender agenda)

Izraz rodni program rabe katolički fundamentalisti. Cjelokupni rodni diskurs nekritički izvode iz marksističkog svjetonazora i u skladu s tim tumače da je cilj rodnog programa ukidanje *spolnih klasa* a sredstvo je ukidanje

spolne razlike i kontrola rađanja. Mišljenja su da pitanje spolnih klasa rodne feministkinje ne mogu riješiti drugačije nego napadom na biologiju jer su spolne razlike ukorijenjene u biologiji; kako bi neprimjetno napale biologiju, feministkinje rabe izraz rodna analiza (gender analysis).

Rodna revolucija

Izraz rodna revolucija nadahnut je tvrdnjom Virginije Held, profesorice filozofije na City University of New York, o intelektualnoj revoluciji koju su feminističke filozofkinje potaknule i koja se može usporediti s Kopernikovom, Darwinovom i Freudovom. Feministkinje očekuju da će njihova revolucija biti mnogo dublja. Izraz preuzima Christina Hoff Sommers a preko nje i fundamentalistički autori i autorice. Prema njihovom tumačenju, rodna revolucija vođena je načelima rodne ideologije.

Seksualna orijentacija (sexual orientation)

Seksualnom orijentacijom prema standardima EU-a prepostavlja se *seksualna privlačnost prema osobama istog ili različitog spola: homoseksualnost, lezbijstvo, heteroseksualnost, biseksualnost*. Spolna je orijentacija dio identiteta osobe i politika izbora, a odnosi se na emocionalnu i seksualnu usmjerenost prema drugim osobama. Ako je izraženo zanimanje za osobu istoga spola, govori se o homoseksualnoj orijentaciji; ako je izraženo zanimanje za osobe suprotnog spola, riječ je o heteroseksualnoj orijentaciji. Biseksualna orijentacija je ako postoji zanimanje za oba spola. Katolička crkva kao i islamske zemlje izražavaju svoje protivljenje uključivanju seksualne orijentacije među razloge spolne diskriminacije.

Spolno osviještena teologija

U spolno osviještenoj teologiji teološko istraživanje nije usmjereno samo na spol kao predmet teologije nego je usmjereno i na konstrukciju spola, odnose među spolovima, predodžbe ženskosti i muškosti unutar teologije te na subjekte istraživanja, njihovu društvenu, kulturnu i drugu uvjetovanost koja utječe na strukturiranje spoznaja. U spolno osviještenoj teologiji spol nije samo *tema istraživanja* nego i *perspektiva istraživanja* koja se provlači ili se može provući kroz sve teološke predmete.

Teološko istraživanja spolova u dijalogu

Ekumenski projekt teološkog istraživanja spolova u dijalogu izrastao je iz mreže *Spolno osviještena teologija* (*Netzwerk Geschlechterbewusster Theologie – NGT*) koju je utemeljila skupina teologa na Teološkom fakultetu u

Baselu 2003. godine. Cilj projekta teološkog istraživanja spolova u dijalogu nije samo dijalog teologa i teologinja nego složenije i sveobuhvatnije razlaganje spola u teologiji i otkrivanje slijepih točaka u dosadašnjim feminističkim teologijama, homoseksualnim i teologijama usredotočenim na muškarce. Teološko istraživanje spolova u dijalogu usvaja promjenu perspektive od teološkog istraživanja roda prema teološkom istraživanju spola. Dok je teološko istraživanje roda prvotno usmjereni na konstrukciju *dvaju spolova* u teologiji i analizu njihova međusobnog odnosa, teološko istraživanje spola u dijalogu želi obuhvatiti kritičko i konstruktivno teološko razračunavanje s kulturnim i prirodoznanstvenim teorijskim raspravama o spolu uključujući i dekonstruktivističko istraživanje spola a u cilju nadilaženja spolnih hijerarhija. Dekonstruktivistička perspektiva se prihvata kao *radna hipoteza, metoda, stajalište*, ne kao norma. Spol se analizira kao temeljni strukturalni princip društva i smatra se društvenim pitanjem.

Transseksualna osoba (transsexual person)

Osoba koja ima jasnu želju i namjeru promijeniti spol, kao i osoba koja je djelomično ili potpuno promijenila (fizičkom i/ili hormonskom terapijom i operacijom) svoje tijelo i način života, izražavajući svoj spolni/rodni identitet i osjećaj sebe.

Transrod (transgender)

Pojmom transrod opisuje se osoba čiji je identitet u spektru između transvestita i transseksualca, odnosno osoba koja trajno mijenja društveni rod preodijevanjem ali ne pribjegava genitalnoj transformaciji. Taj se pojam rabi i u smislu nadpojma („kišobrana“) za zamišljenu zajednicu svih onih koji su se odvojili od društvenih očekivanja vezanih uz spol, rod i spolnost, primjerice za transseksualce, butch, femme, transvestite, hermafrodite itd. Pojam transrod danas se rabi veoma različito i teško ga je definirati. Pojam se nekada odnosi na osobe čije ponašanje ili izričaji ne odgovaraju nijednom rodu; nekada se odnosi na opis roda izvan binarnosti muškarac – žena; nekada za opis stanja neposjedovanja roda ili brojnih rodova. Sam pojam sadrži u sebi ideju oslobođenosti od bilo koje definicije.

Queer

Pojam *queer* obuhvaća homoseksualnu, biseksualnu, transrodnu i interseksualnu zajednicu kao i heteroseksualne osobe koje sebe vide ili žive svoj život izvan heteroseksualnih patrijarhalnih normi. Queer se odnosi na propitivanje i/ili odbijanje nametnutih normi patrijarhalne

tradicije, a zalaže se za kreiranje prostora, kulture i izražavanja koji nadilaze strogo definiranu heteroseksualnu ili lezbijsko/gay/biseksualnu/transseksualnu seksualnost i/ili ženske i muške spolove/rodove, a omogućuje samodefiniranje vlastite seksualnosti. Također se odnosi na aktivizam, pokret, kao i teorijski smjer (*queer theory*). Može se odnositi i na osobu i njezine identitete, a podrazumijeva nepristajanje na samorazumljivo slijedenje društvenih pravila vezanih uz seksualnost.

SAŽETAK

U knjizi *Kako razumjeti rod? Povijest rasprave i različita razumijevanja u Crkvi* istražuju se različita razumijevanja roda u rodnim raspravama i u Katoličkoj crkvi. Kao polazište istraživanja uzeta je knjiga Gabriele Kuby *Nova ideologija seksualnosti. Izazovi i opasnosti gender revolucije* (Verbum, Split, 2010.). Ta je knjiga odabранa zato što je to prva knjiga o rodu ponuđena katoličkim čitateljima i zato što autorica nudi pogrešno tumačenje značenja pojma rod u međunarodnim i europskim dokumentima stavljajući pritom rod u okvir apokaliptičke borbe rodnih ideologa protiv Katoličke crkve. Glavnim ciljem rodne revolucije Kuby smatra ozakonjenje homoseksualnosti.

Knjiga *Kako razumjeti rod?* ima sedam poglavlja. U prvom je predstavljeno značenje što ga pojmu rod u međunarodnim, osobito europskim, dokumentima pripisuje Gabriele Kuby kao i njezino tumačenje odnosa Katoličke crkve prema rodnom konceptu. Drugo poglavlje sadrži tumačenje riječi rod i njezinih složenica prema *100 words for equality. A glossary of terms on equality between women and men (100 riječi za ravноправност. Pojmovnik izraza o ravноправности između žena i muškaraca)* koji je priredio Odjel Europske komisije za promicanje jednakih mogućnosti te prema dokumentu *Geschlechtergerechtigkeit und weltkirchliches Handeln (Rodna pravednost i djelovanje Crkve po svem svijetu)* komisije Justitia et pax Njemačke biskupske konferencije. Takvim se pristupom, u jednom poglavlju, obuhvaća tri cilja: iscrpnije upoznavanje sa značenjem riječi rod i njezinih složenica; upoznavanje sa značenjem što ga pojам rod ima na razini Europske unije; upoznavanje s razumijevanjem značenja pojma rod u dokumentima Europske unije u okviru Katoličke crkve drugačijim od značenja koje mu pripisuje Gabriele Kuby.

Treće poglavlje produbljuje tumačenje značenja riječi rod prikazom suznačja i prekretница važnih za nastanak i daljnji razvoj toga pojma i rodnih rasprava. Budući da ho-

moseksualna zajednica ima složen odnos prema rodnom konceptu, u tom je poglavlju zasebno predstavljeno razumijevanje roda u lezbijskoj i gay populaciji.

Četvrti, peto i šesto poglavlje usko su povezani. U njima se istražuju izjave i stajališta o pojmu rod Svete Stolice (poglavlje 4), uzroci zbog kojih u katoličkim krugovima dolazi do razumijevanja pojma rod kao šifre za homoseksualnost (pogl. 5), stajalište o pojmu rod u crkvenim dokumentima (pogl. 6) te posebno izvori na koje se u stajalištima o rodu pozivaju crkveni dokumenti.

Posljednje, sedmo, poglavlje donosi prikaz tumačenja i uporabe pojma rod u teologiji. Osim jedne autorice i jednog ekumenskog projekta koji su predstavljeni u tom poglavlju, svi drugi teolozi i teologinje su katolici. Cilj je toga poglavlja prikazati da su katolički teolozi u dijaligu s rodnim teorijama i da rod rabe kao korisno sredstvo teološkog istraživanja.

Ishod istraživanja prikazan je u pet točaka koje se mogu sažeti u postavke: u Katoličkoj se crkvi može razlikovati stajalište prema pojmu rod katoličkih fundamentalista, Svete Stolice i katoličkih teologa. Za katoličke fundamentaliste rod je ključ *rodne ideologije* koja provodi *rodnu revoluciju* cilj koje je promicanje homoseksualnosti i napad na Katoličku crkvu. Stavovi katoličkih fundamentalista preko teologa koji su im bliski ulaze u dokumente Papinskoga vijeća za obitelj, a preko njih i u najvažniji crkveni dokument o rodu, *Pismo biskupima Katoličke crkve o suradnji muškarca i žene u Crkvi i svijetu Kongregacije za nauk vjere*.

Sveta Stolica je nepovjerljiva prema riječi rod ali je prihváća i daje joj vlastito značenje. Premda rod tumači kao ishod spola, ograjuće se od determinističkog biologizma. Sveta Stolica razlikuje rod od seksualne orijentacije kojom se promiču i štite prava homoseksualaca.

Među katoličkim teozimama mogu se razlikovati teolozi koji ne prate rodne rasprave i koji usvajaju postavke o rodu katoličkih konzervativaca; teologe koji prate rodne rasprave, kritički se odnose prema određenim tumačenjima roda i nude vlastita promišljanja o odnosu spola i roda u skladu sa stajalištima Svete Stolice; teolozi koji rod rabe kao analitičko sredstvo teoloških istraživanja. Katolički teolozi čiji su radovi predstavljeni u ovoj knjizi, rod tumače u okviru heteroseksualnog koncepta. Iskorak iz heteroseksualnog koncepta naznačen je u ekumenskom projektu *teološkog istraživanja spolova u dijalogu*. Taj projekt uključuje i dekonstruktivističko istraživanje spola s ciljem nadilaženja spolnih hijerarhija pri čemu dekonstruktivističku perspektivu rabi kao metodu, stajalište, a ne kao normu.

U zaključku knjige ističe se da ovo istraživanje pokazuje kako je razumijevanje roda u rodnim teorijama i u Katoličkoj crkvi znatno složenije nego što to prikazuje Gabriele Kuby; da između rodnih teorija i Katoličke crkve ne mora vladati rat i neprijateljstvo nego dijalog; da se i u teologiji događa pomak od feminističkog do rodnog istraživanja, od rodnog istraživanja do istraživanja spola pri čemu spol – kao i u rodnim teorijama – nema isključivo biološko značenje koje je imao prije rodnih rasprava; da stoga važno uočiti kako nije samo pojmu rod potrebno tumačenja nego i pojmu spol. Budući da upravo pomak od roda prema spolu i u teologiji otvara prostor raspravama o transrodnosti i o seksualnim orijentacijama, proglašavanje pojma rod šifrom za homoseksualnost može usmjeriti rasprave u pogrešnom pravcu.

Jadranka Rebeka ANIĆ
Kako razumjeti rod?
Sažetak

SUMMARY

The book *How to understand gender? The history of discussions and different understandings in the Church* explores different understandings of gender in gender debates and in the Catholic Church. The starting point of this exploration is Gabriel Kuby's *Nova ideologija seksualnosti. Izazovi i opasnosti gender revolucije* (*New ideologies of sexuality. Challenges and dangers of the gender revolution*; original title: *Die gender Revolution. Relativismus in Aktion*) published in Croatia in 2010 (Verbum, Split). Kuby's work serves as a framework of analysis because it is the first book on gender in the Croatian Catholic Church, yet the one that offers a misguiding interpretation of gender in the international and European documents: it presents gender within the context of an apocalyptic gender ideology struggle against the Catholic Church and considers legalization of homosexuality as the main objective of the gender revolution.

The book *How to understand gender?* has seven chapters. The first chapter presents the meanings that Gabriele Kuby attributes to gender in international, particularly European documents, and her own interpretation of the Catholic Church's relation towards the concept of gender. The second chapter brings a detailed appreciation of the notion *gender* and its compounds according to two documents. The first document is entitled *100 words for equality. A glossary of terms on equality between women and men*, and was prepared by the *Department of the European Commission to promote equal opportunities*. The second document discussed in the book is entitled *Gender equity and activities of the Church in the world* (*Geschlechtergerechtigkeit weltkirchliches und Handeln*), and is published by the Commission Justitia et Pax of the German Bishops' Conference. This approach has three aims: first, a nuanced introduction of the notion gender and its compounds; secondly, the appreciation of the meaning of *gender* at the level of the European Union; and thirdly, the juxtapo-

sition of Gabriele Kuby's views of gender with the ones developed within the European Catholic Church.

The third chapter deepens the interpretation of the meaning of the word gender by looking at the various meanings and milestones central to the very emergence and further development of gender as an analytic category and for the gender debate as a whole. The views of gender within the lesbian and gay community are presented separately in this chapter due to the complex relationship that the homosexual groups have had towards the concept of gender.

The fourth, fifth and sixth chapters are closely related. They analyze the statements and attitudes of the Holy See toward gender (chapter 4), the process through which gender emerged as a code for homosexuality within some Catholic circles (chapter 5), the views of gender in different documents of the Catholic Church and especially the sources of such views (chapter 6).

Finally, the seventh chapter presents the interpretation and use of gender in theology. All theologians discussed in this chapter are Catholic, with the exception of one female author and one ecumenical project presented. The purpose of this chapter is to show that Catholic theologians are in dialogue with theories of gender and that gender is being used as a useful tool for theological research.

The outcome of the analysis presented in this book can be summed up as follows: within the Catholic Church, it is possible to distinguish different approaches to gender, from the Catholic fundamentalists on the one hand, to the Holy See and Catholic theologians on the other hand. For Catholic fundamentalists, *gender* is the key to *gender ideologies* that lead toward a *gender revolution*, which aims to promote homosexuality and an attack on the Catholic Church. The views of gender as developed by the Catholic fundamentalists and theologians close to them are elaborated in the documents of the Pontifical Council for the family and in the most important church document on gender, *Letter to the Bishops of the Catholic Church on the Collaboration of Men and Women in the Church and in the World* Congregation for the Doctrine of the Faith.

This book indicates that while the Holy See is distrustful of the word gender, it does accept and provide its own meaning for this word. Although gender is interpreted as the outcome of sex, it is distanced from biological determinism. The Holy See differentiates between *gender* and *sexual orientation*, wherein the latter is understood as a way to promote and protect the rights of homosexuals.

Among Catholic theologians, it is possible to identify two groups. One group of theologians does not follow the gender debate and adopts assumptions about gender held by Catholic traditionalists and fundamentalists. The other group of Catholic theologians follows the gender debate, critically relates to certain interpretations of gender and offers their own reflections on the relationship between sex and gender in accordance with the opinion of the Holy See. The second group of theologians employs gender as an analytical tool of theological research and interprets gender as a concept that operates within the framework of heterosexuality. A move from the heterosexual concept is outlined in the ecumenical project *The theological study of sexes in dialogue*, which includes a deconstructive study of sex with the aim of overcoming sex hierarchy. This deconstructive perspective is used as a method and a position rather than as a norm.

This book points out that the understanding of gender in both gender theory and in the Catholic Church is far more complex than what one reads in the work of Gabriele Kuby. The book furthermore argues that the relationship between gender theory and the Catholic Church does not have to be defined by war and hostility but dialogue. In theology, one can identify a shift from feminist to gender research, from gender research to studies of sex, where sex - as in gender theory - has no clear biological meaning as it had before the gender debate. Put differently, the notion *gender* and the notion *sex* both need to be clearly defined and interpreted. Because the shift from gender to sex in theology opens the door for a discussion on transgender and sexual orientations, understanding *gender* as the code for homosexuality steers every discussion in the wrong direction.

(Prev. Lynette Šikić-Mihanović)

